

Cuporen verkkojulkaisuja 36

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö Cupore

Ulkoasu ja taitto: Lagarto

ISBN 978-952-5573-67-1 (pdf) • ISBN 978-952-5573-68-8 (painettu)

ISSN 1796-9263 (pdf) • ISSN 1795-1739 (painettu)

Maaliskuu 2016

Julkaisun linkit on tarkistettu ja todettu toimiviksi 18.2.2016.

SIRKKU LATOMAA, PASI SAUKKONEN JA VAIDA SRIEBALIUTE-NORHO

Monikielisyys on luovuutta!

TUTKIMUS MONIKIELISYYDEN JA
TAITEEN YHDISTÄMISESTÄ

SISÄLLYS

ESIPUHE (CUPORE)	7
ESIPUHE (KONEEN SÄÄTIÖ)	9
ENGLISH SUMMARY	10
1 JOHDANTO	13
2 MONIKIELISYYDESTÄ JA TAITEESTA	15
Monikielisyys yleensä	15
Yksikielisydestä monikielisyysyteen.....	15
Monikielisyysyden hyödyt.....	19
Monikielisyys taitona	20
Monikielisyys käyttönä	22
Uhanalainen monikielisyys	23
Monikielisyysyden ja taiteen ilmenemismuotoja	26
Monikieliset taiteilijat	27
Monikielinen luova prosessi	28
Monikielinen taideteos	29
Monikielinen yleisö	30
Monikielisyys ja taide Suomessa.....	32
Kansakunnan monikielinen rakentuminen.....	32
Moderni suomalaisuus ja monikielisyys.....	34
3 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TOTEUTUS JA HANKKEIDEN YLEISKUVAUS	37
Monikielisyys ja taide -haku	38
Tutkimuksen tavoitteet ja kysymykset	39
Tutkimuksen toteutus.....	41
Monikielisyys ja taide -hankkeet	43
4 YLEISKUVAUS HANKEKOKONAISUUDESTA	59
Aiemmat kokemukset.....	59
Hankkeiden luokittelu	62
Hankkeiden kielet	65
Hankkeiden lopputuotokset	67
Hankkeiden vaikutukset.....	68
Monikielisyys ja taide julkisuudessa	71
Monikielisyysyden edistäminen.....	75

5	TAPAUSKUVAUKSET JA -ANALYYSIT	83
	Tapauskuvausten aineisto	84
	Babel-pajat	86
	Hankkeen taustaa ja toimijat	87
	Hankkeen toiminta	88
	Monia taiteita monilla kielillä	89
	Hankkeessa kohdatut haasteet	90
	Onnistumisen hetkiä	90
	Tulevaisuudennäkymiä	91
	Bjarmia & Beowulf	92
	Hankkeen tausta ja toimintatapa	92
	Moen kielen kautta käännökseen	93
	Hankkeessa kohdatut haasteet	94
	Hankkeessa koettuja onnistumisia	95
	Hyviä käytänteitä	96
	Tulevaisuudennäkymiä	97
	Dibbuk – Kahden maailman välillä	98
	Hankkeen tausta	98
	Hankkeen toteutus	99
	Monikielisesti jiddišin jäljillä	100
	Hankkeessa koettuja onnistumisia	102
	Haasteita ja tulevaisuudennäkymiä	103
	Teatteri kielenelvytyksen keinona	104
	Mother’s Tongue	105
	Hankkeen tausta	105
	Hankkeen toteutus	106
	Taidetta kielettä, kielellä ja kielillä	107
	Haasteita ja hyviä käytänteitä	108
	Hankkeen merkitys	109
	Tulevaisuudennäkymiä	109
	Sivuvalo – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?	110
	Hankkeen taustaa	110
	Hankkeen toiminta	111
	Hankkeen saavutuksia	112
	Kirjallisuutta monilla kielillä	113
	Yllätyksiä ja haasteita	114
	Tulevaisuudennäkymiä	115
	TALK – Taidetta ja liikettä kielenopetukseen	116
	Hankkeen tausta	117
	Hankkeen toiminta	117
	Liikkeellä monikieliseksi	118
	Hankkeessa koettuja haasteita	120
	Hankkeessa koettuja onnistumisia	122
	Tulevaisuudennäkymiä	123

The Tower of Babel	125
Hankkeen tausta	126
Hankkeen toteutus Suomessa	126
Monikielinen performanssi.....	127
Hankkeessa koettuja haasteita	128
Hankkeen merkitys.....	129
Tulevaisuudennäkymiä	131
Äidinkieli – Mother Tongue	132
Hankkeen tausta	132
Installaation toteuttaminen	133
Kielet musiikin lähteenä.....	135
Hankkeen vaikutuksia	136
Tulevaisuudennäkymiä	137
6 HAASTEITA JA MAHDOLLISUUKSIA.....	138
Hankeaikataulut.....	139
Kielivarieteetit ja kulttuurienväliset erot.....	140
Riittämätön kielitaito ja kääntämisen haasteet.....	141
Muita haasteita.....	144
Hyvät käytänteet.....	145
Hyvät neuvot pähkinänkuoressa	150
7 YHTEENVETO	154
KIRJALLISUUS	159
LIITTEET	166

KUVAT JA KUVIOT

Kuva 1.	Satumaan palasia -hankkeen lopputuotos. Kirjan on kuvittanut Alex Kwizera.	25
Kuva 2.	Elina Lind: Omakuva, toisen vuoden hepreanopiskelija. Kuva: Jaakko Kankaala.	42
Kuva 3.	Amal Laalan Kalligraffiti-työpajan tuotoksista valmistettu installaatio. Kuva: Mohamed Hamidi.	86
Kuva 4.	Bjarmia & Beowulf -hankkeen lopputuotos, Bjarmia-antologia.	92
Kuva 5.	Kohtaus Dibbuk – Kahden maailman välillä -näytelmästä. Kuva: Sanna Käsmä.	98
Kuva 6.	Mother's Tongue -festivaalin mainos. Kuva: Egle Oddo.	105
Kuva 7.	Kierrätetystä materiaalista koottu Cartonera-kirja. Kuva: Vaida Sriebaliute-Norho.	110
Kuva 8.	Kehonosien harjoitus valmistavan luokan suomi toisena kielenä -tunnilla. Kuva: Uupi Tirronen.	116
Kuva 9.	The Tower of Babel -hankkeen loppuesitys Vuotalossa 21.8.2014. Kuva: Robert Santaguida.	125
Kuva 10.	Äidinkieli – Mother Tongue -hankkeen ääni-installaatio Kulttuurikeskus Caisassa. Kuva: Nathan Riki Thomson.	132
Kuvio 1.	Hanketoimijoiden aiempi kokemus taiteen ja monikielisyyden risteyskohdassa.	59
Kuvio 2.	Kielet, joilla on eniten kommunikoitu eri toimijoiden kesken.	66
Kuvio 3.	Hankkeiden lopputuotoksissa eniten käytetyt kielet.	66
Kuvio 4.	Hankkeiden saama julkisuus.	72
Kuvio 5.	Hankkeiden saaman julkisuuden muodot.	72
Kuvio 6.	Monikielisyyteen liittyvät haasteet.	138

ESIPUHE

Rajojen synty on kulttuurin alku, sanotaan. Kansallisvaltioiden rajojen syntyyn liittyy ajatus kansallisen kielen rajoista ja kansallisesta kulttuurista. Kuten tämän kirjan johdannossa todetaan, näkemys ”puhtaasta” kielestä ja kulttuurista on utopiaa. Rajojen ylitykset ja välimaastot ovat olleet kasvualustaa luovuudelle, uudelle ajattelulle, toisin tekemisen kehittymiselle. Venäläinen kulttuurin tutkija Mihail Bahtin muistuttaa kulttuurista ja kirjallisuuden kehityksestä, että uuden ajan ja renessanssin taideproosa ja sen uusi ilmenemismuoto romaani syntyivät kielen rajamaastossa. ”Kielet katsoivat toisiaan kasvoihin suoraan ja jännittyneesti: kumpikin tiedosti itsensä, mahdollisuutensa ja rajoituksensa *toisen kielen valossa. Tämä kielen rajankäynti tuntuu jokaisessa asiassa, käsitteessä ja näkökulmassa. Kaksi kieltä merkitsee nimittäin aina kahta maailmankatsomusta.*” (Bahtin 1995, 415.)

Suomalainen taide – muukin kuin kirjallisuus – on kehittynyt kulttuurien rajapinnoilla, monikielisestä kasvualustasta. Varsinkin nykyisinä aikoina on tärkeää ymmärtää, että kulttuurisen elämän rikkaus kytkeytyy rohkeudelle olla avoimia tälle rajankäynnille ja jännitteelle. Käsillä olevassa raportissa kysytäänkin, miten taiteen piirissä eri alueilta ja kielitaustoista tulevien ihmisten ajattelu- ja toimintatapojen kohtaaminen ja yhteistyö toteutuu. Kielellisestä jännitteestä, Baabelin kielten sekoituksesta syntyy uutta ajattelua, uusia kokemuksia. Taiteen kieli – myös Suomessa – on moninaista, se ylittää kielioppien ja murrealueiden rajat. Kun verbaalista kieltä ei ole, otetaan käyttöön taiteellinen ilmaisu, kuten eräässä tämän raportin kuvaamassa hankkeessa on todettu.

Kulttuurinen moninaisuus on kuulunut Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätöön keskeisiin periaatteisiin sen perustamisesta (2002) lähtien. Säätiön ylläpitämässä tutkimuskeskuksessa Cuporessa on vuosien mittaan myös tehty useita kulttuuriseen moninaisuuteen eri tavoin liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä. On oltu mukana esimerkiksi Vietnamin kulttuuripoliittikan arvioinnissa ja selvittämässä tekijänoikeuskysymyksiä sekä keskusteltu maailmankaupan vapauttamisen ja kulttuurin välisistä kytkennöistä. Lisäksi on seurattu ja tarkasteltu monikulttuurisuuden ja kulttuuripoliittikan välisiä yhteyksiä sekä sitä, mikä rooli taiteella ja kulttuurilla on kotoutumisessa ja kotouttamisessa.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että kun Cuporessa kuultiin Koneen Säätiön käynnistämästä apurahahausta teemaan monikielisyys ja taide, mielenkiinto heräsi välittömästi. Koneen Säätiössä oli puolestaan keskusteltu tarpeesta teettää arvio säätiön toiminnasta ulkopuolisella taholla. Nämä intressit löysivät toisensa, ja Koneen Säätiö tilasi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiöltä kaksiosaisen selvityksen. Sen ensimmäisessä osassa tarkasteltiin rahoituksen tavoitteita, toteutusta ja vaikuttavuutta kahdessa suunnatussa haussa aiheista *Ihmistieteet ja evoluutionäkökulma* sekä *Monikielisyys ja taide*. Selvityksen toisessa osassa tutkittiin tarkemmin *Monikielisyys ja taide* -haussa rahoitettuja hankkeita.

Käsillä oleva teos sisältää loppuraportin selvityksen jälkimmäisestä osasta.

Tutkimuksen ovat toteuttaneet Cuporessa Sirkku Latomaa, Pasi Saukkonen ja Vaida Sriebaliute-Norho, mutta sen eri vaiheissa tekijät ovat myös saaneet apua monilta eri tahoilta. Erytiskiitos kuuluu Koneen Säätiön toimistolle jatkuvasta valmiudesta antaa tutkimuksen käyttöön siinä tarvittuja tietoja ja aineistoja. Tutkimus sai elintärkeää apua ja tukea myös sen kohteena olleilta miltei kuudeltakymmeneltä hankkeelta. Kiitokset kuuluvat myös Outi Korhoselle ja Tomi Purovaaralle hyvästä yhteistyöstä. Cuporen tutkijoista hanketta ovat avustaneet Outi Sivonen ja Sandra Hipke. Hankkeille lähetetystä kyselylomakkeesta esittivät tärkeitä huomioita ja muutosehdotuksia Leea Kukkonen, Olli Löytty ja Arja Nurmi, ja selvityksen yhteydessä laadittujen englanninkielisten tekstien tarkistajana toimi Mary Nurminen. Kaikille hankkeeseen osallistuneille haluan lausua lämpimät kiitokset.

Helsingissä 15.2.2016

Marjo Mäenpää, johtaja

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäatiö (Cupore)

ESIPUHE

Koneen Säätiön vuonna 2012 käynnistyneen kieliohjelman tarkoituksena on pienten suomalais-ugrialaisten kielten, suomen sekä Suomen vähemmistökielten dokumentointi ja niiden aseman vahvistaminen. Ohjelman pääpaino on tutkimuksessa, mutta – kuten myös säätiön muussa toiminnassa – siinä kannustetaan tutkimuksen ja taiteen vuorovaikutukseen. Koska monikielisyden edistäminen on yksi ohjelmaa luonnehtivista arvoista, syntyi ajatus järjestää vahvemmin taidekenttää koskeva *Monikielisyys ja taide* -apurahahaku.

Säätiön toiminnan kannalta vuonna 2013 järjestetty haku on ollut varsin merkityksellinen. Merkityksellisyys liittyy viime vuosien pyrkimykseemme olla aiempaa lähempänä taiteilijoita ja tutkijoita. Haun kautta saimme tärkeitä uusia kontakteja etenkin Suomessa työskenteleviin erikielisiin taiteilijoihin ja toisin päin; moni muulla kielellä kuin suomeksi työskentelevä taiteilija oppi tuntemaan meidät. Kiitos tuon kentän tavoittamisesta kuuluu Uudenmaan monikulttuurisuuslänintaiteilijana työskennelleelle Outi Korhoselle, jonka laajat verkostot ja osaaminen olivat suureksi avuksi.

Kiitos Cuporelle erinomaisesta ideasta tutkia *Monikielisyys ja taide* -hakua ja siinä rahoitettuja hankkeita. Alusta alkaen on ajatuksena ollut, että selvitys ei hyödytä ainoastaan Koneen Säätiötä oman toiminnan kehittämisessä, vaan tavoitteet ovat laajemmat ja yleisemmät: tuottaa tietoa monikielisyden ja taiteen kohtaamispaikoista ja yhteiskunnan kehityksestä sekä antaa välineitä kentän kehittämiseen kokoamalla ja analysoimalla hyviä käytäntöjä ja ongelmakohtia. Selvitys on paljolti dokumentoinut toteutuneita hankkeita, mutta katse on silti koko ajan vahvasti tulevaisuudessa. On ollut ilo työskennellä cuporelaisten kanssa.

Koneen Säätiölle monikielisyden ja taiteen tukeminen on moninaisuuden ja erilaisuuksien tukemista ja erilaisten näkökulmien mahdollistamista. Suurimmat kiitokset kuuluvat niille rohkeille ja uutta luoville taiteilijoille ja muille kulttuurialan toimijoille, jotka ovat olleet avaamassa kokemusten, ajattelun ja ymmärryksen avaruuksia suomen, ruotsin ja englannin lisäksi esimerkiksi arabiaksi, hepreaksi, inarin-, koltan- ja pohjoissaameksi, jiddišiksi, kiinaksi, kurdiksi, latviaksi, liiviksi, livviksi, lugandaksi, serbiaksi, somaliksi, swahiliksi, udmurtiksi, unkariksi, venäjäksi, viroksi ja meänkielellä.

Monikielisessä taidekaupungissa Helsingissä 15.2.2016

Anna Talasniemi, yliasiamies

Kalle Korhonen, tiedeasiamies

Koneen Säätiö

ENGLISH SUMMARY

This report covers a study on the thematic grant call that Kone Foundation launched in 2013 on the theme *Multilingualism and Art*, and the 58 projects funded in that grant call. The aim of the study was to analyse the funded projects according to how they could be placed in the fields of multilingualism and art, how they highlight different languages and manifestations of multilingualism, and how they tie that with different art forms and ways of creating art.

Eight of the projects were selected as focus projects, which were then analysed more deeply. This more detailed analysis is covered in its own chapter in this report.

The study analysed each project's objectives and the methods used to achieve those objectives. In addition, data was collected about best practices developed in the projects and about areas that were perceived as problematic. The data for the study was collected through surveys and interviews, by attending events, and by following the publicity the projects had received in the media.

The study was launched in October 2013, and the collection and analysis of data were finalised at the end of 2015. At the time of the study's launch, some of the projects had already been completed. However, most of them were still in progress or just being started. In early 2016, when this report was being finalised, some of the larger projects were still ongoing.

In the grant call, funding was offered for the following project types: multilingual art projects, regardless of field; art projects which deal with the theme of multilingualism; projects which improve the linguistic accessibility of art; and projects in which researchers and artists collaborate on issues related to multilingualism. All of these categories were represented in the collection of funded projects, and many of the projects combined various manifestations and goals of multilingualism and art. All of the projects were multilingual art projects at the very least in the sense that project participants were multilingual. In addition to the project types listed in the grant call, many projects had aims to revitalise endangered languages or teach languages through art.

A myriad of art forms are represented in the funded projects. Not surprisingly, art forms in which language plays a key role, such as literature and theatre, are prominent among the projects. However, there are also art forms in which the combination of multilingualism and the arts is not as self-evident or expected, such as dance, the visual arts, music and architecture. While many projects combined a number of art forms, others focused on only one or two. Collectively, the *Multilingualism and Art* projects demonstrate that multilingualism has a natural place in any area of cultural activity, and that there are a multitude of ways to combine multilingualism and art.

As a group, the projects funded in the grant call were highly multilingual. The works of art and other outputs of the projects include books and DVD recordings, plays and other theatre per-

formances, concerts, exhibitions, seminars, festivals, installations, video art, and methods for language revitalisation and teaching. A total of 60 languages were used in the projects' final results, and many projects had multiple languages in use at various stages of their work.

Not all projects, however, were especially multilingual. Finnish and English had a very strong role in many. It seems that, even with extra effort placed on promoting multilingualism, it is very difficult to change the predominance of prestigious languages. In contrast, both Swedish and the Finnish Romani language were barely visible in the projects.

In most projects, language was perceived and used in the traditional sense, referring to the natural language used by human beings. Other projects used a broader concept of language, in which they included body language and the languages of nature. Some projects used language as material in the creation of art, sometimes in very innovative ways.

Although some of the projects encompassed rather conventional artistic or cultural activities, others could be described as pioneering, especially projects that dealt with translation, language teaching, language revitalisation, and with questions related to the accessibility of cultural products. The projects in the study prove in many ways that art can be renewed through multilingualism. And art can change our perception of language; we may start hearing languages as music, or start finding beauty in the scripts of other languages.

While project participants regarded multilingualism as rewarding and enriching for the most part, it also brought new challenges. When there are multiple languages in use, it simply takes more time to manage projects. Since time is money, according to the proverb, project budgets sometimes ran out faster than anticipated.

There were also cases in which project participants did not share a common language, so project work was more difficult. However, the diversity of languages and cultures mostly had a positive effect on the creation of art. For example, encountering different ways of expressing things and communicating can trigger people to question things they previously considered to be self-evident.

Even though project implementations often differed from what had been planned, in general the projects achieved their objectives. As a whole, the *Multilingualism and Art* projects produced a very large number of works of art and other outputs, and in most cases, these tie in very well to the objectives and focus areas outlined in the grant call. In this regard, the grant call was undeniably a success, bringing results that well reflect the aims of the foundation.

In some projects, however, multilingualism manifested itself in a fairly conventional manner. The implementation of these projects might have been nearly the same even without the fund-

ing they received. In the ever-more-global world of art, there is nothing particularly new about artistic projects involving people from multiple countries and language communities. The key issue is then whether multilingualism plays a role that is meaningful for the process and output of the artistic project. In most projects this was the case, but not in all. In some projects, the presence and role of multilingualism remained somewhat superficial.

Some of the projects held special significance because they aimed at raising awareness of multilingualism, awareness of both the multiple languages present in Finnish society and the plurilingualism of people living here. The projects have contributed to the recognition and acceptance of multilingualism, as well as to the understanding of the benefits and joy that multilingualism brings with it. They have brought with them an increased appreciation for languages.

Many of the projects received considerable attention in the media, meaning that the reach of their influence went beyond the immediate environments of concerts, exhibitions and seminars. In addition to multilingualism, the projects have increased awareness of multiculturalism and the contributions that immigrants and other minorities bring to Finnish society. These projects gave many artists who had lived in Finland, somewhat out of sight, a channel to make themselves, their work, and their expertise visible and accessible to others.

A number of projects piloted entirely new ideas and ways of working or further developed already-existing approaches. At this stage it is hard to see what the projects might eventually lead to – only time will tell. The effects of some projects may not emerge until ten years from now. A good example of this are projects in which minority children got to experience art in their own mother tongues.

There were projects that developed something extraordinary, for example, in the fields of language teaching, language revitalisation and translation. Not all of the practices and products developed in the projects will lead to new things, but some projects included innovations that could change the world for the better.

The overwhelming majority of the project leaders were interested in continuing their project or developing it further. They had a strong personal motivation, they had received positive feedback and substantial encouragement, and they felt that there is a clear social need for their cause.

The possibility to continue the activities initiated in the projects depends largely on funding opportunities, which are, in turn, connected to the readiness of Finnish society to recognise the growing multilingualism of its people. Through their work, Kone Foundation and the projects funded in the *Multilingualism and Art* grant call have contributed greatly to the promotion of multilingualism and its value in society.

1 JOHDANTO

On tavallista, että yksikielisyttä pidetään oletusarvona ja siten sekä yksilöllisenä ja yhteisöllisenä normina. Yksikielisyys on luonnollistunut asia, ja se näkyy muun muassa siinä, ettei käsillä olevan kirjan nimi ole – eikä minkään muunkaan kirjan nimi ole ollut – ”Yksikielisyys ja taide”. Itsestäänselvyyksistä ei julkaista kirjoja.

Monikielisyys on ollut marginaalissa kansallisvaltiokehitykseen pohjautuvan ajattelun vuoksi. Ideologia, jonka mukaan kansalliskieli luo sosiaalista yhteenkuuluvuutta, sisälsi uskomuksen yhden kielen ylivallassa. Kansakuntaan kuulumisen ehtona nähtiin se, että henkilö on syntyperäinen kansalliskielen puhuja. Näkemys yhtenäisestä kielestä, jossa ei olisi variaatioita tai aineksia muualta, on kuitenkin utopiaa, kuten on myös ajatus etnisesti ja kulttuurisesti homogeenisestä kansasta.

Monikielisyteen yhdistetyt ongelmat ovat pitkälti seurausta kansallisvaltioiden edellyttämästä ja viljelemästä yksikielisyysihanteesta. Oletukset monikielisyuden aiheuttamista haitoista yksilön kielelliselle, kognitiiviselle ja emotionaalille kehitykselle ovat peräisin juuri kansallisvaltioajattelusta. Itse asiassa olisi kuitenkin aiheellista kysyä, mitä tosiasiallinen poikkeustila, yksikielisyys, aiheuttaa yksilön kehitykselle.

Tutkimuksellinen mielenkiinto monikielisyttä kohtaan on kasvanut viime vuosina. Yhteiskuntien nopeasti lisääntyvä kielellinen monimuotoisuus on vähitellen nostamassa monikielisyuden esimerkiksi soveltavan kielitieteen uudeksi lähtökohdaksi – yksikielisyuden sijaan. Myös taide- ja kulttuuritoiminnan alueella on monikielisyteen kiinnitetty runsaasti huomiota eri maissa. Lisäksi rahoittajat ovat alkaneet kiinnostua monikielisydestä, mistä on osoituksena esimerkiksi Koneen Säätiön rahoitus aihepiiriä koskeviin tutkimus- ja kulttuurihankkeisiin.

Tämä raportti sisältää tulokset tutkimuksesta, jonka kohteena on Koneen Säätiön vuonna 2013 toteuttama suunnattu haku teemasta *Monikielisyys ja taide* ja tässä haussa rahoitetut hankkeet. Tutkimus on osa laajempaa selvitystä, jonka Koneen Säätiö tilasi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiöltä (Cupore). Selvityksen ensimmäisessä osassa (Saukkonen 2015) tarkasteltiin edellä mainitun haun lisäksi suunnattua hakua teemasta *Ihmistieteet ja evoluutionäkökulma* sekä näiden kahden haun toteutusta, tuloksia ja vaikuttavuutta.

Raportissa kuvataan *Monikielisyys ja taide* -haussa rahoitettuja hankkeita useasta näkökulmasta sekä hankekokonaisuuden antaman yleiskuvan että tarkemmin yksittäisten hankkeiden tasolla. Tavoitteena on tutkia, mitä tapahtuu, kun monikielisyys ja taide kohtaavat. Mitä uutta syntyy, kun taidetta tehdään monella kielellä, ja millaisia kokemuksia kertyy? Millä eri tavoin taide voi ilmentää monikielisyttä? Voiko monikielisydestä tulla taidetta?

Seuraavassa luvussa (luku 2) pohjustetaan tutkimuksen toteutuksen ja tulosten esittelyä katsauksella monikielisyteen, monikielisyteen ja taiteeseen sekä monikielisuuden ja taiteen kohtaamiseen Suomen historiassa. Luvussa 3 esitellään tarkemmin tutkimuksen tavoitteet ja toteutus sekä haussa rahoitetut hankkeet. Tutkimuksen keskeiset tulokset ovat luvuissa 4, 5 ja 6. Neljännessä luvussa esitellään hankekokonaisuuden yleiset piirteet. Viidennessä luvussa kuvataan tarkemmin kahdeksaa hanketta eri näkökulmista. Kuudennen luvun aiheena ovat hankekokonaisuudessa esille nousseet haasteet, mahdollisuudet ja hyvät käytännöt. Raportin päätteeksi luvussa 7 ovat päätelmät.

2 MONIKIELISYYDESTÄ JA TAITEESTA

Monikielisyys yleensä

Monikielisydestä on tullut viime vuosina eräänlainen sateenvarjokäsite, joka kattaa useanlaisia ilmiöitä. Käsitteellä *monikielisyys* viitataan muun muassa perhepiirissä tai koulussa tapahtuvaan kielenoppimiseen ja myös erilaisten kielten tai varieteettien käyttöön arjen viestintätilanteissa, töissä sekä erilaisissa instituutioissa. Sen ohella sillä viitataan yksilöiden ja ryhmien kielitaitoon ja muihinkin yhteyksiin, joissa useat kielet kohtaavat. Monikieliset ilmiöt koskevat niin virallisia kieliä, alueellisia kieliä, vähemmistökieliä kuin maahanmuuttajakieliä ja laajimmin ymmärrettynä myös erilaisia kielivarieteetteja kuten murteita.

Euroopan komission asettama monikielisyystyöryhmä on määritellyt monikielisuuden seuraavasti:

Multilingualism is understood as the ability of societies, institutions, groups and individuals to engage, on a regular basis, with more than one language in their day-to-day lives (European Commission 2007, 6).

Monikielisyys tarkoittaa siis yhteiskuntien, instituutioiden, ryhmien ja yksilöiden kykyä toimia säännöllisesti useammalla kuin yhdellä kielellä jokapäiväisessä elämässä.

Yksikielisydestä monikielisyteen

Monikielisuuden yleisyys käy ilmi, kun vertaa kansallisvaltioiden määrää (noin 200) maailmassa puhuttujen kielten määrään (yli 7 000). Maailmassa on runsaasti sellaisia maita, joissa puhutaan lukuisia kieliä eikä mikään niistä ole selvästi valtakielen asemassa. Maailmanlaajuisesti on myös tavallista, että henkilöt puhuvat montaa lähialueen kieltä. Arvioiden mukaan suurin osa maailman väestöstä käyttääkin arjessaan useampaa kuin yhtä kieltä eli on monikielinen (Grosjean 2010).

Muihin maanosiin verrattuna Eurooppa on poikkeuksellisen yksikielinen maanosa. Se koostuu kielellisesti harvinaisen yhtenäisistä kansallisvaltioista, joiden väestöt ovat pääosin yksikielisiä. Eurooppa on myös maanosista kielellisesti köyhin, sillä Euroopassa alun perin puhuttujen kielten määrä edustaa vain kolmea prosenttia maailman kielivarannosta. Kielitiheys on puolestaan erityisen suuri esimerkiksi Papua-Uusi-Guineassa, Indonesiassa, Nigeriassa ja Intiassa. Esimerkiksi Papua-Uusi-Guineassa puhutaan yli kahdeksasataa kieltä ja Nigeriassa yli viittäsataa.¹

---

1 Ks. tarkemmin sivustoa <http://www.ethnologue.com>, jossa on tietoja yli 7 000 kielen puhujamääristä ja alueellisesta sijoittumisesta.

Vaikka monikielisyttä koskeva julkinen keskustelu ja tutkimus ovatkin lisääntyneet merkittävästi viime aikoina, ilmiönä monikielisyys ei kuitenkaan ole uusi asia. On ilmeistä, että maailma on jo aikojen alusta ollut monikielinen ja monikulttuurinen usealla eri tavalla (Adams ym. 2002). Esimerkkejä muita kieliä puhuvista ryhmistä ja erikielisten ryhmien välisestä kommunikaatiosta on löydettävissä jo ensimmäisten historioitsijoiden muistiinpanoissa, ja myös arkeologiset aineistot todistavat monikielisestä menneisyydestä.

Niin ikään on selvää, ettei aikojen saatossa olisi ollut mahdollista esimerkiksi käydä kauppaa ilman useiden kielten käyttöä. Monikielisyys on siis aina ollut sellaisten yhteisöjen piirre, jotka ovat pyrkineet kontaktiin toisten yhteisöjen ja niiden edustajien kanssa. Erikielisten yhteisöjen vuorovaikutustilanteissa ja eri kielten kohdatessa on syntynyt uusia kielimuotoja, pidginkieliä, kun osapuolet eivät ole osanneet toistensa kieltä. Vuorovaikutus on ollut mahdollista myös tulkkauksen avulla: useaa kieltä osaavat henkilöt ovat tulkanneet muiden puhetta tarpeen vaatiessa.

Toisaalta monikielisyys on ilmiönä siinä mielessä uusi, että siihen on herätty länsimaissa vasta viime vuosikymmeninä. Tätä tietoisuuden lisääntymistä on edeltänyt varsin pitkä yksikielisyyskausi, jota tutkijat ovat kutsuneet useilla nimityksillä, esimerkiksi yksikielinen olemus (*monolingualer Habitus*, Gogolin 1993), yksikielinen ajattelutapa (*monolingual mindset*, Clyne 2008; Hajek & Slaughter 2015) ja yksikielinen paradigma (*monolingual paradigm*, Yildiz 2012). Nimitykset kuvastavat sitä lähtökohtaa, josta maailmaa on tarkasteltu: yksikielisyys on nähty oletusarvona, ja useamman kuin yhden kielen käyttöä on pidetty poikkeuksena.

Parin viime vuosisadan aikana ajattelua hallinnut yksikielisyyskausi on kytköksissä nationalismin, joka sai aatesuuntana alkunsa Euroopassa Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa. Kansallisuusaate sisältää ensinnäkin sen käsityksen, että ihmiskunta jakautuu kielen ja laajemmin kulttuurin nojalla määriteltyihin kansoihin. Poliittisen nationalismin ytimessä on puolestaan näkemys, että jokaisen kansan tulee saada päättää omista asioistaan, olla suvereeni. Kun nämä kaksi ajattelutapaa yhdistetään, jokaisella kansalla pitäisi olla oma valtio, ja jokaisessa valtiossa puolestaan vain yksi, etnisesti ja kulttuurisesti yhtenäinen kansa, joka jakaa samat kokemukset ja saman historian. (Ks. tarkemmin Pakkasvirta ja Saukkonen 2004.)

Kansalliskieli nähtiin sosiaalista yhteenkuuluvuutta luovana ja kansallista identiteettiä rakentavana tekijänä, ja kansalliskielen aseman turvaamiseksi painotettiin yksikielisyttä ja yhden kielen hallinnan keskeisyyttä. Yksikielisyysideologialla oli merkittäviä seurauksia muita kieliä kuin kansalliskieltä puhuneille kieliyhteisöille: kansallisvaltioita muodostettaessa vähemmistöt ja heidän kielensä jäivät kaiken ulkopuolelle. Koska monikielisyttä pidettiin ongelmana, vähemmistökieliä laiminlyötiin, marginalisoitiin ja peräti vainottiin useiden vuosikymmenten ja jopa vuosisatojen ajan. Vähemmistöön kuuluvien ei ollut mahdollista saada opetusta omalla

äidinkielellään, ja monikielisyyteen liittyvän stigman vuoksi useat perheet eivät enää siirtäneet omaa kieltään seuraavalle sukupolvelle.

Kielellistä yhtenäistymistä tapahtui osin myös nationalismista riippumatta. Yhteiskuntien nykyaikaistuksessa 1800- ja 1900-luvulla ihmiset alkoivat liikkua enemmän kotiseuduiltaan, maalta kaupunkiin ja valtion periferisiltä alueilta kasvaville keskusalueille. Paikallisuuden sekä alueellisen kulttuurin merkitystä ja elinvoimaa heikensi myös ylipäätään keskushallinnon voimistuva ote valtion eri osista. Standardisoitu koulujärjestelmä ja esimerkiksi yleiseen asevelvollisuuteen nojaava armeija tuottivat yhtenäiskulttuuria ja samastumista valtioon ja kansakuntaan. Etuoikeutetussa asemassa olevia kieliä suosi myös joukkotiedotuksen kehittyminen, kun ensin lehdistö, sittemmin radio ja televisio levisivät kaikkien saataville.

Kansallisvaltioiden ja modernisaation pakottama kielellinen ja kulttuurinen homogeenisuus ei kuitenkaan rakentunut kestäville periaatteille, mikä on näkynyt kahdella tavalla, sekä ylhäältä että alhaalta päin suuntautuvina muutosvoimina (May 2012).

Käsitys, jonka mukaan kaikki vähemmistöt tulisivat väijäämättä katoamaan, osoittautui virheelliseksi, ja monissa etnisissä ja kulttuurisissa ryhmissä ryhdyttiin myös vastarintaan. Joskus se johti uuden valtion julistamiseen itsenäiseksi, toisinaan alueellisten tai kulttuuristen itsehallintoratkaisujen kehittämiseen. Etenkin toisen maailmansodan jälkeen vähemmistöjen oikeuksiin sekä ylipäätään ihmisten kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin alettiin myös kiinnittää enemmän huomiota kansainvälisissä sopimuksissa. Vähemmistöjen olemassaoloa yhteiskunnassa ei enää koettu samassa mielessä uhkana kuin aiemmin, eikä vähemmistöjen kohtelua myöskään pidetty enää yksinomaan valtioiden sisäisenä asiana, johon muut eivät saisi puuttua. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2007.)

Sittemmin myös globalisaation nousu sekä monikansalliset yhtiöt ja ylikansalliset poliittiset järjestöt ovat pakottaneet kansallisvaltiot arvioimaan uudelleen poliittista ja taloudellista itsenäisyyttä. Kansainvälinen keskinäisriippuvuus on ylipäätään lisääntynyt. Englannin valta-asema on kaventanut kansalliskielten vaikutusala esimerkiksi sellaisilla kielenkäytön aloilla kuin tiede, talous ja teknologia.

Näiden prosessien yhteydessä on herännyt keskustelua siitä, mistä aineksista kansallinen identiteetti nykyään loppujen lopuksi muodostuu.

Yhteiskuntien kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta on lisännyt myös viime vuosikymmenten kansainvälinen muuttoliike maailmanlaajuisesti sekä Euroopan sisällä. Toisen maailmansodan jälkeen muuttoliike kohdistui aluksi Länsi-Euroopan taloudellisesti nopeasti kasvaviin yhteiskuntiin, mutta ajan mittaan maahanmuuton kohdemaiksi tulivat myös esimerkiksi Portugali, Irlanti, Kreikka ja Suomi. Tämän kehityksen seurauksena myös useat kieliperustaiset

kysymykset ovat nousseet yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Kuvitellun kielellisen ja kulttuurisen yhtenäisyyden kautta onkin seurannut eräänlainen jälkiyksikielisyys (postmonolingual condition, Yildiz 2012).

Muutos on näkyvissä esimerkiksi yleisessä ilmapiirissä ja eurooppalaisessa kielipolitiikassa. Vaikka joissakin piireissä elätellään edelleen haaveita ”alkuperäisestä kulttuurisesta yhtenäisyydestä”, kiinnostus vähemmistökieliä ja monikielisyttä sekä sen hyötyjä kohtaan on kasvanut toisaalla. Ongelmien ja uhan sijaan yhteiskunnan monikielisyttä on alettu pitää voimavarana, ja yksilön eri tavoin osaavat kielet nähdään nykyään kielellisinä resursseina. Eurooppalaisessa poliittisessa keskustelussa kielellinen monimuotoisuus on virallisesti tunnustettu ja arvostettu. Perinteisten kielivähemmistöjen suojelemiseksi on ryhdytty useisiin toimiin: on säädetty lakeja, on solmittu sopimuksia ja annettu julistuksia. Kieliä on pyritty elvyttämään erityisesti kouluopetuksen ja julkisrahoitteisen median avulla.

Ilmiö monikielisyys on tulkittu uudelleen, ja myös käsite *kielellinen monimuotoisuus* on saanut aiempaa myönteisemmän sisällön. Useissa eurooppalaisissa asiakirjoissa on nähtävissä näkökulman vaihdos, ja monikielisyydellä nähdään olevan arvoa paitsi yksilöllisellä myös yhteiskunnallisella tasolla.

Lisäksi yhteiskunnassamme on hyödyntämättömiä kielellisiä resursseja: kotona ja paikallis- ja naapuriympäristössä puhutuille eri äidinkielle ja muille kielille olisi annettava enemmän arvoa. Esimerkiksi lapset, joilla on eri äidinkieli – tulivatpa he EU:sta tai kolmannesta maasta – ovat kouluille haaste, koska heille on opetettava opetuskieltä toisena kielenä, mutta he voivat toisaalta motivoida luokkatovereitaan oppimaan eri kieliä ja suhtautumaan avoimesti muihin kulttuureihin. (Euroopan komissio 2008, 6.)

Myös kielentutkimusta hallitsi pitkään yksikielinen ajattelutapa, ja tutkimuksen lähtökohtana ja normina olivat yksikieliset yksilöt (Ellis 2006). Vain sujuvien yksikielisten puhujien tuottama ”normaali” kieli oli tarpeeksi hyvää tutkittavaksi, ja vähemmän täydellisten puhujien – esimerkiksi ensikieltään omaksuvien lasten, toista kieltään opiskelevien aikuisten ja eri syistä kieltään menettäneiden – kieli jäi tutkimuksen ulkopuolelle. Vielä 1900-luvun loppupuolelle asti monikielisiä yksilöitä pidettiin enemmän poikkeuksena kuin sääntönä ja monikielisyys nähtiin usein potentiaalisena vaaratekijänä. Se ilmeni kielentutkimuksessa sillä tavoin, että tutkittiin esimerkiksi monikielisyys aiheuttamia haittoja yksilön kognitiiviselle kehitykselle.

Ongelmalähtöisyydestä luovuttiin vähitellen, ja monikielisyysnäkökulma on parina viime vuosikymmenenä omaksuttu lähtökohdaksi ja itsestään selväksi osaksi kielitieteellistä tutkimusta erityisesti sociolinguistiikassa ja kielenoppimisen tutkimuksessa. Useissa yhteyksissä on myös alettu puhua kielentutkimuksen ”monikielisestä käänteestä” (*multilingual turn*, Conteh & Meier 2014, May 2014; ks. myös Sugiharto 2015). Useita aiemmin saatuja tutkimustuloksia on alettu

tarkastella kriittisesti siitä syystä, että ne ovat rakentuneet yksikielisyyslähdekohdan varaan. Lisäksi on pohdittu muun muassa sen merkitystä, millaisia mahdollisuuksia uusi tarkastelukulma tuo monikielisten käytänteiden toteuttamiselle esimerkiksi kouluopetuksessa.

Monikielisuuden hyödyt

Nykytutkimuksen mukaan monikielisuudesta on monenlaista hyötyä sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Yksilön kannalta monikielisuuden edut ovat sosiaalisia, kulttuurisia, kognitiivisia, emotionaalisia ja taloudellisia. Kielen ensisijainen tehtävä on sosiaalinen: sen avulla välitetään merkityksiä puhujien välillä. Kieli myös opitaan yhteisöllisesti, osallisuuden ja vuorovaikutuksen avulla. Kun osaa jotain muuta kieltä oman kielen lisäksi, voi olla osallisena useammassa yhteisössä ja siten saada uusia sosiaalisia ja kulttuurisia kokemuksia. Yhteisöllisten tehtävien ohella kielellä on yksilökeskeisiä tehtäviä, muun muassa ekspressiivinen funktio. Kun osaa useampaa kuin yhtä kieltä, itseilmaisun välineitäkin on enemmän.

Tutkimusten mukaan monikielisuudesta on myös lukuisia kognitiivisia etuja (Bialystok 2007). On esimerkiksi havaittu, että monikielisyys lisää kielellistä tietoisuutta. Monikielisillä henkilöillä on herkkyyttä havaita kielen ilmiöitä ja analysoida kieltä, ja he oppivat uusia kieliä tehokkaammin kuin yksikieliset henkilöt. Myös joustavuus ja ongelmanratkaisutaidot kehittyvät: monikielisillä henkilöillä on taito erottaa olennainen tieto valtavasta tietotulvasta, ja he pystyvät tekemään useita asioita yhtä aikaa. On ymmärrettävää, että juuri tällaiset ominaisuudet kehittyvät, kun oppii toimimaan usealla kielellä. Lisäksi monikieliset henkilöt kykenevät vaihtamaan näkökulmaa ja ovat kulttuurisesti sensitiivisiä – monikielisyys siis lisää empatiataitoja (Pavlenko 2006). Tutkimusnäyttöä on myös siitä, että monikielisyys suojaa ikääntymiseen liittyvältä muistin heikkenemiseltä (Bialystok ym. 2007). Syynä on se, että useamman kuin yhden kielen käyttö on jatkuvaa aivovoimistelua. Monen kielen kanssa kasvaneilla on siis paitsi kielitaitoa ja kykyä analysoida kieltä myös luovuutta, joustavaa ajattelua ja kulttuuriosaamista. Kaikkea tätä tarvitaan nykymaailmassa entistä enemmän.

Usein nostetaan esiin, että monikielisuudesta on yksilöille myös taloudellista hyötyä, sillä työmarkkinat kaipaavat entistä enemmän monikielitaitoisia ihmisiä. Euroopan laajuisissa osaamistarvetiedusteluissa on käynyt ilmi, että esimerkiksi arabian, hindin ja venäjän osaajia tarvittaisiin työmarkkinoilla huomattavasti yli tarjonnan (CILT 2006). Suomessakin tehdyissä kartoituksissa on ilmennyt, että kielivaranto vastaa heikosti työelämän nykytarpeisiin. On myös ennustettu, että esimerkiksi kiinan, espanjan ja portugalin osaajille olisi aiempaa enemmän kysyntää, kun Aasian ja Etelä-Amerikan merkitys maailmantaloudessa kasvaa (EK 2014). Paitsi monikieliset yksilöt itse myös yhteiskunta hyötyy usealla eri tavalla monikielisistä jäsenistään ja heidän kielipääomastaan. Monikielisyys rikastuttaa yhteiskuntaa paitsi koulutuksellisesti myös kulttuurisesti ja älyllisesti. Kun yhteiskunnan osaamispotentiaali kasvaa ja koulutustaso nou-

see, myös yleinen hyvinvointi ja kulttuurien välinen ymmärrys lisääntyvät ja elintaso kohenee. Yhteiskunnan näkökulmasta kielellinen monimuotoisuus tuo siis monenlaista lisäarvoa ja laajentaa sen toimintamahdollisuuksia.

Monikielisyys taitona

Yksikielisyyskauden jäljet näkyvät nykyisessäkin arkielämässä monin tavoin. On tavallista, että kaksikielisen henkilön oletetaan osaavan molemmat kielensä yhtä hyvin kuin niin sanotut syntyperäiset kielenkäyttäjät. Vasta molempien kielten täydellistä hallintaa pidetään siis ”aitona” kaksikielisyysnä, ja kaikki sitä vähempi osaaminen jää vaille huomiota. Niissä maailmankolkissa, joissa monikielisyys on ollut arkipäivää eikä yksikielisyysajattelun leimaamaa, ei ole pohdittu, miten hyvin jotain kieltä osataan. Monikielisessä ympäristössä kieliä tarvitaan ja käytetään eri tarkoituksia varten, ja ihmistä pidetään monikielisenä, vaikkei hän osaisi esimerkiksi kirjoittaa jokaista osaamaansa kieltä.

Kuten muun muassa François Grosjean (2010) on todennut, ajatus täydellisestä kaksikielisyysdestä sisältää oletuksen kaksinkertaisesta yksikielisyyskäsityksestä, ikään kuin samassa henkilössä yhdistyisi kaksi ”täydellisesti” äidinkieltä hallitsevaa kielenpuhujaa. Hän havainnollistaa vertailun mielekkyyttä seuraavasti: Jos kaksikieliseltä edellytetään kummassakin kielessään yksikielisen kielenpuhujan kompetenssia, kyse on samanlaisesta tilanteesta kuin jos aitajuoksijalta vaadittaisiin yhtä aikaa sprintterin ja korkeushyppääjän taitoja. On selvää, että sadan metrin pikajuoksussa tai korkeushypyssä aitajuoksija ei todennäköisesti selviytyisi tietään alkueriä pidemmälle, mutta omassa erikoislajissaan hän voisi yltää maailman huipulle. Aitajuoksija on oman lajityyppinsä ideaali edustaja, ja samoin myös kaksikielinen henkilö on ainutlaatuinen yksilö eikä kahden yksikielisen puhujan summa. Kahden kielen rinnakkainelo ja jatkuva vuorovaikutus on tuottanut erilaisen mutta sinällään täydellisen kielisysteemin.

Samaa urheilumetaforaa voi käyttää havainnollistamaan myös kahta kieltä laajempia kieli-repertuaareja. Seitsen- ja kymmenottelijoiden osaamiseen kuuluu lajeja, joista jotkin ovat heidän vahvuuksiaan ja jotkin heikompia lajejaan, mutta se ei tee heistä yhden lajin mestareita huonompia urheilijoita. Vaikka kaikista lajeista ei maksimipistemäärää tulekaan, kilpailun voittoa suurimman kokonaispistemäärän kerännyt ottelija.

Siitä huolimatta, että edellä kuvattu holistinen näkemys monikielisen henkilön kieli-repertuaarista onkin saanut jalansijaa tutkijoiden keskuudessa, yksikielisyysideologiaan pohjautuva täydellisyysihanne elää edelleen niin sanottujen tavallisten kielenpuhujien keskuudessa. Täydellisyysvaatimuksen rinnalla esiintyy usein käsite *puolikielisyys*. Sitä käytti ensimmäisenä Nils-Erik Hansegård (1968) Pohjois-Ruotsin väestön kielioloja kartoittavassa tutkimuksessaan. Hansegård esitti, että suomen- ja saamenkieliset eivät osanneet sen paremmin äidinkieltään

kuin ruotsiakaan, ja tämä oli hänen mukaansa seurausta ruotsalaisesta kielipolitiikasta, joka oli pakottanut vähemmistöt kielenvaihtoon ja katkaissut siten heidän äidinkieltensä kehityksen. Kielellisten ja samalla kognitiivisten ja emotionaalisten ongelmien nähtiin johtuvan epäsuotuisasta kieliympäristöstä, jossa mikään kielistä ei pääse kehittymään tyydyttävällä tavalla. Tove Skutnabb-Kangas (1981) popularisoi käsitteen ja kehitti sitä edelleen ruotsalaisen maahanmuuttokeskustelun yhteydessä 1970- ja 1980-luvuilla. Samoihin aikoihin se ilmestyi myös pohjoisamerikkalaiseen ja australialaiseen keskusteluun (Stroud 2004).

Puolikielisyyden käsite on saanut paljon kritiikkiä osakseen (esim. Martin-Jones ja Romaine 1986) erityisesti sen taustalla olevien, kielen luonnetta koskevien oletusten vuoksi, joiden johdosta koko käsitettä on vaikea määrittellä. Kielitaitohan ei ole koskaan täydellinen edes äidinkiessä, ensiksi omaksutussa kielessä. Puolikkaan kielen määrittäminen edellyttäisi kuitenkin täydellisen kielitaidon määrittelyä ja poikkeavan kaksikielisen kehityksen määrittäminen yksimielisyyttä normaalista yksikielisestä kehityksestä. Puolikielisyyden käsite hylättiin sittemmin perusteettomana, mutta keskustelun myönteinen seuraus oli, että kielivähemmistöjen kieli- ja koulutusoloihin alettiin kohdistaa aiempaa enemmän huomiota.

Kokemus kielitaidon vajavuudesta on kuitenkin todellisuutta hyvin suurelle osalle muuttajista, ja valtakielen vähäinen osaaminen tuottaa heille usein monenlaisia ongelmia. Pääsy koulutukseen tai työelämään voi estyä tai ainakin hidastua, kun ympäristön asettamat kielitaitovaatimukset eivät täyty. Uudessa kieliympäristössä myös oman äidinkielen taito alkaa helposti rapautua ja lisäjännitteitä perheen tilanteeseen tuovat lapsia koskevat kielikysymykset. Valtakielisissä instituutioissa uutta kieltä nopeasti omaksuvat lapset tuovat ympäristön kielen myös kotiin, jolloin perheen oman kielen käytölle ja kehittymiselle jää entistä vähemmän sijaa lasten arjessa. Toinen sukupolvi voi puolestaan kokea – kaikessa monikielisyydessäänkin – kielitaidon vajavuutta esimerkiksi siksi, ettei koulutusjärjestelmä ota huomioon heidän tarpeitaan ja tunnusta muiden kielten ja kielimuotojen arvoa kuin vain valtakielen standardin.

Uudempi versio puolikielisyydestä koskeekin niin sanottuja *multietnolekteja*, uudenlaisia monietnisen ja monikielisen kaupunkinuorison kielimuotoja, joille on tunnusomaisia kielten ja puhetaiposten risteytyminen (Stroud 2004). Kun aiemmin vähemmistöt pidettiin marginaalissa leimaamalla heidät puolikielisiksi, nykyään heiltä viedään mahdollisuus saada äänensä kuuluviin luonnehtimalla heidän valtakielen käyttöönsä oletusarvosta poikkeavaksi lähiökieleksi, esimerkiksi nimityksillä *rinkebysvenska*, *københavnsk multietnolekt*, *straattaal* tai *Kiezdeutsch* (Wiese 2009). Näissä leimoissa näkyy, miten vahvasti kansallisvaltioajatteluun sisältyvä, murteista ja muista kielimuodoista puhtaan standardikielen ihanne edelleen ilmenee arki-ajattelussa. Nimityksiin sisältyy myös ajatus kielen omistajuudesta. Kutsumalla kielimuotoa muuksi kuin ruotsiksi, tanskaksi tai saksaksi otetaan samalla kantaa siihen, kuka on kielen legitiimi puhuja. Toisesta näkökulmasta tarkasteltuna monikielisen kaupunkinuorison kielimuodot

näyttäytyvät luovuutena: monikielisyys tarjoaa maaperää kielellä leikkimiseen ja luo siten uutta kieltä (Lehtonen 2015).

Kuten edellä todettiin, monikielisyys koostuu aina epätasaisesti jakautuneista resursseista. Keskeistä yksilöiden monikielisyyden kehittymiselle onkin se, miten ympäröivässä yhteiskunnassa suhtaudutaan siihen. Monen kielen osaamisen voi jättää huomiotta tai sille voi antaa arvoa. Usean kielen käyttöön voi rohkaista ja siten edistää monikielisyyttä. Yksilöiden kielitaito kehittyy, kun kielenkäytölle on tarvetta ja tilaisuus.

Monikielisyys käyttönä

Kuten kielen hallintaa myös sen käyttöä koskee vaatimus puhtaudesta ja täydellisyydestä. Ajattellaan, että kielten tulisi olla erillään toisistaan, omissa lokeroissaan: niitä ei saisi sekoittaa, ja kunkin kielen hallinnan tulisi olla täydellistä. Kielten erillisyyttä korostavassa ja kieliä lokeroivassa ajattelussa kielten vaihtelua ja sekoittumista pidetään siksi ongelmina.

On kuitenkin tavallista, että monikielisissä yhteisöissä kielenkäytössä on aineksia useasta eri kielestä. Kyse on siitä, että monikielisen henkilön sanavarasto koostuu usein toisiaan täydentävistä osista: joitakin asioita hän ilmaisee paremmin yhdellä ja joitakin toisia asioita paremmin toisella kielellä. Kielet ovat funktionaalisesti eriytyneitä; kyseessä on siis kielten välinen työnjako.

Kieliä voidaan käyttää eri tarkoituksiin ja niitä voidaan osata eriasteisesti. Nykyisin katsotaankin, että myös osakielitaito on arvokasta kielitaitoa. Kielitaidon kehittämisen ensisijaisena tavoitteena tulisi olla tilanteinen osaaminen eli se, että kielenkäyttäjät osaa toimia suullisesti ja kirjallisesti kielenkäyttötilanteen vaatimalla tavalla. Tilanteinen kielitaito nivoutuu osallisuuteen siinä kieliyhteisössä, johon kielenkäyttäjät haluaa liittyä ja jossa hän voi kehittää omaa toimijuuttaan.

Monikielisessä yhteiskunnassa kielet eivät siis elä pelkästään rinnakkain, vaan myös limittäin, lomittain ja päällekkäin. Monikielisessä yhteisössä on luonnollista vaihtaa kieltä esimerkiksi tilanteen, keskustelukumppanin tai keskustelun aiheen mukaan. Kieltä voidaan vaihtaa myös kesken ilmauksen, jolloin puhutaan koodinvaihdosta:

*Minu meelest eestlasi ei peaks pidama **maahanmuuttajina**.*

(‘Mielestäni virolaisia ei tulisi pitää maahanmuuttajina.’)

Esimerkissä puhuja on säilyttänyt lainaamansa sanan suomen kieliopillisen rakenteen mukaisessa muodossa, kuten koodinvaihdolle on tyypillistä (Praakli 2004, 109). Koodinvaihto voi

rajoittua yhden sanan tai fraasin käyttöön, mutta myös kokonaiset lausumat toisella kielellä ovat mahdollisia. Kahta kieltä hallitseva voi siis puhua niin, että hän käyttää keskustelussa eri kieliä vuorotellen tai yhdistäen samaan lausumaan eri kieliä.

On luonnollista lainata sanoja, ilmauksia ja puhetapoja muista kielistä, kuten kieliyhteisöt ovat kautta aikain tehneet. Lainattaessa syntyy aluksi monenlaisia uudismuodosteita, kun sanat taipuvat uuden kielen mukaisesti. Varhaislapsuudesta kahden kielen kanssa kasvaneet lapset ovat eräänlaisia kielilaboratorioita. Lasten innovatiivisia kokeiluja tutkimalla on mahdollista seurata, mitä kielikontaktitilanteessa tapahtuu. Seuraavissa esimerkeissä näkyy, miten kahta kieltä omaksuvan lapsen koodit yhdistyvät samassa ilmauksessa (Rimpiläinen 2007, 14):

*Anna mulle se nukke nii mää **patseluin** sitä.*

*Ja tože hotšu tsvety **kastellat**'.*

(‘Minä myös haluan kukkia kastella.’)

Ensimmäisessä esimerkissä lapsi on sisällyttänyt suomenkieliseen ilmaukseen venäjän kielen verbin *potselovat* (‘suudella’) ja yhdistänyt siihen yksikön ensimmäisen persoonan tunnuksen *-n*. Toisessa esimerkissä suomen verbi *kastella* on puolestaan upotettu venäjänkieliseen ilmaukseen ja siihen on yhdistetty venäjän infinitiivin tunnus *-t*. Kun pienet lapset yhdistävät tällä tavalla eri kieliä samaan ilmaukseen, se on monikieliseen kehitykseen kuuluva ilmiö, joka vähe-nee ajan myötä. Varttuneemmilla kielenkäyttäjillä kielten yhdistämisen voi taas tulkita olevan osa tavanomaista monikielistä puhemuotoa. Suhtautuminen siihen on muuttunut sitä mukaa, kun monikielisyydestä on saatu lisää tutkimustietoa. Aiemmin ajateltiin, että kyse on kielellisestä köyhyydestä, mutta tutkimukset ovat osoittaneet, että useampaa kieltä hyödyntävä puhuja itse asiassa ilmentää toiminnallaan kyseisten kielten erinomaista hallintaa (ks. esim. Jørgensen 2008).

Uhanalainen monikielisuus

Monikielisyyden saamasta nosteesta huolimatta tiedossa ovat nykyään myös maailman kielitilanteen haasteet. Tällä hetkellä vain 1,5 prosenttia kielistä on kansallisvaltioiden muodollisesti tunnustamia, joko virallisina tai alueellisina kielinä (May 2012). Suurimmalla osalla maailman kielistä ei siis ole minkäänlaista asemaa. Viime vuosikymmenten aikana onkin alettu kiinnittää huomiota yhä kiihtyvään kielten kuolemaan ja on havahduttu ymmärtämään, millainen itseisarvo kielellisellä ja kulttuurisella monimuotoisuudella on.

Ihmiskunnan historian aikana kielitilanteessa on tapahtunut monenlaisia muutoksia: kieliä on kadonnut, uusia on syntynyt ja kielten hierarkiassa ja valta-asemassa on tapahtunut vaihtelua. Parhailaan meneillään oleva prosessi on kuitenkin laajuudeltaan ja laadultaan erilainen kuin

aiemmat, sillä tätä ennen ei yhtä suuri osa maailman kielistä ole ollut uhattuna eikä kielten kato ole myöskään ollut yhtä nopeaa. On nimittäin ennustettu, että kuluvan vuosisadan aikana noin 90 prosenttia kielistä häviäisi (Krauss 1992; Moseley 2010). Jos ennusteet pitävät paikkansa, maailman nykyisestä kielivarannosta jää jäljelle arviolta seitsemänsataa kieltä. Uhanalaisiin kieliin lukeutuu myös suurin osa suomalais-ugrilaisista kielistä.

Kun kielellä on vain vähän puhujia ja kun uudet sukupolvet eivät enää opi sitä äidinkielenään, kieli on uhanalainen. Kieltä pidetään kuolleena, kun viimeinenkin sen puhuja kuolee, mutta oikeastaan kieli kuolee jo siinä vaiheessa, kun kielen viimeisellä puhujalla ei ole enää ketään, jonka kanssa hän voisi puhua omaa kieltään. Kielten uhanalaisuuteen vaikuttavat monenlaiset tekijät. Kielten vähittäiseen menetykseen ja suoranaiseen kuolemaan ovat eri aikoina johtaneet esimerkiksi sodat, kansanmurhat ja epidemiat sekä alkuperäisen talouden ja asumisolojen tuhoutuminen ja sitä seuraava pakko muuttaa muualle.

Myös assimiloivalla kielipolitiikalla, muun muassa vähemmistökieliä aktiivisesti syrjivällä kielikoulutuspolitiikalla, on aikojen saatossa heikennetty vähemmistökielten elinvoimaa. Nykyään kielten menetystä edistävät erityisesti kiihtyvä globalisaatio ja kaupungistuminen. Modernisaation yhdenmukaisuutta luovat voimat vaikuttavat siis yhä, joskin toisenlaisessa muodossa kuin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Myös Euroopan unionilla on kehityksessä kaksoisrooli: toisaalta vähemmistöjä tunnustetaan ja suojellaan ja ihmisten kulttuurisista oikeuksista pidetään huolta, toisaalta esimerkiksi EU-hallinnon kielivalinnoilla ja kilpailusäännöksillä rajoitetaan kielten käyttömahdollisuuksia.

Kielenvaihdon taustalla eivät kuitenkaan ole vain ympäröivään yhteiskuntaan tai valtakieliseen yhteisöön liittyvät tekijät, vaan alttiuteen vaihtaa kieltä vaikuttavat myös kielenpuhujien omat asenteet. Jos kielenpuhujat suhtautuvat omaan kieleensä kielteisesti, kielen ylläpitämisestä ei ole paljon toivoa, sillä on todennäköistä, että he eivät tällöin siirrä kieltään seuraavalle sukupolvelle (Nettle & Romaine 2000).

Eri puolilla maailmaa tehdyt tutkimukset osoittavat, että kielenvaihto tapahtuu yleensä kolmen sukupolven aikana: ensimmäinen sukupolvi osaa vain yhtä kieltä (A), toinen sukupolvi kahta kieltä (A ja B), kun taas kolmas sukupolvi osaa enää vain yhtä kieltä (B). Kielenvaihdon keskivaiheilla on siis ajanjakso, jolloin molemmat kielet ovat käytössä, mutta kuitenkin niin, että paikallista vähemmistökieltä käytetään aiempaa vähemmän ja harvemmillä kielenkäytön aloilla. Syntyy *diglossia*: kielet eriytyvät eri käyttötarkoituksiin tavallisesti niin, että yhteisössä vähemmän arvostettua kieltä puhutaan kotona ja muissa epävirallisissa arjen tilanteissa, kun taas ympäristön arvostamaa kieltä käytetään julkisissa yhteyksissä kuten koulussa, mediassa ja hallinnossa. Vähemmistökielen käytössä on myös havaittavissa rappeutumista: kieli yksinkertaistuu rakenteiltaan, ja enemmistökieli jättää jälkensä erityisesti vähemmistökielen sanastoon mutta myös

Hattukauppias ja muita tarinoita Somaliasta Koofiyad iibiye iyo sheekooyin kale oo Soomaaliyeed

Suomi-Somalia Seura

Eeva-Liisa Bahnaan, Yusuf Mubarak, Abdi Musse
Kuvitus Alex Kwizera

Kuva 1. Satumaan palasia -hankkeen lopputuotos. Kirjan on kuvittanut Alex Kwizera.

ääntämiseen ja taivutukseen. Kolmannessa vaiheessa kielen menetys on edennyt niin pitkälle, että vähemmistökieli on kokonaan korvautunut valtakielellä. (Ks. Riionheimo 2013.)

Viime aikoina kielenvaihtoa on pyritty kääntämään ja vähemmistökieliä on pyritty muutoinkin tukemaan esimerkiksi lainsäädännöllisin ja koulutuksellisin uudistuksin. Vähemmistöille on annettu lisää oikeuksia ja uhanalaisia kieliä on elvytetty muun muassa kielipesätoiminnalla ja rohkaisemalla vanhempia puhumaan lapsille omaa kieltään. Päämääränä on vähemmistökielten statuksen nostaminen, ja viime kädessä tavoitteena on laajentaa kielen käyttöaloja ja tehdä arkikielestä myös julkisen kielenkäytön kieli.

Elvytystoimilla pitää kuitenkin aina olla kielenpuhujien tuki, tai muuten ne jäävät vaille vastakaikua (Nettle & Romaine 2000). Tärkein ennuste kielen säilymiseksi onkin se, että kielteiset asenteet muuttuvat myönteisiksi ja että kieliyhteisössä viriää usko oman kielen tulevaisuuteen. Tässä työssä ratkaiseviksi toimijoiksi ovat osoittautuneet kieliyhteisöjen aktivistit, kielenopettajat, poliitikot sekä kirjailijat ja muut taiteilijat, jotka pystyvät arvovallallaan vaikuttamaan tavallisten kielenpuhujien identiteetteihin ja ihanteisiin.

Monikielisyden ja taiteen ilmenemismuotoja

Monikielisyys taiteen yhteydessä ei ole uusi ilmiö, mutta laajempaa kiinnostusta asiaa kohtaan on herännyt vasta viime vuosina. Tähän on ymmärrettävästi vaikuttanut huomion kiinnittyminen ylipäättään monikielisyyteen. Asiaa on käsitelty eniten niiden taiteenalojen yhteydessä, joissa kieli on olennainen osa luovaa toimintaa ja ilmaisua eli kirjallisuudessa ja teatteritaiteessa.

Leonard Forster käsitteli monikielisyyttä ja sen vaikutuksia kirjallisuuteen eri aikakausina jo vuonna 1968 pitämässään luennoissa, joiden pohjalta tehdystä teoksesta otettiin vastikään uusintapainos (Forster 2010). Viime vuosina aihetta koskevia artikkeleita on koottu toimitettuihin teoksiin ja tieteellisten aikakauslehtien teemanumeroihin. Esimerkiksi *American Book Review* -lehden vuoden 2014 yksi numero (5/2014) oli omistettu monikielisen kirjallisuuden teemalle, *International Journal of Bilingualism* -lehden saman vuoden numero (2/2014) puolestaan monikielisyydelle ja taiteelle.

Viimeksi mainitun julkaisun johdantoartikkelissa Penelope Gardner-Chloros (2014, 95) esittelee monikielisyden eri ilmenemismuotoja. Kirjailijat ja muut taiteilijat voivat esimerkiksi hyödyntää eri kieliä teoksissaan luovasti ja monin eri tavoin. Taiteilijat voivat myös tuoda teoksissaan esille monikielisyyttä sekä käyttää eri kieliä ja niiden variaatioita poliittisten tai sosiaalisten viestien esille tuomiseen. Taiteilijan tai muun kulttuurialan toimijan monikielistyminen voi lisätä hänen identiteettiinsä ja töihinsä uuden ulottuvuuden, ja monikielisyydellä on Gardner-Chlorosin mukaan todettu olevan myönteisiä vaikutuksia luovuudelle ja ajattelulle.

Muualla ilmestyneissä artikkeleissa esimerkiksi Kristiina Förster (2015) on tutkinut sitä, kuinka kahden saksaksi julkaiseen, mutta saksan kielen vasta myöhemmin elämässään oppineen kirjailijan monikielisyys näkyy heidän teoksissaan. Michael R. Jacklin (2012) on puolestaan nostanut esille australialaisen kirjallisuuden laiminlyötyä monikielisyyttä. Esther K. Mbithi (2014) on käsitellyt eri kielillä kirjoittamisen ja kielipolitiikan välistä suhdetta Keniassa.

Näiden lisäksi on tarkasteltu monikielisyden ilmenemistä myös esimerkiksi elokuvataiteessa, performanssitaiteessa sekä kuvataiteessa (ks. esim. Jaworski 2014; Komporalý 2014; Şerban & Meylaerts 2014). Monikielisyyttä sekä sen esiintymistä ja vaikutuksia on selvitetty myös viihteen, televisiosarjojen ja populaarimusiikin sekä videopelien yhteydessä (Dor & Roux-Girard 2012). Monikielisyys voi siis yhdistyä käytännössä mihin tahansa taiteenalaan ja kulttuuritoiminnan alueeseen.

Myös Suomessa monikielisyyttä ja taidetta on viime vuosina alettu tutkia aiempaa enemmän. Huomio on kiinnittynyt etenkin kirjallisuuteen. Johanna Laakson ja Johanna Domokosin toimittama teos monikielisydestä ja monikulttuurisuudesta suomalais-ugrilaisessa kirjallisuudessa ilmestyi vuonna 2012. *Kirjallisuuden monikielisyys nyky-Suomessa* -hankkeessa on jäsenetty

uudelleen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin välisiä yhteyksiä (ks. Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä & Pollari, ilmestyy). Monet hankkeeseen osallistuneista ovat jo aikaisemmin tarkastelleet tutkimuksissaan ja muissa julkaisuissaan monikielisuuden ja kirjallisuuden suhdetta (ks. esim. Grönstrand & Malmio 2011; Tidigs 2014a).

Monikielisyydellä voi siis olla taiteeseen monia yhtymäkohtia. Systemaattisemmin tarkasteltuna monikielisuuden ja taiteen kohtaamispiintoja voidaan tarkastella ainakin neljästä näkökulmasta: 1) taiteen tekijät eli taiteilijat voivat olla monikielisiä, 2) taiteeseen johtava luova prosessi voi olla monikielinen, 3) prosessin lopputuloksena oleva taideteos tai muu taiteellinen tai kulttuurinen tuotos voi olla monikielinen, 4) taideteoksesta tai esimerkiksi taiteellisesta esityksestä nauttiva yleisö voi olla monikielinen (vrt. Tidigs 2014b).

Monikieliset taiteilijat

Monikielisyys taiteen tekijöiden tapauksessa voi toteutua esimerkiksi sillä tavalla, että kyseessä on yksi monikielinen taiteilija. Hän voi olla esimerkiksi perhetaustansa tai kasvuympäristönsä takia lapsesta asti kaksi- tai monikielinen. Taiteilija on myös voinut myöhemmin oppia toisen kielen hyvin sekä alkaa samastua useampaan kuin yhteen kieleen. Jälkimmäisessä tapauksessa taustalla on usein muutto toiseen maahan ja kielelliseen ympäristöön. Kirjallisuuden historia tuntee useita monikielisiä ja monilla kielillä julkaisseita kirjailijoita, kuten Samuel Becketin, André Brinkin, Joseph Conradin, Ágota Kristófin ja Vladimir Nabokovin.

Osa monikielisistä taiteilijoista hyödyntää henkilökohtaista kielivarantoaan luovassa työssään, kuten edellä mainitut kirjailijat. Monet heistä toteuttavat kuitenkin itseään vain yhdellä kielellä tai käyttävät taiteen tekemisen yhteydessä vain yhtä kieltä. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun yhteyttä lähtömaahan tai synnyinseudun kieleen ei ole uudessa asuinympäristössä tai työyhteisössä olemassa. Tämä ei kuitenkaan poista taiteilijan monikielisyyttä. Se on yhä olemassa hänessä potentiaalina sekä sellaisena suhtautumisena kieleen ja kielelliseen ilmaisuun, joka on ominaista useita kieliä osaaville ihmisille. Näin ollen sillä voi silloinkin olla vaikutuksensa kyseisen ihmisen tuottamaan taiteeseen.

Taiteen tekeminen on usein kollektiivinen prosessi, johon osallistuu useita ihmisiä, ja tämä ryhmä voi myös olla monikielinen. Tämäkin monikielisyys voi konkretisoitua eri tavoin. Taiteilijayhteisö, esimerkiksi teatteriseurue tai balettiryhmä, voi koostua ihmisistä, jotka puhuvat eri kieliä ja joilla ei ole yhteistä kieltä. Tällöin ryhmä tarvitsee keskinäistä vuorovaikutusta varten joko tulkin tai sitten ajatusten vaihto tapahtuu sillä kielellä, jota kaikki ryhmän jäsenet osaavat riittävän hyvin voidakseen kommunikoida. Eri maista tulevien taiteilijoiden kohtaamisissa ja yhteisissä hankkeissa englanti on nykyään usein tällainen käyttökieli, jota useimmat ainakin jotenkuten osaavat.

Toisinaan ryhmän jäsenet ovat monikielisiä. Tällöin yhteinen kieli tapaamisissa ja taiteen tekemisessä voi olla se, jota kaikki osaavat hyvin, vaikka heidän varsinainen kielellinen identiteettinsä olisikin jokin toinen. Vähemmistökielten puhujat yleensä osaavat asuinmaan valtakieltä, jolloin tätä kieltä, esimerkiksi Venäjällä venäjää, käytetään yhteisessä kommunikatiivissa. Joskus yhtä yhteistä kieltä ei löydy ja tarvitaan monta kieltä. Tällöin taiteilijoiden ryhmä muodostuu monikieliseksi myös siinä mielessä, että siinä on jatkuvasti enemmän kuin yksi kieli käytössä.

Monikielinen luova prosessi

Vaikka taiteilijoista ja muista luovaan prosessiin osallistuvista ihmisistä koostuva ryhmä on monikielinen ja ryhmässä käytetään kahta tai useampaa kieltä, varsinainen taiteen tekeminen voi kuitenkin olla pitkälti yksikielistä. Voi esimerkiksi olla, että muiden kielten kuin työryhmän pääkielen käyttö jää sivurooliin tai *small talkin* tasolle tai vain harvojen osallistujien käyttämäksi. Monikielisestä luovasta prosessista syvällisemmässä mielessä on kyse silloin, kun useiden kielten läsnäolo ja käyttö ovat olennainen osa työskentelyä, ja se olisi täysin erilainen prosessi, jos taiteen tekemisessä käytettäisiin vain yhtä kieltä.

Eri kielet voivat toimia esimerkiksi materiaalina, jota työstetään, josta haetaan inspiraatiota tai jota käytetään välineenä tavoitteena olevan viestin välittämiseen tietyille yleisöille ja halutulla tavalla. Joskus eri kielten osaaminen on välttämätöntä hankkeen toteuttamisen kannalta. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun pitää selvittää taiteen aiheen tai teeman taustoja erilaisista lähteistä, tarkistaa tietoja tai tehdä erikielisten ihmisten haastatteluja.

Eri kielten takana on myös usein eri kulttuureja. Taiteellinen työ voi olla siinä mielessä monikulttuurista, että siihen osallistuu eri kulttuuritaustoja sekä erilaisia tapoja ja traditioita edustavia ihmisiä. Monikielisyys on tällöin tämän monikulttuurisuuden yksi ulottuvuus tai ilmenemismuoto. Eri kieliä voidaan tarvita myös ikään kuin avaimiksi, joilla tietoa toisista kulttuureista saadaan hankituksi luovaa työtä varten.

Monikielisyys voi olla myös taiteen aihe. Taiteen avulla voidaan esittää niin ihmisten monikielisyttä kuin jonkin paikkakunnan, yhteiskunnan tai maailman kielellistä moninaisuutta. Huomio voi olla esimerkiksi perinteisten vähemmistöryhmien muodostamassa monikielisydessä tai kansainvälisen muuttoliikkeen tuottamassa uudemmassa monikielisydessä. Kieliä voidaan käsitellä taiteessa toisistaan erillään, mutta voidaan myös analysoida niiden sekoittumista ja uudelleen muotoutumista.

Monikielinen taideteos

Edellä esitellystä monikielisydestä huolimatta lopullinen taideteos tai muu tuotos ei kuitenkaan välttämättä ole monikielinen. Monissa näyttämötaiteen produktioissa on mukana osallistujia eri kieliryhmistä ja eri kieliä käytetään hankkeen aikana, mutta lopputulos on kuitenkin usein täysin yksikielinen esitys. Monikielisyttä tai monikulttuurisuutta tarkastelevassa kaunokirjallisessa teoksessa ei myöskään välttämättä käytetä useita kieliä. Muiden kuin kirjan varsinaisen ilmaisukielen käyttö muodostuu toisinaan vain yksittäisistä sanoista tai ilmaisuista kuten tervehdyksistä, joilla saatetaan muistuttaa lukijaa, että nyt siirrytään tosielämässä toiseen kieliympäristöön.

Taideteos voi kuitenkin olla monikielinen. Monikielisyys voi olla täysin symmetristä kuten sellaisen runokirjan tapauksessa, joka julkaistaan niin, että alkuperäisteksti ja käännetty runo ovat vierekkäin lukijan nähtävillä. Näyttämötaiteen teos voi olla monikielinen siten, että näyttelijöiden vuorosanat tai esimerkiksi oopperan libretto ovat yleisön luettavissa mahdollisesti jopa useilla eri kielillä. Monikielisenä voi pitää myös sellaista esitystä, jota esitetään samalla tai lähes samalla toteuttajajoukolla, mutta eri kielillä. Joskus on tehty jopa niin, että yleisö on voinut esityksen alussa päättää esityskielen.

Usein monikielisyys on kuitenkin sillä tavalla asymmetristä, että jokin kieli on esimerkiksi kirjan tai esityksen pääkieli, minkä lisäksi siinä käytetään yhtä tai useampaa muuta kieltä. Joitain repliikkejä voidaan esittää eri kielellä kuin muuta dialogia, koska myös todellisuudessa näissä tilanteissa käytettäisiin eri kieltä kuin muissa vuorovaikutustilanteissa. Voi myös olla, että esimerkiksi näytelmässä tai elokuvassa tietty väestöryhmä käyttää äidinkieltään, kuten siouxintiaanit Kevin Costnerin *Tanssii susien kanssa* -elokuvassa tai suomalainen, saamelainen ja venäläinen Aleksandr Rogozhkinin elokuvassa *Käki*.

Joissain tapauksissa olemme niin tottuneita monikieliseen esitykseen, ettemme kiinnitä siihen juuri huomiota. Konsertti voi esimerkiksi koostua laulajan tai yhtyeen useilla eri kielillä esittämistä kappaleista. Monikielisyys voi kuitenkin olla myös olennainen osa esitystä ja sen välittämää viestiä. Näin käy esimerkiksi silloin, kun halutaan tuoda esille eri kieliryhmien laulu- ja kulttuuriperinnettä. Viesti vahvistuu edelleen, jos kyse on vähemmistökielistä tai uhanalaisista kielistä, joiden asemaan halutaan kiinnittää huomiota myös taiteen välityksellä.

Kieltä taiteen materiaalina hyödyntävät taiteilijat voivat ottaa eri kielistä palasia, käsitellä niitä eri tavoin ja yhdistää muuhun taiteelliseen ilmaisuun. Kielen osista voidaan myös luoda uutta kieltä. Monikielisyttä kirjallisuudessa tutkinut Julia Tidigs käyttää kirjoituksessaan esimerkiksi suomalaista runoilijaa Cia Rinnettä ja otetta hänen runoudestaan (Rinne 2009; lainattu Tidigs 2014b).

Ceci n'est pas une pipe
ceci is keene pipe oder was
ist keine pfeife nicht.
da pfeif' ich drauf
pipe oder nicht
pipe ou pas
pipeoupas
pipapo

Monikielinen yleisö

Myös taiteen vastaanottajat voivat olla monikielisiä. Kansainvälisesti leviävällä taiteella on usein hyvin monikielinen yleisö, mutta vastaanoton kieli vaihtelee joissain taidemuodoissa eri puolilla maailmaa. Amerikkalaista elokuvaa katsotaan Yhdysvalloissa englanniksi, kun taas Ranskassa ja Saksassa elokuva jälkiäänitetään niin, että elokuvassa puhutaankin ranskaa tai saksaa. Suomessa saman elokuvan näyttelijät puhuvat englantia, mutta elokuva on tekstitetty suomeksi tai ruotsiksi. Puhuttua kieltä ja tekstitettyä kieltä hallitseva katsoja voi sekä lukea että kuunnella ja verrata myös erikielisiä ilmaisuja keskenään.

Kirjallisuutta käännetään paljon eri kielille, ja tällä tavoin teosten alkuperäistä kieltä taitamattomat henkilöt voivat lukea niitä. Monikieliset ihmiset voivat lukea kirjoja ja myös samaa teosta eri kieliversioina, sekä alkuperäiskielellä että eri käännösversioina. Kielitaitoiselle kansainvälinen kulttuuritarjonta avautuukin toisella tavalla kuin vain yhtä kieltä osaavalle henkilölle. Viimeksi mainitut joutuvat tukeutumaan käännöksiin tai ymmärtävät vain heidän äidinkielellään tehtyä taidetta. Monikielinen ihminen kiinnittää teosten kielelliseen ilmaisuun myös erilaista huomiota kuin vain yhtä kieltä osaava henkilö.

Musiikkiesitystä tai taidenäyttelyä on usein kokemassa monikielinen yleisö, mutta kielten moninaisuudella ei välttämättä ole lainkaan merkitystä. Klassisen musiikin konsertti voi olla kokonaan instrumentaalinen, ja maalausten nimet voivat olla sellaisia, että ne eivät vaikuta teoksen vastaanottoon. Tilanne on toinen silloin, kun taiteeseen sisältyy myös kielellisiä elementtejä. Esimerkiksi René Magritten teoksen *La Trahison des images* (Kuvien petollisuus) tulkinnan kannalta on olennaista ymmärtää piippua esittävän kuvan alla oleva teksti: ”tämä ei ole piippu” (*ceci n'est pas une pipe*).

Kun monikielisten teosten tapauksessa eri kielten osaamisella on merkitystä, osa yleisöstä pystyy muita paremmin tulkitsemaan niitä, kun taas jotkin asiat tai nyanssit jäävät kielitaidon puutteiden vuoksi toisille vieraiksi tai käsittämättömiksi. Jos on niin, että taideteos syntyy varsinaisesti vasta tulkintatilanteessa, se muodostuu myös teoksena erilaiseksi sen koko kieli-

repertuaaria ymmärtävälle henkilölle kuin niille, joiden tulkinta jää tältä osin tavalla tai toisella vajaaksi.

Silloin kun teoksessa käsitellään esimerkiksi kieleen kytkeytyviä identiteettikysymyksiä tai valtarakenteita, erottelut myös yleisön joukossa käyvät entistä tärkeämmiksi. Tietyn kielen käyttö saattaa herättää yleisöön kuuluvassa henkilössä vahvoja tunteita ja samastumisen kokemuksia. Taustalla voi olla esimerkiksi kielen ja sen puhujien alistettu asema historiallisesti tai vaikka se seikka, että taideteoksen kokija ei ole pitkään aikaan kuullut omaa kieltään. Kieleen ja kieli-ryhmään identifioituminen voi muuttaa ratkaisevasti myös teoksen tulkintaa.

Yllä olevan katsauksen tarkoituksena on ollut osoittaa, että monikielisyys ja taiteen kohtaamisessa on kyse hyvin suuresta määrästä erilaisia mahdollisia yhtymäkohtia. Taiteenaloja ja niille luontaisia ilmaisutapoja on lukuisia, samoin erilaisia tapoja ymmärtää kieli ja käyttää kieltä. Kohtaaminen muuttuu myös sen mukaan, onko kyse taiteilijoista, taiteen tekemisestä, taideteoksesta vai taiteen kokijasta.

Taiteen monikielisyys on joissain olosuhteissa luontevaa, eikä siihen aina kiinnitetä edes huomiota. Näin on esimerkiksi silloin, kun eri kielten läsnäoloa ja käyttöä yhteiskunnassa pidetään ylipäätään täysin normaalina tai kun jollain taiteen alueella esimerkiksi monikieliset esitykset ovat tavallisia. Tilanne on toinen, jos yksikielisyydelle tai kielen puhtaudelle asetetaan korkea arvo ja monen kielen käyttöön tai niiden sekoittamiseen suhtaudutaan epäluuloisesti. Tällöin vähäinenkin monikielisyys ja kielirajojen ylittäminen voi kantaa mukanaan vahvan poliittisen viestin.

Monikielisyys ja taide ilmenevät yhdessä etenkin niillä taiteenaloilla, joissa kieli näyttelee tärkeää osaa, kuten kirjallisuudessa ja näyttämötaiteessa. Monikielisyyttä voi kuitenkin esiintyä syvällisessäkin merkityksessä myös sellaisissa taiteen ilmaisumuodoissa, joilla luonnollisen kielen käyttö ei ole yhtä ilmeistä tai välttämätöntä. Kuvataiteisiin, esimerkiksi maalauksiin tai veistoksiin, tuodaan usein mukaan myös kielellisiä elementtejä. Musiikissa kielellä on vahva rooli sanoituksissa, mutta kieltä voidaan käyttää myös varsinaisen musiikin yhtenä komponenttina.

Tässä katsauksessa on kieltä käsitelty lähinnä sen konventionaalisessa muodossa. Aihepiiri laajenee ja monimuotoistuu edelleen, jos otetaan huomioon mahdollisuus ajatella kielinä esimerkiksi kehon kieltä, eläinten viestintää tai luonnon äänien kieltä. Eri taiteenaloja pidetään toisinaan erilaisina itsensä ilmaisemisen kielinä. Näin ollen monitaiteellisia teoksia voidaankin pitää erilaisia kieliä yhdistävänä taiteena.

Monikielisyys ja taide Suomessa

Taiteen ja monikielisyyden kohtaamispintoja ei ole Suomessa systemaattisesti selvitetty. Suomalainen taide-elämä on kuitenkin historiallisesti ollut monikielistä usealla eri tavalla. Maassa on ollut kaksi suurta kieliyhteisöä, suomenkielinen ja ruotsinkielinen, ja molemmilla kielillä on tehty taidetta. Taiteilijoiden joukossa on ollut sekä suomen- että ruotsinkielisiä ja lisäksi äidinkieltään monia muita kieliryhmiä edustavia ihmisiä.

Kansakunnan monikielinen rakentuminen

Koska sivistyneistön pääkieli oli Suomessa pitkän aikaa ruotsi, tällä kielellä tuotettiin pitkään myös suuri osa kieltä hyödyntävästä taiteesta ja suuri osa taiteilijoista oli äidinkieltään ruotsinkielisiä. Suomen kieltä käytettiin kuitenkin paljon kansanrunoudessa ja ylipäätään kansankulttuurissa. Lisäksi keskiajalla ja jossain määrin tämän jälkeenkin julkaistiin sisällöltään lähinnä uskonnollisia tai akateemisia teoksia latinaksi.

Suomenkielinen taide nykyaikaisessa mielessä vahvistui 1800-luvulla kansallisuusaatteen myötä, ja ensimmäiset suomenkieliset runoteokset, romaanit ja näytelmät ilmestyivät. Tuolloin myös alettiin kääntää maailmankirjallisuutta laajemmin suomeksi. Koska monet suomeksi kirjoittaneista olivat alun perin ruotsinkielisiä tai ainakin he olivat saaneet koulutuksensa ruotsin kielellä, he olivat käytännössä myös kaksikielisiä. Toisaalta monet ruotsin kieltä taiteessaan käyttäneet henkilöt olivat kasvaneet seudulla, jossa suomen kielen oppiminen oli luontevaa.

Sivistyneistöön kuuluvat ihmiset osasivat usein sukutaustansa tai kasvatuksensa ja koulutuksensa vuoksi useita kieliä, kuten venäjää, saksaa tai ranskaa. Suomalaiseen kulttuurielämään laajasti vaikuttaneen Järnefeltin perheen vanhemmat olivat alun perin saksalaista sukua oleva A. A. Järnefelt sekä Pietarissa kosmopoliittiseen kulttuurisukuun syntynyt Elisabeth Järnefelt, omaa sukua Clodt von Jürgensburg. Monien kielten käytöstä perheessä ja myös kielenvaihdoksesta saa hyvän kuvan Arvid Järnefeltin teoksesta *Vanhempieni romaani*, joka ilmestyi vuosina 1928–1930.

Lisäksi Suomeen on aikojen saatossa muuttanut paljon ihmisiä, joista osa on harjoittanut taidetta tai muuta kulttuuritoimintaa. Säveltäjä Fredrik (Friedrich) Pacius oli syntynyt Hampurissa ja muutti Suomeen Tukholmasta, jossa hän toimi viulistina. Arkkitehtuurissa erityisen merkittävä oli alun perin berliiniläinen, mutta Tallinnan ja Pietarin kautta Suomeen siirtynyt C. L. Engel. Kuvataiteiden, muotoilun ja taideteollisuuden alalla vaikutti puolestaan Brysselissä syntynyt A. W. Finch, jonka kutsui Suomeen ruotsalainen kreivi Louis Sparre. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2010, 164–165.)

Antero Leitzingerin (2008, 66) mukaan ”taiteesta riippuvaisessa” teollisuudessa ulkomaalaisen työvoiman osuus oli 1800-luvun puolivälissä noin 15 prosenttia, selvästi enemmän kuin teollisuudessa keskimäärin. Modernisoituva suuriruhtinaskunta vuosisadan vaihteessa oli kaikkein varsin vetovoimainen alue, ja sen kaupungeista Viipuri ja Helsinki väestöltään hyvin kansainvälisiä ja monikielisiä. Venäjän vallankumouksen jälkeen Suomeen pakeni myös taiteilijoita, joista osa jäi pysyvästi Suomeen. Taiteessa vaikuttaneita maahanmuuttajia ovat olleet esimerkiksi alun perin virolainen näytelmäkirjailija Hella Wuolijoki (o.s. Murrik), Pietarissa syntynyt puolalainen Georg de Godzinsky sekä nykyisen Latvian alueella de Godzinskyn tavoin hyvin monikulttuuriseen perheeseen syntynyt elokuvaohjaaja Teuvo Tulio (Theodor Tugai).

Suomalaisen klassisen musiikin orkesterilaitoksen syntyhistoria kytkeytyy puolestaan vahvasti saksalaisiin ja muihin ulkomaisiin muusikoihin, joista osa asui Suomessa pysyvästi ja osa puolestaan vieraili täällä säännöllisesti (ks. Helminen 2007, 26–37). Myös teatterin historiasta löytyy kansainvälisyyttä ja monikielisyyttä. Helsinkiin perustettiin vuonna 1868 Venäläinen teatteri, viralliselta nimeltään Helsingin Venäläinen valtiollinen Aleksanterin teatteri, etenkin Viaporiin sijoitettujen sotilaiden kulttuurisia tarpeita ajatellen. Teatterille valmistui vuonna 1879 yhä näyttämötaiteen käytössä oleva rakennus Bulevardille, ja siellä kävi teatteriseurueita Pietarista ja muualta Euroopasta. (Ks. Byckling 2009.)

Suomalaisen kansallisuusaatteen, nationalismin, ankkuroitumisella nimenomaan suomen kieleen oli suuri vaikutus taiteen ja kielen kohtaamiseen. Taide- ja kulttuurielämä eriytyivät 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa pitkälle suomen- ja ruotsinkielisiksi siten, että molemmilla kieliryhmillä oli omat kirjalliset piirit, kustantamot ja teatterit. Fennomaanisessa liikkeessä ruotsin kieleen ja sen asemaan suhtauduttiin paikoin hyvin kielteisesti tai suorastaan vihamielisesti. Rintamalinja ei ollut yhtä jyrkkä taiteissa, joissa kielen rooli oli pienempi, kuten kuvataiteissa ja musiikissa. Kielikysymykset vaikuttivat kuitenkin laajalti taide- ja kulttuurielämään. Kieliristiriitojen on esimerkiksi sanottu olleen pääasiallinen syy vaikeuksiin perustaa Suomeen pysyvää suomalaista oopperalaitosta (Helminen 2007, 38).

Itsenäistymisen yhteydessä Suomesta tuli virallisesti kaksikielinen maa. Julkisen vallan tuli huolehtia molempien kieliryhmien sivistyksellisistä ja taloudellisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaisesti. Julkisen vallan rooli taiteen ja kulttuurin elämässä oli kuitenkin pitkään vähäinen, minkä vuoksi erilaiset yksityiset rahoituskanavat korostuivat. Ruotsinkielisellä puolella oli jo vuonna 1908 perustettu Svenska kulturfonden edistämään ruotsinkielistä koulutusta ja muuta ruotsalaista kulttuuritoimintaa Suomessa. Suomen Kulttuurirahasto perustettiin puolestaan vuonna 1939 tarkoituksena suomalaiskansallisen henkisen ja taloudellisen viljelyn vaaliminen ja kehittäminen. (Ks. Saukkonen 2014; Hirvi-Ijäs 2014.)

Vaikka kulttuurielämän vaikuttajiin kuului paljon henkilöitä, joita voi pitää monikielisinä, esimerkiksi molempien kansalliskielten aktiivinen käyttö luovassa toiminnassa on ollut melko

harvinaista. Kahta kieltä taiteessaan käytti ainakin Elmer Diktonius, joka julkaisi kirjallisuutta sekä suomeksi että ruotsiksi. Diktonius myös käänsi itse suomen kielelle teoksensa *Janne Kubik*, ja suomenkielinen käännös alun perin vuonna 1932 ilmestyneestä kirjasta ilmestyi vuonna 1946 nimellä *Janne Kuutio*. Ensiksi ruotsiksi, sittemmin myös suomeksi on julkaissut teoksia niin ikään Kersti Bergroth, jonka julkaisutuotantoon sisältyy lisäksi saksankielistä runoutta (ks. Grönstrand 2011).

Moderni suomalaisuus ja monikielisyys

Taiteellisen modernismin esiinmarssin ja suomalaisen yhteiskunnan muun nykyaikaistumisen myötä kielellinen vastakkainasettelu taiteessa ja kulttuurissa alkoi hiipua. Toisaalta sotien välisenä aikana maahanmuutto tyrehtyi miltei kokonaan, eikä tilanne tältä osin muuttunut toisen maailmansodan jälkeenkään. Taide- ja kulttuurielämässä vaikutti 1900-luvun jälkipuoliskolla kuitenkin joitain ulkomailta usein perhesyistä muuttaneita henkilöitä. Esimerkiksi ohjaaja ja kirjailija Neil Hardwick on hyödyntänyt teoksissaan ja etenkin niiden sisältämässä huumorissa paljon ulkopuolisen katsetta Suomeen ja suomen kieleen. Suomeksi kirjoitti myös Wienissä syntynyt mutta eri puolilla maailmaa ennen Suomea asunut esseisti ja kriitikko Anne Fried.

Edellä mainittujen ryhmien lisäksi Suomessa on ollut pitkään myös saamelaiden taide- ja kulttuuritoimintaa. Saamelaisen taiteilijakunnan kokoa ja rakennetta selvitettiin Suomessa systemaattisesti ensimmäisen kerran Kaija Rensujeffin (2011) tutkimuksessa. Saamelaiden keskuudessa oli hänen mukaansa taiteilijoita jo 1900-luvun alussa, mutta vasta 1970-luvulla saamelaiset alkoivat harjoittaa taiteen tekemistä ammattimaisesti ja aktivoituivat muutenkin taiteen kentällä (mts. 36). Suomessa puhuttuja saamen kieliä ovat inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame, joista viimeksi mainitulla on julkaistu eniten kirjallisuutta. Osa Suomen saamelaisista on julkaissut teoksia myös suomeksi (mts. 49; ks. saamelaisesta kirjallisuudesta myös Hirvonen 2010; Lehtola 1999).

1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien perinteisten vähemmistöjen asema alkoi Suomessa ylipäättään kohentua. Liittyttyään Euroopan neuvostoon Suomi allekirjoitti myös EN:n alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (1992) sekä kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (1995). 1990-luvulla toteutetussa perusoikeus uudistuksessa säädettiin, että Suomessa saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Säädos sisältyy nykyisen perustuslain 17. pykälään.

Kylmän sodan päättymisen jälkeen kansainvälinen muuttoliike kasvoi merkittävästi, ja tällä rajojen avautumisella ja liikkuvuuden lisääntymisellä oli vaikutuksensa myös Suomeen. Ulkomailla syntyneiden ja eri kieliryhmiä edustavien ihmisten määrä on kasvanut 1990-luvun alus-

ta lähtien voimakkaasti. Vuonna 2015 Suomessa asui Tilastokeskuksen tietojen mukaan yli 300 000 sellaista henkilöä, jonka rekisteröity äidinkieli oli jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Heistä noin puolet asui pääkaupunkiseudulla.

Monet maahanmuuttajista ovat alun perin osanneet useampaa kuin yhtä kieltä, ja viimeistään suomen tai ruotsin kielen opittuaan heistä on tullut monikielisiä. Suomessa on nykyään myös paljon perheitä, joissa vanhemmat puhuvat eri kieltä ja molemmat puhuvat lapselleen tai lapsilleen omaa kieltään. Vanhempien keskinäisen kommunikaation kieli voi olla vielä jokin muu kieli. Tällaisessa kieliympäristössä lapset kasvavat jo varhaislapsuudessaan monikielisiksi. Kaikkineen monikielisyys on Suomessa lisääntynyt. Se näkyy sekä koko yhteiskunnan että siihen kuuluvien yksilöiden monikielisyysnä ja monikielistymisenä.

Suomalainen taide- ja kulttuurielämä on samalla hitaasti muuttunut taiteilijoiden kielten ja kansallisuuksien osalta monipuolisemmaksi. Vuosina 2000–2004 valtion taideapurahoja ja avustuksia myönnettiin vielä vain 153 sellaiselle taiteilijalle, jonka rekisteröity äidinkieli oli jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Osa heistä oli taustaltaan saamenkielisiä. (Karhunen 2009, 16.) Paula Karhusen myöhemmän tutkimuksen (2013) perusteella maahanmuuttajien osuus taiteilijakunnasta oli kasvanut siten, että se oli Suomessa vuonna 2012 määrällisesti samaa suuruusluokkaa kuin maahanmuuttajien osuus koko väestöstäkin (3–4 %).

Ulkomaalaistaustainen taiteilijakunta jakautuu kuitenkin kieliryhmittäin epätasaisesti, sillä suurimmat ryhmät muodostuivat venäjän-, englannin- ja espanjankielisistä. Suomen maahanmuuttajaväestön keskuudessa suuret kieliryhmät, somalinkieliset ja vironkieliset, olivat selvästi aliedustettuina rahoitettujen maahanmuuttajataiteilijoiden joukossa. (Karhunen 2013, 109–110.) Enemmistö Suomessa toimivista maahanmuuttajataiteilijoista oli kotoisin Euroopasta (ml. Venäjä) ja siten Suomen taide-elämän kannalta kulttuurisesti läheisistä maista.

Lisäksi on syytä huomioida, että Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden suhteellisen osuuden vertaaminen koko väestöön on hieman harhaanjohtavaa. Suomen ammattitaiteilijoista suuri osa asuu Uudellamaalla ja etenkin pääkaupunkiseudulla (Rensujeff 2014, 39). Tällä alueella myös Suomeen muuttaneiden ja muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvien osuus alueen väestöstä on selvästi korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Valtion tukijärjestelmiä hyödyntävien ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden osuuden pitäisi siten olla korkeampi kuin edellä mainittu 3–4 prosenttia, jotta yhdenvertaisuus tältä osin toteutuisi täydellisesti.

Kaikkineen Karhusen tutkimukseen sisältyneet maahanmuuttajataiteilijat edustivat yli 60:tä kieliryhmää, ja he olivat kotoisin 90 eri maasta. He edustivat yli kymmentä taiteenalaa, mutta miltei puolet toimi kuvataiteen tai säveltaiteen alalla. Kirjallisuuden parissa työskenteli kymmenen prosenttia otokseen kuuluvista yli 700 taiteilijasta. (Karhunen 2013, 95.)

Monet Suomeen muuttaneet ihmiset ovat saavuttaneet näkyvyyttä ja tunnustusta melko nopeasti kuvataiteiden ja musiikin aloilla, kun taas kirjallisuuden saralla kehitys on ollut hitaampaa (Saukkonen 2010, 169–175). Viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana kirjallisuudessa on kuitenkin tapahtunut melko paljon, ja monet Suomeen muuttaneet ovat julkaisseet teoksia suomeksi, ruotsiksi ja muillakin kielillä (Hakalahti 2007; Nissilä 2009; Nissilä 2016; Rantonen 2010). Monikielisten taiteilijoiden määrä suomalaisessa kulttuurielämässä on kaikkineen lisääntynyt suuresti.

Tunnetuimpia ulkomaalaistaustaisista kirjailijoista lienevät ruotsiksi kirjoittava venäläistäustainen Zinaida Lindén, Finlandia Junior -palkinnon *Gondwanan lapset* -teoksella saanut Alexis Kouros sekä *Helsingin Sanomien* kirjallisuuspalkinnon saaneet Aleksandra Salmela ja Pajtim Statovci. Ainakin Lindén ja Salmela ovat julkaisseet myös äidinkielellään, venäjäksi ja slovakiksi. Muilla kielillä kirjoittaneista jopa maailmanlaajuista mainetta on saanut arabiaksi kirjoittava Hassan Blasim. Monikielisen taiteen alueelle sijoittuu myös romaaninsa sekä suomeksi että englanniksi kirjoittava Emmi Itäranta.

Tämä katsaus monikielisyyteen ja taiteeseen Suomessa osoittaa, että Suomessa on ollut erikielisiä ja eri tavoin monikielisiä taiteilijoita, että Suomessa on tehty taidetta usealla kielellä ja että osa taiteesta on myös ollut eri tavoin monikielistä. Toisaalta kieleen kytkeytynyt kansallisuusaate on eriyttänyt suomen- ja ruotsinkielistä kulttuurielämää ja ylläpitänyt yksikielisyysparadigmaa. Vähäisen maahanmuuton vuoksi itsenäisen Suomen kulttuurielämä oli myös pitkään vähemmän kansainvälinen ja monikielinen kuin mitkä sen lähtökohdat 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa olivat. Viime vuosikymmenten kehitys on muuttanut tältä osin tilannetta suuresti samalla, kun kielirajoja ylittävää kulttuuri-toimintaa on muutenkin alkanut esiintyä aiempaa enemmän.

3 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TOTEUTUS JA HANKKEIDEN YLEISKUVAUS

Koneen Säätiö on itsenäinen ja riippumaton organisaatio, joka tukee tieteellistä tutkimustyötä, kulttuuria ja taidetta sekä tieteen yleistajuistamista. Lisäksi säätiö ylläpitää Saaren kartanon taiteilijoiden ja tutkijoiden residenssiä Mynämäellä. Säätiö on määritellyt tehtäväkseen parantaa maailmaa luomalla edellytyksiä rohkeille tieteen ja taiteen avauksille.

Keskeisenä elementtinä Koneen Säätiön viimeaikaisessa toiminnassa ovat olleet suunnatut haut, joita säätiö on toteuttanut vuodesta 2005 lähtien. Vuosille 2010–2015 laaditussa säätiön ensimmäisessä strategiassa todetaan, että säätiö tarttuu suunnattujen hankeapurahahakujen avulla ”ajankohtaisiin, mielellään tiedepoliittisesta valtavirrasta poikkeaviin tutkimusaiheisiin. Samalla rohkaistaan tutkijoita tieteidenväliseen vuoropuheluun ja monialaiseen kysymyksenasetteluun”. Suunnatuilla hauilla pyritään kannustamaan myös tieteen ja taiteen näkökulmien yhdistämiseen. (Koneen Säätiö 2012, 6.) Suunnattuja hakuja on sittemmin kutsuttu teemahauiksi.

Yleensä suunnattuja hakuja tai teemahakuja on avattu yksi kutakin vuotta kohden. Kahtena vuotena hakuja on järjestetty kahdesta eri teemasta: vuonna 2013 laitettiin vireille hankkeita teemoista *Monikielisyys ja taide* sekä *Digitalisoituvat kieliaineistot ja tiedonlouhinta*; vuoden 2014 aihealueita olivat puolestaan *Jakautuuko Suomi?* sekä *Kielten elvytys ja sen tutkimus*. Suunnatut haut ovat yleensä kohdentuneet tieteelliseen tutkimukseen.²

Vuosina 2012–2016 suunnattuja hakuja on järjestetty erityisesti säätiön vuonna 2012 käynnistämän kieliohjelman teemoista. Kieliohjelman tarkoituksena on ollut pienten suomalais-ugrilaiden kielten, suomen sekä Suomen vähemmistökielten dokumentointi ja niiden aseman vahvistaminen. Vuonna 2013 kieliohjelman tavoitteita täsmennettiin ja päämääräksi lisättiin kieli-ilmaston parantaminen tekemällä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Tällä viitattiin kielivähemmistöihin kohdistuvien ennakkoluulojen torjumiseen etenkin koskien ruotsin asemaa Suomessa ja suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvien vähemmistöryhmien tilannetta Venäjällä.

Kieliohjelmaan kytkeytyviä suunnattuja hakuja ovat olleet vuonna 2013 toteutetut *Monikielisyys ja taide* sekä *Digitalisoituvat kieliaineistot ja tiedonlouhinta* ja vuonna 2014 toteutettu *Kielten elvytys ja sen tutkimus*. Lisäksi Koneen Säätiö järjesti syksyn 2015 hakuprosessin yhteydessä rahoitushaun, jonka aiheena on kielen kuvaus erityisesti uralilaisessa kieliryhmässä.

---

2 Tarkemmin suunnatuista hauista, ks. Koneen Säätiön kotisivut <http://www.koneensaatio.fi/apurahat/tukimuodot/>.

Monikielisyys ja taide -haku

Suunnattu apurahahaku teemasta *Monikielisyys ja taide* toteutettiin keväällä 2013. Teemahaun taustasta todettiin hakujulistuksessa seuraavasti:

Kieli on tärkeä maailman hahmottamisen väline ja identiteetin osa ja vahvistaja. Monikielisyydellä voidaan tarkoittaa äidinkielen tasoista kielitaitoa useammassa kielessä, mutta myös laajemmin kykyä kommunikoida sujuvasti useammalla kielellä. Kielet ja maailman kielellinen moninaisuus ovat Koneen Säätiön näkökulmasta itseisarvoja, joita on syytä tukea.

Hakujulistuksessa viitattiin myös Koneen Säätiön vuonna 2012 käynnistämään kieliohjelmaan. Tutkimuksen tukemisen lisäksi kieliohjelmassa kannustetaan käsittelemään aiheita taidetta ja tiedettä yhdistävistä näkökulmista sekä rikkomaan eri alojen välisiä rajoja. Kielten dokumentointi ja vuorovaikutukseen perustuvien tutkimuskäytäntöjen edistäminen mainitaan sellaisina teemoina, jotka on mahdollista ottaa huomioon myös taiteellisessa työskentelyssä. Lisäksi hakujulistuksessa todettiin, että yhteiset aineistot, esimerkiksi taiteilijan hyödyntämät tutkimusaineistot, voivat olla hedelmällinen lähtökohta eri alojen yhteistyölle.

Ennen haun alkamista Koneen Säätiö järjesti yhdessä Taiteen edistämiskeskuksen Uudenmaan toimipisteen kanssa kaksi hanketyöpajaa, 7.2.2013 ja 20.2.2013, joissa informoitiin apurahahausta. Työpajoissa oli myös mahdollisuus tutustua muihin toimijoihin, jotka ovat kiinnostuneita monikielisuuden ja taiteen aihepiiristä. Tilaisuudet järjestettiin pääosin englanninkielisinä. Alun perin oli tarkoitus järjestää vain yksi hanketyöpaja, mutta tilaisuuden suuren suosion vuoksi päätettiin järjestää toinenkin. Ensimmäiseen tilaisuuteen tuli miltei 150 ilmoittautunutta, joita pyydettiin samalla kertomaan alustavia projekti-ideoita sekä ilmoittautumaan pienryhmiin. Jälkimmäiseen tilaisuuteen saattoi tulla myös jatkamaan edellisellä kerralla käytyä keskustelua.³

Hakijoiden tuli lähettää hakemus 15.3.2013 mennessä. Hakuilmoitus oli Koneen Säätiön sivuilla suomen, ruotsin ja englannin ohella myös seuraavilla kielillä: venäjä, arabia, somali, pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, karjala, viro, tataari, romani, espanja, ranska ja saksa. Apurahaa saattoi saada enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Hakujulistuksen mukaan rahoitusta oli mahdollista saada seuraaviin hanketyyppeihin:

- eri alojen monikielisiin taidehankkeisiin
- taidehankkeisiin, joissa käsitellään monikielisuuden teemaa
- hankkeisiin, joissa kehitetään taiteen kentän kielellistä saavutettavuutta
- hankkeisiin, joissa taiteilijat ja tutkijat työskentelevät yhdessä teeman parissa.

---

³ Hankkeiden ollessa jo käynnissä Koneen Säätiö järjesti 27.5.2014 yhdessä Taiteen edistämiskeskuksen ja Cuporen kanssa työpaja- ja verkostoitumisiltapäivän, johon osallistui niin rahoitettujen hankkeiden jäseniä kuin myös muita aihepiiristä kiinnostuneita.

Hakemuksia säätiö vastaanotti 267 kappaletta, joiden yhteenlaskettu rahoitustarve oli yli 12 miljoonaa euroa. Rahoitusta myönnettiin huhtikuussa 2013 noin 1,9 miljoonaa euroa. Rahoitus jakautui 58 hankkeelle (ks. liite 1). Hankkeet vaihtelevat kooltaan suuresti. Niistä kolme sai Koneen Säätiöltä vähintään satatuhatta euroa, suurin 170 000 euroa. Kolmelletoista hankkeelle myönnettiin rahoitusta alle kymmentuhatta euroa.⁴

Monet hankkeista saivat Koneen Säätiöltä kokonaan tai miltei kokonaan hakemansa summan. Toisaalta useissa tapauksissa hakijat joutuivat tyytymään haettua pienempään avustukseen. Lisäksi monissa hankkeissa Koneen Säätiön avustuksen oli tarkoitus muodostaa vain osa hankkeen kokonaisrahoituksesta. Osa hankkeista onnistui hankkimaan muun rahoituksen kokonaan tai miltei kokonaan, mutta joidenkin hankkeiden lopullinen rahoitus jäi kauas suunnitellusta.

Tutkimuksen tavoitteet ja kysymykset

Koneen Säätiö tilasi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiöltä (Cupore) selvityksen, joka kohdistui suunnattujen hakujen rahoitusmuotoon. Selvitys jakautui kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkasteltiin kahden suunnatun haun toteutusta, rahoitettujen hankkeiden tuotoksia ja tuloksia, kyseisten rahoitusinstrumenttien vaikuttavuutta sekä tämän kohdenneetun analyysin kautta myös Koneen Säätiön vaikuttavuutta. Analyysin tarkoituksena oli tuottaa välineitä Koneen Säätiön oman toiminnan itsearviointiin ja strategiseen kehittämiseen. Analyysiin valittiin käsillä olevan raportin kohteena oleva suunnattu haku aiheesta *Monikielisyys ja taide* sekä vuonna 2008 toteutettu haku teemasta *Ihmistieteet ja evoluutionäkökulma*. Selvityksen ensimmäisen osan raportti (Saukkonen 2015) luovutettiin Koneen Säätiölle kesällä 2015 ja julkaistiin myöhemmin säätiön kotisivuilla.

Selvityksen toisen osan muodostaa laajempi tutkimus *Monikielisyys ja taide* -haun toteutuksesta ja tuloksista, joista raportoidaan tässä julkaisussa. Myös tämän tutkimuksen tarkoituksena on antaa Koneen Säätiölle välineitä kehittää omaa toimintaansa. Lisäksi tavoitteena on antaa tietoa yhteiskunnan yleisestä kehityksestä monikielisyyden ja taiteen sekä niiden risteyskohtien näkökulmista tarkasteltuna. Tutkimustulokset tarjoavat myös välineitä tämän tyyppisen taide- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseksi. Tutkimuksessa ei arvioida hankkeiden onnistuneisuutta tai aseteta niitä järjestykseen.

Tutkimuksen yleisenä sisällöllisenä tavoitteena on ollut analysoida suunnatussa haussa rahoitettujen hankkeiden sijoittumista monikielisyyden ja taiteen kentälle sen mukaan, miten ne tuovat esille eri kieliä ja monikielisyyden ilmenemismuotoja sekä eri taiteenaloja ja taiteen toteuttamistapoja. Tutkimuksen aikana on arvioitu hankkeiden tavoitteenasettelua sekä me-

---

⁴ Hankkeiden saama rahoitus löytyy Koneen Säätiön sivuilta, osoitteesta <http://www.koneensaatio.fi/rohkeat-avaukset/tuetut/tuetut2013/monikielisyys-ja-taide/>.

netelmiä tavoitteiden saavuttamiseksi. Hankkeiden toteutumista on seurattu eri menetelmin. Lisäksi on kerätty tietoja hankkeissa kehitetyistä hyvistä käytännöistä sekä ongelmallisiksi koetuista asioista.

Tutkimuksen toteutusta ohjasivat muun muassa seuraavat kysymykset, joista osaan on vastattu jo selvityksen ensimmäisessä osassa:

- *Miltä hankekokonaisuus näyttää; mitä siitä puuttuu, mikä korostuu?*
- *Miten kytkentä tavoitteiden ja toteutuksen välillä ilmenee hankkeissa?*
- *Pyritäänkö hankkeissa tavoitteiden saavuttamisen seurantaan ja arviointiin?*
- *Kuinka hyvin hankkeet onnistuvat toteuttamaan suunnitelmansa ja saavuttamaan tavoitteensa, ja minkälaisia vaikutuksia niillä on?*
- *Minkälaisia kokemuksia kertyy, kun monikielisyys kohtaa taiteen?*
- *Minkälaiset asiat ja toiminnot osoittautuivat hankaliksi, ja mitä muuta tällaisissa hankkeissa kannattaa ottaa huomioon?*
- *Toteutuuko hankkeissa eri aloilta ja kielitaustoista tulevien ihmisten sekä ajattelu- ja toimintatapojen luonteva kohtaaminen ja yhteistyö?*
- *Minkälaisia uusia mahdollisuuksia taiteen tekemiselle ja kokemiselle tarjoavat sekä yhteiskuntien että yksilöiden monikielisuuden lisääntyminen?*
- *Millä tavoin taiteessa voidaan esittää monikielisuuden eri ilmenemismuotoja?*
- *Millä tavalla monikielisyys haastaa käsityksiämme kielestä ja kielellisestä identiteetistä?*
- *Voidaanko monikielisen taiteen avulla edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta sekä yhteisöjen välistä vuorovaikutusta?*
- *Missä määrin ja millä tavoin hankkeet ovat edistäneet kielitietoisuutta, monikielisuuden arvostusta ja hyväksyntää sekä kansallisen kieli-ilmaston paranemista?*

Seuraavaksi kuvataan tutkimuksen toteutus, ja luvun päätteeksi luonnehditaan lyhyesti kaikkia rahoitusta saaneita hankkeita. Raportin neljännessä luvussa tarkastellaan rahoitettujen hankkeiden kokonaisuutta eri näkökulmista. Analyysissä kiinnitetään yleisten piirteiden lisäksi huomiota hankkeissa käytettyihin kieliin, hankkeiden lopputuotoksiin, rahoitettujen projektien vaikutuksiin ja vaikutusten seurantaan sekä omana asiakohtanaan monikielisuuden edistämiseen. Luvussa 5 esitellään tarkempaan analyysiin valitut kahdeksan fokushanketta ja luvussa 6 tarkastellaan lähemmin hankkeissa esille nousseita haasteita ja mahdollisuuksia sekä hyviä käytänteitä. Tutkimusraportin lopuksi luvussa 7 kootaan päätelmiksi tutkimuksen keskeiset havainnot sekä vastaukset tärkeimpiin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimus toteutettiin vuosien 2013–2015 aikana siten, että se käynnistyi lokakuussa 2013 ja aineiston keruu ja analysointi päättyivät vuoden 2015 lopussa. Muutama hanke oli jo toteutunut tutkimuksen alkaessa, mutta suurin osa oli joko alkanut tai vasta alkamassa. Osa suurimmista hankkeista oli puolestaan vielä käynnissä raporttia kirjoitettaessa vuoden 2016 alussa.

Tutkimuksen aluksi tutustuttiin hankkeiden työsuunnitelmiin, ja sen jälkeen hankkeet luokiteltiin erilaisiin kategorioihin usealla eri tavalla. Luokittelutapoina olivat esimerkiksi monikielisuuden ilmenemismuodot, taiteenalat, kielten määrä, hankkeen kesto ja myönnetty rahoitus. Seuraavaksi suunniteltiin tietojen keruuta ja hankkeiden seuranta. Tammikuussa 2014 hankkeiden yhteyshenkilöihin otettiin yhteyttä sähköpostitse ja kerrottiin tutkimuksesta ja tulevasta tiedonkeruusta. Hanketoimijoiden kanssa kommunikoidessa saatiin tietää joistakin muutoksista, joita hankkeiden suunnitelmissa oli tapahtunut kevään 2013 apurahahaun jälkeen. Tämän jälkeen aineistonkeruun suunnitelmaa päivitettiin vastaamaan hankkeiden todellista tilannetta.

Seuraavaksi laadittiin verkkokysely Surveypalin avulla. Kyselyn ensimmäiset versiot pilotoitiin ensin tutkimusryhmän kesken ja sen jälkeen seitsemällä ulkopuolisella henkilöllä. Saatujen kokemusten perusteella kysymysten järjestystä muutettiin motivoivammaksi ja kysymyksiä muotoiluiltaan helpommin ymmärrettäviksi. Toukokuussa 2014 kysely lähetettiin niille hankkeille (n = 23), jotka olivat päättäneet tai päättymässä loppukeväästä. Seuraava kyselyerä lähetettiin keskipitkille hankkeille (n = 17) joulukuussa 2014, ja viimeisenä kyselyyn vastasivat pisimmät hankkeet (n = 16) huhtikuussa 2015. Tuolloin osa hankkeista oli vielä kesken, mutta tutkimuksen aikataulu ei enää mahdollistanut kyselyn siirtämistä tästä ajankohdasta eteenpäin. Kyselyä ei lähetetty lainkaan kahdelle hankkeelle, **Saamelaisen nykylyriikan antologia**⁵ ja **Monikielisyys teatteriesityksessä**, joiden alkamisajankohta oli eri syistä siirtynyt tämän tutkimuksen jälkeiseen aikaan. Kyselyvastaukset saatiin kaikkiaan 56 hankkeelta.

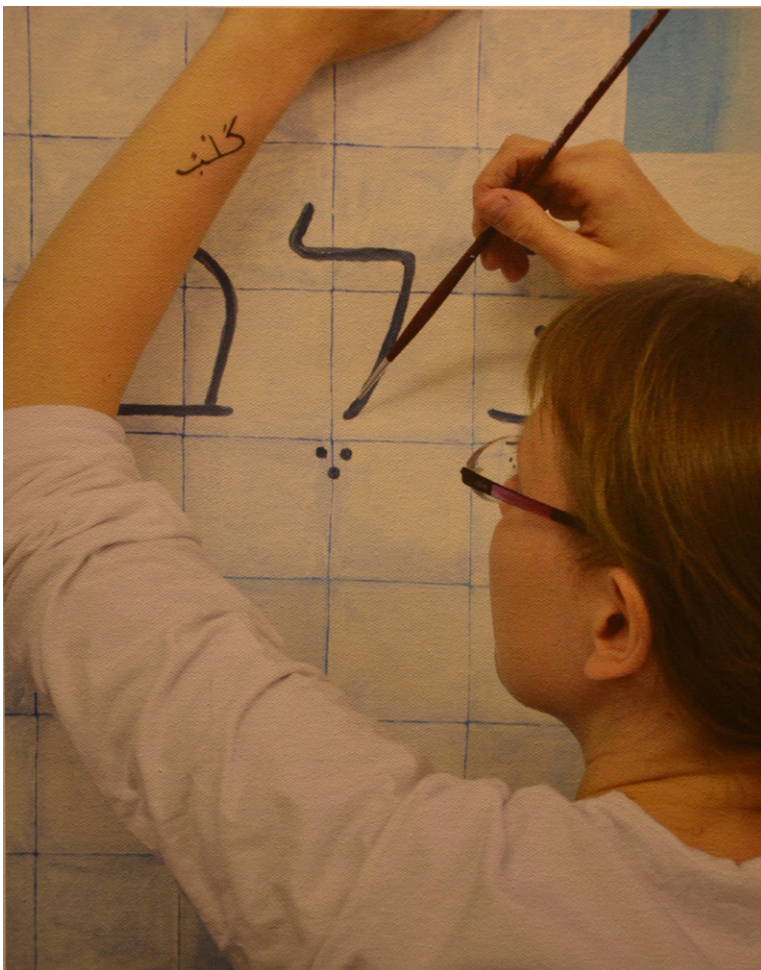
Verkkokyselyn kysymykset olivat pääasiassa avoimia; vain muutama perustui monivalintaan (ks. liite 2). Suurin osa kysymyksistä oli pakotettuja, toisin sanoen kyselyssä ei päässyt eteenpäin vastaamatta niihin. Kysymykset jakautuivat kuuteen aihealueeseen. Aluksi kysyttiin laajasti monikielisuuden hyödyistä ja haasteista. Sen jälkeen tiedusteltiin, millä eri tavoin hanke on edistänyt monikielisyyttä taiteen kentällä ja suomalaisessa yhteiskunnassa sekä missä määrin hankkeet olivat saaneet julkisuutta. Seuraavaksi kysyttiin hankkeiden tärkeimmistä tavoitteista ja niiden toteutumisesta, ja kyselyn päätteeksi tiedusteltiin hankkeiden tulevaisuudennäkymistä. Kyselystä saattoi valita joko suomen- tai englanninkielisen version, ja vastata sai suomen ja englannin lisäksi ruotsin, ranskan, saksan, venäjän tai viron kielellä.

---

5 Hankenimet on lihavoitu, ja luettavuuden parantamiseksi hankkeista käytetään tekstissä lyhennettyä nimeä. Liitteessä 1 hankkeet on esitetty hankenimien mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Kyselyyn vastasivat pääasiassa hankkeiden johtajat, mutta joidenkin hankkeiden puolesta joku muu toimijoista, esimerkiksi se henkilö, joka tunsu parhaiten hankkeen käytännön toteutusta. Muutamassa tapauksessa kyselyyn vastasi kaksi keskeistä toimijaa siten, että he erottivat omat osuutensa laittamalla nimensä vastausten perään. Vastausten runsauden perusteella kysely vaikutti motivoivan suurinta osaa hanketoimijoista. Vain osa vastaajista kuittasi kyselyn melko lyhyillä vastauksilla. Myös kyselyn vastausaika (alle 20 minuuttia) kertoi siitä, että nämä toimijat eivät olleet vastanneet kyselyyn erityisen paneutuneesti.

Verkkokysely oli selvityksen keskeinen tiedonkeruuväline, mutta aineistoa hankittiin myös muilla tavoin. Vuosina 2013–2015 seurattiin lukuisia sellaisia hankkeita, joihin liittyi yleisötapahtumia (esim. konsertteja, teatteriesityksiä, näyttelyjä) tai joissa oli muutoin sellaista toimintaa, johon oli mahdollista käydä tutustumassa (esim. seminaari, työpaja, koulutustilaisuus). Tämä tiedonkeruutapa osoittautui erittäin arvokkaaksi. Monen hankkeen tapauksessa työsuunnitelmasta sai vain suuntaa antavan kuvan projektin tavoitteista ja toteutuksesta, ja vasta paikan päällä selkeytyi, mistä hankkeessa oikeastaan oli ollut kyse. Hanketapahtumista saaduista vaikutelmista kirjoitettiin muistiinpanot ja niiden pohjalta raportit heti tapahtumien jälkeen. Liitteessä 5 on mainittuna ne tapahtumat, joihin tutkimuksen tekijät osallistivat aineistonkeruun aikana.

Kuva 2. Elina Lind:
Omakeuva, toisen vuoden
hepreanopiskelija.
Kuva: Jaakko Kankaala.

Verkkokyselyn avulla pyrittiin saamaan hankekokonaisuudesta yleiskuva. Sen lisäksi tarkoituksena oli syventyä muutamaankin hankkeeseen muita perusteellisemmin. Fokushankkeita valittaessa pidettiin tärkeänä sitä, että ne edustavat rahoitettujen hankkeiden eri tyyppisiä esimerkiksi hankekoon, taiteenalan, kielen ja tavoitteiden sekä monikielisuuden ja taiteen kohtaamispiirin mukaan. Hankkeiden joukosta valittiin lopulta kahdeksan hanketta tarkempaan analyysiä varten: **Babel-pajat, Bjarmia & Beowulf, Dibbuk, Mother's Tongue, Sivualo, TALK, The Tower of Babel** ja **Äidinkieli – Mother Tongue**. Näistä hankkeista kerättiin mahdollisimman paljon tietoa eri menetelmiä hyödyntämällä, minkä lisäksi hankkeiden keskeisten toimijoiden kanssa tehtiin syvähaastattelut pitkälti saman haastattelurungon pohjalta (liite 4). Tarkemmat hankevalinnan perusteet on esitetty luvussa 5.

Fokushankkeiden lisäksi muutamien muidenkin hankkeiden toimijoita haastateltiin lyhyesti eri yhteyksissä (liite 3). Näillä täsmähaastatteluilla pyrittiin saamaan selkeämpi kuva hankkeesta. Verkkokyselyn ja haastattelujen lisäksi hankkeita koskevaa tietoa kerättiin useista eri lähteistä. Perinteisten tiedotusvälineiden ohella erityisen hyödyllisiä olivat useat sosiaalisen median kanavat kuten *Facebook*, *YouTube*, *Vimeo* ja erilaiset blogikirjoitukset. Aineistona ovat olleet myös hankkeiden loppuraportit, jotka saatiin Koneen Säätiöstä hankkeiden suostumuksella analyysivaiheen loppuun mennessä yhteensä 48 hankkeelta.

Monikielisyys ja taide -hankkeet

Seuraavassa luettelossa kuvataan hankkeita lyhyesti. Kuvaukset noudattavat samaa rakennetta: taiteenala(t), päätavoitteet, lopputuotos ja hankkeessa käytetyt kielet. Hankkeet on listattu apurahan saaneiden henkilöiden, yhdistysten tai muiden tahojen nimen mukaiseen aakkosjärjestykseen, ja hankkeista käytetään tässä yhteydessä lyhentämätöntä, alkuperäistä nimeä. Muille kuin yksityishenkilöille myönnettyistä hankkeista ei tässä yhteydessä ilmene, kuka on ollut hankkeen vastuuhenkilö, joka on osallistunut tähän tutkimukseen. Lisäksi joissakin tapauksissa joku muu työryhmän jäsenistä kuin apurahan saaja on vastannut kyselyyn. Raportin niissä kohdissa, joissa on lainauksia kyselyvastauksista, on kommentoitu näiden vastaajien roolia hankkeessa. Hankkeiden vastuuhenkilöt ovat tarkistaneet kuvaukset.

Ahvenjärvi, Kaisa: Saamelaisen nykylyriikan antologia

Taiteenala: kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena on suomentaa saamelaista nykylyriikkaa ja toimittaa sitä koskeva käänösantologia. Antologiassa keskitytään 2000-luvun pohjoissaamen- ja norjankieliseen runouteen, erityisesti nuoremman polven saamelaisyrikköiden tuotantoon. Saamelaista lyriikkaa on toistaiseksi suomennettu vain vähän. Antologian runot on tarkoitettu julkaistaviksi sekä **suomeksi** että alkukielisinä versioina, **pohjoissaameksi** ja **norjaksi**. Hanke ei alkanut tämän tutkimuksen aikana.

Andean, James ja työryhmä: Rank Ensemble – To Then the None

Taiteenalat: musiikki, äänitaide. Hankkeen tavoitteena oli tutkia vaihtoehtoisia käännösmenetelmiä kuten ääntämisen mukaista kääntämistä. Hankkeen toteutti Rank Ensemble, joka koostuu neljästä eri maasta kotoisin olevasta ja viittä eri äidinkieltä puhuvasta muusikosta. Hankkeessa etsittiin tapoja liikkua musiikin ja kielten välillä, ja siinä kokeiltiin erilaisia kielellisiä mahdollisuuksia taiteellisessa työssä. Hankkeen aikana kehitettiin käytänteitä, joilla kieli käännetään musiikiksi ja musiikki kieleksi. Hankkeen lopputuotokset ovat valmisteilla oleva cd-levy *To Then the None* ja 1.–3.9.2015 Galleria Forum Boxissa järjestetty pienoistapahtuma musiikista ja monikielisydestä *Kielen päällä – Tip of the Tongue*. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **englanti, suomi, ranska, saksa, kreikka ja norja**.

Angeria, Katariina ja Koskela, Virpi: Pohjoinen läsnäoloprojekti

Taiteenalat: esitystaide, performanssi, yhteisötaide. Hankkeen tavoitteena oli tavoittaa Lapissa asuvia marginaalisia ryhmiä ja kohdata heitä elämän merkityksellisten hetkien äärellä. Työpajoissa tutustuttiin kehollisiin työtapoihin ja mielikuvaharjoitteisiin, jotka toimivat keinona herättää läsnäoloon liittyviä tilannemuistoja. Hankkeen lopputuotos on työpajoissa kerätyistä tarinoista koostettu osallistava *Näkökulman kääntöpiiri – pohjoinen läsnäolo meissä* -työpajaesitys. Sillä oli ensi-ilta 28.5.2015 Ivalossa. Syksyllä 2015 esitys kiersi pohjoisissa yhteisöissä. Hankkeen aikana käytettiin **suomea ja pohjoissaamea** sekä kuvan, äänen, runon, kehon ja metsän lukemattomien mielen kieliä.

Blasim, Hassan: Romaanin kirjoittaminen

Taiteenala: kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena on kirjoittaa romaani, jossa suomen kieli ja suomalainen kulttuuri nähdään kirjan päähenkilön, irakilaisrunoilijan, silmin. Kirjailija on kerännyt materiaalia romaania varten käydessään Suomen eri kaupungeissa, kylissä, metsissä, festivaaleilla ja tapahtumissa. Kirjailija pyrkii löytämään suomalaisen kulttuurin, Suomen ja oman itsensä fiktion kautta. Osana kirjan kerrontaa on surrealismi. Teoksessa tarkastellaan myös irakilaisen ja suomalaisen kulttuurin suhdetta. Romaani kirjoitetaan **arabiaksi**, ja se käännetään ainakin **suomeksi ja englanniksi**.

Blom, Annina ja työryhmä: CMMN SNS PRJCT Finland

Taiteenala: esitystaide, performanssi, teatteritaide. Hanke perustuu esityskonseptiin, joka huutokaupataan joka esityksessä eteenpäin eniten rahaa tarjoavalle katsojalle. Annina Blom ja työryhmä olivat Suomessa ensimmäisiä, jotka toteuttivat kyseisen konseptin nuorten ammattilaistaiteilijoiden voimin. Hankkeen tavoitteena oli saattaa yhteen ulkomainen teos ja suomalaiset tekijät maan molemmilla virallisilla kielillä, suomeksi ja ruotsiksi, ja tavoittaa siten sekä suomenkielinen että ruotsinkielinen yleisö. *CMMN SNS PRJCT* -esitys toteutettiin vuorovaikutuksessa yleisön kanssa. Suomalaisen version ensi-ilta oli kesäkuussa 2013 *Hangö Teaterträff* -festivaalin yhteydessä. Hankkeessa käytetyt kielet olivat **suomi ja ruotsi**.

Boynik, Sezgin ja työryhmä: *Noise After Babel – Language Unrestrained*

Taiteenalat: kirjallisuus, piirustustaide, grafiikka, installaatiotaide, elokuvataide. Hankkeen tavoitteena oli esitellä monikielisuuden monimutkaisuutta ja osoittaa, että monikielisyys voi edistää taiteellista luovuutta. Hankkeen lopputuotos on joulukuussa 2015 julkaistu teos *Noise After Babel – Language Unrestrained*. Julkaisua varten haastateltiin useita kielentutkijoita ja muita asiantuntijoita. Teoksessa käsitellyt kielen teoreettiset kysymykset valaisevat myös monikielisen Suomen nykytilannetta. Hankkeen yhteydessä järjestettiin *Noise after Babel* -näyttely Galleria Oksasenkatu 11:ssä 6.–29.3.2015 sekä installaatio Mäntän Kuvataideviikoilla kesällä 2015. Hankkeen aikana käytettiin **englantia, suomea, serbiaa, albaniaa** ja **norjaa**.

Brümmel, Frank ja työryhmä: *Speech Karaoke*

Taiteenala: yhteisötaide. Hankkeen tavoitteena on uuden työkalun, puhekaraoke, kehittäminen ja laajentaminen kansainväliseksi ja monikieliseksi projektiksi. Puhekaraoke toimii perinteisen laulukaraoke tavalla. Puhuja valitsee karaokelistasta haluamansa puheen, jota voi lukea myös silloin, kun ei ymmärrä alkuperäiskieltä. Speech Karaoke on järjestänyt tapahtumia niin Suomessa kuin ulkomailla, ja tapahtumissa on pidetty puheita useilla eri kielillä. Matkojen aikana puhekaraokejärjestelmään on kerätty puheita paikallisilla kielillä. Valittuja puheita on myös käännetty alkuperäiskielestä suomeksi ja englanniksi. Tällä hetkellä järjestelmässä on puheita muun muassa **suomeksi, englanniksi, saksaksi, kroatiaksi, hollanniksi, ranskaksi, ruotsiksi, norjaksi, sloveeniksi, meänkielillä** ja **koltansaameksi**.

Bärlund, Pia ja Kauppinen, Merja: *ActLib – Lasten ja nuorten monikielisyyteen kasvu ja sen vahvistaminen*

Taiteenalat: kirjallisuus, kulttuuriperintö, kansanperinne, kuvataide, draama, mediataide. Hankkeen tavoitteena oli laajentaa perusopetuksen kielikasvatuksesta vastaavien opettajien mahdollisuuksia toteuttaa monikielistä ja monikulttuurista opetusta. Eri aineiden opettajat rakensivat yhteistyössä sekä keskenään että opettajaopiskelijoiden kanssa toiminnallisia kirja-arkkuja. Niiden avulla toteutettiin kielitietoista opetusta ja monialaisia oppimiskokonaisuuksia erityisesti oman äidinkielen opetuksessa mutta myös valmistavassa opetuksessa sekä ala- ja yläkoulun eri luokka-asteilla. Hankkeen lopputuotos on e-oppimisalusta, jossa harjoitusten ja tekstien jakaminen, testaaminen ja kehittäminen jatkuu edelleen. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **suomi, englantia, ranska, saksa, swahili, kinyarwanda, arabia, hollanti, espanja, mandariinikiina, thai, unkari, heprea, puola, viro ja venäjä**.

Crisólogo Correa, Roxana ja työryhmä: *Sivuvalo – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?*

Taiteenalat: kirjallisuus, esitystaide, performanssi. Hankkeen tavoitteena on tehdä näkyväksi Suomessa asuvien, mutta muilla kuin suomen tai ruotsin kielellä kirjoittavien ru-

noilijoiden ja kirjailijoiden töitä ja näkemyksiä. Hanke on järjestänyt kirjallisuusaiheisia keskustelutilaisuuksia, työpajoja ja runoesityksiä. Tapahtumien kautta on pyritty tuomaan yhteen maahanmuuttotaustaisia ja suomalaisia kirjoittajia sekä heidän yhteisöjään. Hankkeen aikana on myös tehty yhteistyötä muiden hankkeiden ja toimijoiden kanssa. Vuonna 2014 hanke julkaisi teoksen *Sivuväli: Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?* Hankkeen aikana käytetyt kielet ovat **suomi, englantia, espanja, venäjä ja arabia**.

Dobele, Maira: Austra – nuortenromaanin kirjoittaminen

Taiteenala: kirjallisuus. Nuortenromaanissa *Austra* monikielisyttä kuvataan Suomessa asuvan kaksikielisen suomalais-latvialaisen tyttöahmon kautta. Romaanin päähenkilön kokemukset kuvastavat monien latvialaisperheiden kohtaloa, elämää kahden maailman ja kulttuurin välissä. Tämä tilanne johtuu siirtolaisuudesta, joka suuntautuu Latviasta sekä muista Itä-Euroopan maista muualle Eurooppaan. Romaanin kirjoittamisen pohjaksi kirjailija haastatteli nuoria, heidän vanhempiaan sekä eri alojen asiantuntijoita. Hankkeen lopputuotos on romaani molemmilla kielillä, **latviaksi ja suomeksi**. Teokset julkaisee latvialainen ja suomalainen kustantamo.

European Theatre Collective: Finnphonia Emigrantica

Taiteenalat: teatteritaide, äänitaide. Hankkeen tavoitteena oli tutkia kieltä, kielimuuria ja kielirajojen yli ulottuvia ilmaisukeinoja. Hankkeessa tarkasteltiin, miltä Suomi ja suomalaisuus maistuu, tuntuu ja kuulostaa maahanmuuttajan äänellä ja maahanmuuttajan äidinkiellellä. Esitys *Finnphonia Emigrantica – kymmenen kuvaa Suomesta kymmenellä kielellä* toi lavalle suomalaisten runoilijoiden tekstejä suomalaisuudesta. Esityksen ensi-ilta oli 5.2.2014 Helsingissä Kulttuurikeskus Stoassa. Esityskielenä olivat **unkari, ranska, tanska, ruotsi, englantia, swahili, luganda, romania, venäjä ja suomi**.

Gama, Marcelo Gardoso ja työryhmä: The Tower of Babel

Taiteenalat: yhteisötaide, musiikki, mediataide, videotaide, esitystaide, performanssi. Marcelo Gaman johtama kansainvälinen projekti kiertää 18 eri kaupungissa. Osana tätä laajaa projektia toteutettiin vuonna 2014 Helsingissä osahanke, joka tehtiin yhteistyössä Metropolian ammattikorkeakoulun kulttuurialan kanssa. Työskentely tapahtui työpajoissa, joihin osallistui Gaman johtaman taiteellisen työryhmän lisäksi Metropolian laulunopiskelijoita ja Suomessa asuvia erikielisiä henkilöitä, joita käytettiin projektissa kielivalmentajina. Hankkeen lopputuotos oli esityksellinen musiikki-installaatio *The Tower of Babel*, joka toteutettiin 21.8.2014 Vuotalossa osana Helsingin Taiteiden yötä. Hankkeen toteutuksessa käytettiin 19:ää eri kieltä: **kreikkaa, turkkia, ranskaa, espanjaa, englantia, hollantia, esperantoa, hepreaa, japania, tanskaa, swahilia, unkaria, puola, saksaa, italiaa, portugalia, venäjää, latinaa ja suomea**.

Gauriloff, Katja: Kuun metsän Kaisa

Taiteenalat: elokuvataide, kulttuuriperintö, kansanperinne. Hankkeen tavoitteena on valmistaa elokuva elokuvaohjaajan koltansaamelaisesta isoäidinäidistä Kaisa Gauriloffista ja sveitsiläisestä kirjailijasta Robert Crottet’sta. Elokuvasa kuvataan Kaisan elämää ja hänen koltansaamalla kertomiaan satuja ja legendoja. Elokuvan materiaali koostuu haastatteluista ja arkistomateriaalista, Kaisan kertomasta legendasta ja Crottet’n alkuperäisistä teksteistä. Hankkeen lopputuotos, pitkä dokumenttielokuva *Kuun metsän Kaisa*, on valmisteilla. Hankkeen aikana käytetyt kielet ovat **koltansaame, suomi, englantia, ranska, saksa, espanja ja venäjä**.

Gazzotti, Maria Laura ja työryhmä: Cinemaissito

Taiteenalat: lastenkulttuuri, elokuvataide, media- ja videotaide. Hankkeen tarkoituksena oli järjestää monikielinen tapahtuma, joka toimii monikielisten perheiden kohtaamispaikkana. Tapahtuma oli suunnattu espanjan- ja portugalinkielisille lapsille ja heidän perheilleen sekä muullekin yleisölle, joka on kiinnostunut latinalaisen Amerikan lastenkulttuurista. Tapahtumassa oli tarjolla eri-ikäisille suunnattuja elokuvanäytöksiä ja taide-työpajoja, joita vetivät Suomessa asuvat latinalaisamerikkalaiset taiteilijat. Vuonna 2013 *Cinemaissito* järjestettiin 28.9.–13.10. Hankkeen aikana käytettiin **espanjaa, portugaliala, englantia, suomea ja ruotsia**.

Haila, Marketta: Kuvien takaa

Taiteenalat: mediataide, videotaide, kuvanveisto, installaatiotaide, valokuvataide, performanssi. Hankkeen tavoitteena on valmistaa reportaasikirja, joka lähestyy suomalaista taidetta lähihistorian näkökulmasta. Julkaisu koostuu artikkeleista, jotka kehystävät nykytaiteen kulttuurisia, rakenteellisia ja taidepoliittisia reunaehtoja. Niitä vasten esitellään joukko eri sukupolvia ja erilaisia kulttuuritaustoja edustavia suomalaisia nykytaiteilijoita ja heidän taideprojektejaan. Hankkeen lopputuotos, reportaasikirja, taustoittaa myös valmisteilla olevaa näyttelyä. Hankkeen aikana käytetyt kielet ovat **suomi, ruotsi, englantia ja arabia**.

Helinä Rautavaaran etnografisen museon säätiö: Oma mieli, oma kieli

Taiteenalat: kirjallisuus, sarjakuvataide, tanssitaide, esitystaide, performanssi. Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa päiväkotikäisten maahanmuuttotoustaisten lasten omaa äidinkieltä ja tuoda esiin sen roolia oppimisessa ja itseilmaisussa. Hankkeen aikana koulutettiin 20 somali- ja kurdinkielistä ohjaajaa ja neuvottiin heille, miten kielenoppimista voi tukea taiteen menetelmin. Espoolaisissa ja helsinkiläisissä päiväkodeissa pidettiin 188 työpajaa, joihin osallistui 222 lasta. Hankkeen lopputuotoksena valmistuu somalinkielen materiaalipaketti, joka sisältää konkreettisia taidelähtöisiä harjoitteita oman äidinkielen rikastamiseen. Hankkeessa käytettiin **suomea, somalia ja kurdin eri varieteetteja**.

Helmi films: IRL: Helsinki

Taiteenalat: elokuvataide, yhteisötaide. Hanke pyrki tavoittamaan Suomessa asuvia ja syrjäytymisriskissä olevia 18–25-vuotiaita nuoria. Hankkeen järjestämisen mediatyöpajan tarkoituksena oli tarjota nuorille tarinankerronnan metodi, jonka avulla työstettiin dokumenttielokuvan käsikirjoitusta kuuntelemalla ja keskustelemalla. Hankkeen keskeisenä päämääränä oli osoittaa nuorille, miten heidän kielensä ja kielenkäyttönsä taipuvat universaaliksi elokuvan kieleksi. Jokainen hankkeeseen osallistunut nuori käsikirjoitti oman lyhytelokuvan. Elokuviin kuvaukset ja editointi tehtiin yhteistyössä Helsingin työväenopiston videokurssilaisten kanssa. Hankkeen lopputuotos oli internetissä julkaistut lyhytelokuvat. Elokuviin käytetyt kielet olivat **englanti, suomi** ja **somali**.

Helsinki International Theatre Association ry: Russian Nights Festival 2014

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, kulttuuriperintö, kansanperinne. Vuosittain järjestettävän *Russian Nights* -festivaalin tavoitteena on tuoda venäläisiä esityksiä Suomeen ja toimia kohtaamispaikkana niin Suomessa asuville venäläisille kuin myös venäläisestä kulttuurista kiinnostuneille suomalaisille. Vuonna 2014 festivaaliin osallistui teatteriryhmiä Pietarista ja Moskovasta, ja se järjestettiin 17.–19.1. Esiintyjiksi oli valittu valtavirrasta poikkeavia ryhmiä, jotka eivät välttämättä saa sanomisiaan esille Venäjällä. Monikielisen yleisön tarpeisiin teatteriesitykset oli tekstitetty suomeksi. Hankkeen aikana käytettiin **venäjää, suomea** ja **englantia**.

Hirsjärvi, Irma: Kahden maan myytit ja tarinat

Taiteenalat: kirjallisuus, yhteisötaide. Hankkeen tavoitteena oli välittää Suomeen yksin tulleille somalialaisnuorille tietoa länsimaisista saduista ja tarinoista sekä palauttaa heidän mieleensä oman maan kansantarinoita. Hanke rohkaisi nuoria kirjoittamaan molemmilla kielillä, ja he vastasivat itse paitsi kirjoittamisesta myös kääntämisestä, toimittamisesta ja kuvituksesta. Hankkeen lopputuotos on vuonna 2014 julkaistu kirja *Mies ja kanto: tarinoita sarvesta pohjoiseen, Nin iyo kurtun: sheekooyin geeska illa waqooyi*. Kirjaa on käytetty suomi toisena kielenä -opetuksessa eri puolilla maata, muun muassa Monikulttuurikeskus Gloriassa ja turvapaikanhakijoiden Helsingin vastaanottokeskuksessa. Teoksen tarinat on kirjoitettu sekä **suomeksi** että **somaliksi**.

Huopaniemi, Otso ja työryhmä: love.abz

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, media- ja videotaide, kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena oli kehittää vaihtoehtoinen kirjoittamisen muoto, joka perustuu tiiviiseen esiintyjien ja digitaalisten teknologioiden väliseen vuorovaikutukseen. Kirjoitusmetodin pohjalta hankkeessa kehitettiin uusi esittämisen muoto, esityksellinen kirjoittaminen, jossa yhdistetään kirjoittamista ja muita näyttämöllisiä keinoja. Hankkeessa pohdittiin ihmisen ja koneen sekä kielen ja koneen suhdetta. Hankkeen lopputuotos oli Theaterdiscounterissa Berliinissä marraskuussa 2015 kantaesityksensä saanut esitys

(love.abz)³. Hankkeen aikana käytetyt kielet olivat **suomi, englanti, saksa, espanja, puola, heprea, ranska, kiina ja kymri**.

Kalkun, Mari ja Bergelt, Tatjana: Äänilo

Taiteenalat: musiikki, maalaus, piirustustaide, grafiikka, kulttuuriperintö, kansanperinne, äänitaide. Hankkeen tavoitteena oli edistää käytänteitä kielirajojen rikkomisessa. Tavoitteeseen pyrittiin yhdistämällä musiikin perinteitä ja taiteellista osaamista Virossa ja Suomesta. Laulaja Mari Kalkun ja kuvataiteilija Tatjana Bergelt loivat uudenlaisen visuaalisen ympäristön perinteisen konserttisalin tilalle. Konsertissa pyrittiin saamaan näkyvyyttä vähemmistökulttuurien sukujuurille nykyajan musiikin kautta sekä nostamaan pienet vähemmistökielet puhujamäärältään suurempien kielten rinnalle. Konsertin ensi-ilta oli 2.12.2014 Musiikkitalossa Helsingissä. Hankkeen toteutuksessa käytettiin seuraavia kieliä: **englanti, võru, seto, liivi, suomi, vatja, muhun murre ja viro**.

Karaspuro, Pia ja Klein, Sibylla: Inhabiting Spaces – Inhabiting Languages

Taiteenalat: tanssitaide, esitystaide, performanssi, yhteisötaide. Hankkeen tavoitteena oli luoda muunneltava, kaikenlaisiin tiloihin ja tilanteisiin muokkautuva esityskonsepti. Hankkeen ytimessä oli *Inhabiting Spaces* -tanssiteos, jossa tutkittiin eri kielten välittämää liikekokemusta. Tanssiesitys toimi tilan ja liikkeen vuoropuheluna ja sen tavoitteena oli osallistaa yleisöä. *Inhabiting Spaces* -tanssiteoksen ensi-ilta oli Taiteiden yönä 21.8.2014 Helsingin Observatoriossa. Hankkeen toteutuksessa käytettiin **suomea, saksaa ja englantia**. Puhutun ja kirjoitetun kielen lisäksi esityksessä oli läsnä myös tilojen ja liikkeen puhe.

Kaszás, Ágnes ja työryhmä: STANDUP!

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, musiikki. Hankkeen tavoitteena oli tuoda esiin konkreettisia ulkomaalaisten kokemia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ongelmia Suomessa. Yhden naisen komediaesitys kuvasi sitä, millaista on olla Suomessa asuva ulkomaalainen. Maahanmuuton ja uuteen kulttuuriin sopeutumisen ongelmia käsiteltiin komedian keinoin. Esityksen avulla pyrittiin saamaan monikielisyydelle lisää näkyvyyttä. *STANDUP!*-esityksen ensi-ilta oli 2.12.2013 Helsingissä, Pop Up Art Housesessa. Esityksessä käytetyt kielet olivat **englanti, unkari ja suomi**.

Kirjan talo: Satutandemi

Taiteenalat: sanataide, kirjallisuus, kulttuuriperintö, kansanperinne. Hankkeen tavoitteena oli tutkia ja kehittää monikielisen sanataideopetuksen mallia sekä tuoda kentälle erikielisiä sanataideohjaajia ja sanataidekasvattajia. Hankkeessa järjestettiin sanataidekoulutusta maahanmuuttotilaisille henkilöille, jotka työskentelevät lasten ja nuorten parissa. Sanataidekasvatusta toteuttivat työparit, joista toinen puhuu äidinkielenään suomea ja toinen jotain Suomessa yleistä maahanmuuttajakieltä. Työparit saivat erikielisen kollegan kautta tutustua toisen maan satu- ja tarinaperinteeseen. Työparit vetivät

monikielisiä satutunteja ja sanataideryhmiä lapsille. Hankkeen lopputuotos on sähköinen monikielisen sanataidekasvatuksen menetelmäopas. Hankkeessa käytetyt kielet ovat **suomi, englantia, venäjä ja somali**.

Kivimäki, Anne-Mari ja työryhmä: Monitaiteellinen Suistamo-hanke

Taiteenalat: kulttuuriperintö, kansanperinne, musiikki, valokuvataide, sarjakuvataide. Hankkeen tavoitteena on eri taiteenaloja yhdistämällä luoda uutta taidetta suomalaisen perinteen ja historian kautta. Hankkeen taiteellisen työn pohjana ja inspiraationa toimivat suistamolaiset arkistomateriaalit. Anne-Mari Kivimäki työryhmineen tutkii aineistoa ja edistää karjalan kielen tunnettuutta karjalaisten tarinoiden sekä soitetun musiikin kautta. Hanke on osa Anne-Mari Kivimäen tekeillä olevaa taiteellista tohtorintutkintoa nimeltä *Suistamo – Perinnelaboratorio*. Hankkeen tuotoksia on useita: soiva valokuvanäyttely *Lak-kautettu kylä*, estraditeos *Pahan laulu*, mykkäelokuva *Sijaton sielu* sekä sarjakuvanäyttely. Hankkeen aikana on käytetty **karjalaa, suomea, venäjää ja englantia**.

Kivinen, Sari: Mining Doughnuts – Finnish Queenslanders

Taiteenalat: media- ja videotaide, esitystaide, performanssi. Hankkeen tavoitteena oli dokumentoida suomalaistaustaisten Australian Queenslandissa asuvien ihmisten elämäntarinoita. Hankkeessa haastateltiin ja videoitiin ensimmäisen, toisen, kolmannen ja neljännen sukupolven edustajia. Eri haastatteluteemojen kautta esiin nousi tarinoita siirtolaisuudesta sekä informanttien suhteesta kieleensä ja kulttuuri-identiteettiinsä. Hankkeen lopputuotos on videotaideteos *(Be)longing ja Kuningatarmaa Finns ja Tonksit* -näyttely, joka oli esillä Kallio Kunstshallissa 30.10.–26.11.2014. Videotaideteoksen esityksiä ja näyttelyitä on järjestetty niin Suomessa kuin Australiassa. Hankkeessa käytettiin seuraavia kieliä: **suomi, englantia ja australialainen Finglish**.

Klockriketeatern ry: Monikielisyys teatteriesityksessä – The Great October Revolution

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena on tutkia monikielisuuden ulottuvuuksia teatteritaiteessa. Erimaalaisten ja erikielisten toimijoiden yhteistyönä rakennetaan monikielinen teatteriesitys, jota esitetään Suomessa ja kansainvälisillä festivaaleilla Euroopassa. Hankkeen taiteellisena ja tutkimuksellisenä lähtökohtana on osallistuvien maiden yhteinen historia ja nykytilanne sekä kulttuurisia ja kielellisiä rajoja ylittävä kommunikaatio ja monikielisyys. Hanke ei alkanut tämän tutkimuksen aikana.

Komaro, Maksim ja työryhmä: Camping 3 – Hyvä ja paha kieli

Taiteenalat: sirkus, teatteritaide, musiikki, tanssitaide. Hankkeen tavoitteena oli luoda korkeatasoinen monikielinen ja monikulttuurinen näyttämöteos, ja sitä edelsi laaja taustatutkimus. Nykysirkusprojektissa kohtasivat tieteen ja taiteen edustajat, joiden tavoitteet

na oli käsitellä hyvän ja pahan kielen teemaa. Työskentelyn aikana keskeisinä aiheina nousivat esiin kieli-identiteetti ja eri kieliin liittyvät asenteet. Hankkeen lopputuotos on *Camping 3* -niminen näyttämöteos. Teoksen ensi-ilta oli 8.1.2015 Helsingissä Cirkossa. Ensi-illan lisäksi teosta esitettiin kaikkiaan 14 kertaa tammikuussa 2015. Hankkeen aikana käytettiin **suomea, saksaa ja englantia**.

Korjaamo Group: Passengers (aiempi työnimi: The Box)

Taiteenalat: teatteritaide, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa näytös, joka yhdistää teatterin ja mediataiteen ja jossa sekoittuvat eri kielet. *Passengers*-näytöksen, joka on matkakertomus Helsingistä Rovaniemelle, esitti monikansallinen ja monikielinen työryhmä. Näytöksessä yhdistettiin videomateriaalia, äänimaailmaa ja live-näytelmää CineChamber-panoraamatekniikalla. *Passengers*-näytöstä esitettiin Korjaamossa Helsingissä 14.–16.8.2013. Sitä esitettiin myöhemmin myös Saksassa ja Venäjällä. Näytöksen kielinä olivat **englanti, italia, suomi, saksa, japani ja ruotsi**.

KulttuuriKauppila li ry: Mielen ja kielen maisemat – ART li Biennaali 2014

Taiteenalat: ympäristötaide, yhteisötaide. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa korkeatasoinen ympäristö- ja veistotaiteen näyttely yhdessä iiläisten kanssa sekä tehdä pohjoisen alueen taidetta ja sen tekijöitä tunnetuksi. *ART li Biennaali 2014* järjestettiin lissä 10.6.–17.8. Biennaalin yhteydessä pidettiin seminaari, yhteisötaidepäivä ja mestarikurssi sekä järjestettiin kulttuuritarjontaa lapsille ja nuorille. Hankkeen lopputuotoksia ovat biennaalin teokset, näyttelykatalogi sekä nettisivuille kootut videot taiteilijoista. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **suomi, ruotsi, norja, englanti, venäjä ja viro**.

Lappalainen, Aino ja työryhmä: Aamu-radiosarja

Taiteenala: äänitaide. Hankkeen tavoitteena oli tarjota maahanmuuttajille uudenlainen mahdollisuus suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin opiskeluun. Hankkeen aikana laadittiin käsikirjoitus audiovisuaalista suomen kielen oppimateriaalia varten. Materiaali on tarkoitettu erityisesti sellaisille henkilöille, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua luokahuoneopetukseen. Hankkeen lopputuotos on käsikirjoitus sähköiseen audiovisuaaliseen suomen kielen oppimateriaaliin. Lopputuotoksessa käytettiin rakenteellisesti helppoa **suomea**.

Lilla Villanin ystävät ry: Kaksikielinen kulttuuritalo

Taiteenalat: teatteritaide, musiikki, kuvataide, tanssitaide. Hankkeen tavoitteena on luoda kaksikielinen ympäristö, joka mahdollistaa molempien kotimaisten kielten rinnakkaiselon. Vuonna 2013 Sipooseen avattu talo tarjoaa taidetta ja taideopetusta sekä suomeksi että ruotsiksi niin lapsille kuin aikuisillekin. Paula Salmisen kirjoittama ja alakoululaisille suunnattu *Erkat ja tavikset* oli Lilla Villanin ensimmäinen teatterituotanto. Näytelmän teemana oli erilaisuuden kanssa eläminen. *Erkat ja tavikset* sai suomenkielisen ensi-iltansa

Lilla Villanissa 9.11.2013, ja ruotsinkielinen ensi-ilta oli 19.1.2014. Vuonna 2014 näytelmä esitettiin myös Suomen Kansallisteatterissa, Kouvolan Teatterissa sekä Tampereen Teatterikesässä. Osa esityksistä oli **ruotsiksi** ja osa **suomeksi**.

Lind, Elina ja Mor, Shanie: Selitä! Hesber! Kuvataide kielenopiskelussa

Taiteenalat: kuvanveisto, installaatiotaide, maalaus, piirustustaide, grafiikka. Hankkeen tavoitteena oli järjestää taidenäyttely erikielisten taiteilijoiden kokemuksista. Näyttelyn lähtökohtana oli tilanne, jossa kaksi kuvataiteilijaa opiskeli toistensa kieltä kuvataiteen keinoin: Elina Lind opiskeli hepreaa ja Shanie Mor suomea. Näistä lähtökohdista syntyneet teokset muotoutuivat muun muassa kielen opiskelua helpottaviksi muistisäännöiksi, ja teoksissa on näkyvissä, kuinka taiteilijat alkoivat vähitellen ymmärtää syvemmin kieleen nivoutuvaa kulttuuria. Näyttely *Selitä! Hesber!* oli esillä Galleria 2:ssa Pirkkalassa 28.10.–14.11.2013. Hankkeen aikana käytetyt kielet olivat **suomi, heprea ja englantia**.

Mainioideas ay: Somali Fairy Tales

Taiteenalat: kulttuuriperintö, kansanperinne, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena oli tukea somalialaisia perheitä heidän integroituaan suomalaiseen yhteiskuntaan sekä auttaa heitä ylläpitämään omaa kulttuuriperintöä. Hankkeen aikana kerättiin somalialaisia kansanlauluja ja -tarinoita. Tarkoituksena oli siirtää kansanperinnettä uusille sukupolville nykYTEKNOLOGIAA HYÖDYNTÄMÄLLÄ. Hankkeen lopputuotos on *YouTubeen Somali Fairy Tales* -kanavalle lisätyt videomateriaalit, jotka on tarkoitettu somalialaisille maahanmuuttotautaisille perheille niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Hankkeen aikana käytettiin **somalia ja suomea**.

Manouach, Ilan: Shapereader (aiempi työnimi: Haptix)

Taiteenala: sarjakuvataide. Hankkeen tavoitteena oli kehittää malli, jonka avulla tuntoaistiin perustuvia teoksia voidaan kirjoittaa ja kääntää. Kohderyhmänä on etenkin näkövammaisten yhteisö. *Shapereader* on laatuaan ensimmäinen muotojen ja mallien kokoelma, jonka avulla yritetään muuttaa sanoja ja niiden merkityksiä tuntoaistin avulla välittyviksi muodoiksi. Hankkeessa lähestyttiin sarjakuvakerrontaa kokeilevasti siten, että lause- ja merkitysrakenteet muutettiin aistittaviksi sormenpään avulla, aktivoiden sillä tavoin lukijan tuntoaistiin perustuvat taidot. *Shapereader*-kokoelma sisältää 210 eri muotoa. Niiden pohjalta on luotu ensimmäinen 57-sivuinen tuntoaistiin perustuva sarjakuvavaroamaani nimeltä *Arctic Circle*. Hankkeen aikana käytettiin **englantia ja suomalaista pistekirjoitusta**.

Marti, Martina ja työryhmä: Päätös – taiteellinen tutkimusprojekti

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena on ollut tutkia ihmisten päätöksentekoa. Monikielisyys hankkeessa toimii sekä tutkimuksen kohteena että sen metodina ja taiteellisena ilmaisukeinona. Hankkeen esityksissä on annettu yleisölle mahdollisuus pohtia laajasti omia päätöksiä ja elämänvalintoja. Moni-

kieliseen tutkimusryhmään kuuluu eri taiteenalojen edustajia, muun muassa teatteriohjaaja, kuvaaja, näyttelijä ja säveltäjä. Hankkeen aikana toteutettiin *Hamlet private* -esitys yhdelle katsojalle, jolloin katsoja sai valita esityskielen. Lisäksi on esitetty *A Piece of Hamlet* -lyhytelokuva, *Hamlet Collection* -valokuvanäyttely ja *Polku*-näyttämöteos. Hankkeessa on käytetty useita kieliä: **suomea, englantia, ruotsia, tanskaa, saksaa, italiaa, ranskaa ja kiinaa.**

Merimaa, Arttu ja Hujala, Miina: THOELATLDOA – Taiteen kielellinen määrittäminen sekä angloamerikkalainen hegemonia taiteen ammattikielenä

Taiteenalat: mediataide, videotaide, yhteisötaide, kulttuuriperintö, kansanperinne. Hankkeen tavoitteena oli kehittää alusta, jossa voi luoda toimintatavan kielellisen moninaisuuden tarkastelulle. Hankkeessa taiteilijat käsittelivät monikielisyttä suhteessa englannin kielen hegemoniaan. Lähtökohtana käsittelylle oli se havainto, että taiteilijat käyttävät usein englannin kieltä taiteellisessa toiminnassaan, vaikka he ovat kotoisin muunkielisiltä alueilta. Hankkeen lopputuotos on monikielisyttä käsittelevät verkkosivut, jotka kasvavat ja muokkautuvat vähitellen. Hankkeessa käytetyt kielet ovat **suomi ja englanti.**

Moring, Kirsikka ja työryhmä: Jäänreunan kansat

Taiteenalat: teatteritaide, esitystaide, performanssi, elokuvataide, musiikki. Hankkeen tavoitteena oli tukea suomalais-ugrialaisten kansojen kieliperimän säilymistä ja elpymistä vahvistamalla äidinkielen asemaa taiteellisessa työssä. Hanke oli edustettuna monikielisyttä käsittelevissä työpajoissa, seminaareissa ja paneeleissa, muun muassa Loviisan Rauhanfoorumissa ja suomalais-ugrialaisten kirjailijoiden maailmankongressissa Unkarissa. Hankkeen tuotoksiin kuuluu vuonna 2014 ensi-iltansa saanut *Áillohaš – Auringon poika* -esitys, joka vieraili myös Venäjällä ja Japanissa. Lisäksi hanke oli osallisena Hanna Brotheruksen livvinkielisessä *Faina*-videotanssiteoksessa sekä Kouvolan *Kuulas*-lastenteatterifestivaalin monikielisissä esityksissä. Hankkeen lopputuotos oli Kansallisteatterissa 21.–23.1.2016 järjestetty *Jään reunalla* -festivaali. Hankkeessa käytettiin seuraavia kieliä: **suomi, ruotsi, viro, pohjoissaame, inarinsaame, udmurtti, komi, venäjä, islanti, livvi, seto, hanti ja englanti.**

Muir, Simo ja työryhmä: Dibbuk – Kahden maailman välillä

Taiteenalat: teatteritaide, musiikki. Hankkeen tavoitteena oli valmistaa jiddišinkielinen näytelmä ja tehdä tunnetuksi jiddišinkielistä kulttuuria Suomessa. Hankkeessa myös tallioitiin suomenjuutalaisten suullista perimätietoa äänitearkistoon yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa. Hankkeen lopputuotos on näytelmä *Dibbuk – Kahden maailman välillä* ja sen 60-sivuinen käsiohjelma. Näytelmän ensi-ilta oli 1.12.2014 Universum-teatterissa Helsingissä. Näytelmä esitettiin kokonaisuudessaan jiddišiksi, tekstitettiin suomeksi, ja käsiohjelmassa oli ruotsinkielinen synopsis. Esityksestä valmistettiin dvd-talenne, jossa on suomen- ja englanninkielinen tekstitys. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **jiddiš, suomi, ruotsi, norja ja englanti.**

Mäenpää, Marja ja työryhmä: Runokohtauksia

Taiteenala: kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena oli luoda monikielinen kirjoittajayhteisö saattamalla yhteen maahanmuuttotilaisista ja suomalaisista runoilijasta. Hankkeessa kuusi suomalaista runoilijaa käänsi kymmenen erikielisen runoilijan kanssa heidän tekstejään suomeksi. Runoilija-suomentaja ei välttämättä osannut alkukieltä. Joissakin käännöstyöryhmissä oli mukana molempia kieliä osaava kulttuuritulkki. Tällainen kääntämisen tapa on ensimmäinen laatuaan Suomessa. Projektin tapaamisten tuloksina syntyi projekteja, käännöstyöpareja, työtapoja, esiintymistilaisuuksia sekä monikielisiä runotapahtumia. Hankkeen konkreettisia tuotoksia ovat *Runokohtauksia*-näyttely, työtavan levittämissiertue viidessä eri kaupungissa Suomessa, 9-osainen *Runokohtauksia*-radio-ohjelmasarja ja kesäkuussa 2015 julkaistu *Runokohtauksia*-antologia. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **suomi, englantia, kurdi, somali, italia, espanja, persia, venäjä ja arabia**.

Orava, Birgitta ja työryhmä: Babel-pajat

Taiteenalat: maalaus, valokuvataide, muotoilu, äänitaide, kuvanveisto, sarjakuvataide, piirustustaide, grafiikka, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena oli luoda rakenne, jonka kautta Suomessa asuvat, eri kieliä äidinkielenään puhuvat taiteilijat voisivat työskennellä suomalaisissa taidelaitoksissa ja jakaa siellä osaamistaan. Babel-pajat ovat taidemuseoissa toteutettavia monikielisiä työpajoja, joiden vetäjinä toimivat Suomeen eri maista muuttaneet eri alojen ammattilaiset. Hanke tarjoaa erikielisille taiteilijoille työ- ja verkostointimahdollisuuksia suomalaisissa taidelaitoksissa. Hankkeen lopputuotos on monikielisten työpajojen toimintamalli. Babel-pajojen yhteistyömuseot vuosina 2013–2015 olivat: Designmuseo, Helinä Rautavaaran museo, Helsingin taidemuseo, Nykyaikaisen taiteen museo Kiasma sekä Suomen valokuvataiteen museo. Babel-pajoissa on käytetty seuraavia kieliä: **venäjä, viro, somali, englantia, espanja, ranska, arabia ja suomi**.

Partanen, Niko Tapio ja työryhmä: Down River Vashka

Taiteenalat: kulttuuriperintö, kansanperinne, media- ja videotaide. Hanke oli kieli- ja kansatieteellinen osuus Komin tasavallasta toteutettavasta projektista *Down River Vashka*. Hankkeen tässä osuudessa keskityttiin kielitieteellisten materiaalien jälkikäsitteilyyn ja arkistointiin sekä tutkimustyötä että näyttelyä varten. *Down River Vashka* -projektin kielitieteellisen osion tärkein lopputulos on digitaalinen ja vapaasti käytettävissä oleva komin kieleen kuuluvan Udoran murteen ja paikannimistöjen korpus. Käsitellyt kielenäytteet ovat **komiksi**, mutta niiden käännöksiä on **suomeksi ja englanniksi**, osa myös **saksaksi ja unkariksi**.

Pesonen, Minna-Maria ja työryhmä: ITU-hanke

Taiteenalat: musiikki, maalaus, piirustustaide, grafiikka, media- ja videotaide. Hankkeen tavoitteena oli synnyttää pysyvä toimintamalli, jossa kehitetään monikielisiä ja monitaiteisia menetelmiä yhteistyössä koulujen ja alueen kulttuurilaitosten kanssa. Mukana oli yhteensä 7 Itä-Helsingin alueen yläkoulua, 14 yläkoulun opettajaa ja 156 oppilasta. Oh-

jaajatiimeissä oli säveltäjien ja kuvataiteilijoiden lisäksi korkeakoulujen taideopiskelijoita. Taiteellinen työskentely perustui oppilaiden, opettajien ja taiteilijoiden luovaan vuorovaikutukseen, jossa monikielisyys toimi taiteen tekemisen materiaalina. Projekti laajeni yhteistyöprojektiksi Stoassa myös ala-asteen opetukseen, ja lisäksi järjestettiin päiväkotihenkilökunnan koulutusta. Hankkeen lopputapahtumat olivat keväällä 2014 ja 2015. Hankkeen aikana käytettiin **suomea, englantia, espanjaa, nepalia, japania ja kiinaa**.

Puikkonen, Emma ja Schreiner, Julia ja työryhmä: The New National Museum

Taiteenalat: esitystaide, performanssi, kirjallisuus, kuvanveisto, installaatiotaide, äänitaidede. Hankkeen tavoitteena oli saattaa yhteen eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevia taiteilijoita. Elokuussa 2014 järjestettiin viikon mittainen työpaja, joka alkoi vierailulla Suomen Kansallismuseoon. Työpajassa taiteilijat pohtivat kansallisuuden representaatioita, kielen ja kansallisuuden suhdetta sekä identiteetin käsitettä. Keskusteluissa nousivat esiin omien kantojen erilaisuudet ja yhtäläisyydet. Hankkeen ensimmäisen vaiheen lopputuotos oli Tammisaaren kirjastossa 8.8.2014 järjestetty keskustelutilaisuus. Hankkeen konkreettinen lopputuotos on valmisteilla oleva kansallista identiteettiä käsittelevä esitys, bussimatka kohti oman kansallisuuden museota. Hankkeessa käytettiin seuraavia kieliä: **englanti, suomi, hollanti, portugali, flaami, arabia, saksa ja ruotsi**.

Quo Vadiksen Tuki ry: Ritual

Taiteenala: teatteritaidede. Hankkeen tavoitteena oli tutkia rituaalien merkitystä kaksikielisuuden ja kaksikulttuurisuuden kautta sekä valmistaa *Ritual*-esitys kaksikielisenä (suomi-espanja). *Ritual*-teos käsittelee sitä, mikä yhdistää ja erottaa eri kieliä ja kulttuureja. Eri kielet yhteen tuotuina ovat mahdollisuus tutkia rituaali-ilmiötä, rituaalien merkitystä ja olemassaoloa. Hanke on avannut ovia myös Meksikon suuntaan ja luonut yhteistyötä Puolaan päin. *Ritual*-esityksen ensi-ilta oli Helsingissä 30.9.2014. Hankkeen aikana käytettiin **suomea, englantia, espanjaa, ranskaa ja puola**.

Rombach, Anna ja työryhmä: Rakennetaan kaupunki!

Taiteenalat: lastenkulttuuri, rakennustaide, musiikki, esitystaide, performanssi. Hankkeen tavoitteena oli tarjota kasvatusalan ammattilaisille tietopaketti, joka sisältää ohjeita työpajojen ja oopperan toteuttamiseen. Tällä tavoin haluttiin rohkaista opettajia ympäri maailmaa käyttämään oopperaa opetusvälineenä. Hankkeen lopputuotos on Riikka Talvitien säveltämä *Kuningattaren kamari* -muurahaisooppera, jonka esittivät Kaisanien ala-asteen oppilaat. Oopperan ensi-ilta oli 9.4.2015 Annantalossa Helsingissä. Hankkeessa käytettiin **suomea, saksa, espanjaa, ruotsia, englantia ja baskia**.

Runoviikko ry: Bjarmia & Beowulf

Taiteenalat: kirjallisuus, kulttuuriperintö, kansanperinne, esitystaide, performanssi. Hankkeen tavoitteena oli kääntää suomalais-ugrilaisilla kielillä kirjoitettua runoutta suomeksi

sekä muutamille länsimaisille kielille. Runot käännettiin työpajoissa eri kieliä apuna käyttäen. Runoja tehtiin tunnetuksi Suomessa ja muualla Euroopassa järjestetyillä kiertueilla ja esiintymisillä. Hankkeen lopputuotos on runoantologia *Bjarmia*, joka ilmestyi syyskuussa 2015. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **vuorimari, niittymari, udmurtti, komi, karjala, viro, võru, seto, suomi, tanska, saksa, venäjä** ja **englanti**.

Saarikivi, Janne ja työryhmä: Elävät kylät

Taiteenalat: yhteisötaide, kuva- ja käsityötaide, teatteritaide, elokuvataide. Hankkeen tavoitteena oli tutkia ja tukea uhanalaisten suomalais-ugrialaisten vähemmistökielten – karjalan, eteläviron, udmurtin ja koltansaamen – elvytystä taiteen, tieteen ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyönä. Hankkeen aikana luotiin verkosto, jossa taiteilijat, tieteilijät ja kansalaistoimijat voivat jakaa ja levittää kielen elvytysmenetelmiä. Paikallista väestöä houkuteltiin lisäämään uhanalaisen karjalan kielen käyttöä arkielämässä taiteellisten keinojen avulla. Hankkeen lopputuotoksia ovat kielenelvytykseen liittyvät menetelmät ja syntynyt verkosto. Hankkeessa käytettiin **suomea, karjalaa, venäjää** ja **englantia**.

Sámediggi: Saamelainen monikielinen lastenteatterikiertue

Taiteenalat: teatteritaide, media- ja videotaide, kulttuuriperintö, kansanperinne. Hankkeen tavoitteena oli tarjota saamelaislapsille kulttuurielämyksiä heidän omalla äidinkielellään ja luonnollistaa kielenkäyttökulttuuria taiteen avulla. Hankkeen aikana järjestettiin koko saamelaisalueen kiertävä lastenteatterikiertue. Sen tarkoituksena oli rakentaa luontevia kielenkäyttöympäristöjä, joissa lapset pääsevät kuulemaan kaikkia Suomessa käytössä olevia saamen kieliä. Hankkeen lopputuotos on monikielinen lastenteatteriesitys, joka kiersi saamelaisalueen kouluissa ja päiväkodeissa syksyllä 2013. Hankkeen aikana käytetyt kielet olivat **koltansaame, inarinsaame, pohjoissaame** ja **suomi**.

Suomi-Somalia Seura ry: Satumaan palasia

Taiteenalat: kulttuuriperintö, kansanperinne, maalaus, piirustustaide, grafiikka. Hankkeen tavoitteena oli tallentaa vanhoja suullisesti kulkeneita tarinoita kirjalliseen muotoon, tarjota somalinkieliselle väestölle kirjallisuutta äidinkielellä sekä rikastuttaa suomenkielisten lasten satutarjontaa. Hankkeen lopputuotos on vuoden 2014 lopussa julkaistu kaksikielinen satukirja *Hattukauppias ja muita tarinoita Somaliasta – Koofiyad iibiye iyo sheekooyin kale oo Soomaaliyeed*. Hankkeessa käytettiin **suomea, somalia** ja **englantia**.

Tahdittomat ry: Pohjoinen ulottuvuus

Taiteenalat: tanssitaide, musiikki, kulttuuriperintö, kansanperinne. Hankkeen tavoitteena oli tuoda vähemmistökieliin kuuluvia saamen kieliä ja saamelaista kulttuuria laajemman yleisön tietoisuuteen. Teoksen lähdemateriaalina käytettiin saamenkielisten alueiden tanssi- ja musiikkiperinnettä. Tanssiteoksen taiteelliset lähtökohdat olivat pohjoisen alueen muodoissa ja rytmeissä. Hankkeen lopputuotos on *Vastahako*-tanssiteos. Se sai

ensi-iltansa Tampereella 28.9.2013, jonka jälkeen sitä on esitetty kiertueilla usealla mantee-reella. Hankkeessa käytettiin **suomea**.

Tapiola, Katja ja työryhmä: Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista

Taiteenala: kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena oli valmistaa kuvakirja, joka tarjoaa elämyksiä ja samastumisen mahdollisuuksia kaupungissa asuville saamelaislapsille. Yksi kirjan teemoista oli monikielisyys, ja kirjan tavoitteena oli siten myös tukea kaupunkioissa kasvavien saamelaislasten monikielisyyttä. Kirja on kirjoitettu pohjoissaameksi, ja sen avulla monikieliset saamelaislapset oppivat omaan arkipäiväänsä liittyvää sanastoa ja kielenkäyttöä. Hankkeen lopputuotos on kuvakirja *Ristáhči skeaŋka*, joka ilmestyi pohjoissaameksi tammikuussa 2016. Vastaavanlaisia kirjoja, jotka tukevat kaupungissa asuvien saamelaislasten monikielisyyttä, ei ole entuudestaan olemassa. Hankkeen aikana käytettiin **pohjoissaamea** ja **suomea**.

Tervo, Miia: Karjalainen Survival Kit

Taiteenala: elokuvataide. Hankkeen tavoitteena oli tallentaa karjalaista kulttuuriperintöä sekä lisätä karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen tuntemusta, osaamista ja arvostusta elokuvataiteen keinoin. Elokuva varten Miia Tervo tutki ja kuvasi vienankarjalaista perinteentaitajaa Santra Remsujevaa. Aineisto koostuu autenttisella Santran kielellä tallennetuista loruista, loitsuista, lauluista ja ruokaohjeista. Hankkeen lopputuotos on dvd, joka sisältää elokuvan *Santra ja puhuvat puut*. Elokuvan ensi-ilta oli 31.1.2014 *DocPoint*-elokuvafestivaalilla Helsingissä. Elokuva on kiertänyt useilla festivaaleilla ympäri maailmaa. Hankkeen aikana käytettiin **karjalaa, venäjää, suomea** ja **englantia**.

Thomson, Nathan Riki ja työryhmä: Äidinkieli – Mother Tongue. Identity, Homeland, Displacement

Taiteenalat: musiikki, äänitaide, valokuvataide, kuvataide. Hankkeen tavoitteena oli juhlistaa Suomen kielimaiseman monimuotoistumista sekä luoda uutta, kielistä virikkeitä saanutta musiikkia. Erikielisten ihmisten haastattelujen pohjalta rakennettiin installaatio. Se toimi interaktiivisena teoksena, jossa yleisöllä oli mahdollisuus koskettimia ja lattiapainikkeita painamalla kuulla kielenäytteitä ja niiden äänimanipulaatioita. Työryhmän muusikot olivat vuorovaikutuksessa yleisön kanssa omilla instrumenteillaan. He saivat virikkeitä kielten musikaalisista piirteistä, esimerkiksi rytmistä ja sävelkulusta. Hankkeen lopputuotos *Äidinkieli – Mother Tongue* -installaatio oli esillä 4.–14.11.2014 Kulttuurikeskus Caisan galleriassa Helsingissä. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **asante twi, gaeli, portugali, persia, japani, viro, ruotsi, suomi, englantia, hindi, italia, kreikka** ja **korea**.

Tuglas-seura ry: Laiva on lastattu -kääntäjäseminaarit

Taiteenala: kirjallisuus. Hankkeen tavoitteena oli saattaa yhteen kokeneita ja nuoria kääntäjiä sekä luoda suomalaisten ja virolaisten kääntäjien verkosto. Tässä tarkoituksessa jär-

jestettiin *Laiva on lastattu* -kääntäjäseminaareja suomalaisille ja virolaisille kääntäjille, kääntämisestä kiinnostuneille opiskelijoille sekä näiden kielten harrastajille. Hankkeen avulla pystyttiin toteuttamaan sellaisia kääntämiseen liittyviä erityisalueita, jotka tavallisesti jäävät marginaaliin, kuten laulumusiikin, lastenkirjallisuuden, näytelmien, keittokirjojen ja runouden kääntäminen. Hankkeen lopputuotos on vuosina 2013–2015 järjestetyt neljä kääntäjäseminaaria ja kymmenen käännöstyöpajaa. Hankkeen aikana käytettiin **viroa ja suomea**.

Veijalainen, Pertti ja työryhmä: Musiikin muisti

Taiteenalat: kulttuuriperintö, kansanperinne, musiikki, elokuvataide. Hankkeen tavoitteena oli tallentaa vähemmistöjen lauluperinnettä sekä vahvistaa ja tehdä tunnetuksi vähemmistöjen kulttuuria. Hankkeen aikana taltioitiin merkittävä määrä lauluja. Tallennustyö tehtiin yhteistyössä Sibelius-Akatemian kanssa, ja työryhmä koostui äänen ja kuvan ammattilaisista. Kaikki materiaalit käännettiin myös suomeksi. Hankkeen lopputuotos on internetissä julkaistu reilun kolmenkymmenen videon sarja. Lauluesityksissä käytettiin seuraavia kieliä: **pohjoissaame, koltansaame, inarinsaame, ruotsi, suomi ja romani**.

Wilhelmus, Willem ja työryhmä: Mother's Tongue

Taiteenalat: performanssi, äänitaide, videotaide, tanssitaide, musiikki, kirjallisuus, esitystaide, yhteisötaide, valokuvataide. Hankkeen tavoitteena oli pohtia, miten äidinkielen puute vaikuttaa taiteen tekemiseen. Kysymystä tutkittiin järjestämällä elävän taiteen festivaali suomalaiselle yleisölle ja tuomalla esiin maahanmuuttotaustaisten taiteilijoiden asema. Kolmekymmentä taiteilijaa eri maista verkostoitui sekä valmisti ja esitti festivaalissa teoksensa aiheesta *A Lack of Mother Tongue*. Hanke tarjosi samalla tutkimuskohteen Helsingin yliopiston kulttuuriantropologeille, jotka osallistuivat festivaalin tapahtumiin. Hankkeen lopputuotos oli 13.–19.10.2014 Universum-teatterissa järjestetty festivaali *Mother's Tongue*, jonka pohjalta on valmisteilla myös katalogi. Hankkeen aikana käytettiin seuraavia kieliä: **englanti, suomi, saksa, ranska, hollanti, espanja, kiina, portugali, arabia, heprea, unkari, islanti, ruotsi, venäjä, puola** ja ennen muuta kehon kieli.

Zodiak Presents ry: TALK – taidetta ja liikettä kielten opetukseen

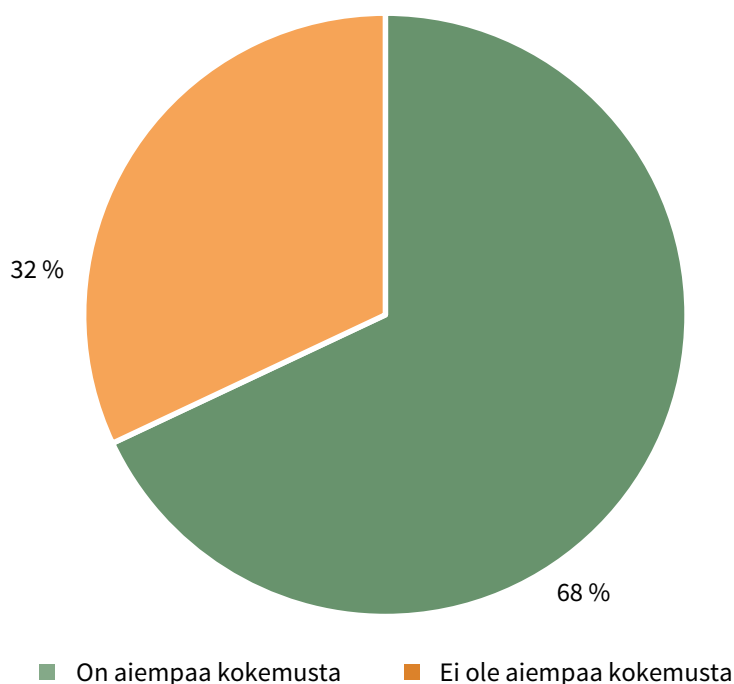
Taiteenala: tanssitaide. Hankkeen tavoitteena on pitkäkestoisen työn avulla kehittää Zodiakin kielityöpajojen sisältöä ja menetelmiä niin, että niistä syntyy kansainvälisesti merkittävä taiteellinen ja moniammatillinen menetelmä kielenopetukseen. Hankkeessa pyritään löytämään keinoja, joilla liike ja taide voivat olla apuna uuden kielen ja toisen kulttuurin oppimisessa. Hankkeen lopputuotos on valmisteilla oleva, internetiin tuleva video-opas, jonka avulla levitetään hankkeen aikana syntyneitä hyviä käytäntöjä. Vuoden 2017 alussa toteutetaan myös esitys, joka käsittelee liikkeen ja kielen suhdetta. Hankkeen aikana käytetyt kielet ovat **suomi, ranska, ruotsi, saksa, venäjä, englanti ja espanja**.

4 YLEISKUVAUS HANKEKOKONAISUUDESTA

Tässä luvussa tarkastellaan Koneen Säätiön rahoittamien 58 hankkeen muodostamaa kokonaisuutta eri näkökulmista. Ensiksi luonnehditaan hankkeiden taustoja niiden tekijöiden näkökulmasta eli selvitetään, missä määrin projekteissa työskennelleet henkilöt ovat aiemmin olleet tekemisissä monikielisuuden ja taiteen kanssa. Tämän jälkeen katsotaan, kuinka hyvin hankkeita voidaan sijoittaa niihin temaattisiin kokonaisuuksiin, jotka oli mainittu Koneen Säätiön hakujulistuksessa. Hankkeissa käytettyjä kieliä tarkastellaan omassa alaluvussaan, samoin hankkeiden lopputuotoksia. Hankkeiden vaikutuksia ja vaikutusten seuranta selvitetään niin ikään. Eniten huomiota kiinnitetään siihen, missä määrin ja millä tavalla hankkeet ovat edistäneet monikielisyyttä taiteessa sekä laajemmin yhteiskunnassa.

Aiemmat kokemukset

Kuten olettaa saattaa, monilla hankkeissa toimineista henkilöistä oli jo aiempaa kokemusta monikielisuuden ja taiteen kanssa työskentelystä. Kyselyvastausten perusteella yli kaksi kolmasosaa (68 %) vastaajista oli yhdistänyt monikielisyyttä ja taidetta jo aiemmin. Sen sijaan vajalle kolmannekselle kokemus oli ensimmäinen. (Kuvio 1.) Tässä mielessä Koneen Säätiö on tarjonnut joillekin edellytyksiä jatkaa ja kehittää aikaisempaa toimintaa, kun taas toisille se on antanut mahdollisuuden uuteen aluevaltaukseen.

Kuvio 1. Hanketoimijoiden aiempi kokemus taiteen ja monikielisuuden risteyskohdassa.

Aiemmat kokemukset vastaavanlaisista hankkeista voidaan jakaa muutamaan ryhmään. Yksi selkeä kokonaisuus ovat säännöllisesti järjestetyt tapahtumat, kuten hankkeissa **Mielen ja kielten maisemat**, **Cinemaissito** ja **Russian Nights**. Samoja festivaaleja on järjestetty jo ennen, ja niitä suunnitellaan järjestettävän myös tulevaisuudessa. Monikielisuuden rooli ja merkitys vaihtelevat näissä toistuvissa tapahtumissa suuresti. Joissain monikielisyys on jatkuvasti tärkeä osa toimintaa, toisissa se on yleensä pienemmässä roolissa kuin tämänkertaisessa toteutuksessa.

Osa hankkeen toimijoista on puolestaan ollut aiemmin tekemässä monikielisiä ja monikulttuurisia esityksiä, näytelmiä tai elokuvia. Teoksia on esitetty niin Suomessa kuin ulkomailla. Esimerkiksi **Passengers**-hankkeen johtajalla Davide Giovanzanalla on kokemusta monikielisestä teatteriprojekteista Suomessa, Latviassa, Ranskassa ja Sveitsissä. Monikielisyys aiemmassa toiminnassa on ilmennyt myös siten, että hanketoimijat ovat työskennelleet monikielisten tekijöiden kanssa, he ovat valmistaneet samasta teoksesta useita kieliversioita tai he ovat luoneet teoksen, jossa on käytetty useita kieliä. Esimerkkejä tällaisista hankkeista ovat **Kuun metsän Kaisa**, **Musiikin muisti**, **Finnphonia Emigrantica**, **To Then The None**, **Ritual**, **Jäänreunan kansat**, **STANDUP!**, **The New National Museum**, **Camping 3** ja **Dibbuk**. **CMMN SNS PRJCT** -hankkeen johtaja Annina Blom on puolestaan edistänyt kaksikielisyyttä teatterissa. Kaksikielisiä esityksiä on toteutettu siten, että niissä on puhuttu sekaisin suomea ja ruotsia, mutta tärkeimmät avainsanat on käännetty molemmille kielille, jotta yleisö pysyisi juonessa mukana.

Yhden ryhmän muodostavat ne hankkeet, joiden toimijat ovat aiemmin työskennelleet monikielisyys työpajoissa tai kehittäneet monikielisyyteen liittyvää materiaalia. Esimerkkejä tällaisista hankkeista ovat **Aamu-radiosarja**, **TALK**, **Mining Doughnuts**, **Elävät kylät** ja **The Tower of Babel**. Mielenkiintoista monikielisuuden ja taiteen risteyskohdassa on se, että monet suomalaissyntyiset tekijät ovat saaneet kokemuksensa ulkomailta ja toisaalta jotkut ulkomaalaistaitaiset taiteilijat ovat tulleet Suomeen pitämään työpajoja. Esimerkiksi **ITU-hankkeessa** mukana olevalla Katja Thomsonilla on monien vuosien laaja kokemus Lontoosta, jossa hän ohjasi musiikkiprojekteja ja monitaiteisia hankkeita sekä teki erilaisia projekteja monikulttuuristen taiteilijoiden kanssa. **Mining Doughnuts** -hankkeen johtaja Sari Kivinen on puolestaan australialaissyntyinen taiteilija. Hän on toteuttanut monikielisiä projekteja paitsi ulkomailla myös Suomessa. Yksi niistä oli vuonna 2012 yhteistyössä taiteilija Amal Laalan kanssa kehitetty projekti nimeltään *Our Cuisine=Our Stories*. Projektiin osallistuneet eri kulttuuritaustoja edustavat henkilöt jakoivat tarinoita ruoasta ja omasta kulttuurista.

Monissa hankkeissa monikielisyyttä on lähestytty sekä tieteellisestä että taiteellisesta näkökulmasta. **Down River Vashka** -hankkeen johtaja Niko Partanen teki hankkeen aikana mielenkiintoisen havainnon: taiteilijan läsnäolosta oli hyötyä hankkeen tieteellisessä työskentelyssä, sillä vähemmistöön kuuluvien henkilöiden näkökulmasta taiteilijaa oli helpompi lähestyä kuin tutkijaa. Tämä kävi ilmi työskentelyjaksosta Karjalassa, jossa Helsingin yliopis-

ton kielitieteilijät tekivät yhteistyötä Kuvataideakatemian taiteilijoiden kanssa. Esimerkiksi haastattelutilanteiden yhteydessä maalatut kasvokuvat informanteista saivat osallistujilta erittäin hyvää palautetta, ja paikalliset ihmiset halusivat istua kauan paikoillaan ja keskustella kielentutkijoiden kanssa.

Kirjallisuutta edustavissa hankkeissa monikielisyys ilmenee monella tavoin. Kääntämiseen liittyvät kysymykset ovat usein keskeisiä, ja kääntämiseen liittyvää aiempaa kokemusta on muun muassa **Bjarmia & Beowulf** -hankkeen johtajalla Esa Hirvosella, joka on osallistunut käännöstyöpajaan Sloveniassa. Siellä runoilijat käänivät toistensa runoja käyttämällä englantia apukielenä. Suomessa asuvan Hassan Blasimin arabiankielisiä kirjoja on käännetty kymmenelle kielelle, ja kirjailija on saanut paljon näkyvyyttä ympäri maailmaa. Toisaalta kääntämiseen liittyvää kokemusta voi olla muillakin kuin kirjailijoilla. Esimerkiksi **love.abz**-hankkeen johtaja Otso Huopaniemi on kääntänyt itse omia näytelmiään sekä ohjannut niitä ulkomailla.

Osa hanketoimijoista oli sitä mieltä, että tietyt taiteenalat kuten tanssitaide ja musiikki ovat monikielisiä muutenkin. Tällaisia näkemyksiä kuvaavat seuraavat esimerkit⁶:

Tanssitaiteen alalla hyvin monet hankkeet ja työtilanteet ovat monikielisiä, jo lähtien tanssin opiskelusta. (Pia Karaspuro)

Olen ammatiltani äänitaiteilija ja muusikko, ja työssäni tapaan jatkuvasti erilaisia kieliä ja kulttuureja. Olen myös järjestänyt musiikkifestivaaleja sekä toiminut taidetyön ohessa karaokeisäntänä 7 vuotta, ja olen jatkuvasti kohdannut monikielisyyttä ja eri kansalaisuuksia. (Julius Valve)⁷

Osa hankkeiden vastaajista kokee oman toimintansa ja ympäristönsä lähtökohtaisesti monikieliseksi, mikä käy ilmi seuraavista vastauksista:

Oma henkilökohtainen arkipäiväni sekä työelämäni on monikielistä, joten monikielisyys, sen rikkaus ja sen haasteet ovat minulle jokapäiväistä todellisuutta. (Jaana Vasama)⁸

Helinä Rautavaaran museo toimii jatkuvasti kulttuurisen moninaisuuden kentällä: oli kyse sitten lähdeyhteisöistä muualla, yhteisötyöstä Suomessa tai yhteistyöstä Suomessa asuvien eri taustaisten taiteilijoiden, taidekasvattajien tai esiintyjien kanssa. (Maria Koskijoki)⁹

---

6 Raportin kyselyvastauksia ja haastattelusitaatteja on tarvittaessa editoitu luettavuuden edistämiseksi.

7 Julius Valve on Speech Karaoke -hankkeen toimija.

8 Jaana Vasama oli Laiva on lastattu -hankkeen toimija.

9 Maria Koskijoki oli Oma mieli, oma kieli -hankkeen johtaja.

Hankkeiden luokittelu

Hakujulistuksessa ilmoitettiin, että rahoitusta annetaan seuraavanlaisiin hankkeisiin:

- eri alojen monikielisiin taidehankkeisiin
- taidehankkeisiin, joissa käsitellään monikielisyyden teemaa
- hankkeisiin, joissa kehitetään taiteen kentän kielellistä saavutettavuutta
- hankkeisiin, joissa taiteilijat ja tutkijat työskentelevät yhdessä teeman parissa.

Analyysin kohteena olevien 58 hankkeen luokittelu näihin taiteellisen tai kulttuuritoiminnan muotoihin ei ole kaikissa tapauksissa helppoa, koska monet hankkeet yhdistävät toiminnassaan eri asioita ja ne voitaisiin siten sijoittaa useampaan kuin yhteen luokkaan. Joitain tarkoituksia, kuten monikielisyyden teeman käsittelyä sekä taiteen kentän kielellisen saavuttamisen kehittämistä, voidaan myös ymmärtää useilla eri tavoilla. Suunnatun haun toteutusta voidaan kuitenkin pitää siinä mielessä onnistuneena, että hankekokonaisuus sisältää kaikkiin hanketyyppeihin kuuluvia projekteja.

Koneen Säätiö rahoitti useita monikielisiä taidehankkeita, jotka edustavat myös eri taiteenaloja. Monikielisyys ilmenee näissä hankkeissa monella tapaa. **Runokohtauksia** käy esimerkkinä hankkeesta, jonka keskiössä on kirjallisuuden kääntäminen kielestä toiseen. Hankkeessa käytettiin uutta työtapaa, jossa runoja käännettiin osaamatta alkukieltä, osin kulttuuritulkin avulla. European Theatre Collectiven **Finnphonia Emigrantica** -esityksessä suomalaista runoutta esitettiin useilla kielillä. **Inhabiting Spaces – Inhabiting Languages** koostui tanssiteoksista, joita tuotti monikielinen työryhmä ja joissa peilattiin eri kielten luomia kokemuksia tilasta ja liikkeestä. **The Tower of Babel** koostui työpajoista ja performanssista, jossa esityskieliä oli niin ikään lukuisia.

Lilla Villanin ystävät ry on kehittänyt hankerahoituksella suomeksi ja ruotsiksi toimivaa kulttuuritaloa nimeltä **Lilla Villan** sekä teatteriesityksiä kahdella kielellä. **Selitä! Hesber!** -näyttelyssä suomenkielinen ja hepreankielinen kuvataiteilija ottivat teostensa lähtökohdaksi pyrkimyksen ymmärtää toista sekä toisen kieltä ja kulttuuria. **Ritual**-esitykseen rahoitusta saanut Quo Vadis on kaksikielinen, suomalais-espanjalainen teatteriryhmä. Miltei kaikki hankkeet ovat ainakin siinä mielessä monikielisiä, että niihin on osallistunut äidinkielenään eri kieliä puhuvia ihmisiä.

Monikielisyys on myös monissa hankkeissa vähintään yksi keskeisistä teemoista, ellei keskeisin. Esimerkiksi Nathan Riki Thomsonin ja työryhmän **Äidinkieli – Mother Tongue** -ääni-installaatio-työssä käytettiin aineistona Suomessa asuvien eri kieliä puhuvien ihmisten haastatteluja ja rakennettiin instrumentti, jolla saattoi soittaa erikielisiä fragmentteja. Työssä käsiteltiin myös kieltä ihmisen identiteetin osana. **Noise after Babel** -hanke tarkasteli puolestaan yksikielisyyden ja monikielisyyden vastakohtaisuutta ja selvitti monikielisyyden mahdollisuuksia luoda sosiaalisia yhteyksiä.

Galleria Alkoviassa toteutetussa **THOELATLDOA**-hankkeessa selvitettiin taiteen kielellistä määrittämistä ja angloamerikkalaista hegemoniaa taiteen ”ammattikielenä” (lainausmerkit alkuperäiset). **love.abz** oli puolestaan nykyteatteriesitys, joka käsitteli kieltä, kommunikaatiota ja ihmisen teknologiasuhdetta. Martina Martin ja työryhmän **Päätös**-projektissa monikielisyys on ollut sekä taiteellisen tutkimuksen kohde että tutkimusmetodi. Hankkeen tarkoituksena oli selvittää monikielisyyden vaikutuksia yleisöön ja esiintyjään sekä luoda monikielinen esitys monikulttuurisen maailman metaforaksi. Monissa hankkeissa monikielisyys on siinäkin mielessä teemana, että niiden taustalla on Suomen kaksikielisyys tai vähemmistökielten historiallinen olemassaolo suomalaisessa yhteiskunnassa.

Moniin edellä mainituista hankkeista (esim. **Ritual, Noise after Babel, Päätös**) liittyy tutkimuksellisia elementtejä. Tutkimus ja tutkijat ovat eri tavoin mukana myös monissa muissa projekteissa. Monitaiteellinen **Suistamo**-hanke perustuu Anne-Mari Kivimäen taiteelliseen tohtorintutkintoon, jossa on tarkasteltu suistamolaisia ja karjalaisia arkistonauhoja ja etsitty niistä tarinoita, elämäkokemuksia ja musiikkia. Sari Kivisen **Mining Doughnuts** on niin ikään taiteellinen tutkimus, jossa kartoitettiin ensimmäisen, toisen, kolmannen ja neljännen sukupolven australiansuomalaisten kieltä ja kielenkäyttöä. **Camping 3** -nykysirkusesitykseen yhdistyi sosiaalipsykologiasta ja evoluutionäkökulmasta ammentavia käsityksiä esimerkiksi identiteetin muodostuksesta sekä sosiaalisista suhteista ja hierarkioista.

Down River Vashka oli puolestaan projekti, jossa luotiin näyttely, mutta myös käsiteltiin kielitieteellistä aineistoa. Simo Muirin ja työryhmän projektissa **Dibbuk** paitsi tuotettiin jiddišinkielinen näytelmä myös kerättiin tutkimuksen keinoin Suomen jiddišinkielistä esittävää taidetta koskevaa perimätietoa. Willem Wilhelmuksen **Mother’s Tongue** -hankkeessa järjestettiin performansitaiteen festivaali ja selvitettiin antropologisen tutkimuksen keinoin yhteyttä äidinkielen puutteen ja taiteellisen luovuuden välillä. Emma Puikkosen ja Julia Schreinerin hankkeessa **The New National Museum** taiteilijat ja tutkijat kokoontuivat pohtimaan sitä, mitä kansallismuseossa olisi, jos sellainen perustettaisiin nyt ja taiteilijoiden toimesta.

Taiteen kentän kielellisen saavutettavuuden edistämistä on ehkä vaikein määritellä yksiselitteisesti. Tasa-arvon edistäminen tavalla tai toisella sisältyy monien hankkeiden suunnitelmaan ja toteutukseen. Joissain tapauksissa on kyse Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden toimintaedellytysten parantamisesta (esim. **Sivuvalo**). Taidepedagogisessa **Babel-pajat**-projektissa on luotu työpajoja ja taidehankkeita museoihin erikielisten taiteilijoiden johdolla. Toisissa hankkeissa on pyritty nostamaan esille Suomen eri kieliryhmiä, etenkin perinteisiä vähemmistöjä, mutta myös uudempia ryhmiä kuten Suomessa asuvia somalialaisia ja somalinkielisiä (esim. **Kahden maan myytit ja tarinat**) sekä näiden kulttuuria. **Cinemaissito**-lastenkulttuuritapahtuma on suunnattu erityisesti espanjan- ja portugalinkielisille, Helinä Rautavaaran museon **Oma mieli, oma kieli** -hanke somalitaustaisten lisäksi myös kurditaustaisille. **Russian Nights** on puolestaan slaavilaisen teatterin festivaali, joka kokoaa venäläisestä kulttuurista kiinnostuneita

suomalaisia ja Suomessa asuvia venäläisiä sekä tarjoaa esiintymismahdollisuuksia venäläisille taiteilijoille Suomessa.

Näiden hakujulistuksessa mainittujen temaattisten kokonaisuuksien lisäksi hankkeiden joukosta erottuvat myös ne, joiden ensisijaisena tavoitteena on jonkin uhanalaisen kielen elvyttäminen. Tällaisia tarkoituksia sisältyy esimerkiksi niihin projekteihin, joissa on edistetty saamen kielen tai kielten asemaa ja käyttöä (esim. **Saamelainen lastenteatterikiertue**). **Elävät kylät** -hankkeessa tarkoituksena on ollut elvyttää suomalais-ugrilaisten kylien kieliä taidehankkeiden avulla; Koneen Säätiön rahoituksella toteutettiin tässä hankkeessa kielenelvytysviikko Vieljärvellä Venäjän Karjalassa. **Jäänreunan kansat** on pyrkinyt löytämään ja luomaan uusia tapoja katkaista suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuurinen ja kielellinen haurastuminen ja etsiä voimia uuteen emansipaatioon. **Bjarmia & Beowulf** on puolestaan hanke, jonka tarkoituksena on ollut edistää vörun, seton, udmurtin, Aunuksen karjalan eli livvin ja komin sekä niitty- ja vuorimarin kielillä kirjoittavien uuden sukupolven runoilijoiden asemaa järjestämällä suomalais-ugrilainen runokiertue sekä julkaisemalla runoantologia. Nämä samoin kuin esimerkiksi edellä mainittu jiddišin kieleen kohdistuva hanke kytkeytyvät vahvasti Koneen Säätiön kieliohjelmaan.

Varsin monissa rahoitetuista hankkeista on toiminnan keskiössä ollut kielen oppiminen ja opettaminen. Aino Lappalaisen hankkeessa tavoitteena oli **Aamu-radiosarja**, joka olisi tarkoitettu ensisijaisesti niille maahanmuuttajille, jotka jäävät suomen kielen opetuksen ulkopuolelle. Pia Bärlundin ja Merja Kauppisen **ActLib**-hankkeessa opettajat rakensivat kirja-arkkuja, joiden tavoitteena oli saattaa lapset ja nuoret kiinnostuneiksi eri kielistä ja kulttuureista. Kirja-arkkujen avulla toteutettiin kielitietoista opetusta ja monialaisia oppimiskokonaisuuksia erityisesti oman äidinkielen opetuksessa (ks. tarkemmin Puronaho & Seppä 2015). **Satutandemissa** järjestettiin lasten ja nuorten parissa työskenteleville maahanmuuttajille ja maahanmuuttotaustaisille sanataideopetusta, jotta he voisivat paremmin hyödyntää työssään sanataidetta ja lastenkirjallisuutta. **Oma mieli, oma kieli** -hankkeessa pyrkimyksenä on ollut vahvistaa Suomessa asuvien somali- ja kurditaustaisten lasten oman äidinkielen oppimista ja taitoa. Zodiakin **TALK** tähtää kineettiseen liikekieleen perustuvien kielityöpajojen kehittämiseen yhtenä kielenopetuksen menetelmänä.

Joissain tapauksissa kyse on kielen opettamisen sijaan laajemmasta kulttuuripedagogiikasta. Katja Tapiolan hankkeessa **Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista** ajatuksena oli tarjota kaupunkisaamelaisille lapsille samastumismahdollisuuksia ja elämyksiä. Suomi–Somalia Seuran **Satumaan palasia** -kirja taas pyrki tukemaan ja vahvistamaan somalin kieltä ja somalialaista kulttuuria Suomessa. Miia Tervon teoksessa oli kohteena vienankarjalainen Santra Remsujeva. Hankkeen tausta-ajatuksena oli kuvata Remsujevan käyttämää kieltä käytävänä, jota pitkin on mahdollista päästä suomalaisten muinaiseen kotiin vahvistamaan omaa kulttuurista identiteettiä (**Karjalainen Survival Kit**).

Luvussa 2 tarkasteltiin monikielisyiden ja taiteen erilaisia yhtymäkohtia ja kohtaamispintoja teoreettisesti, ja siinä luokiteltiin yhtymäkohtia neljällä tavalla. Hankekokonaisuudesta voi nähdä, että miltei kaikki Koneen Säätiön rahoittamat hankkeet olivat sillä tavoin monikielisiä, että niissä toimi useita henkilöitä, jotka edustivat eri kieliryhmiä. Monissa hankkeissa oli myös monikielisiä ihmisiä, joista osa oli oppinut jo lapsuudessaan kahta tai useampaa kieltä, osa oli puolestaan oppinut kieliä koulussa, opiskelujen yhteydessä tai asuessaan ulkomailla. Suomeen muuttaneita suomea tai ruotsia osaavia henkilöitä oli niin ikään mukana lukuisia.

Joukkoon mahtuu hankkeita, jotka tietoisesti hyödynsivät tekijän tai ryhmän monikielisyyttä. Näissä tapauksissa monikielisyys oli ymmärrettävästi olennainen osa luovaa prosessia. Kuten edellä mainittiin, monikielisyys oli myös monien projektien varsinainen aihe tai kohde. Hankkeiden kieliä ja niiden tuottamia taideteoksia tai muita lopputuotoksia tarkastellaan seuraavaksi tarkemmin. Yhteenvetona voi kuitenkin jo todeta, että osalla hankkeista tuotos tai tuotokset olivat yksikielisiä, yleensä tällöin joko suomen- tai englanninkielisiä, mutta monessa hankkeessa monikielisyys näkyy tai kuuluu myös lopputuloksessa.

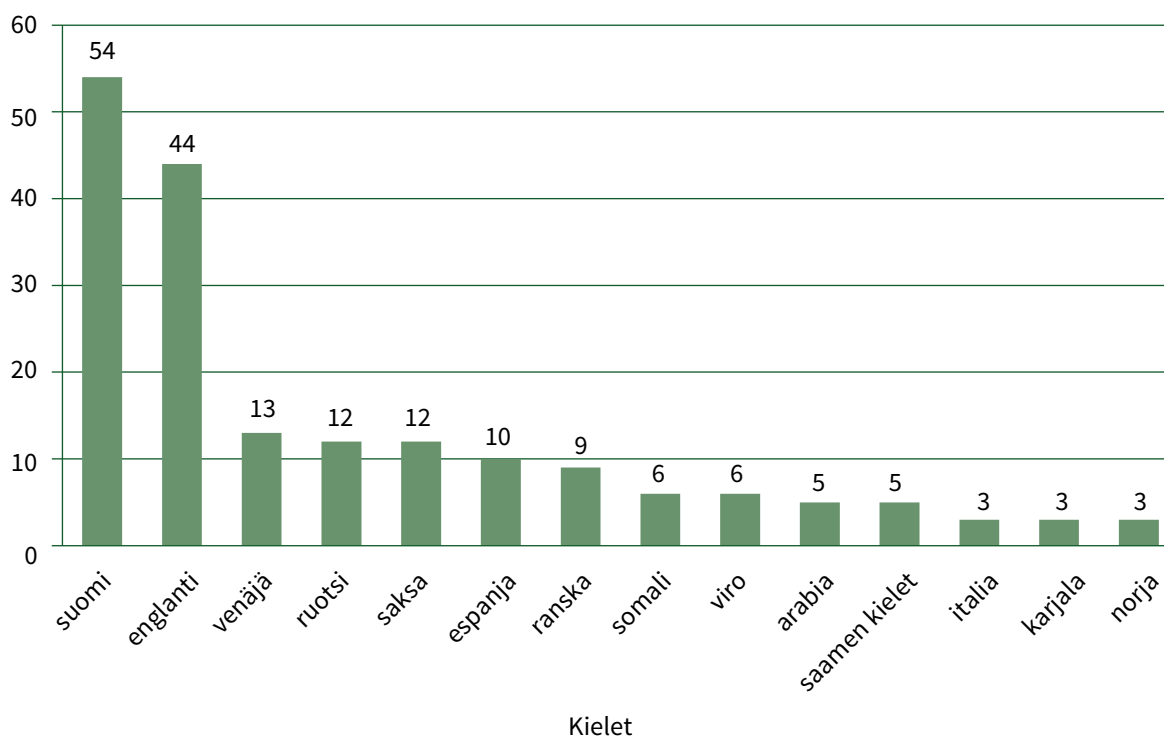
Yleisön monikielisyys vaihtelee, mutta koska esimerkiksi monet hankkeissa järjestetyt tilaisuudet vetivät puoleensa kielistä, maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta sekä vähemmistöjen ja vähemmistökielten asemasta kiinnostuneita ihmisiä, myös paikalla olevat henkilöt edustivat usein monia eri kieliä ja olivat todennäköisesti usein myös itsekkin tavalla tai toisella monikielisiä. Joissain hankkeista monikielisyys ilmeni vain jollain projektin toteuttamisen tasolla tai jossain sen vaiheessa. Varsin suuri osa hankkeista oli kuitenkin ikään kuin kauttaaltaan monikielisiä, alusta loppuun.

Hankkeiden kielet

Hankekokonaisuus on varsin monikielinen (kuviot 2 ja 3). Hanketoimijoille lähetetyn kyselyn perusteella hankkeiden lopputuotoksissa käytetään tai käytettiin 60:tä eri kieltä, ja monissa niistä on käytössä useampi kuin vain yksi kieli. Niissä tapauksissa, joissa hankkeessa on ollut mukana monia henkilöitä, myös projektin sisäisessä kommunikaatiossa on käytetty useita kieliä. Hankkeiden ja hankekokonaisuuden monikielisyys ei sinänsä ollut suunnatun haun eksplisiittinen tavoite, mutta haun yleisten tavoitteiden kannalta voi kuitenkin pitää tärkeänä, että hankkeita toteutettaessa käytössä on ollut lukuisia kieliä. Suomalaisen yhteiskunnan monikielisyyttä on edistetty myös tällä tavalla.

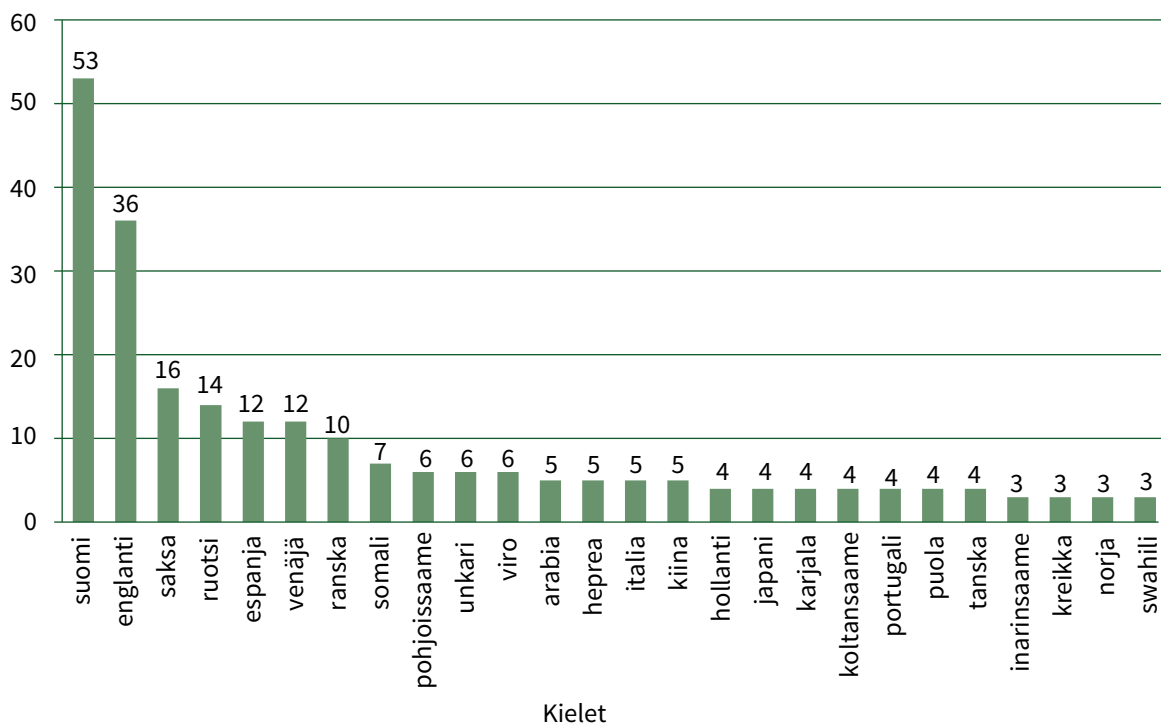
Hankkeita tarkemmin analysoitaessa on kuitenkin havaittavissa joitain painotuksia, jotka jonkin verran vähentävät niiden kautta ilmenevää ja niissä käytössä ollutta monikielisyyttä. Suomen kielellä on ensinnäkin erittäin vahva asema, sillä sitä käytetään miltei kaikissa hankkeissa hanketoimijoiden keskinäisessä kommunikaatiossa osittain muiden kielten ohella, samoin

Hankkeiden määrä

Kuvio 2. Kielet, joilla on eniten kommunikoitu eri toimijoiden kesken.

Hankkeiden määrä

Kuvio 3. Hankkeiden lopputuotoksissa eniten käytetyt kielet.

hankkeiden lopputuotoksissa. Kolmessa hankkeessa se on ollut ainoa kieli, jota on käytetty hankkeen keskinäisessä kommunikaatiossa. Toiseksi eniten käytettiin sekä yhteydenpidossa että hanketuotoksissa englantia. Jopa kolmessa neljäosassa hankkeista englanti oli ainakin yksi yhteydenpitokielistä. Muutenkin vahvassa asemassa olevat kielet ovat siis olleet näkyviä ja kuuluvia myös tässä hankekokonaisuudessa.

Jos otetaan huomioon Suomen virallinen kaksikielisyys ja ruotsinkielisen väestönosan koko, hankkeiden joukossa on verrattain vähän niitä, joissa ruotsi on ollut hanketoimijoiden kommunikaatiokieli tai hankkeen lopputuotoksen kieli. Keskeinen rooli ruotsin kielellä on vain parissa kolmessa hankkeessa. Suomen väestön kielirakenteiden perusteella olisi myös voinut olettaa, että suunnatusta hausta olisi rahoitettu enemmän sellaisia hankkeita, joissa olisi käytetty viroa tai venäjää. Vaikka saamen kieliä ja somalin kieltä käyttäviä hankkeita ei lukumääräisesti ole monta, kieliryhmien kokoon suhteutettuna ne ovat kuitenkin melko hyvin edustettuina. Sen sijaan romanikieli on esillä vain kahdessa hankkeessa. Toisaalta hankkeissa on käytetty useita Suomen kontekstissa pieniä kieliä kuten hepreaa, kreikkaa, maria, nepalia ja vörua (hanketoimijoiden kommunikaatiossa) sekä esimerkiksi esperantoa, gaelia, hindiä, kurmandžia, livviä ja vatjaa (hankkeiden lopputuotoksissa).¹⁰ Ruotsin, viron ja venäjän kielen sekä romanikielen osuuden vähäisyyttä ja tähän johtaneita syitä kannattaisi selvittää tarkemmin.¹¹

Hankkeiden lopputuotokset

Hankkeiden lopputuotosten kirjo on varsin laaja. Hankkeet ovat tuottaneet esimerkiksi esityksen, näyttelyn, kiertueen, festivaalin, elokuvan, cd:n, installaation, verkkosivut, menetelmäoppaan tai jonkin muun julkaisun. Kahdella kolmasosalla hankkeista päämääränä on vain yksi lopputuotos, esimerkiksi esitys tai elokuva, kun taas kolmannes hankkeista on tavoitellut useampia tuotoksia. Esimerkki tällaisesta monta eri tuotosta sisältävästä hankkeesta on **Äänilo**, jossa cd:n julkaisun yhteydessä järjestettiin konsertti ja sen jälkeen kiertue muun muassa Suomessa ja Virossa. **To Then the None** -hankkeessa toteutettiin pienen festivaali Helsingissä ja valmisteilla on myös cd-levy. Joissakin hankkeissa tuotokset edustavat useita eri taiteenaloja. Esimerkiksi **Suistamo**-hanke sisältää estraditeoksen, mykkäelokuvan, soivan valokuvanäyttelyn ja sarjakuvanäyttelyn. Myös **Päätös**-hankkeen aikana on tuotettu useita teoksia, kuten esitys yhdelle katsojalle, näyttämöteos, lyhytelokuva ja valokuvanäyttely. **Mining Doughnuts** -hankkeessa Sari Kivinen on esittänyt elokuvansa erilaisilla festivaaleilla, järjestänyt näyttelyjä kirjastoissa ja kulttuurikeskuksissa sekä puhunut aiheesta konferensseissa.

---

10 Joissain hankkeissa mainitaan myös esimerkiksi kehon kieli sekä Finglish.

11 Yksi ilmeinen selitys ruotsin kielen vähäiseen osuuteen lienee se, että eräät suuret säätiöt rahoittavat nimenomaan ruotsinkielistä ja ruotsin kielen asemaa edistävää toimintaa. Ks. tarkemmin Hirvi-Ijäs 2014.

Monet hankkeet ovat asettaneet tavoitteeksi lopputuotosten saavutettavuuden. Se näkyy esimerkiksi siten, että taidenäyttelyitä ja esityksiä on ollut esillä niin kansallisilla kuin myös kansainvälisilläkin kiertueilla. Joissakin projekteissa, kuten **The Tower of Babel** -hankkeessa, Suomessa toteutettu osuus oli osa laajempaa projektia, joka kiertää ympäri maailmaa. Kirjallisuushankkeiden lopputuotokset, kirjat, on puolestaan pyritty julkaisemaan kaksikielisinä tai tavoitteena on ollut kääntää ne muille kielille. Esimerkiksi hankkeessa **Nuortenromaanin kirjoittaminen** romaani on kirjoitettu latviaksi, mutta tarkoituksena on julkaista se samanaikaisesti sekä latviaksi että suomeksi. Joissakin hankkeissa, esimerkiksi **ITU-hankkeessa**, esitykset on taltioitu. Videotallenteisiin voi siis palata myöhemmin tulevaisuudessa ja käyttää niitä muihin tarkoituksiin.

Yleisöä on pyritty saavuttamaan myös internetissä vapaasti käytettävissä olevan aineiston avulla ja siten saamaan hankkeelle lisää yleisöä. Esimerkiksi *YouTube*ssa oleva **Somali Fairy Tales** -hankkeen materiaali mahdollistaa sen, että eri puolilla maailmaa asuvat somalinkieliset ihmiset voivat käyttää aineistoa. **ActLib**-hankkeen aikana on puolestaan kehitetty virtuaalinen oppimisolusta, johon on kerätty kielen- ja kulttuurinopetuksen materiaaleja ja jossa niitä on tarkoitus kehittää edelleen. Myös **Satutandemi**-hankkeen aikana laadittu sähköinen menetelmäopas on julkaistu kaikkien käytettäväksi hankkeen verkkosivuilla. Oppaassa on esitetty keinoja siihen, miten esimerkiksi päiväkodeissa ja kirjastoissa työskentelevät työpäivät voivat toteuttaa monikielistä sanataidekasvatusta.

Hankkeiden lopputuotoksia arvioitaessa on huomioitava hankkeiden pituus ja rahoitus. Esimerkiksi kolmen päivän festivaalin järjestäminen on luonteeltaan aivan erilainen kuin pitkäkestoinen hanke, jossa kehitetään toimintamalleja ja rakenteita. Tällaisesta hankkeesta hyvä esimerkki on **Babel-pajat**, jossa Suomessa asuvat erikieliset taiteilijat pitävät työpajoja omalla äidinkielellään suomalaisissa taidelaitoksissa. Onkin selvää, että muutaman kuukauden kestäneillä hankkeilla ei ole niin laajoja tuotoksia kuin mitä esimerkiksi kolme vuotta kestäneen hankkeen aikana on pystytty kehittämään ja tuottamaan. Joissakin hankkeissa Koneen Säätiön tuki on myös ollut vain osa kokonaisrahoitusta. Tässä raportissa emme käsittele sitä, kuinka suuri prosenttiosuus hankkeesta on toteutettu juuri *Monikielisyys ja taide* -apurahalla.

Hankkeiden vaikutukset

Tutkimuksen yhteydessä hanketoimijoilta tiedusteltiin, aikovatko he arvioida hankkeittensa seurauksia tai niiden laajempia vaikutuksia. Osa heistä jätti kysymykseen vastaamatta, mutta melko monet kertoivat, että he eivät aio tehdä niin, ja joidenkin mielestä kysymykseen pitäisi palata tulevaisuudessa. Syitä siihen, että hanketoimijat eivät aikoneet seurata hankkeiden vaikutuksia, olivat esimerkiksi ajan puute, rahoituksen päättyminen, monien osallistujien vapaaehtoisuus sekä kokemusten ja vaikutusten mittaamisen vaikeus.

Valtaosassa hankkeista vaikutuksia kuitenkin pyrittiin seuraamaan ja analysoimaan joko laadullisin tai määrällisin kriteerein. Esimerkiksi **Lilla Villan** oli asettanut toiminnalleen yleisötavoitteet, toiminnalliset tavoitteet, taloudelliset tavoitteet, myyntitavoitteet ja kävijämäärätavoitteet, ja tietoja näiden tavoitteiden saavuttamisesta pyrittiin selvittämään eri keinoin. Monessa hankkeessa kerättiin myös suullista tai kirjallista palautetta työryhmän jäseniltä, hankkeeseen osallistuneilta tai yleisöltä. **Päätös**-hankkeessa tehtiin hankkeen eri vaiheista muistiinpanoja ja suoritettiin tällä tavoin jatkuvaa sisäistä arviointia. Joissain hankkeissa seurattiin puolestaan tarkasti oman alan kehitystä. **Sivuvalo**-hankkeen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa muilla kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoitettavien kirjailijoiden asemaa, joten vaikutusten seuranta on hanketoiminnan luonteva ja itsestään selvä osa. **Down River Vashka** -hankkeen johtaja Niko Partanen aikoo puolestaan seurata hankkeessa kerätyn aineiston käyttöä tarkastelemalla tieteellisessä kirjallisuudessa tehtyjä viittauksia tutkimukseen. Muutamissa hankkeissa huomio kiinnitettiin niiden saamaan näkyvyyteen julkisuudessa tai esimerkiksi *Facebookissa* ja *YouTube*ssa. Monille oli tärkeää seurata hankkeista kirjoitettuja arvioita. Kaikkineen hankkeiden laaja kirjo näkyy niiden toteuttamassa seurannassa ja arvioinnissa.

Kyselyssä hanketoimijoilta tiedusteltiin myös, mitä vaikutuksia hankkeella on ollut tähän mennessä ja mitä vaikutuksia sillä voisi olla tulevaisuudessa. Kyselylomakkeessa annettiin esimerkeinä vaikutuksesta hankkeen tulosten, työkalujen tai menetelmien soveltaminen toisessa yhteydessä. Useassa vastauksessa korostettiin, että hankkeen voisi toteuttaa uudestaan tai muokata sitä soveltuvaksi erilaiseen ympäristöön tai laajemmalle yleisölle. Hanketoimijoiden mukaan myös monien hankkeiden aikana kehitetyt uudet mallit, menetelmät ja menetelmät ovat sovellettavissa muihin tilanteisiin niin Suomessa kuin ulkomailla. Esimerkiksi **Rakennetaan kaupunki!** -hankkeen aikana kehitettyä toteutus- ja yhteistyömallia on tarkoitus soveltaa muihin oopperaproduktioihin tulevaisuudessa. **Ritual**-hankkeessa taas kansainväliset suhteet ovat laajentuneet yhteistyön myötä, mikä on lisännyt hankkeen kansainvälisyyttä ja näkyvyyttä Suomen ulkopuolellakin.

Tällä hetkellä pohdimme hankkeen soveltamista uusien vähemmistöjen lauluperinteiden tunnetuksi tekemiseen. Haluamme laajentaa ideaa enemmän toiminnallisemmaksi ja interaktiiviseksi, jotta tämän päivän monikulttuurisen Suomen kaikki kielet ja kulttuurit ovat aktiivisena osana suomalaista arkipäivää. (Pertti Veijalainen)

Yhtenä keskeisenä, vaikuttavana asiana hanketoimijat mainitsivat, että he ovat pitäneet monikielisyyttä ja sen tärkeyttä esillä ja ovat siten lisänneet kielitietoisuutta sekä monikielisyyden näkyvyyttä. Tätä kautta suvaitsevaisuus muita kieliä ja kulttuureja kohtaan on lisääntynyt. Tämä on erityisen tärkeää nykypäivän Suomessa, jossa asuu yhä enemmän monikielisiä ja monikulttuurisia ryhmiä. Vaikutukset ovat näkyneet myös siten, että hankkeet ovat kiinnostaneet yleisöä ja ne ovat herättäneet keskustelua kieli- ja kulttuuri-identiteetistä. Esimerkiksi **Äidinkieli – Mother Tongue** -hankkeen aikana luotu installaatio toimi ainutlaatuisena oppimisympäristönä

ja taiteellisena tutkimuslaboratoriona niin Sibelius-Akatemian opiskelijoille kuin koululaisryhmille. Hankkeen vaikutukset voivat olla merkittäviä siis myös yksilöiden tasolla. Yksilötason vaikutukset voivat olla pitkäaikaisia, kuten oli **Kahden maan myytit ja tarinat** -hankkeessa mukana olleilla nuorilla:

Vaikutukset ovat pitkäikäisiä: osallistumisen tuoma ylpeys, näkyvyys ja arvostuksen saaminen oman somaliyhteisön sisällä. (Irma Hirsjärvi)

Hankkeet ovat toimineet myös inspiraation lähteenä, ja niiden myötä on syntynyt lukuisia ideoita, joita voisi hyödyntää tulevaisuudessa. Esimerkiksi **Dibbuk**-hanke on inspiroinut muita kulttuurintekijöitä ideoimaan omia teatteriprojekteja vähemmistökielillä. **Finnphonia Emigrantica** -hankkeessa taas on herännyt idea runo-teatteri-työpajasta, jossa Suomessa asuvat maahanmuuttotoustaaiset henkilöt voisivat tutustua suomalaiseen kulttuuriin ja oppia suomen kieltä suomalaisen runouden kautta. Joissakin hankkeissa on puolestaan syntynyt tutkimusmateriaaleja, joista osa liittyy kielen elvytykseen. Hankkeissa **Karjalainen Survival Kit** ja **Down River Vashka** tallennetut kuvausmateriaalit, äänitallenteet ja kieliaineistot ovat tutkijoiden käytettävissä myös tulevaisuudessa.

Eräs tutkija sanoi minulle Amsterdamissa, että kyllä työtäni osataan arvostaa sitten tuhannen vuoden kuluttua aivan eri tavalla kuin nyt. Uskon, että keräämäni ja tallentamani kuvausmateriaali on erittäin hyödyllinen tutkijoille tulevaisuudessa – olihan Santra ikään kuin viimeinen mohikaani. (Miia Tervo)

Olemme kehittäneet pieniä ohjelmia, jotka kääntävät litteroituja tekstejä kirjoitusjärjestelmältä toiselle. Tämä mahdollistaa sen, että äidinkielliset komilaiset pystyvät lukemaan aiemmin kerättyjä aineistoja. (Niko Partanen)

Osassa hankkeista on kehitetty menetelmäoppaita ja koulutettu ohjaajia, ja sitä kautta on syntynyt uutta osaamista. Hankkeiden aikana kehitetyt ja testatut menetelmät on koottu, ja ne ovat vapaasti jaossa verkossa, josta muut kasvatusalan ammattilaiset voivat ottaa ne käyttöön. Hankkeissa luotuja työpajasisältöjä on tarkoitettu myös jalkauttaa päiväkotien ja koulujen käyttöön. Joidenkin hankkeiden tuotoksia esitellään seminaareissa, ja opettajille sekä ohjaajille järjestetään koulutuksia. Esimerkiksi **Oma mieli, oma kieli** -hankkeen aikana on kehitetty taiteellisia menetelmiä, joiden avulla voi vahvistaa omaa äidinkieltä varhaiskasvatuksessa ja alakoulussa. Hankkeessa on pyritty saamaan kasvatusalan ammattilaiset tietoisiksi siitä, miten tärkeää oman äidinkielen tukeminen on. Tässä tarkoituksessa hanke järjesti varhaiskasvattajille ja alakoulun opettajille seminaarin, jossa esiteltiin hankkeessa kehitettyä työskentelytapaa ja tulossa olevaa, verkosta vapaasti saatavilla olevaa materiaalia. Seminaariin osallistujat pitivät seminaarissa käytyä keskustelua oman äidinkielen tukemisesta hyödyllisenä.

Oman äidinkielen tukeminen on otettu erinomaisesti vastaan esiopetuksessa. Lasten kannalta äidinkielen oppiminen on perusta kaikelle oppimiselle. Yhteiskunnallisesti eri kielitaustojen arvostaminen on erittäin merkityksellistä pitkällä tähtäimellä. Hankkeen materiaalit ja koulutetut ohjaajat ovat suoraan käytettävissä varsin pienin kustannuksin, mikäli kunnilla tai muilla toimijoilla olisi mahdollisuus niitä hyödyntää. (Maria Koskijoki)

Muissakin hankkeissa pyritään vaikuttamaan opetuksen toteuttamiseen. Koulujen ja koululaisten kanssa yhteistyötä tehneiden **ITU-hankkeen** ja **TALK-hankkeen** toimijat ovat maininneet, että taiteilijoiden ja opettajien yhteistyössä luomalla mallilla voi olla vaikutuksia opetussuunnitelman toteutuksiin tai hankkeen toimijoilla on ainakin pyrkimys siihen. Suuri ristiriita liittyy kuitenkin siihen, kuka maksaa taiteilijan palkan hankkeen päätyttyä. Taiteilijoiden mielestä rahoituksen pitäisi tulla jostain muualta kuin taiteen tekemiseen tarkoitetuista varoista. Nykyisessä taloustilanteessa kouluilla taas ei välttämättä riitä resursseja ylimääräiseen hyvään.

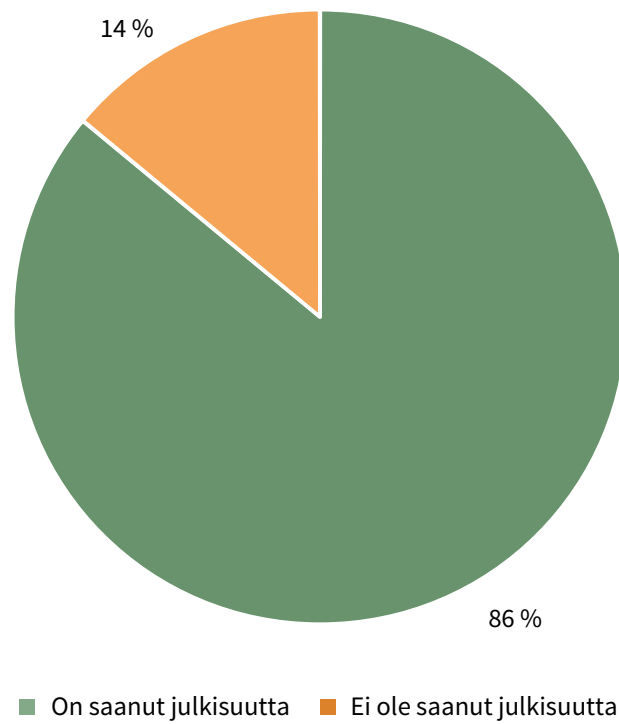
Yksi konkreettinen esimerkki hankkeiden vaikuttavuudesta on **Runokohtauksia**-hanke. Vuonna 2015 hanke sai Turun kaupungin *Vuoden monikulttuurisuusteko* -tunnustuksen. Myös Koneen Säätiö osoitti hankkeelle konkreettisesti tunnustusta, kun se käytti hankkeen runoilijoiden runoja taustamusiikkina Koneen Säätiön neuvontapuhelimeen jonotettaessa. Toinen esimerkki on *Satakielikuukausi*-festivaali¹², jonka tavoitteena on juhlistaa yhteiskunnan monikielisyttä ja kielellistä rikkautta. Tämä keväällä 2015 ensimmäistä kertaa järjestetty festivaali oli useiden hankkeiden yhteistyössä luoma tapahtumakokonaisuus, ja Koneen Säätiön tukemista hankkeista siinä olivat mukana **Babel-pajat**, **Oma mieli, oma kieli** sekä **Sivuvalo**. Kulttuurikeskuksissa ja kirjastoissa järjestettiin erityyppisiä monikielisiä sanataide- ja taidetyöpajoja, jotka herättivät yleisön kiinnostusta. Työpajoihin osallistui esimerkiksi useita koululaisluokkia. Lisäksi festivaali tarjosi esityksiä, näyttelyitä, installaation ja satakielipuhelimen, josta soittaessaan pääsi kuulemaan kymmeniä kieliä eri puolilta maailmaa. Festivaalin yhteydessä järjestettiin myös aiheeseen liittyviä seminaareja ja lukuisia keskustelutilaisuuksia. *Satakielikuukausi* on hyvä esimerkki siitä, kuinka hankkeiden aikana luodut verkostot ja saadut yhteistyökumppanit ovat hyödyksi, kun halutaan saada aikaan isompia projekteja ja siten saada lisää vaikuttavuutta.

Monikielisyys ja taide julkisuudessa

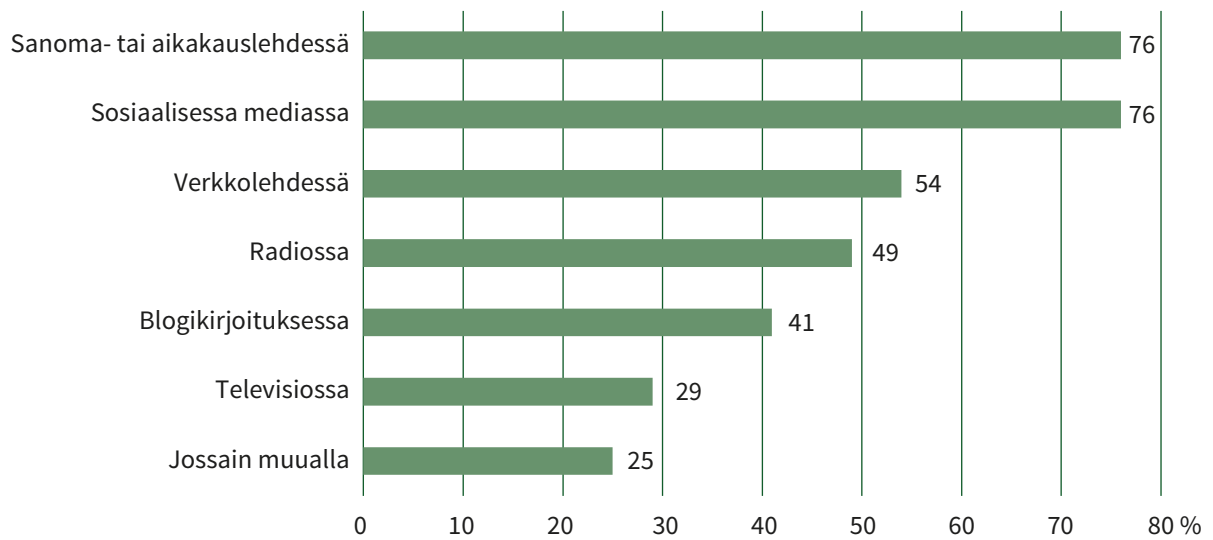
Yhtenä vaikuttavuuden ilmentymänä ja keinona voi pitää hankkeiden näkyvyyttä mediassa. Kyselyvastausten mukaan 86 % hankkeista on saanut julkisuutta (kuvio 4). Ne, jotka eivät olleet vielä saaneet julkisuutta kyselyyn vastaamisen hetkellä, saattavat saada julkisuutta vasta myöhemmin, esimerkiksi kirjan julkaisemisen tai muun lopputuotoksen julkistamisen jälkeen.

---

12 *Satakielikuukausi* on vuosittainen monikielisyttä ja kielellistä rikkautta juhlistava festivaali, jossa tarkastellaan äidinkielen ja kielten merkitystä taiteen, kohtaamisten ja keskustelujen kautta.

Kuvio 4. Hankkeiden saama julkisuus.

Kuvio 5. Hankkeiden saaman julkisuuden muodot.

Lisäksi hanketoimijoilta kysyttiin, millä eri tavoin hanke on saanut julkisuutta (kuvio 5). Kaikkein eniten hankkeet ovat olleet näkyvillä sanoma- ja aikakauslehdissä (76 %), joista usein mainitaan kulttuurilehdet. Toiseksi eniten julkisuutta on saatu verkkolehdistä (54 %) ja kolmanneksi eniten radiossa (49 %). Näkyvyyttä blogikirjoituksissa sai 41 %, televisiossa 29 % ja jossain muualla 25 % hankkeista. Viimeksi mainituilla tarkoitetaan muun muassa festivaaleja, tiede- ja pedagogisia tapahtumia, oman hankkeen verkkosivuja sekä erilaisia esitteitä ja lentolehtisiä. Seminaareissa, konferensseissa ja luennoilla ovat olleet esillä hankkeista ne, joissa on selkeä tutkimusote.

Monet hankkeet ovat saaneet julkisuutta useammassakin mediassa, kuten TV-uutiset, radio-ohjelmat, lehti- ja blogikirjoitukset, arviot, konferenssit ja seminaarit. Suurella osalla hankkeista on omat verkkosivut, ja joidenkin hankkeiden verkkosivuille on koottu lista hankkeen medianäkyvyydestä. Osalla hankkeista on *Facebook*-sivusto, johon päivitetään tuoreimmat uutiset sekä tulevat tapahtumat. Hankkeet ovat saaneet julkisuutta myös yhteistyökumppaneiden *Facebook*-sivustojen kautta. *Facebook* mainitaan usein tärkeäksi sosiaalisen median tiedotuskanavaksi, jonka kautta tapahtumatiedotus on toimivaa. Joidenkin hankkeiden tuotoksia on löydettävissä ja katsottavissa *YouTube*- ja *Vimeo*-palveluiden kautta. Näin yleisö pääsee tutustumaan hankkeiden toimintaan asuinpaikasta riippumatta. Myös yhteistyökumppaneilla on ollut suuri rooli hankkeiden näkyvyyden edistämässä. Esimerkkeinä mainitaan Kulttuurikeskus Caisa, Catalysti, Stoa, Vuotalo ja Kulttuuria kaikille -palvelu, jotka ovat olleet usein apuna tapahtumista tiedotettaessa.

Tietysti jos puhutaan Runoviikosta ja Littera Balticasta, niin [- -] sen kannalta, et miten ne tavoittaa yleisöä, niin tapahtumat, jotka on ollut pitkään olemassa, niin myös yleisö löytää ne. (Esa Hirvonen)¹³

Eniten julkisuutta hankkeet ovat saaneet suomenkielisten tiedotuskanavien kautta. Useimmin mainittuja ovat TV-uutiset, *Helsingin Sanomat* sekä *Tanssi & Teatteri* ja muut kulttuurilehdet. Toisinaan mainitaan myös ruotsinkielinen media, jossa hankkeet ovat olleet esillä erityisesti *Hufvudstadsbladet*-lehdessä. Julkisuutta ruotsinkielisessä mediassa ovat saaneet muun muassa **Lilla Villan**, **CMMN SNS PRJCT**, **Cinemaissito**, **Noise After Babel** ja **Dibbuk**. Venäläiset tiedotuskanavat, kuten lehdet, radio ja TV-ohjelmat, mainitaan myös. Julkisuutta Venäjällä ovat saaneet muun muassa **Russian Nights**, **Passengers**, **Down River Vashka** (Komin paikallisradio ja lehdet), **Elävät kylät** (Karjalan tasavallan lehdet ja TV-kanavat) sekä **Jäänreunan kansat**. Hanke **Mining Doughnuts** on saanut näkyvyyttä australiansuomalaisten keskuudessa sekä lehdessä että radiossa. Zodiakin **TALK**-hanke on saanut näkyvyyttä Suomen lisäksi myös Virossa, jossa hankkeella on yhteistyökumppaneita. **Speech Karaoke** pääsi Hollannin suurimman TV-kanavan uutisiin. **Shapereader**-hanke sekä **Romaanin kirjoittaminen** -hankkeen johtaja, kirjailija Hassan Blasim, ovat saaneet näkyvyyttä ja olleet esillä ympäri maailmaa.

---

13 Esa Hirvonen oli Runoviikko ry:n hankkeen Bjarmia & Beowulf johtaja.

Hankkeiden saamaa näkyvyyttä on usein edistänyt hanketoimijoiden oma ja heidän yhteistyökumppaneidensa aktiivisuus, mistä alla oleva lainaus tarjoaa yhden esimerkin. Joissain tapauksissa hanketoimijat ovat itse kirjoittaneet aiheesta tai osallistuneet muuten tiedon leviämiseen. Esimerkiksi **love.abz**-hankkeen johtaja Otso Huopaniemi tarkastelee hankkeen vaikutuksia omissa artikkeleissaan, joissa hän nostaa esiin hankkeen eri aspekteja (esim. Huopaniemi 2014). **Dibbuk**-hankkeen vetäjät Simo Muir ja Mikaela Hasán ovat puolestaan esitelleet hanketta erilaisissa kansainvälisissä konferensseissa ja seminaareissa.

Olen tehnyt kaikista näyttelyavajaisista ja vierailuista lehdistötiedotteet paikallisiin lehtiin ja maininnat median menovinkeihin. [– –] Kirjan talon sivuilla on tiedotettu kaikista hankkeen tapahtumista, vierailuista, radio-ohjelmasta ja näyttelyistä. Lisäksi paikalliset järjestäjät ovat tiedottaneet kaikista tapahtumista omilla foorumeillaan. (Marja Mäenpää)

Kyselyn vastauksista käy ilmi, että pienemmissä yhteisöissä, kuten Karjalassa, Komissa tai australiansuomalaisten keskuudessa, median kiinnostus tuntuu olevan helpommin saavutettavissa kuin Suomen pääkaupunkiseudulla. Valtakunnallisiin lehtiin pääsemisen vaikeutta ovat kritisoineet erityisesti ne hankkeet, jotka toimivat enimmäkseen pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

NN: Siihen ilmeisesti ei voi millään tavallaan vaikuttaa, että vaikka me järjestettäis tilaisuuksia Helsingissä, niin ei niistä Helsingin Sanomat kirjoita, koska me ollaan [kaupungissa X] kirjansa pitävä [yhdistys].

SL: Meneeks se ihan näin?

NN: Kyl se menee ihan näin. Ei se et he on omasta mielestään valtakunnallinen lehti ja heidän mielestään valtakunnallista on se, että helsinkiläinen esiintyy Helsingissä. Mutta jos meillä on kymmenellä paikkakunnalla Suomessa ja viidessä maassa ulkomailla tapahtumia, missä on ihmisiä kymmenestä maasta ja viidestätoista eri kieliryhmästä, niin tää ei oo sitten valtakunnallista.

Toisinaan mediassa on saanut huomiota myös se, että vähemmistöjä koskeva taidehanke ei ole päässyt ennakko-odotuksista huolimatta mediaan tai esitykseen asti. Esimerkkinä voi mainita **Musiikin muisti** -hankkeen kohtalon, kun Yleisradio päätti jättää esittämättä televisiossa sarjan päätösosan, joka koski saamelaisten, suomenruotsalaisten ja romanien lauluperinnettä (ks. Koppinen 2015). Toinen esimerkki liittyy **Jäänreunan kansat** -hankkeeseen. Helsingin Sanomissa uutisoitiin näyttävästi teatteriseurueen peruuntuneesta vierailusta, jonka piti tapahtua *Jään reunalla* -festivaalissa tammikuussa 2016. Kyseessä oli Obin ugrilaisen kansallisteatterin esitys *Eikä päivä pääty*. Näytelmässä kerrotaan tarina pojasta, jolta poistetaan lobotomialeikkauksessa muisti, äidinkieli ja identiteetti. Uutisessa todetaan, että peruutuksen syyt olivat hallinnolliset (ks. tarkemmin Mattila 2016).

Hankkeita tarkasteltaessa kokonaisuudessaan saa sen vaikutelman, että entuudestaan mediassa tunnetut henkilöt saavat yleisesti ottaen paljon helpommin median huomiota, arvioita ja muutenkin näkyvyyttä kuin vasta taiteellisen uransa aloittaneet. Esimerkkinä tästä on **Camping 3** -hanke, joka sai runsaasti yleisöä ja näkyvyyttä mediassa. Myös **Romaanin kirjoittaminen** -hankkeen kirjailijan Hassan Blasimin tie suomalaisen mediaan on ollut kiinnostava ja ajatuksia herättävä. Hassan Blasim on asunut Suomessa yli kymmenen vuotta, mutta vasta sen jälkeen, kun hänen novellikokoelmansa *Irakin Purkkajeesus* voitti vuonna 2014 kansainvälisen arvostetun *The Independent* -lehden palkinnon parhaana ulkomaisena teoksena, suomalainen media käänsi katseensa häneen. Kirjailija kertoi itse eräässä haastattelussa¹⁴, että ulkomailla kaikki aina kysyvät häneltä, miksi hän on valinnut asuinmaaksi Suomen. Kirjailijan sanojen mukaan Suomessa tätä asiaa häneltä ei kysy kukaan. Suomalaisen median huomion maahanmuuttotaustainen kirjailija näyttää saavan vasta sitten, kun hänet ensin palkitaan arvokkaalla palkinnolla ulkomailla (ks. myös Haavisto 2010). Joulukuussa 2015 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi Blasimille taiteen Suomi-palkinnon.

Monikielisuuden edistäminen

Kyselyssä tiedusteltiin, miten hanke on edistänyt monikielisyyttä yhtäältä taiteen kentällä ja toisaalta suomalaisessa yhteiskunnassa. Koska vastaukset eivät eronneet merkittävästi toisistaan, molemmat vastaukset käsitellään samassa yhteydessä.

Jotkut hanketoimijat eivät vielä pystyneet vastaamaan kysymykseen kyselyä täyttäessään, ja heidän mukaansa monikielisuuden edistämisen tulokset ovat näkyvissä vasta myöhemmin. Muiden vastaajien kyselyvastauksissa nousi esille useita näkökulmia siihen, miten hankkeet ovat edistäneet monikielisyyttä. Näitä keinoja ovat olleet seuraavat:

- edistää monikielistä ja monikulttuurista taidetta
- saada ihmiset tietoisiksi eri kielistä, kulttuureista, kielivähemmistöistä ja eri kansojen perinnekulttuurista
- tehdä monikielistä taidetta tunnetuksi
- vahvistaa kielten arvostusta
- tuoda esiin näkymättömissä olleita maahanmuuttotaustaisia henkilöitä
- tehdä yhteistyötä muiden saman alan tai eri alojen toimijoiden kanssa ja verkostoitua niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Monikielisen ja monikulttuurisen taiteen edistäminen on miltei kaikkien hankkeiden ytimessä. Se on näkynyt siten, että hankkeiden tuotoksilla ja toiminnalla on pyritty välittämään tietoa

monikielisydestä ja monikulttuurisuudesta. Monikielisten taideteosten välityksellä on pyritty lisäämään kulttuurista avoimuutta ja monikielisydestä on haluttu tehdä näkyvämpi ja jopa muodikas ilmiö. Tietoa monikielisydestä suomalaisessa yhteiskunnassa on välitetty eri tavoin. Esimerkiksi **STANDUP!** -hankkeessa esityksen keskiössä oli Suomeen muuttanut maahanmuuttotustainen henkilö, jota esityksessä edusti hanketoimija Ágnes Kaszás. Esitys käsitteli ja kuvasi tyypillisiä ongelmia ja haasteita, joita maahan muuttanut henkilö kohtaa, kun hän yrittää asettua asumaan Suomeen, etsimään töitä ja asioimaan suomalaisten kanssa arkitilanteissa.

My interest was, which the viewers got interested in, I think, that there are more and more foreigners in Finland nowadays, so it is unbelievably important to talk about these themes in the theatre, and that it can be very entertaining too to deal with these heavy issues. And I think by these performances we can make multilingualism more fashionable and famous.
(Ágnes Kaszás)

Äidinkieli – Mother Tongue -hankkeessa puolestaan haluttiin juhlistaa Suomen kielellistä moninaisuutta esittelemällä harvinaisempiakin kieliä, joiden puhujia asuu Suomessa. Erikielisten ihmisten haastattelujen otteista luotiin interaktiivinen ääni-installaatio. Installaatioon tutustuessaan vierailijat pääsivät itse soittamaan musiikki-instrumentteja ja näin saamaan aikaan erikielisiä ääniä. Tämän lisäksi installaatiossa oli mahdollisuus kuunnella hankkeessa haastateltujen ajatuksia omasta kieli- ja kulttuuri-identiteetistään. **To Then the None** -hankkeessa taas etsittiin tapoja liikkua musiikin ja kielten välillä, ja hankkeen aikana kehitettiin käytänteitä, joilla kieli käännetään musiikiksi ja musiikki kieleksi. Esityksen välityksellä pyrittiin tekemään näkyväksi Helsingissä asuvien nykymusiikintekijöiden yhteisön kielellistä monimuotoisuutta.

Multilingualism was celebrated and promoted through the recorded languages, as well as the images displayed of the interviewees. YLE TV and Radio visited the installation and made news pieces about it, which helped to promote the idea of multilingualism and art. (Nathan Riki Thomson)

It is our hope that our highlighting and foregrounding of Rank Ensemble's multiple languages serves to underline the linguistic diversity of the Helsinki contemporary music community, and Finnish society generally. (James Andean)

Monikielistä taidetta on tehty tunnetuksi monellakin tapaa. Monikielisiä teatteri-, musiikki- ja videoesityksiä, tanssiteoksia ja sanataidetta on tehty ihmisille tutuksi esiintymisillä ja kiertue toiminnalla. Esimerkiksi **CMMN SNS PRJCT** -hankkeen esitys on avannut näkymää siihen, ettei esityksen tarvitse olla sidottu ainoastaan yhteen kieleen. Samassa hankkeessa on myös rohkaistu suomenkielistä teatteriyleisöä katsomaan ruotsinkielisiä esityksiä ja ruotsinkielistä yleisöä suomenkielisiä esityksiä. Sipoossa toimiva kulttuuritalo **Lilla Villan** tarjoaa kulttuuri-

toimintaa molemmilla kotimaisilla kielillä lapsille, koululaisryhmille ja aikuisille. Hankejohtaja Petri Pöyhösen mukaan kulttuuritalo pyrkii olemaan kielellisessä ennakkoluulottomuudessaan esimerkkinä yleisölle ja muille kulttuuritoimijoille.

Laajemman yleisön saavuttaminen on esillä monien muidenkin hankkeiden itselleen asettamissa tavoitteissa. Esimerkiksi hankkeissa, joissa on kehitetty erilaisia menetelmiä, on pyrki- myksenä jalkauttaa menetelmiä laajemmalle yleisölle käyttöön niin kansallisesti kuin kansain- välisestikin. Joissakin hankkeissa tarkoituksena on ollut herättää ajankohtaista keskustelua maahanmuuttotaustaisen väestön sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen asemasta.

Suomen- ja ruotsinkieliset väestönosat käyvät jatkuvaa valtataistelua oikeuksistaan; kielelli- nen moninaisuus nähdään rasitteena eikä rikkautena. Pyrimme houkuttelemaan lapset – ja sitä kautta myös aikuisetkin – osallistumaan kulttuuritoimintaamme kielirajoista piittaamatta. Tarjoamme korkealaatuista taidetta ja taideopetusta, joka voi olla joko yksikielistä tai kaksikielistä – silti se on aina suunnattu molemmille kieliryhmille. (Petri Pöyhönen)

I hope that these works [video screening and discussions] could potentially share an experi- ence of Finns as immigrants to a foreign country with their own set of challenges, hopefully this could spark more consideration in Finnish society of the experience of new immigrants to Finland. (Sari Kivinen)

In the future what we see is linguistic diversity as an important part of Finnish society to use new “tools”: language and culture to imagine life and questions related to human beings in Finland. (Hassan Blasim)

Vähemmistöjen kulttuuriperintöä koskevat tallenteet ovat hyvin arvokkaita nykyisille ja tule- ville sukupolville. Esimerkiksi **Karjalainen Survival Kit** -hankkeessa elokuvaohjaaja Miia Tervo tallensi 300 tuntia materiaalia Santra Remsujevasta, joka oli yksi viimeisistä vienankarjalaisista runonlaulajista. Miia Tervo kävi monena vuotena Santra Remsujevan pirtissä Vienan Karjalan Vuokkiniemellä keräämässä aineistoa elokuvaa varten. Samalla Tervo oli etsimässä juuriaan Karjalasta ja omien sanojensa mukaan myös löysi ne karjalan kielestä ja kulttuurista (Mononen 2014). Joissakin hankkeissa harvinaiset kielet ovat hankkeiden tuotosten kautta olleet eräänlaisena avaimena tiettyyn kieleen ja kulttuuriin. Monissa hankkeissa kerätty aineisto on hyödynnettävissä myös tulevaisuudessa. Esimerkiksi **Down River Vashka** -hanke on tuottanut metodologisesti mielenkiintoisia ja uudenlaisia avoimia materiaaleja, joita voi käyttää uusissa tutkimuksissa.

Projekti tulee olemaan erittäin tärkeä saamelaiskulttuurille. On tärkeää saada melkein jo unohtuneet ja nykyajan tietoudesta kadonneet legendat ja tarinat palautettua niiden omalla kielellä niille ihmisille, joille ne kuuluvat. On myös tärkeää, että tämä tarina saadaan välitet-

tyä muille, kansallisesti ja kansainvälisesti. Monikielisyys on mielestäni asia, joka herättää kiinnostuksen myös kansainvälisesti. (Katja Gauriloff)

Uskon, että Santran dvd:lle tallentamani kulttuuriperintö (200 laulua, loitsuja, perinnetietoutta tuhansien vuosien takaa) karjalaksi vahvistaa karjalan kielen arvostusta ja avaa sitä suomalaisille – kulttuuri ja kieli käyttöön. Erityisen hyvänä pidän sitä, että nykysuomen kieli saisi lisää ilmaisuvoimaa kantakielestään, suomen kieli kuitenkin pohjaa suureksi osaksi karjalan kieleen. (Miia Tervo)

Toisaalta joissakin vastauksissa mainitaan, että hanke tekee juuri nykypäivän monikielisyyttä tunnetuksi, joten se keskittyy enemmän nykyaikaan. Esimerkkinä tästä on hanke **Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista**, jossa kuvataan kaupunkioiloissa kasvavien saamelaislasten arkielämää ja heidän monikielisyyttään. Suomen perinteisiä vähemmistökieliä edustavissa hankkeissa, erityisesti saamelaishankkeissa, pidetään hyvin tärkeänä sitä, että luontaisen monikielisyyden asema nostetaan esille. Nykypäivään ja uuden kulttuuriin esiintuomiseen viittaa myös **Russian Nights** -hanke. Hankkeen välityksellä Suomeen on tuotu valtavirrasta poikkeavaa venäläistaidetta, jonka esittäminen ei välttämättä olisi mahdollista näyttelijöiden kotimaassa. **Selitä! Hesber!** -hanke on puolestaan tuonut esille israelilaista nykytaidetta, josta ei juuri tiedetä länsimaissa. Tämän lisäksi hanke on edistänyt tietoisuutta heprean kielestä ja sen opiskelumahdollisuuksista Suomessa.

Kaupunkisaamelaiset lapset ja heidän monikielisyytensä eivät ole juuri olleet lastenkulttuurin kuvauskohteena. (Laura Arola)¹⁵

Siitä seikasta puhuimme paljon, että Israelissa (ja Lähi-idässä) tehdään paljon hyvin laadukasta nykytaidetta ja siitä ei tiedetä tässä maailman kolkassa. [– –] Olen sen sata kertaa päässyt kertomaan, miten heprea ei ole ”hepreaa” vaan hyvinkin looginen ja mahdollinen kieli. Hanke on lisännyt tietoisuutta siitä, että Suomessa voi yleensäkin opiskella hepreaa. (Elina Lind)

Paitsi että useissa hankkeissa pyritään saamaan ihmiset tietoisiksi eri kielistä ja kulttuureista, monissa hankkeissa on myös pyrkimys luoda kielellisesti rikas ympäristö. Toimijat pitävät tärkeänä tarjota eri kieliryhmille taidetoimintaa heidän omalla äidinkielellään. Osassa hankkeita korostuu oman äidinkielen tukemisen ja arvostamisen tärkeys ja merkitys. Lähtökohtana on, että monikielisyys on aina rikkautta. **ActLib**-hankkeessa on pyritty välittämään tietoa oman äidinkielen merkityksestä erityisesti oppilaiden vanhemmille sen lisäksi, että asian tärkeyttä on pidetty esillä kouluissa.

Oman äidinkielen oppiminen tukee paitsi monikielisyyttä myös kasvua suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Hanke ohjaa osaltaan opetussuunnitelmatyötä kouluissa

---

15 Laura Arola oli mukana hankkeessa Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista.

ja tätä kautta tukee monilukutaitojen kehittämistä ja laaja-alaista kielellistä ja kulttuurista osaamista. Hankkeessa on osallistettu myös oppilaiden vanhempia mm. illanvietoin ja haastatteluin monikielisyyskeskusteluun. (Pia Bärlund)

Hanke on tuonut esiin monikielisuuden merkitystä, oman äidinkielen osaamista taitona ja rikkautena sekä tehnyt näkyväksi suomalaisen yhteiskunnan monikielisyyttä. (Maria Koskijoki)

Uskomme, että nyt omilla kielillään kirjoittavat ja esiintyvät runoilijat tukevat myös kahden kulttuurin välissä kipuilevia teinejä arvostamaan molempia tai monia osaamiaan kieliä ja kulttuureja. (Marja Mäenpää)

Oman äidinkielen käytöllä on monenlaisia vaikutuksia taiteellisessa työssä. Se on ensinnäkin tärkeää itse taiteilijalle, koska omalla äidinkielellään hän pystyy toimimaan useimmiten aivan eri tavoin kuin myöhemmin opitulla kielellä. Esimerkiksi kirjailijat ja runoilijat kirjoittavat omalla äidinkielellään, ja vasta sitten kirjat käännetään muille kielille. Kun kirjat on käännetty ja julkaistu suomeksi, taiteilijat tulevat tunnetuiksi ja heille voi avautua uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Toiseksi oman äidinkielen käyttö vaikuttaa yleisöön. Esimerkiksi hankkeiden aikana järjestetyt festivaalit ja työpajat kokosivat sellaista yleisöä, jolla oli mahdollisuus osallistua toimintaan omalla äidinkielellään. Hanketoimijoiden mukaan tämä oli hyvin tärkeää osallistujille, koska esimerkiksi työpajoissa saatettiin käyttää sellaista sanastoa, jota ei tule muutoin arjessa kohdattua.

Kolmanneksi oman äidinkielen käyttö on vaikuttanut yhteistyökumppaneihin, esimerkiksi taidelaitosten ja koulujen henkilökuntaan, joille taiteilijoiden osaaminen on siirtynyt hanketoiminnan kautta. Erikielisten taiteilijoiden myötä hankkeen toiminta on saavuttanut aiempaa laajemman yleisön. Esimerkiksi päiväkotijoukko- ja koululaisryhmät voivat tilata työpajoja museoilta, joissa on järjestetty työpajatoimintaa. Vierailijaryhmien kasvattajat saavat työpajoista taiteellisia menetelmiä koskevia ideoita, joita he voivat soveltaa omaan toimintaansa päiväkotiryhmässä tai koululuokassa. Tässä kohtaa nousee esiin taiteen saavutettavuuden käsite. Edellä esitettyä mallia kuvaa hyvin **Babel-pajat**-hanke.

Joissakin vastauksissa tulee esille, että hanke on herättänyt uusia ideoita tai inspiroinut ihmisiä toteuttamaan erilaisia hankkeita. Innovatiivisten hankkeiden joukosta erottuu selkeimmin **Shapereader**-hanke, jossa on luotu tuntoaistien aktivointiin perustuva uudenlainen sarjakuvakirja. **THOELATLDOA**-hankkeessa puolestaan pohdittiin englannin kielen valta-asemaa verrattuna muihin kieliin ja siihen mahdollisesti liittyvää ihmisten eriarvoisuutta. Monikielisuuden teemaa lähestyttiin purkamalla kuvitelmaa siitä, että vain englantia voitaisiin käyttää erikielisten taiteilijoiden keskinäiseen viestintään. Tavoitteena oli mahdollistaa muiden kielten läsnäolo kommunikaatiossa.

Monikielisyys on herättänyt taiteilijoissa uusia ajatuksia ja ideoita osallistavaan työskentelyyn ja monitaiteisiin prosesseihin. (Katja Thomson)

Comics is a very visual field and we can be tempted to reduce it to a sequential image arrangement embellished by a few lines of text. The reading experience is much larger than the sum of its parts. A tactile book would engage directly the reader by circumventing his visual sensorimotor stimuli. By activating the repressed tactile-sensory realm, the reading process will decontextualize a set of identity fostering relations, opening new cognitive routes in un-mapped lands. (Ilan Manouach)

Meidän halumme kohdistuu monikielisen tilanteen esilletuontiin; siihen, että voimme ymmärtää erikielisten ilmaisujen ja ilmiöiden olemassaolon ja tärkeyden moniarvoisuudelle. Tämä tarkoittaa sitä, että voimme puhua monia kieliä ja että niillä olisi järkeenkäypä ja oleellinen toimiva läsnäolo, myös taiteen kentällä. Se vaan on aika usein niin, että kommunikointi ja ajatustenvaihto tapahtuu englannin kielellä, ja haluamme pohtia, voisiko ja miten voisi olla siten, että tämä ei aiheuttaisi eriarvoisuutta ihmisten kesken. (Arttu Merimaa & Miina Hujala)

Yksi tärkeä keino edistää monikielisyyttä on se, että näkymättömissä olevia monikielisiä taiteilijoita nostetaan esille. Hankkeiden kautta he ovat saaneet median huomiota: mediassa on tuotu esiin maahanmuuttotaustaisten taiteilijoiden ammattilaisuus ja heidän työtään on tehty tunnetuksi. **Finnphonia Emigrantica** -hankkeessa – Suomea kymmenellä kielellä esittelevässä esityksessä – näytettiin yleisölle toinenkin puoli maahanmuuttotaustaisista henkilöistä, joita kiinnostaa suomalainen historia ja kulttuuri. Esitys sisälsi taiteilijoiden kokemuksia siitä, miten he näkevät Suomen, suomen kielen ja suomalaiset.

Myös yksilötasolla hankkeeseen osallistuminen on voinut vaikuttaa monella tapaa. Kuten **Kahden maan myytit ja tarinat** -hankkeen johtaja Irma Hirsjärvi havaitsi, henkilökohtainen kokemus kirjan tekemisestä suuntasi hankkeeseen osallistuneiden nuorten katsetta kohti kirjoja ja kirjallisuuden lukemista. **Laiva on lastattu** -hanke puolestaan syvensi kääntäjien osaamista ja osaamisalueita sekä lisäsi nuorten kääntäjien kiinnostusta kääntäjän ammattia kohtaan. Myös erikielisten taiteilijoiden työllistyminen niin Suomessa kuin ulkomailla mainitaan yhtenä merkittävänä tekijänä. Monikielisyyttä edistetään, kun monikieliset taiteilijat työllistyvät.

Finnphonia Emigrantica on saanut yllättävän hyvin huomiota suomalaisessa mediassa. Huomio oli positiivista kun puhuttiin esityksestä mutta oli positiivista myös kun puhuttiin taiteilijoista. Olen asunut 8 vuotta Suomessa, mutta en ole aiemmin nähnyt median puhuvan maahanmuuttajataiteilijoiden ammattilaisuudesta niin positiivisesti kuin nyt. (David Kozma)¹⁶

---

16 David Kozma oli Finnphonia Emigrantica -hankkeen johtaja.

Henkilökohtainen suhde kirjan tekemiseen suuntaa katsetta kirjoihin, sanoisin. Projektin aikana ilmestynyt somalitaustaisen kirjailijan romaanin näkyvyys mediassa ja sen vastaanotto varmasti oli merkittävämpi kuin olisi ollut ilman projektia, sen voi sanoa varmasti. Nyt itse kirjoittavana ja tuottavana nuoret näkivät uutisen toisessa valossa. (Irma Hirsjärvi)

Vastauksissa mainitaan usein, kuinka tärkeää on verkostoituminen ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Sitä kautta toimijat ovat päässeet syvemmälle hankkeen aiheeseen, ovat oppineet uutta ja ovat saaneet arvokasta työkokemusta. Osassa vastauksista todetaan, että hanke on auttanut sen osallistujia verkostoitumaan tai se on herättänyt kiinnostusta sekä laajemmassa yleisössä että muillakin tahoilla. Yhteistyö eri alojen toimijoiden kanssa on tarjonnut uusia työllistymismahdollisuuksia ja on avannut ovet muualle maailmaan tulevaisuudessa. Esimerkiksi **Bjarmia & Beowulf** -hanke tekee tunnetuksi vähemmistökieliä niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin yhteistyön ja käännösten avulla. Verkostoituminen on auttanut **Runokohtauksia**-hankkeen runoilijoita löytämään uusia runoilijayhteisöjä. Sitä kautta he ovat päässeet esiintymään erilaisilla festivaaleilla ja tapahtumissa. Runoilijoiden esiintymispaikkoina ovat olleet muun muassa *Maailma kylässä* -festivaali, *Littera Baltica* -tapahtuma, *Runokuu*-festivaali ja Tampereen *Annikki Off* -tapahtuma. Yhteistyötä hankkeissa on tehty sekä eri maissa asuvien että eri taideohjelma edustavien toimijoiden kanssa. Joissakin hankkeissa taiteilijat ja tieteen tekijät ovat toimineet yhdessä.

In the professional field, the project has strengthened ties between Finland and Estonia and showed that such collaboration can bring freshness to the field, as in the music scene it can happen that the same people work with the same people all over again. (Mari Kalkun)

Hanke on näyttänyt, miten taiteen ja tieteen yhteistoimintaa pystyy käyttämään uhanalaisen kielen hyväksi. Se on lisännyt kyläläisten intoa käyttää elämässään ja toiminnassaan monikielisyyttä edistävää taidetta. (Alexey Tsykarev)¹⁷

Olemme käyneet eri taiteilijayhteisöiden vieraina ulkomailla ja luoneet uusia suhteita ja ajatuksia. Puhekaraoke on luonteeltaan kansainvälinen ja hauska asia, joka rikkoo sosiaalista jätää kulttuuriin katsomatta. (Julius Valve)

Mielenkiintoisen näkökulman esittää **Down River Vashka** -hankkeen johtaja Niko Partanen, jonka mukaan taiteilijan ei välttämättä tarvitse osata taiteenteossa käytettyä kieltä, vaan kyseistä kieltä voi hyödyntää tekemällä yhteistyötä kielen osaajien kanssa.

Voisin korostaa sitä, ettei kieltä taiteessaan käyttävän henkilön tarvitse itse olla kielen puhuja, sillä vastuullisessa yhteistyössä kieltä osaavien ja käyttävien kanssa sitä voi silti käyttää merkityksellisellä tavalla. (Niko Partanen)

---

17 Alexey Tsykarev oli Elävät kylät -hankkeen toimija.

Jotkut hanketoimijoista kommentoivat, ettei monikielisyyttä ja monikulttuurisuutta tarvitse nähdä erikoisena ilmiönä, vaan se tulisi hyväksyä ja nähdä luonnollisena, tavallisena asiana. Suomi on ollut virallisesti kaksikielinen maa jo pitkään, mutta ihmisten ajatusten pitäisi alkaa vähitellen muuttua siihen suuntaan, että he näkisivät Suomen monikielisenä maana.

Näistä [hankkeen] teoksista ei hirveästi puhuttu ”monikielisinä”, vaan monikielisyys oli jotenkin niin sisäänrakennettu, että se tuntui luonnolliselta eikä isona ”statementina”. Koska monikielisyys ei ole ehkä itsestään vielä taidetta tai sanomaa, mutta sen kautta on mahdollista käsitellä asioita, isojakin teemoja, eri tavalla kuin vaan yhdellä kielellä. (Martina Marti)

We would like Finnish people to see multilingualism as a natural process and not as a threat. (Roxana Crisólogo)

Hanke on edistänyt monikielisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa ja erityisesti teatterikentässä toimimalla esimerkkinä kansainvälisestä, kotimaisia ja ulkomaisia toimijoita yhteen tuovasta hankkeesta, joka kannustaa muitakin työryhmiä ja taiteilijoita. Monikielisyys on osa suomalaista yhteiskuntaa ja suomalaisuutta, minkä vuoksi meillä on mahdollisuus toimia usealla eri kentällä kansainvälisesti. (Otso Huopaniemi)

Hyvien hankkeiden kautta saatujen kannustavien kokemusten lisäksi kyselyn vastauksista on havaittavissa myös kritiikkiä. **Passengers**-hankkeen johtaja Davide Giovanzanan kokemusten pohjalta voi päätellä, että suomalainen yhteiskunta ei ole vielääkään valmis vastaanottamaan monikielisiä esityksiä suomalaisena tuotantona.

The most humiliating thing (and somehow quite revelatory) is the fact that even though I am living and working in Finland since fall 2004 (almost 10 years), the Helsinki Sanomat critic did not consider this show as a Finnish production. She treated it as a foreigner production. She did not consider that I am a theatre director from Finland, enrolled in the Finnish union of theatre directors. (Davide Giovanzana)

5 TAPAUSKUVAUKSET JA -ANALYYSIT

Tässä luvussa esitellään tarkemmin kahdeksan hanketta, joiden avulla voidaan sekä havainnollistaa taiteen ja monikielisyyden kohtaamista että nostaa esille tässä kohtaamisessa tapahtuvia ilmiöitä. Tutkimuksen 58 hankkeesta ei ollut helppoa valita niitä, joita seurattaisiin ja analysoitaisiin muita perusteellisemmin. Valintaa ei ollut mahdollista tehdä pelkkien hankesuunnitelmien varassa kuin alustavasti. Suunnitelmien analysoinnin perusteella hankkeiden kirjosta seuloutui alkuvaiheessa parikymmentä hanketta, joista kutakin olisi voinut perustellusti analysoida syvemmin. Tutkimuksen ja hankkeiden seurannan eri vaiheissa fokushankkeiden valintaa pohdittiin useasta näkökulmasta. Osa pohdinnan kohteena olleista hankkeista oli esimerkiksi päällekkäisiä toisten kanssa, ja siksi kahdesta samantapaisesta hankkeesta oli valittava vain toinen. Tarkempaan tarkasteluun valittiin lopulta seuraavat hankkeet:

- **Babel-pajat.** Taidepedagoginen Babel-pajaprojekti. Toimintamallin kehittäminen taidemuseoissa toteuttavia monikielisiä työpajoja varten. Birgitta Orava ja työryhmä.
- **Bjarmia & Beowulf.** Suomalais-ugrilaisen runouden kiertue, käännöstyöpaja ja antologia. Runoviikko ry.
- **Dibbuk.** Dibbuk – Kahden maailman välillä. Jiddišinkielisen näytelmän valmistaminen sekä Suomen jiddišinkielisen esittävän taiteen dokumentointi ja tutkiminen. Simo Muir ja työryhmä.
- **Mother's Tongue.** Projekti, jossa tarkastellaan äidinkielen puutteen ja taiteellisen luovuuden välistä yhteyttä. Willem Wilhelmus ja työryhmä.
- **Sivuväli.** Sivuväli – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta? Maahanmuuttotilustaitten kirjailijoiden näkyväksi tekeminen. Roxana Crisólogo Correa ja työryhmä.
- **TALK.** TALK – Taidetta ja liikettä kielenopetukseen 2013–2016. Zodiak Presents ry / Zodiak – Uuden tanssin keskus ja työryhmä.
- **The Tower of Babel.** Musiikkia ja videotaidetta sisältävän esityksellisen musiikkiinstallaation toteuttaminen. Marcelo Gardoso Gama ja työryhmä.
- **Äidinkieli – Mother Tongue.** Erikielisten henkilöiden haastatteluihin perustuvan ääniinstallaation toteuttaminen. Nathan Riki Thomson ja työryhmä.

Fokushankkeita valittaessa pidettiin tärkeänä sitä, että ne edustavat rahoitettuja hankkeita mahdollisimman monipuolisesti. Kriteereinä olivat hankekoko, taiteenala, mukana olevat kielet, hankkeen tavoitteenasettelu sekä tarkastelukulma monikielisyyden ja taiteen kohtauspintaan. Tarkempaan analyysiin valitut hankkeet ovat erilaajuisia kestoiltaan ja tavoitteenasetteluiltaan, ja ne edustavat kirjallisuutta, teatteria, yhteisötaidetta, performanssitaidetta, äänitaidetta ja tanssitaidetta. Mukana on sekä uusia että perinteisiä vähemmistöjä ja heidän kieliään. Monikielisyyttä tarkastellaan niin vähemmistön kuin enemmistönkin näkökulmasta, ja työryhmissä on sekä suomenkielisiä että muunkielisiä henkilöitä. Keskeisinä kysymyksinä hankkeissa ovat esimerkiksi taiteen saavutettavuus, taiteen tekemisen kielellisyys, vähemmis-

töjen voimauttaminen ja kielen elvyttäminen sekä enemmistöön kuuluvien henkilöiden kielitietoisuuden herättäminen taiteen keinoin. Joidenkin valittujen hankkeiden ytimessä ovat taiteen pedagogiset tavoitteet, ja siten ne edustavat hankekokonaisuuden taidekasvatuksellisia hankkeita. Tapauskuvauksiin sisältyy myös hankkeita, joissa taiteilijat ja tutkijat toimivat yhteistyössä. Yksi hankkeista on pääkaupunkiseudun ulkopuolelta, ja useissa hankkeissa toiminta ulottuu myös Suomen rajojen ulkopuolelle.

Tapauskuvausten aineisto

Babel-pajoja koskeva aineisto koostuu useasta osasta. Analyysissa on hyödynnetty Babel-pajatraporttia vuosilta 2009–2010, alkuperäistä hankesuunnitelmaa sekä hankejohtaja Birgitta Oravan kyselyvastausta ja hänen haastatteluaan. Olemme haastatelleet myös taide- ja kulttuurikasvattaja Outi Korhosta, jonka tekemään pohjatyöhön hanke perustuu. Hankkeen kuluessa osallistuimme neljään Babel-pajaan, ja niistä kirjoitetut seurantaraportit ovat niin ikään olleet osa analyysin aineistoa. Lisäksi olemme seuranneet hankkeen verkkosivuja.

Myös **Bjarmia & Beowulf** -hankkeesta on kerätty monenlaista aineistoa: hankesuunnitelma, hankejohtaja Esa Hirvosen haastattelu ja kyselyvastaus sekä hankkeen loppuraportti. Olemme hyödyntäneet myös kolmen hanketapahtuman raporttia sekä hankkeen lopputuloksena syntyntä *Bjarmia*-antologiaa.

Dibbuk-hankkeen analyysiin olemme käyttäneet hankkeen alkuperäistä suunnitelmaa, hankejohtaja Simo Muirin kyselyvastausta ja haastattelua sekä hankkeen loppuraporttia. Lisäksi kävimme seuraamassa näytelmän harjoituksia ja näytelmän esityksiä, ja havainnoista kirjoitetut raportit ovat osa aineistoa. Edellä mainittujen lähteiden lisäksi olemme hyödyntäneet näytelmän laajaa käsiohjelmaa ja seuranneet hankkeen saamaa näkyvyyttä mediassa.

Mother's Tongue -hanketta koskevan osion aineiston pääosa koostuu hankesuunnitelmasta, hankejohtaja Willem Wilhelmuksen haastattelusta ja kyselyvastauksesta. Lisäksi osallistuimme hankkeen järjestämään festivaaliin ja kirjoitimme havaintojemme pohjalta raportin. Olemme tutkineet myös festivaaliin liittyviä blogikirjoituksia.

Sivuvälo-hankkeen aineisto on runsas. Se koostuu ensinnäkin hankkeen suunnitelmasta sekä hankejohtaja Roxana Crisólogo Correan kyselyvastauksesta ja haastattelusta. Hanketapahtumia on ollut lukuisia, ja olemme osallistuneet niistä moniin. Kirjoitimme neljän tapahtuman pohjalta raportit, ja olemme käyttäneet näitä raportteja analyysissa. Olemme hyödyntäneet myös hankkeesta kirjoitettuja välivaiheen raportteja, hankkeen verkkosivuja, mediassa olleita artikkeleita ja muuta medianäkyvyyttä sekä hankkeen lopputuotosta, *Sivuvälo*-teosta.

Laajan, tätä raporttia kirjoitettaessa vielä meneillään olevan **TALK**-hankkeen analyysi perustuu alkuperäiseen hankesuunnitelmaan sekä hankejohtaja Katja Kirsin haastatteluun ja kyselyvastaukseen. Hankkeen kuluessa olemme osallistuneet työpajoihin kolmessa eri koulussa sekä opettajille tarkoitettuun koulutukseen, ja olemme hyödyntäneet analyysissä näistä tilaisuuksista kirjoitettuja raportteja. Lisäksi olemme seuranneet hankkeen saamaa julkisuutta mediassa.

Kansainvälisen **The Tower of Babel** -hankkeen analyysin aineisto on hyvin laaja. Olemme perustaneet analyysin hankehakemukseen, jossa hakijana oli hankkeen suomalainen yhteistyötaho, Metropolia. Lisäksi aineistoon kuuluu kuuden hankkeessa mukana olleen henkilön haastattelut: taiteellinen johtaja Marcelo Gardoso Gama, projektituottaja Jaana Haaksiluoto, tutkintovastaava Johanna Talasniemi, laulunopettaja Sirkku Wahlroos-Kaitila, laulunopiskelija Sofia Buono ja kielivalmentaja Edwin Ndaki. Haastatteluaineiston ohella aineistoon sisältyy Jaana Haaksiluodon kirjoittama vastaus verkkokyselyyn sekä hankkeen loppuraportti. Lisäksi olemme käyttäneet hankkeen lopputapahtumasta kirjoitettua raporttia ja seuranneet hankkeen näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa.

Äidinkieli – Mother Tongue -hankkeen aineiston pääosa koostuu hankesuunnitelmasta sekä hankejohtaja Nathan Riki Thomsonin haastattelusta ja kyselyvastauksesta sekä hankkeen loppuraportista. Kävimme tutustumassa kahdesti hankkeen lopputapahtumaan eli ääni-installatioon ja kirjoitimme havaintojemme pohjalta raportin. Lisäksi olemme hyödyntäneet tapahtumasta kirjoitettuja tiedotteita ja hankkeen näkyvyyttä mediassa.

Kuva 3. Amal Laalan Kalligraffiti-työpajan tuotoksista valmistettu installaatio.

Kuva: Mohamed Hamidi.

Babel-pajat

Babel-pajat ovat Helsingin taidemuseoissa toteutettavia monikielisiä työpajoja, joiden vetäjinä toimivat Suomeen eri maista muuttaneet taiteilijat. Vuosina 2013–2015 Babel-pajoja kehitettiin hankkeessa, jonka tavoitteena oli

- tarjota erikielisille Suomessa asuville vähemmistöryhmille kulttuuripalveluja omalla äidinkielellä ja suomenkieliselle yleisölle kosketuksen eri kielten kanssa
- auttaa maahanmuuttotaustaisia taiteilijoita integroitumaan suomalaiseen nykytaidekenttään ja tarjota heille työllistymismahdollisuus
- tarjota museoille uusia sisältöjä taiteilijoiden osaamisen kautta.

Osa työpajoista toteutettiin ennalta sovittujen ryhmien, esimerkiksi koululaisryhmien, vierailuilla. Osa pajoista taas tarjottiin kaikille museoiden kävijöille, jotka osallistumalla pajoihin saattoivat itse tehdä taidetta aiheista, jotka liittyivät museon kulloiseenkin näyttelyyn. Työpajoja vetivät erikieliset taiteilijat, joilla oli ammattitaitonsa lisäksi annettavana runsain mitoin kieli- ja kulttuuriosaamista.

Hankkeen taustaa ja toimijat

Tässä analyysin kohteena olevilla Babel-pajoilla on pitkä historia (ks. tarkemmin Korhonen 2011). Projekti alkoi Outi Korhosen aloitteesta ja ideasta vuonna 2009, jolloin hän kehitti Babel-pajojen konseptin. Korhonen koordinoi projektia muutaman vuoden ajan. Tuolloin Babel-pajat toteutettiin Helsingin taidemuseossa säännöllisinä viikonloppupajoina, työhyvinvointipajoina sekä koululaispajoina. Alkuvaiheen hyvien kokemusten jälkeen työpajoista haluttiin kehittää toimintamalli, jota voi tulevaisuudessa toistaa eri museoissa.

Vuodesta 2013 hanketta alkoi vetää sen laajennetussa muodossa tuottaja-koordinaattorin roolissa Birgitta Orava. Yhteistyökumppaneiksi ryhtyivät Helsingin taidemuseon lisäksi Designmuseo, Helinä Rautavaaran museo, Nykyaikaisen taiteen museo Kiasma ja Suomen valokuvataiteen museo. Birgitta Oravan lisäksi keskeisiä hanketoimijoita ovat olleet taiteilijat Warda Ahmed, Edwina Goldstone, Amal Laala, Tiina Madison, Alejandro Olarte ja Irina Soboleva. Seuraavassa luonnehditaan lyhyesti taiteilijoiden taustoja ja heidän hankkeessa tekemäänsä työtä.

Warda Ahmed on sarjakuvapiirtäjä, sarjakuvataiteen opettaja ja kulttuuriaktivisti, jonka äidinkieli on somali. Hän on ollut mukana Babel-projektissa alkuvaiheista lähtien. Yhteistyössä Helsingin taidemuseon kanssa Ahmed on kehittänyt ja toteuttanut somalinkielisiä työpajoja nimeltä *Taidekävely (uudessa) kotikaupunginosassa*.

Edwina Goldstone on englantilaissyntyinen kuvataiteilija, joka on toiminut aktiivisesti myös erilaisissa taiteilijoiden yhteistyöprojekteissa. Goldstone on pitänyt Helinä Rautavaaran museossa englanninkielisiä työpajoja nimeltä *Happy Families*, jotka pohjautuvat kyseiseen korttipeliin.

Amal Laala on australialaissyntyinen taiteilija, jolla on myös marokkolaistaustaa. Laala soveltaa omissa työpajoissaan sosiaalisesti osallistavaa ja paikkasidonnaista työskentelyä. Taiteilija on pitänyt seuraavia työpajoja: *What's an Arab? Muoti muuttaa!*, *Design your opinion*, *Kalligrafitti* ja *Our Cuisine=Our Stories*. Työpajoissa on käytetty englantia, suomea ja arabiaa.

Tiina Madisson on virolaistaustainen dokumenttielokuvantekijä, animaatiotaiteilija ja valokuvaaja. Madisson käyttää työpajoissa erilaisia tekniikoita ja materiaaleja kuten hiekkaa, kahvia sekä maalausta lasille. Taiteilija on pitänyt hiekka-animaatio- ja pala-animaatiotyöpajoja Helinä Rautavaaran museossa, Suomen valokuvataiteen museossa sekä Järvenpään taidemuseossa. Työpajoissa on käytetty suomea, viroa ja venäjää.

Alejandro Olarte on kolumbialainen muusikko ja elektroakustisen musiikin pedagogi. Hän on pitänyt *Ääni ja muoto* -työpajoja Designmuseossa ja Helinä Rautavaaran museossa sekä *Sanojen suojatie* -työpajoja Satakielikuukaudessa. Olarte ohjaa työpajoja ranskaksi, espanjaksi, englanniksi ja suomeksi.

Irina Soboleva on venäläissyntyinen kuvataiteilija, tekstiilisuunnittelija ja taidekasvattaja, joka on ollut Babel-pajat-projektissa alusta lähtien. Helinä Rautavaaran museossa Soboleva on pitänyt seuraavia venäjänkielisiä työpajoja: *Omakuva tekstikollaasina*, *Museomatkalaukku* ja *Tuntematon eläin*.

Hankkeen toiminta

Hankkeessa jalkauduttiin museoihin monivaiheisesti. Ennen kuin taiteilijat menivät museoihin pitämään työpajoja, hankkeen koordinaattori Birgitta Orava oli varannut heille esittäytymisajan. Kaikilla taiteilijoilla oli muistitikulla muutaman minuutin mittaiset esitykset, joissa he kertoivat ensin lyhyesti itsestään ja sitten esittelivät kolme pajakonsepti-ideaa, jotka he voisivat toteuttaa museossa. Työpajojen sisällöt vastasivat taiteilijoiden erityisosaamista, ja työpajojen aiheet liittyivät museoissa esillä oleviin näyttelyihin. Esitysten pohjalta museot valitsivat työpajaideat, jotka taiteilijat tulisivat toteuttamaan museoissa.

Yhteistyökumppaneina toimivilta museoilta toivottiin kolmea asiaa. Ensimmäinen toiveista oli, että museo tarjoaisi taiteilijoille perehdytyksen museon arkisiin käytäntöihin. Vierailevan taiteilijan olisi hyvä tietää, mistä esimerkiksi löytyvät valot ja mihin työn päätyttyä viedään roskat. Toiseksi museolta toivottiin, että pajoissa olisi mukana suomenkielinen opas museon puolelta. Perusteena oli se, että suomenkielinen yleisö olisi helpommin tavoitettavissa, kun museon opas olisi läsnä. Kolmanneksi toivottiin, että museo maksaisi mahdolliset materiaalikulut.

Näiden toiveiden lisäksi Orava välitti museoille tietoa paitsi taiteilijoiden saamista palkkioista myös siitä, että työpajojen vetäjille maksetaan hankkeessa palkkaa pajatyöskentelyn kaikista vaiheista: yhteisiin palavereihin osallistumisesta, pajaan valmistautumisesta ja sen jälkeisistä siivoustöistä. Tällä mallilla hankekoordinaattori halusi näyttää museoille esimerkkiä siitä, miten taiteilijoiden tekemää työtä tulisi arvostaa ja palkita. Oravan mukaan tällainen käytäntö palvelee taiteilijoita tulevaisuudessakin, esimerkiksi silloin, kun he neuvottelevat museon kanssa palkkiosta. Silloin heillä on näyttöä siitä, millä periaatteilla he ovat aiemmin laskuttaneet työstään.

Hankekoordinaattori Oravan mukaan Babel-pajat toimivat eräänlaisessa pilotointivaiheessa, sillä hankkeessa testattiin, harjoiteltiin ja kehitettiin uusia työtapoja. Tavoitteena oli karsia huonoja kokemuksia ja toisaalta monistaa hyviä kokemuksia ja jakaa niitä muille. Tätä toteutettiin tekemällä jatkuvaa itsearviointia. Työpajojen päätyttyä taiteilijat täyttivät lomakkeen, jossa he arvioivat seuraavia osatekijöitä: museo, taiteilija, yleisö ja hanke. Taiteilijan ja hankekoordinaattorin käymissä arviointikeskusteluissa puhuttiin myöhemmin siitä, mitä hyviä ja huonoja puolia mainittuihin neljään osatekijään liittyi. Kerätyt kokemukset jaettiin muillekin taiteilijoille, jotta

esimerkiksi huonot kokemukset voitiin ottaa huomioon seuraavia työpajoja suunniteltaessa. Tällaisia haasteellisia tilanteita kuvaa seuraava esimerkki:

Jossain pajassa opittiin se, että viikonloppupajaan jos laitetaan alakouluikäisten ikäraja, niin sinne täytyy laittaa [myös tieto, että] tietynikäisestä lähtien täytyy olla vanhemmat mukana. Tai sitten pitää hinta panna niin kalliiksi sen museon taholta, et vanhemmat ei käytä sitä halpana päivähoitona. [– –] Niin ei niitäkään tuu ajatelleeks ennen kuin on siinä liemesä, et apua, täällä on neljää ADHD-poikaa ja tää huone hajoaa kohta, ja meillä ei oo niitten vanhempien puhelinnumeroita! Eikä ne tottele millään kielellä.

Monia taiteita monilla kielillä

Monikielisyys on selvästi näkyvillä niin hankkeen toiminnassa kuin sen verkkosivuillakin. Työpajoissa käytettiin useita kieliä: venäjää, viroa, somalia, englantia, espanjaa, arabiaa ja suomea. Hankkeen verkkosivuilla materiaali on esillä kahdella kielellä – englanniksi ja suomeksi – ja osa pajakuvauksista on käännetty myös taiteilijoiden omalle äidinkielelle. Mainittujen kielten lisäksi hankkeen aikana käytettiin ranskaa.

Hankkeessa monikielisyydellä on kolme ulottuvuutta: taiteilijat itse, yleisö ja työpajojen toimintaympäristö eli museot. Mahdollisuus pitää työpajoja omalla äidinkielellä toi esiin taiteilijoiden erityisosaamista. Suomalaisessa taidelaitoksessa työskenteleminen edisti samalla heidän suomen kielen oppimistaan ja antoi mahdollisuuden luoda kontakteja ja verkostoja, jotka voivat olla myöhemmin hyödyksi esimerkiksi uusia työtilaisuuksia etsittäessä.

Pajojen monikielisen yleisön joukossa tärkeä ryhmä ovat maahanmuuttotoustaustaiset lapset, jotka tekevät taidetta työpajassa omalla äidinkielellään. Koulussa he opiskelevat suomeksi, ja siksi he eivät arjessaan välttämättä juuri kohtaa tilanteita, joissa he voisivat harjoittaa taiteenalan sanastoa omalla äidinkielellään. Työpajoihin osallistumalla lapset ovat omaksuneet erityisalan sanastoa ja vahvistaneet muutenkin oman äidinkielen taitoaan toiminnan kautta. Tälle kohde-ryhmälle pidettyjä työpajoja ovat olleet esimerkiksi Irina Sobolevan venäjänkieliset työpajat.

Myös Amal Laalan ja Alejandro Olarten työpajoissa yleisö on ollut hyvin monikielistä. Oravan kertoman mukaan esimerkiksi Amal Laalan pitämässä työpajassa, jotka ovat muutenkin olleet keskustelevia, on usein ruvettu keskustelemaan eri kielistä, esimerkiksi ”mun kielellä tämä asia sanotaan näin ja näin” ja ”mitä tämä tarkoittaa, jos me ilmaistaan asia näin”. Joillekin osallistujille monikieliset työpajat tai omakieliset pajat voivat olla syy tulla museoon ja tällä tavoin tutustua paremmin suomalaiseen kulttuuriin. Myös suomenkieliselle yleisölle työpajat tarjoavat uutta opittavaa: mahdollisuuden tutustua uuteen taiteenlajiin sekä kenties oppia muutaman sanan tai fraasin taiteilijan äidinkielellä.

Kolmas ryhmä, joka hyötyy hankkeesta, on museot. Kansainvälisten taiteilijoiden pitämien työpajojen kautta museot saavat uusia näkökulmia pedagogiseen toimintaan. Lisäksi museot tavoittavat uutta yleisöä, sillä työpajoista tiedottamiseen on käytetty erikielisiä tiedotustekstejä ja muita tiedotuskanavia. Erikieliset yleisöt ovat siten saaneet tutustua toisinaan vieraaksi jääviin taidelaitoksiin omalla kielellään, mikä on voinut madaltaa kynnystä museossa käymiseen ja pajiin osallistumiseen. Ylipäätään tieto museoiden olemassaolosta ja mahdollisuudesta vierailulla niissä on lisääntynyt.

Hankkeessa kohdatut haasteet

Hankejohtaja Oravan mukaan hankkeen toiminnasta teki toisinaan haastavaa kohdeyleisön löytäminen. Erityisesti aikuisia oli vaikea tavoittaa pajojen yleisöksi; lapsiryhmien tavoittaminen onnistui sen sijaan helpommin. Aikuisryhmiä etsittiin järjestöjen kautta, mutta toimivimmiksi osoittautuivat joko museoiden omat tiedotuskanavat tai taiteilijoiden omat kontaktit. Haasteena oli myös pysyvän tiedotuskanavien verkoston luominen. Koska eri tahojen vastuuhenkilöt muuttuvat ajan kuluessa, mikään luotu verkosto ei ole täydellinen. Siksi tiedotukseen joutuu aina uhraamaan enemmän aikaa ja työtä kuin on suunnitellut. Vaikka tulevista Babel-pajoista on välitetty tietoa lähettämällä tiedotteita ja ilmoittamalla niistä sosiaalisessa mediassa, sekin ei välillä riittänyt saavuttamaan tarpeeksi yleisöä. Oravan mukaan voikin olla vaikea avata työpajojen luonnetta tiedotteessa riittävän ymmärrettävästi, ja paremman tuloksen voi saada, kun menee itse paikalle kertomaan työpajasta. Silloin potentiaalisen yleisön kiinnostus työpajaa kohtaan herää helpommin. Pitää siis mennä esimerkiksi kielten opettajien kokouksiin, pitää tavata sidosryhmien edustajia ja kertoa kasvotusten, millaista toiminta on. Osan yleisöstä hankejohtaja oli löytänytkin juuri tällä tavoin.

Pitkäkestoisen projektin koordinoiminen ja ryhmän vetäminen on aina haasteellista. Erityisen haasteellista se on, jos tehtävää hoitaa vain yksi henkilö. Vastuun jakaminen ja asioista keskusteleminen toisten toimijoiden kanssa helpottaa työtaakkaa ja lisää ymmärrystä siitä, että esimerkiksi monet hankkeissa kohdatut esteet ja ongelmat kuuluvat työn luonteeseen. Koordinaattorina ensimmäistä kertaa toiminut Orava sanoo ymmärtäneensä sen, että projekti elää normaalia kulkuaan, kun hän jakoi huoliaan kokeneempien hankevetäjien kanssa. Hän oivalsi, että hankkeisiin kuuluu välillä ylä- ja alamäkiä, hidastuksia ja nopeutuksia. Oravan mukaan sitten ”piti vaan pysähtyä ja muistuttaa itselleen, että tämä on pilotointiprojekti, jossa harjoitellaan”.

Onnistumisen hetkiä

Hankkeessa on ollut myös useita onnistumisen hetkiä. Projekti on edistänyt taiteilijoiden työllistymistä, ja työpajoille on ollut tilausta Babel-pajojen ulkopuolellakin. Orava tunnustaa, että hän

on itse päässyt monella tapaa näköalapaikalle työskennellessään monikielisten taiteilijoiden, suurten museoiden ja taiteesta kiinnostuneen yleisön kanssa. Toisinaan hän on mennyt pajaan myös salaa ja nähnyt omin silmin, mitä taiteen ja monikielisyyden kohtauspinnalla tapahtuu.

Mä tykkään ihan hirveästi siitä, koen olevani etuoikeutettu, että mä oon tekemisissä tosi lahjakkaitten ja pätevien ja luovien ihmisten kanssa, niin museoissa, siellä on ihan huipputyypit, ja ne taiteilijat on ihan mielettämiä ja sit ne yleisöt. Et mä saan olla niin kuin kohtaamassa niitä kaikkia, koska jos on tarvetta ja joskus vaikkei olekaan, niin mä saatan olla siellä pajassa mukana, mä saatan pukeutuu essuun ja esiintyä siivoojana, et mä en häiritse, tai jonain.

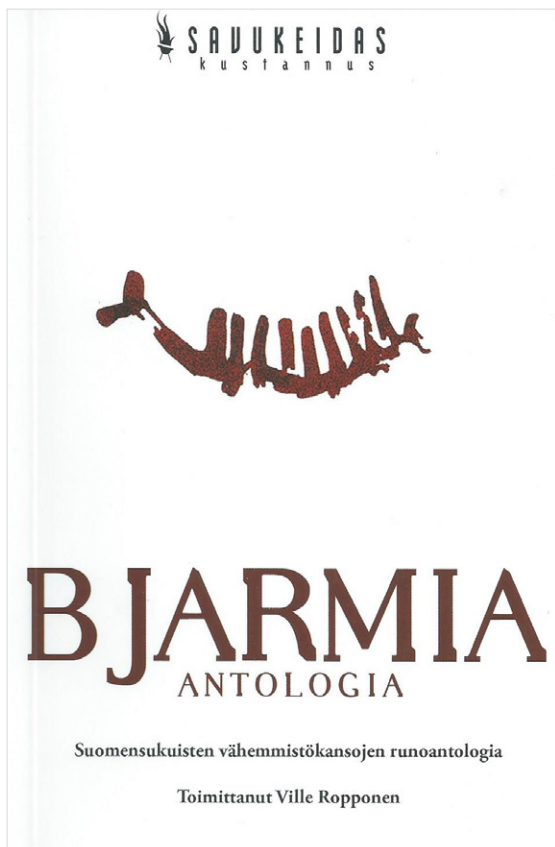
Suurin osa pajoista on saanut paljon yleisöä, ja joitakin pajoja on toivottu lisääkin. Työpajojen osallistujilta saatu palaute, kuten seuraava esimerkki kuvaa, on ollut erittäin arvokasta, ja vaikeina hetkinä se on antanut lisävoimia:

Maahanmuuttajanuorten valmistavan opetuksen opettaja sanoi, et kaikkia heille tarjotaan, kaikkea he on käynyt kokeileen tän vuoden aikana, mutta tää [Babel-pajat] on ollut ainoa korkeatasoinen ja niin kuin opettavainen ja mielenkiintoinen. Ja siksi se sama opettaja haluaa nyt uudestaan uuden ryhmän kans tehdä meidän kans yhteistoimintaa.

Tulevaisuudennäkymiä

Babel-pajat-hankkeen aikana on kehitetty työpajakonseptia yhdessä taiteilijoiden, museoiden ja kohderyhmien kanssa. Museot ovat saaneet hankkeen ansiosta ylimääräistä ohjelmaa, ja keskeinen tulevaisuuden haaste onkin, miten toiminta jatkuu hankkeen jälkeen. Ovatko museot valmiita jatkamaan toimintaa siten, että ne itse maksavat pajoista syntyneet kulut?

Mainittujen viiden museon lisäksi työpajoja on pidetty Järvenpään taidemuseossa sekä Helsingin kulttuurikeskuksen alaisissa Stoassa ja Caisassa. Tulevaisuudessa on tarkoitus ottaa verkostoon lisää taiteilijoita sekä laajentaa toimintaa muuallekin Suomeen pääkaupunkiseudun ulkopuolelle ja mahdollisesti myös ulkomaille. Babel-pajoilla on jo olemassa kontaktit Varsovan Etnografisen museon kanssa, jossa taiteilija Alejandro Olarte kävi pitämässä työpajoja. Kyseinen museo olisi halukas toteuttamaan vastaavanlaisia projekteja myös tulevaisuudessa.

Kuva 4. Bjarmia & Beowulf -hankkeen lopputuotos, Bjarmia-antologia.

Bjarmia & Beowulf

Bjarmia & Beowulf -hankkeessa kohtasivat suomalais-ugrilainen ja länsieurooppalainen runous. Hankkeen aikana toteutettiin runokiertue, johon osallistui suomalais-ugrilaisilla kielillä kirjoittavia uuden sukupolven runoilijoita sekä länsieurooppalaisia runoilijoita kolmesta maasta. Runoilijat käänsovät toistensa runoja työpajoissa, ja syksyllä 2015 suomennoksista julkaistiin antologia *Bjarmia*. Antologia ja kiertue olivat välineitä, joilla hanke pyrki tekemään tunnetuksi pienten suomalais-ugrialaisten vähemmistökielten runoutta Suomessa ja yleensäkin nostamaan esiin kyseisten kielten aseman Euroopassa. Lisäksi tavoitteena oli rakentaa silta suomalais-ugrialaisten ja länsieurooppalaisten runoilijoiden välille. Suomalais-ugrialaisten runoilijoiden runoja käännettiin suomen lisäksi myös englanniksi, saksaksi ja tanskaksi. Hankkeen avulla luotiin kontakteja ja verkostoja yli kielirajojen. Hanke toteutettiin vuosina 2013–2015.

Hankkeen tausta ja toimintatapa

Bjarmia & Beowulf on Runoviikko ry:n ja Kiila ry:n yhteisprojekti. Runoviikko ry:n toiminnanjohtaja on runoilija Esa Hirvonen, ja hän toimii tuottajana Bjarmia & Beowulf -hankkeessa. Hirvonen on ollut mukana myös Runokohtauksia-hankkeessa, jossa on käännetty maahanmuut-

totaustaisten runoilijoiden tekstejä suomeksi kulttuuritulkin välityksellä. Vuonna 2011, ennen mainittujen hankkeiden alkua, Hirvonen oli Sloveniassa käänösresidenssissä, jossa runoilijat käänsivät toistensa runoja käyttämällä englantia apukielenä. Hankkeen toinen toimija on Ville Ropponen, kirjailija ja toimittaja sekä Kiila ry:n varapuheenjohtaja. Ropponen vastasi hankkeen majoitus-, ruokailu-, matka- ja muista rahoitusjärjestelyistä.

Hankkeen alkujuuret ulottuvat aina vuoteen 2004, jolloin Ropponen kutsui Hirvosen osallistumaan Udmurtiassa pidettävään taidefestivaaliin. Festivaalin aikana Hirvonen ja Ropponen kiersivät jäljellä olevia suomalais-ugrilaisia kyliä, ja kiertueen aikana he saivat kutsun osallistua Hanti-Mansiassa järjestettyyn suomalais-ugrialaisten kirjailijoiden kokoukseen. Hirvonen kutsui sittemmin kirjailijakokoukseen mukaan myös vanhan yhteistyökumppaninsa Andy Willoughbyn Englannista. Alkusysäys Bjarmia & Beowulf -hankkeelle, jossa käännettäisiin suomalais-ugrialaista runoutta suomeksi ja muutamille muille länsimaisille kielille, oli saatu.

Hankkeen alkuvaiheessa etsittiin suomalais-ugrilaisilla kielillä kirjoittavia runoilijoita, jotka haluaisivat osallistua ja pystyisivät lähtemään siihen mukaan. Osa mukaan tulleista kahdeksasta runoilijasta asui Suomessa, osa suomalais-ugrilaisella alueella Venäjällä. Lisäksi hankkeeseen osallistui kolme runoilijaa Englannista, Saksasta ja Tanskasta. Runoilijat tapasivat käännöstyöpajoissa, joissa he käänsivät toistensa runoja. Välittävänä kielenä käytettiin mitä tahansa kieltä, ja tällä tavoin saatiin käännettyä myös harvinaisemmilla kielillä kirjoitettuja runoja. Esimerkiksi runoja niittymarin kielestä käännettiin englanniksi siten, että saman pöydän ääressä työskenteli marin-, venäjän- ja englanninkielinen runoilija.

Hanke ja sen lopputulokset olivat esillä useissa yhteyksissä. Syksyllä 2013 hanketta esiteltiin Turun kirjamesseilla. Vuotta myöhemmin *Littera Baltica* -kirjailijatapaamisen yhteydessä hankkeen runoilijat esiintyivät Kirjan talolla Turussa. Myös runoilijat Helsingin Taiteiden yön ja Runokuun aikana elokuussa 2014 tavoittivat paljon yleisöä. Kaikkiaan hanke järjesti useita esiintymisiä Turussa, Helsingissä, Jyväskylässä, Tampereella sekä muutamalla pienellä paikkakunnalla Varsinais-Suomessa.

Monen kielen kautta käännökseen

Monikielisyys on hankkeessa selvästi ja näkyvästi läsnä, sillä hankkeen aikana järjestettiin kansainvälinen runokiertue ja toimitettiin antologia, johon on koottu suomennoksia suomalais-ugrialaisten runoilijoiden runoista. Epätavallinen kielikirjo kuvastaa hankkeen näkökulmaa monikielisyyteen: hankkeeseen osallistuneet edustavat sekä suomalais-ugrilaisia vähemmistökieliä että länsieurooppalaisia kieliä. Koska kaikilla osallistujilla ei ollut yhtä yhteistä kieltä, työpajatyöskentelyssä ja muussa viestinnässä käytettiin suomea, viroa, englantia ja venäjää. Yhteensä hankkeessa oli käytössä kolmetoista eri kieltä joko osallistujien äidinkielenä, kään-

nöksen kielenä tai kommunikointikielenä. Kielet olivat vuorimari, niittymari, udmurtti, komi, karjala, viro, võru, seto, suomi, tanska, saksa, venäjä ja englanti.

Monikielisyys välittyi vahvasti myös hankkeen tapahtumissa. Esiintymisissä kuuluivat suomalais-ugrilaisten runoilijoiden omat kulttuuritaustat ja runoilijoiden äänet, kun he lukivat runoja omalla äidinkielellään. Runoja luettiin suomeksi tulkattuna, jotta runojen sisällötkin välittyisivät kuulijoille. Länsieurooppalaiset runoilijat Claus Ankersen, Andy Willoughby ja Bob Beagrie esiintyivät puolestaan englanniksi ja Dirk Huelstrunk myös saksaksi. Joidenkin runoilijoiden kuten udmurttilaisen runoilijan Mush Nadin runoja esitettiin suomen kielen lisäksi myös saksaksi, englanniksi ja tanskaksi.

Työryhmän jäsenten monikielisyys toi hankkeeseen paitsi iloa myös haasteita esimerkiksi siten, että yhteisiä kokouksia ei voitu pitää vain yhdellä kielellä. Hankkeen vastuuhenkilö joutui siksi pohtimaan tarkoin, miten on mahdollista muodostaa työryhmiä niin, että kaikkien kielitaito otetaan huomioon. Hirvosen mukaan toiminta olikin melkoista palapeliä: hän kirjoitti ensin lapulle jokaisen henkilön nimen ja osaamat kielet ja sen avulla hahmotti tulkkaustarpeet ja mahdolliset työryhmät. Seuraava esimerkki, jossa Hirvonen luonnehtii työryhmätyöskentelyä, kuvaa hyvin näitä haasteita. Kyseisessä työryhmässä olivat mukana seuraavat hankkeen osallistujat, ja sulkeissa on kerrottu heidän osaamansa kielet: Santtu Karhu (karjala, suomi, venäjä), Aapo Ilves (viro, võru, seto, venäjä, vähän englantia), kääntäjä Anniina Ljokkoi (suomi, viro, englanti, vähän venäjää ja karjalaa), Dirk Huelstrunk (englanti, saksa).

Dirk tekee saksannoksen Aapon ja Santun teksteistä. Anniina ja Aapo voivat puhua keskenään viroa, Anniina ja Santtu suomea, Aapo ja Santtu venäjää, Aapo voi osallistua hiukan englanniksi, mutta pääasiassa Anniina kääntää runoa (keskustellen võrunkielisestä tekstistä Aapon kanssa viroksi ja karjalankielisestä suomeksi Santun kanssa) englanniksi Dirkillle, joka laittaa sen lopulliseen muotoonsa saksaksi.

Hankkeessa kohdatut haasteet

Esa Hirvosen mukaan Venäjän viisumikäytännöt ja kutsut osoittautuivat hankkeen koetinkiviksi. Kiertueille oli vaikeuksia saada tiettyjä runoilijoita siksi, että he eivät saaneet matkustuslupia Suomeen. Runoviikko-yhdistys joutui jopa luomaan oman virallisen leiman, jota viisumikäytännöt edellyttivät kutsukirjeisiin. Lisäksi eräs matkatoimisto Venäjällä huijasi nuorta Siperiasta Suomeen matkustanutta runoilijaa laskuttamalla tältä viisumin hankkimisesta 200 euroa. Kävi myös ilmi, että kulttuurikentän ulkopuolella työskentelevän, Venäjällä asuvan runoilijan saattoi olla haasteellista saada työnantajalta vapaata osallistuakseen runofestivaaliin, koska matkan syytä ei pidetty riittävän tärkeänä.

Haasteena on myös hankkeen tulevaisuus ja apurahan saaminen jatkoa varten, sillä runohankkeille soveltuvissa apurahoissa ja niiden käytännöissä on merkittäviä eroja. Hirvosen mukaan Euroopan unionin apurahat toimivat niin, että ensin toimija maksaa laskunsa itse ja vasta sen jälkeen hän voi hakea vastinetta kuluistaan. Pohjoismaiset apurahalähteet ovat toisenlaisia ja runoilijoiden kannalta toimivia, mutta suomalais-ugrilaisiin kieliin keskittyvän hankkeen kannalta ongelmana on se, että niihin ei voi soveltaa muita maita kun Viroa. Osassa pohjoismaisia apurahoja Viroa ei kuitenkaan lasketa mukaan. Tällaisen lähtökohdan perusteella esimerkiksi karjalainen Santtu Karhu ei ole pohjoismainen runoilija.

Hankkeessa koettuja onnistumisia

Hankkeen yhteydessä tapahtui useita iloisia ja yllättäviäkin asioita. Yksi niistä on se, että hankkeen aikana muusikot Santtu Karhu ja Aapo Ilves muodostivat duon, joka on jatkanut yhteisiä esiintymisiä hankkeen jälkeenkin. Esiintyessään yhdessä he esittelevät itsensä tavallisesti ”Zoo Parkiksi”. Santtu Karhu on Petroskoista tullut rockmuusikko, joka on myös itäkarjalaisen rockyhtyeen Santtu Karhu & Talvisovat laulaja ja sanoittaja. Hän kirjoittaa lauluja livvin kielellä. Aapo Ilves on puolestaan virolainen runoilija, näytelmäkirjailija ja journalisti, joka kirjoittaa viron, võrun ja seton kielillä. Ilves on Virossa hyvin tunnettu laululyriikko, joka on sanoittanut muun muassa kaksi Viron euroviisukappaleista.

Hankkeessa ylitettiin useita raja-aitoja, muun muassa runouden ja musiikin välillä. Esimerkiksi duon Karhu & Ilves jäsenet eivät ole helposti lokeroitavissa:

Santtu Karhua ja Aapo Ilvestä voi enemmänkin pitää kuitenkin muusikoina kuin runoilijoina. Mutta toisaalta tää on osa sitä perinnettä mikä meidän sukukansoilla on. Niillä ei ole ehkä musiikin ja runouden ja runonlaulannan välillä sitä eroa niinkään paljon. Tietysti Aapo on Virosta, mutta hänen näkökulmansa on, hän on osittain setolainen eli kirjoittaa myös sillä kielellä ja on kansanperinteeseen aika sitoutunut, mikä on sikäli aika jännä koska kaveri on kuitenkin niin kuin rokkistara siellä Virossa.

Musiikin lisäksi runoilloissa oli esillä myös performanssia. Esimerkiksi Dirk Huelstrunk on draamallisen *spoken word* -runon esittäjä, joka luki kiertueen esiintymisissä runojaan saksaksi. Esiintyessään Helsingissä Huelstrunk pyysi halukkaita yleisön joukosta lausumaan sanaa *repetition* omalla äidinkielellään, ja sanojen kaiusta syntyi pieni teos ja kiinnostava musiikillinen kokonaisuus. Näissä esiintymisissä perinteisistä runoilloista poikkeavaa oli myös se, että samanlaisesti lavalla saattoi olla erikielisiä esiintyjä improvisoimassa jotain kyseiseen runoon liittyvää. Esimerkiksi äänirunoilija Huelstrunk esiintyi samaan aikaan lavalla yhdessä Aapo Ilveksen kanssa, joka edustaa etelävirolaista kansanlaulua. Monet suomalais-ugrilaisista runoilijoista edustavat etnofuturismia, jossa yhdistyy kansanperinne ja modernismi.

Hanke loi myös erilaisia tiloja, joissa ihmisillä oli tilaisuus tavata toisiaan. Tapaamisten ja yhteisten esiintymisten kautta syntyi kontakteja ja verkostoja, ja eri osapuolet ammensivat runon esityksperinteitä niin idästä kuin lännestäkin. Länsieurooppalaisten yhteistyökumppaneiden tekemät vierailut toteutuivat Hirvosen mukaan yli odotusten. Mukaan lähteneet runoilijat olivat juuri oikeat henkilöt tehtävään, ja kääntäminen työryhmissä oli helpompaa kuin mitä alussa odotettiin.

Paitsi että hankkeessa pyrittiin vahvistamaan erikielisten runoilijoiden tunnettuutta Suomessa, haluttiin nostaa esiin myös heidän identiteettiään. Monien runoilijoiden asema on heidän kotimaassaan toisenlainen kuin runoilijoilla Suomessa. Tämä välittyi vahvasti joidenkin runoilijoiden runoista. Esimerkiksi vuorimariksi kirjoittavan Valeri Mikorin runoissa painottuu marin kielen asema vähemmistökielenä: ”puhut väärää kieltä”, ”unohtaa juuresi, kielesi, ja se, kuka olet...”. Runokohtauksia-hankkeen kautta Bjarmia & Beowulf -hankkeeseen löytyi venäläistaustainen runoilija Daniil Kozlov. Esiintyessään runoilija käyttää salanimeä *Susinnukke*, ja hän kertoo keksineensä salanimensä siksi, että ilman sitä hänen ei olisi mahdollista päästä Suomessa esiintymään ”suomalaisena”. Hän kokee, että venäjänkielinen nimi aiheuttaa turhaa leimautumista ja salanimen varjolla hän välttyy nimeensä liittyviltä ennakkoluuloilta. Hänen runonsa käsittelevät suomalaista kulttuuria ja sitä, miten vieraaksi hän tuntee olonsa asuessaan Suomessa.

Hyviä käytänteitä

Kustantajan löytäminen on julkaisutoimintaan tähtävien runohankkeiden keskeinen haaste. Hankkeen vastuuhenkilöt valitsivat antologian kustantajaksi pienkustantamon, joka toimii ennakkotilausperiaatteella. Runoviikko ry tilasi tietyn määrän julkaisuja, samoin Kiila ry, ja lisäksi tilausmahdollisuutta tarjottiin muille seuroille ja yhdistyksille. Esa Hirvosen kokemuksen mukaan pienkustantajalle jo sadan kirjan varma myynti merkitsee sitä, että kustannussopimus kannattaa kirjoittaa. Bjarmia-antologian kustantamoksi valikoitui Savukeidas, joka on kustantanut myös sekä Esa Hirvosen runoja että Ville Ropposen matkakirjoja.

Hankkeessa käytettiin hyväksi jo pitkään olemassa olleita tapahtumia, kuten *Runokuu*, *Littera Baltica* ja *Taiteiden yö*. Runoilijoiden vierailut ja esiintymiset järjestettiin niiden ympärille, ja siksi runokiertue myös tavoitti paljon yleisöä. Tunnettuuden lisäksi eri taiteenalojen yhteen-tuominen teki tapahtumista helpommin lähestyttäviä. Esimerkiksi osa yleisöstä tuli paikalle runotapahtuman hyvän maineen vuoksi. Tapahtumiin tuli toisaalta myös sellaisia ihmisiä, joita kiinnosti juuri suomalais-ugrilaisuus eikä niinkään runous. Osalla kävijöistä taas ei välttämättä ollut aiempaa kokemusta suomalais-ugrilaisesta kulttuurista. Jotkut ihmiset tulivat tilaisuuteen puolestaan juuri musiikkiesitysten vuoksi. Esimerkiksi Santtu Karhu & Talvisovat -yhtyeen maine hyvänä keikkabändinä houkutteli paikalle monia yhtyeen ihailijoita.

Tulevaisuudennäkymiä

Hankkeen Beowulf-nimisen osuuden tavoitteena on toimia suomalais-ugrilaisen runouden ikkunana Länsi-Eurooppaan. Suomalais-ugrilaisten runoilijoiden runojen englannin-, saksan- ja tanskankieliset käännökset ovat valmiina, ja englanninkieliselle antologialle etsitään kustantajaa. Parasta hankkeessa on Esa Hirvosen mukaan ollut esimerkin antaminen muille.

Hanke on antanut esimerkin siitä, miten saadaan kääntäminen onnistumaan niin pienistä kielistä, ettei ammattikäntäjiä ole käytettävissä. Kuka kääntäisi runoutta niittymarista tanskaan, ellemme me itse? Runoilijat Tanskassa, Saksassa ja Englannissa tietävät nyt jotain suomalais-ugrilaisten kielten runoudesta, asemasta ja ongelmista. Taiteilijavierailut ja antologiat/pienlehtijulkaisut ovat mahdollisia tulevaisuudessa nyt tehtyjen käännösten ansiosta.

- **Kuva 5.** Kohtaus *Dibbuk - Kahden maailman välillä* -näytelmästä.
- Kuva: Sanna Käsmä.

Dibbuk - Kahden maailman välillä

Dibbuk - Kahden maailman välillä oli *Idishe vort* -yhdistyksen aloitteesta syntynyt tutkimus- ja taidehanke, jonka tavoitteena oli valmistaa jiddišinkielinen näytelmä, tehdä jiddišinkielistä kulttuuria tunnetuksi Suomessa sekä tallentaa suomenjuutalaisten suullista perimätietoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunouden arkistoon. Hanke toteutettiin vuosina 2012–2014.

Hankkeen tausta

Jiddišin kieli on Keski- ja Itä-Euroopasta peräisin olevien juutalaisten kieli. Se on germaaninen kieli, joka pohjautuu keskiajan saksan (nk. keskiyläsaksan) murteisiin, ja sitä kirjoitetaan heprean kielen kirjaimistolla. Ennen toista maailmansotaa jiddišin puhujia on arvioitu olleen yli yksitoista miljoonaa. Suomessa jiddišin kieli on yksi historiallisista vähemmistökielistä ja sillä on arviolta toista sataa puhujaa. Kielen on arvioitu olevan vaarassa kadota Suomesta (Oikeusministeriö 2013: 105).

Dibbuk-hanke juontaa juurensa 2000-luvun alkuun, jolloin Suomessa heräsi uudenlaista kiinnostusta jiddišin kieltä kohtaan. Kiinnostuksen kasvu sai aikaan sen, että Isak Kantor ja Simo Muir perustivat *Idishe vort* -yhdistyksen. Yhdistyksen toiminta alkoi keskustelupiirinä, jiddišin kielen opetuksena ja muuna kulttuuritoimintana. Vuonna 2003 mukaan toimintaan tulivat näytelmä-

hankkeet. Tuolloin yhdistyksen perustajajäsen ja jiddišin kielen tutkija Simo Muir sekä ohjaaja Mikaela Hasán vastasivat jiddišin kielen teemavuodesta Helsingin Juutalaisessa Yhteiskoulussa ja valmistivat koulun oppilaiden kanssa näytelmän nimeltä *Bobe Maises – Isoäidin tarinoita*. Vuonna 2006 valmistui puolestaan yhdistyksen musiikinäytelmä *Mazl-tov! – Onnea vaan!* Sitä esitettiin myös seuraavana vuonna ja vuonna 2008 se vietiin vierasnäytäntönä Tukholmaan.

Dibbuk-hankkeen valmistelu alkoi vuonna 2012, jolloin Simo Muir ja Mikaela Hasán alkoivat työstää lyhennettyä ja uudelleen dramatisoitua versiota kirjailija ja kansatieteilijä S. An-skyn näytelmästä *Der dibuk – tsvishn tsvei veltn* (*Dibbuk – Kahden maailman välissä*). Näytelmä on alun perin vuodelta 1914, ja se perustuu juutalaiseen mystiikkaan, kansanperinteeseen ja tarinoihin, joita An-sky keräsi juutalaisten keskuuteen suuntautuneilla etnografisilla tutkimusmatkoillaan Venäjällä 1912–1914. Näytelmä on yksi tunnetuimmista jiddišinkielisistä näytelmistä, ja sitä on esitetty lukuisilla eri kielillä. Suomessa näytelmä on aiemmin nähty sekä jiddišiksi että suomeksi. Jiddišiksi sitä esitettiin Helsingissä edellisen kerran vuonna 1930. Tuohon aikaan Helsingin juutalainen yhteisö oli vielä pitkälti kaksikielinen ja puhui jiddišin ohella ruotsia. Vuonna 1934 Kansallisteatteri esitti näytelmän Aino Kallaksen suomennoksena. Tämän jälkeenkin näytelmää on esitetty suomeksi, viimeksi vuonna 2002 niin näytelmänä kuin myös nukketeatteriesityksenä.

Hankkeen toteutus

Näytelmä oli osa suomenjuutalaisen teatteriharrastuksen jatkumoa, sillä sen valmistamisen rinnalla ja taustalla kulki Simo Muirin tekemä tutkimus näytelmän esityshistoriasta Suomessa ja S. An-skyn vaiheista Karjalankannaksella sekä suomenjuutalaisten muistitiedon keruu. Hankkeessa yhdistyi siten tieteen ja taiteen tekeminen, ja tutkimus antoi syvemmän ymmärryksen ja vahvemman pohjan näytelmän tekemiselle.

Idishe vort -työryhmä halusi valmistaa *Dibbukista* uuden jiddišinkielisen version ja tehdä sen avulla tunnetuksi Helsingin ja Suomen monikulttuurista ja monikielistä historiaa. Alkuperäisestä, folkloreltaan ja henkilöhahmoiltaan hyvin runsaasta näytelmästä otettiin työryhmän työstämäänsä versioon noin viidennes. Useita hahmoja jätettiin pois, myös jopa kokonainen näytös. Lopputulokseen jäi tekstin ydin, ja elokuvan dramaturgiaa hyödyntäen etualalle nostettiin näytelmän rakkaustarina. Työryhmä teki ensimmäisen käsikirjoituksen Aino Kallaksen suomennoksen pohjalta, mutta sitä ei lopulta otettu näytelmän tekstitykseen kielen vanhahtavuuden (esim. *ylkä*) vuoksi. Sen sijaan alun perin heprean kielen kirjaimistolla kirjoitettu teksti translitteroitiin Helsingissä puhutun jiddišin murteen mukaisesti, ja jiddišin kielen harrastaja Pekka Levanto käänsi näytelmän suomeksi. Prosessi vaati runsaasti taustatyötä ja useita eri vaiheita, ennen kuin päästiin lopputulokseen, joka tyydytti tekijöitä.

Jotenkin se ajatus tän prosessin aikana selkiintyi, ja me saatiin nää sopimaan ihan näin yks yhteen. Me koettiin että me tehdään hyvin samaa mitä An-sky on ollut tekemässä, [mitä hän

*oli] ajatellut ja että An-skyn ajatus oli just avata tätä kulttuuria venäjänkieliselle [yleisölle].
[- -] Tuntuu että me ymmärretään mitä hän on ajanut takaa. Ja se myös auttoi meitä tän
näytelmän saamisessa semmoseen [kuntoon] että me voidaan elää sen kanssa.*

Näytelmä rikkoo monia tabuja ja rajoja, ja se keskusteluttaa näkemyksiä esimerkiksi siitä, mikä on naisen rooli konservatiivisessa yhteisössä. Työryhmä katsoo päässeensä kiinni An-skyn alkuperäisestä ajatuksesta tuomalla esiin ristiriitoja, joita traditioiden tiukka noudattaminen tuo nykypäivän yhteiskunnassa. Näytelmän prologi on kokonaan uusi, ja siinä tuodaan esiin ihmisen suhde omaan taustaan ja kulttuuriin. Keskeinen kysymys on: mitä tapahtuu identiteetille, kun kieli häviää?

Näytelmän ohjasi Mikaela Hasán, ja näyttelijöiden kielivalmennuksesta vastasi Simo Muir. Musiikilla oli keskeinen rooli näytelmän tulkinnessa. Musiikin sävelsi vanhojen etnografisten tallenteiden inspiroimana Markus Fagerudd, ja sen esitti hanketta varten koottu kuoro, jota johdatti Ruut Kiiski. Koreografina oli Hanna Brotherus. Muu työryhmä koostui amatöörinäyttelijöistä. Pääosan esittäjä Judith Regwan oli ollut mukana kymmenen vuotta aiemmin toteutetussa koulunäytelmässä. Suurimmalla osalla työryhmästä ei kuitenkaan ollut kosketuspintaa jiddišin kieleen entuudestaan, vaan he tulivat hankkeeseen Simo Muirin sanoin ”pystymetsästä, et niillä ei ollut käsitystä, et mihin olivat edes lähtemässä mukaan”. Toisaalta mukana oli myös jiddišin kielen harrastajia ja sellaisia henkilöitä, jotka vielä muistivat kuulleensa kieltä perhepiirissään. Vain yhdellä kuorolaisella jiddiś on yksi äidinkielistä.

Näytelmän ensi-ilta oli 1.12.2014 Universum-teatterissa. Kaikkiaan näytelmää esitettiin joulukuussa 2014 seitsemän kertaa, joka kerta täysille katsomoille. Hanketyöskentelyn pohjalta syntyi lähes 60-sivuinen käsiohjelma (Muir, Hasán & Helgaker 2014), jossa on hanketta ja aihepiiriä koskevia artikkeleita. Käsiohjelma sisältyi lipun hintaan, ja sen avulla tekijät pyrkivät avaamaan juutalaista kulttuuria sekä antamaan katsojille mahdollisuuden syventyä aiheeseen näytelmän näkemisen jälkeenkin. Näytelmästä tehtiin myös dvd-tallenne, ja hankkeeseen liittyvää aineistoa tallennettiin Teatterimuseon kokoelmiin. Hankkeessa mukana ollut valosuunnittelija Mari Agge kirjoitti hankkeesta kulttuurihistorian kandidaatintutkielmansa¹⁸ Turun yliopistossa. Simo Muirin tekemät suomenjuutalaisten suullista perimätietoa koskevat haastattelut on talletettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äänitearkistoon. Simo Muir ja Mikaela Hasán ovat pitäneet esitelmiä hankkeesta sekä Suomessa että ulkomailla.

Monikielisesti jiddiśin jäljillä

Hankkeen työryhmän jäsenillä oli useita eri äidinkieliä, ja hanketta valmisteltaessa kommunikoiitiin monella kielellä: suomeksi, ruotsiksi, jiddiśiksi, englanniksi ja norjaksi. Hankkeen tuotta-

---

18 Tsvishn tsvei veltn – kahden maailman välillä: Näytelmäteksti ja jiddiśin kieli siltoina menneisyyteen 1914–2014.

ja oli norjankielinen, ja useat muutkin työryhmän jäsenet osasivat norjaa. Työryhmän kielellinen toiminta heijastaa Simo Muirin mukaan juutalaisen yhteisön arkipäivää, jossa kieliä vaihdetaan luontevasti kaiken aikaa. Lingua francana juutalaisyhteisöissä on nykyään usein englanti.

Hankkeen keskiössä oli kaiken aikaa jiddišin kieli ja jiddišinkielinen juutalainen kulttuuri. Tavoitteena oli edistää kielen tunnettuutta Suomessa, ja sitä tavoiteltiin esittämällä *Dibbuk*-näytelmä kokonaan sen alkuperäisellä kielellä. Vuorosanojen opettelu antoi hankkeen jäsenille mahdollisuuden tutustua lähemmin jiddišin kieleen ja kielen kautta myös juutalaiseen kulttuuriin. Katsojille puolestaan näytelmä tarjosi harvinaisen tilaisuuden kuulla jiddišiä. Toteutus oli kuitenkin monikielinen, sillä esitys tekstitettiin suomeksi ja käsiohjelmassa oli näytelmästä ruotsinkielinen synopsis. Syksyllä 2015 valmistuneeseen dvd-tallenteeseen lisättiin englanninkielinen tekstitys. Kansainvälisen näytelmästä tekee Simo Muirin mukaan jo sen alkuperäinen kieli, koska sen avulla esitys on mahdollista viedä moneen maahan, esimerkiksi Varsovaan tai Krakovaan jiddiš-kulttuurin festivaaleille.

Hankkeen aikana työryhmä kehitti useita uusia työskentelytapoja ja toimintamalleja, joiden avulla jiddišin kieli otettiin vähitellen haltuun esityskieleksi asti. Tuttavuutta kielen kanssa tehtiin muun muassa erilaisten leikkien avulla, ja sillä tavoin näyttelijät oppivat kielen sanoja ja merkityksiä mieleenpainuvalla tavalla.

Vuorosanojen opiskelussa oli kuitenkin runsaasti työtä. Vuorosanoja harjoiteltiin ensin pienissä ryhmissä, ja vähitellen niihin yhdistyi liike ja näyttelemineen. Muir veti lukutyöpajaa, jossa oli vuorotellen yksilö- ja ryhmätapaamisia. Rinnalla kulki toinen työpaja, jossa alettiin työstää kohtauksia osa kerrallaan. Kohtausten sisältöä ideoitiin yhdessä näyttelijöiden kanssa. Tunteen saaminen vieraskielisiin vuorosanoihin oli aluksi haastavaa, mutta teksti syttyi elämään, kun sanojen merkitys oli sisäistetty ja näyttelijät olivat valmiita lisäämään liikettä ja fyysisyyttä. Itse esityksestä kasvoi lopulta kokonainen moniulotteinen maailma: siinä yhdistyivät näyttelemineen, musiikki, tanssi, videoprojisointi ja valot. Moniulotteisuus antoi työryhmän jäsenille vahvan henkilökohtaisen kokemuksen kielestä ja kulttuurista.

Juutalaistaustaisille näyttelijöille jiddišin kieli toimi siteenä muihin sukupolviin ja palautti heidän mieleensä asioita menneisyydestä. Hankkeen tavoitteena olikin juuri saada mukana olevat henkilöt ensin kiinnostumaan ja sitten arvostamaan omaa kulttuuriperintöään.

Osalla on just ne juuret ja tää tuo jotain takaisin siitä lapsuuden kielimaisemasta tai äänimaisemasta. Ja sit yhtäkkiä ihmiset herää, et näitä heräämisiä on ollut aika monta tässä hankkeessa. [- -] Et ihmiset alkaa ihan, kun esimerkiksi me ollaan käyty käsikirjoitusta läpi, sit nää jotka on kuullut jiddišiä kotona niin he jotenkin, se tuo muistikuvia et hei, et mähän ymmärrän. Mä muistan että mun isoisä sanoi tai käytti just tätä. Ja et se on ollut hirveen hieno nähdä. [- -] Nää ihmiset jotka on mukana joilla on se, taas se jiddišin tausta siellä jos-

sain, se on hyvin vahva sellanen, enemmän niin kuin tunnekieli, niin jotenkin must tuntuu et se myös näkyy siinä näyttelemisessä. Että he on saanut jonkinlaisen linkin tai otteen siihen vanhaan. Niin kuin yks näist näyttelijöistä sanoi just, et nyt hän tekee sen niin kuin hänen isoisänsä teki. Tai nyt hän sanoi sen niin kuin, et se [on] jotenkin kropassa.

Hankkeessa koettuja onnistumisia

Kaikkiaan näytelmän näki, kenraaliharjoitus mukaan lukien, yli 600 henkilöä. Näytelmä sai positiivista julkisuutta niin suomen- kuin ruotsinkielisessä mediassa, muun muassa Yleisradion pääuutisissa 1.12.2014 ja FST:n kulttuurimakasiiniohjelmassa *Kollektivet* 28.11.2014. Kummassakin tapauksessa uutisen etualalle oli nostettu jiddiš esityskielenä sekä se tieto, että edellisen kerran kieltä kuultiin suomalaisen teatterin lavalla vuonna 1930. Tekijät kokevatkin saaneensa aikaan merkittävän tuloksen medianäkyvyydellä mitattuna.

Se on hienoa, et nää tekstit ja tää mikä on jossain siellä arkistojen kätköissä, että se yhtäkkiä voidaan nähdä. Ja että tää kieli on saanut tämmöisen nosteen tän, melkein ei nyt nollatasota mut hyvin sellaisesta marginaalista, niin yhtäkkiä et on YLEn pääuutisissa. Ja Idische vort, joka on tämmönen pieni piskuinen piiri, niin yhtäkkiä saa näin [näkyvyyttä].

Näytelmää oli katsomassa monia teatterialan ammattilaisia ja suomalaisia vaikuttajia. Esitys sai heiltä runsaasti kiitosta. Palautteen mukaan näytelmän tulkinta ja esitystapa videoinstallaatioineen teki mahdolliseksi tutustua lähemmin jiddišin kieleen ja kulttuuriin. Esiintyjät ja muut tekijät saivat puolestaan välitöntä palautetta esityksen jälkeen järjestetyissä tilaisuuksissa. Tilaisuuksien juutalaisen tarjoilun järjesti *Judiska Fruntimmers Völgörehetsförening*, jonka kanssa *Idische vort* on tehnyt yhteistyötä aiemminkin. Katsojapalaute oli kaiken kaikkiaan innostunut, mikä osoittaa, että teatteri on vahva väline, joka antaa mahdollisuuden tutustua toiseen kulttuuriin elämyksen kautta, osaamatta esityksessä käytettyä kieltä.

Joku just sanoi sitä et juoni oli niin mukaansatempaava ja kaikki se musiikki, et unohti ihan et on katsomassa jotain jiddišinkielistä [näytelmää].

Näytelmähankkeeseen osallistuneet kahdeksan näyttelijää, neljätoista laulajaa ja teatterialan ammattilaiset antoivat runsaasti myönteistä palautetta hankkeen merkityksestä heille. Useille osallistujille hanke syvensi tietämystä omasta taustasta sekä palautti muistoja vanhemmista, isovanhemmista ja koko juutalaisen yhteisön jiddišinkielisestä menneisyydestä. Niille ryhmän jäsenille, joilla ei ollut juutalaista taustaa, projekti herätti kiinnostuksen jatkaa juutalaiseen kulttuuriin perehtymistä. Lisäksi hanke avasi monille uusia itseilmaisun kanavia ja rikkoi siten heidän henkilökohtaisia rajojaan. Melkein kaikki kuorolaisiksi lupautuneet miehet olivat vannonneet hankkeeseen ryhtyessään, että he ”eivät sitten tanssi tai näyttele”, vaan vain laulavat. Vähi-

tellen he olivat antaneet periksi ja osallistuivat lopulta näytelmään kaikilla tavoin, sekä omaksi että omaistensa yllätykseksi.

Haasteita ja tulevaisuudennäkymiä

Hanke oli lähtökohdiltaan haastava ja työmäärältään valtava: jo yksistään näyttelijöiden kanssa käytyihin harjoituksiin käytettiin yli 250 tuntia syksyn 2014 aikana. Sen vuoksi joistakin alkupe-
räisistä suunnitelmista, kuten näytelmän yhteyteen järjestetystä vähemmistökieliä koskevasta
seminaarista, oli pakko luopua. Näytelmän tekeminen oli useista syistä paljon isompi haaste kuin
tekijät ennalta arvasivat. Aiempiin näytelmiin verrattuna Dibbukin teksti osoittautui totuttua työ-
lämmäksi saada haltuun. Hankaluuksia tuotti erityisesti kielen rytmi ja muut ääntämiseen liit-
tyvät seikat. Hankejohtaja Simo Muir hioikin esiintyjien ääntämistä pitkään sekä yksilöllisissä ta-
paamisissa että pienryhmissä. Näyttelijät osallistuivat myös päivän pituiseen työpajaan, jossa he
saivat harjoitella vuorosanojen ääntämistä newyorkilaisen folkloristin Itzik Gottesmanin kanssa.

Ääntämishaasteiden ohella näytelmän kieli oli vanhahtavaa ja pitkälti henkimaailman asioi-
ta käsittelevä teksti varsin abstraktia. Tekstissä oli myös paljon pitkiä vuorosanoja, ja niiden
harjoittelu jatkui aivan kenraaliharjoituksiin asti. Työryhmän jäsenet tekivätkin 12-tuntisia työ-
päiviä useiden viikkojen ajan ennen ensi-iltaa. Paitsi tutkimusta ja taiteellista asiantuntemusta
teatterin tekeminen vaati myös markkinointia. Pienellä ryhmällä hoidettiin yhteistoiminnalli-
sesti monenlaisia käytännön asioita. Loppuunmyytyjen esitysten takana oli paljon mainontaa
sosiaalisessa mediassa ja juutalaisen yhteisön sisällä. Muirin mukaan lopputuloksesta, jossa
kaikki oli kohdillaan, ei voinut aavistaa, millainen työmäärä esityksen eteen oli tehty.

Näytelmän ohella hankkeen tavoitteena oli innostaa juutalaisen yhteisön jäseniä keräämään
muistitietoa juutalaisesta esittävästä taiteesta. Hankkeen alkuvaiheessa selvisi, että SKS:n ar-
kistoissa oli entuudestaan vain yksi aiheeseen liittyvä haastattelu. Näytelmän valmistamisen
ohella Muir ja Hasán laativat haastattelurungon, jonka avulla muistitietoa on mahdollista kerä-
tää systemaattisesti juutalaisen yhteisön jäseniltä. Hankkeen loppuvaiheessa äänitearkistossa
oli tallennettuna kahdeksan Muirin tekemää haastattelua. Tulevaisuudessa muistitiedon tallen-
tajiksi toivotaan erityisesti Dibbuk-hankeesta mukana olleita:

Mä tavallaan voin myös kouluttaa heitä siihen, tekemään tätä haastatteluhommaa. Et sillä tavalla me saadaan tää, et jos mä saan nyt joitakin kymmeniä tunteja tän hankkeen aikana sinne, niin sitten jos sitä alkaa ihmiset tekemään, niin kuin yks henkilö sano että hän voi haastatella koko suvun ihmiset. [- -] Että yksi ihminen pystyy tekemään vain rajallisen [määrän], mut se että jos saa tän yhteisön heräämään tähän, niin se on hienoa.

Tulevaisuudessa hanketoimijoilla on tarkoitus kulkea An-skyn jalanjäljissä myös siten, että he keräävät juutalaiseen kulttuuriperintöön sisältyvää esineistöä ja sillä tavoin herättävät arvos-

tusta kulttuuriperintöä kohtaan. Esineistön keräämisestä ja tallettamisesta on tarkoitus käydä keskusteluja Museoviraston kanssa.

Teatteri kielenelvytyksen keinona

Teatterihankkeen taustalla on jiddišk-kulttuurin ja jiddišin kielen kohtalo: vähemmistökielten käytön yleinen väheneminen modernisaation ja nationalismin paineissa sekä 1900-luvun traagiset tapahtumat ovat saaneet jiddišin kielen ja kulttuurin lähes katoamaan Euroopasta ja myös Suomesta (ks. tarkemmin Muir 2009). Jiddiškinkielisyys on ollut tietynlainen taakka, ja kieleen on liittynyt negatiivisia assosiaatioita.

Siihen liittyy paljon myös stigmaa. Ja ihan niin kuin Suomessakin, mitä mä oon kuullut ihmisten sanovan, just et hävetti aivan hirveesti, jos vanhemmat saatto puhua jiddišä kadulla.

Tällaisissa oloissa kieli on ymmärrettävästi haluttu piilottaa. Hankkeen tarkoituksena onkin ollut juuri teatterin tekemisen kautta herättää tietoisuutta kielestä, elvyttää sitä ja tuoda sitä takaisin ihmisten elämään. On merkille pantavaa, että näytelmän tekijäjoukossa oli sellaisia henkilöitä, joiden isovanhemmat olivat näytelleet jiddiškinkielisissä näytelmissä 1920- ja 1930-luvuilla. Myös katsojissa oli niitä, joiden vanhempien kuvia oli Universum-teatterin aulan teatterijulisteissa ja valokuvanäyttelyssä.

Uudelleen virinnyt kiinnostus opetella jiddišä on todiste siitä, että aika kielen elvyttämiselle on otollinen. Teatteri puolestaan tarjoaa välineen, jonka avulla itseään voi ilmaista uudella kielellä. Kyse ei ole kuitenkaan vain teatterintekemisen lopputuloksesta – tässä tapauksessa jiddiškinkielisestä esityksestä – vaan prosessista, jonka kautta luodaan linkki vanhaan kulttuuriin ja sen aikaisiin kulttuuritoimintaa koskeviin muistoihin.

Se on mun mielestä sillä tavalla hienoa, et se kieli antaa myös ihmisille just mahdollisuuden, jotka ei ehkä muuten opiskelis sitä kieltä, niin päästä jollain tavalla käyttämään sitä. Se tekee sen kielen sillä tavalla eläväks ja tuo sen kulttuuriperinnön myös, niin kuin tässä tapauksessa, niin se tuo sen myös esille.

Idishe vort -yhdistyksen tavoitteena on seurata ja tallentaa näytelmästä käytyä keskustelua. Yhdistys kartoittaa myös mahdollisuuksia esittää näytelmä uudelleen vuonna 2016. Yhdistys aikoo jatkaa jiddiškinkielisten esitysten valmistamista tulevaisuudessakin ja suunnittelee silloin hyödyntävänsä hankkeen aikana omaksuttuja menetelmiä. Simo Muirin mukaan esitys on inspiroinut myös muita kulttuurin ammattilaisia suunnittelemaan omia vähemmistökielisiä teatteriprojekteja.

● **Kuva 6.** *Mother's Tongue* -festivaalin mainos. Kuva: Egle Oddo.

Mother's Tongue

Mother's Tongue oli kokeellinen taide- ja tutkimushanke, jossa kolmekymmentä performanssitaiteilijaa valmisti ja esitti festivaalissa teoksensa aiheesta *A Lack of Mother Tongue*. Hanke tarjosi samalla tutkimuskohteen Helsingin yliopiston kulttuuriantropologian tutkijoille ja opiskelijoille, jotka osallistuivat festivaalin tapahtumiin. Hankkeen tavoitteena oli ensinnäkin selvittää, miten äidinkielen puute vaikuttaa taiteen tekemiseen. Toiseksi festivaalin aikana pyrittiin rakentamaan yhteisöllisyyden tunnetta taiteilijoiden kesken. Kolmas tavoite oli tuoda suomalaisen yleisön tietoisuuteen, millainen on maahanmuuttotaustaisten taiteilijoiden asema. Festivaali *Mother's Tongue* järjestettiin Universum-teatterissa 13.–19.10.2014.

Hankkeen tausta

Ennen *Mother's Tongue*-hanketta hollantilaistaustainen performanssitaiteilija Willem Wilhelmus oli järjestänyt kaksi muuta samaan teemaan liittyvää performanssitaiteen tapahtumaa. Niiden syntyhistoria kuvastaa Suomen muuttunutta kielitilannetta: alalla kuin alalla – myös taiteilijoina – työskentelee aiempaa enemmän eri taustoista tulevia, eri kieliryhmiä edustavia ja myös monikielisiä ihmisiä.

Wilhelmus oli järjestänyt performanssitapahtumia Suomessa jo yli kymmenen vuoden ajan. Muutama vuosi sitten hän havaitsi, että esiintyjien joukossa alkoi olla yhä enemmän maahanmuutto-

taustaisia taiteilijoita. Wilhelmuksen mukaan transkulttuuriset taiteilijat olivat myös hyvin aktiivisia sekä taiteentekijöinä että tilaisuuksien järjestäjinä ja siten he vaikuttivat uuden asuinmaansa kulttuuriin. Tuodakseen esille muuttunutta tilannetta hän järjesti vuonna 2011 Suomeen muualta muuttaneiden performanssitaiteilijoiden festivaalin nimeltä *Fake Finn Festival*.

Osallistuessaan ulkomailla performanssitaiteen tapahtumiin Wilhelmus kertoi tästä järjestämästään festivaalista ja huomasi, että se herätti paljon kiinnostusta ja innostuneita reaktioita. Hän päätteli, että samantapainen festivaali voisi olla hyvä järjestää uudestaan. Tällä kertaa hän päätti kutsua mukaan eri maista taiteilijoita, jotka asuvat kotimaansa ulkopuolella. Festivaali sai nimekseen *UPROOTED Fake Nations Festival*, ja se järjestettiin vuonna 2013.

Näiden kahden festivaalin innoittamana ja saamiensa kokemusten pohjalta Wilhelmus suunnittelei uuden hankkeen, joka tällä kertaa keskittyisi kieleen, erityisesti äidinkieleen ja sen käyttömahdollisuuksien puutteeseen. Performanssitaiteen kannalta kiinnostavaa teemassa on muun muassa se, että performanssitaiteilijat eivät Wilhelmuksen mukaan tavallisesti kommunikoi taidetta tehdessään verbaalisesti vaan taiteellisen ilmaisun kautta, taiteen kielellä. Mutta vaikuttaako äidinkieletön ympäristö kuitenkin heidän taiteeseensa?

Hankkeen toteutus

Willem Wilhelmus tiedotti festivaalista performanssitaiteilijoiden verkostolleen sähköpostin ja sosiaalisen median kautta. Festivaalin teema herätti paljon kiinnostusta eri puolilla maailmaa, ja Wilhelmus sai useita yhteydenottoja, joissa taiteilijat pyysivät päästä mukaan. Taiteilijoiden mukaan teema itsessään oli erityisen inspiroiva. Kiinnostusta selittää myös se, että vastaavanlaiset johonkin tiettyyn teemaan keskittyvät festivaalit eivät ole tavanomaisia performanssitaiteen alalla.

Mother's Tongue -festivaaliin osallistui kaikkiaan 10 Suomessa asuvaa ja 20 ulkomailla työskentelevää performanssitaiteilijaa. Osallistujille oli yhteistä se, että he asuivat ja tekivät taidetta oman kieliympäristönsä ulkopuolella. Festivaalin järjesti Willem Wilhelmus yhdessä kuvataiteilija Egle Oddon kanssa. Wilhelmus toimi kuraattorina ja valitsi festivaalin taiteilijat. Hän sanoi valintakriteerinään aina olevan sen, että esityksen pitää sisältää jotain uutta. Esitys saa vaikka epäonnistua, kunhan se on elävä ja siitä löytyy uuden asian siihen tuoma jännite.

Hankkeeseen sisältyi myös tutkimuksellinen puoli. Wilhelmusta kiinnosti, miltä performanssitaiteen tapa kommunikoida näyttää ulkopuolisen silmin, ja hän kutsui mukaan hankkeeseen antropologian tutkijat Anu Lounelan ja Pekka Tuomisen. Heidän lisäksi tutkimusryhmään kuului 11 opiskelijaa, jotka olivat aiemmin syksyllä aloittaneet etnografisen menetelmän ja kirjoittamisen kurssin Helsingin yliopistossa. Yhtenä kurssin osasuorituksena oli kenttätöön

tekeminen festivaalin yhteydessä. Opiskelijoiden tehtävänä oli paitsi osallistua festivaaliin myös tutustua yhteen taiteilijoista sekä osallistua tämän ja muidenkin taiteilijoiden esityksiin.

Yhteistyössä esitystaiteen ja -teorian professori Ray Langenbachin kanssa Anu Lounela järjesti performanssiin liittyvän työpajan, johon osallistui esitystaiteen ja antropologian opiskelijoita, heidän opettajansa sekä Willem Wilhelmus. Pekka Tuominen puolestaan teki puolistrukturoidut haastattelut kaikkien taiteilijoiden kanssa. Haastattelut koskivat taiteilijoiden henkilöhistoriaa, kielenvaihtoa, äidinkielen puutetta sekä sitä, miten heistä oli tullut transkulttuurisia taiteilijoita.

Viisi päivää kestänyt festivaali koostui useasta osasta. Siinä oli festivaalin teemaan liittyviä performanssiesityksiä, henkilökohtaisia haastatteluja ja keskustelutilaisuuksia. Performanssiesitykset järjestettiin Universum-teatterissa, kun taas haastattelut tehtiin ja keskustelut käytiin Suomen valokuvataiteen museossa. Keskustelutilaisuudet taltioitiin videomateriaaliksi tulevaa katalogia varten.

Taidetta kielettä, kielellä ja kielillä

Monikielisyys oli hankkeen keskeinen teema. Taiteilijoiden kertomien tarinoiden pohjalta oli tavoitteena selvittää, miten äidinkielen puhumattomuus vaikuttaa taiteilijan tekemään työhön tai elämään performanssitaiteilijana. Mitä merkitystä on kielenvaihdolla? Wilhelmuksen mukaan hänellä ei ollut etukäteisoletusta siitä, mikä yhteys asioilla olisi.

Festivaalin aikana puhuttiin useita kieliä: englantia, saksaa, ranskaa, hollantia, espanjaa, kiinaa, portugalia, arabiaa, hepreaa, unkaria, islantia, ruotsia, venäjää ja puolaa. Wilhelmuksen mukaan hankkeen monikielisyys ilmeni kuitenkin ennemmin taiteen kielellä: festivaalin aikana nähtiin suuri määrä erilaisia esityksiä. Kun verbaalista kieltä ei ole, silloin otetaan käyttöön taiteellinen ilmaisu, joka antaa paljon enemmän mahdollisuuksia kuin rajalliset, perinteisesti kieliksi mielletyt kielet. Verbaalisen kielen rajallisuus näkyy kokeellisessa elävässä taiteessa erityisen hyvin siksi, että taiteenlajin olennainen osa on vuorovaikutus yleisön kanssa. Performanssissa yleisön kielitaustalla ei juuri ole merkitystä.

Festivaalin teema herätti taiteilijoissa monenlaisia ajatuksia. Wilhelmus on pohtinut asiaa paljon itsekin. Hänen mukaansa äidinkieltä ei voi irrottaa elämästä pois, koska kieli on niin kiinteästi sidoksissa kulttuuriin ja myös siihen maahan, josta on kotoisin. Hän kertoi kysyneensä itseltään useasti, onko hänellä vielä yhteys entisen kotimaansa kulttuuriin. Hän arvelee olevansa edelleen sidoksissa siihen mutta eri tavalla kuin siinä tapauksessa, että vielä asuisi siellä. Festivaaliin osallistuneiden taiteilijoiden mukaan ulkomailla asuminen tuottaa tilanteen, jossa taiteilija ei ole pelkästään vailla omaa äidinkieltä vaan myös ilman kunnollista kieltä. Mitään kieltä ei tunne hallitsevansa sataprosenttisesti, ja äidinkielen paikan on ottanut englanti – tai oikeammin huonosti puhuttu englanti, Globish.

Festivaalin keskusteluissa nousi esiin myös se, että uudessa asuinympäristössä asuva tuntee olevansa eräänlaisessa välitilassa:

Then you live in a new country, and yes, you can learn the language, it doesn't matter, you know people, you build up something. And still there are many factors that you don't know. Often you live in a limbo land and that feeling remains, however long you live somewhere. But then you go back to your home country where you come from, and that is strange also, because that is not the same any more.

Yksilöllisten esitysten ohella festivaaliin sisältyi taiteilijoiden yhteinen performanssi, joka pidettiin Suomen valokuvataiteen museossa. Wilhelmus luonnehtii sitä ”kollektiiviseksi kielikakofoniaksi”, jossa kaikki alkoivat puhua omalla kielellään. Yhteisestä kieliperformanssista ilmeni yhdenlainen vastaus festivaalin pääkysymykseen: mikä yhteys äidinkielellä – tai sen puutteella – on taiteen tekemiseen?

We just started to talk in our one language, in our own mother tongue. And without the intention to be understood. [- -] We were kind of communicating, everybody was talking as if we were talking on the market place, but everybody in their own language. So there was Chinese, Arabic, Spanish, English, Dutch, German, French, everything. And then you see suddenly the faces of people and the energy of the individuals. I've never seen this Chinese woman being so in her element and her face so expressive. Because she was speaking Chinese. [- -]. And it is not only about the language that is richer and more right, but it's also the whole body, the expression, whatever. So that was really something to see.

Haasteita ja hyviä käytänteitä

Festivaali opetti Wilhelmukselle sen, että työryhmän olisi pitänyt olla suurempi tai osa tehtävistä olisi pitänyt ulkoistaa. Hankkeen toteutuksessa tarvittiin muun muassa talousasioiden osamista, tekniikan hallintaa ja ruokahuoltoa. Hyödyksi olisi ollut myös tuottaja, joka olisi hoitanut esimerkiksi tiedottamisen. Hankkeessa työskentelivät vain Willem Wilhelmus ja Egle Oddo, joilla kummallakin oli kädet täynnä työtä festivaalin järjestelyissä.

Työryhmän apuna oli Egle Oddon italialainen isä, joka tuli Suomeen Sisiliasta asti ja toi mukanaan autolastillisen italialaisia ruokatarvikkeita. Yhdessä vaimonsa kanssa hän valmisti festivaalivieraiden lounaat ja päivälliset. Ruoka olikin olennainen osa osallistujien ryhmäytymistä. Wilhelmuksen mukaan pitkän pöydän ääressä nautitut päivälliset loivat yhteisöllisyyttä taiteilijoiden keskuuteen. Kun taiteilijat jakoivat kokemuksiaan kielimuurista ja siitä, miltä tuntuu asua entisen kotimaan ulkopuolella, he saivat samalla mahdollisuuden samaistua toisiin samassa

tilanteessa oleviin taiteilijoihin. Paitsi että ruokaa syötiin, ruoan kielellä myös kommunikointiin useissa festivaalin performanssiesityksissä; *Mother's Tongue* oli ihan kirjaimellisesti suussa.

Hankkeen merkitys

Festivaalin yleisömäärät olivat performanssitaiteen mittapuulla tarkasteltuna merkittäviä. Arki-iltoina esityksissä oli läsnä viitisenkymmentä katsojaa ja viimeisenä iltana noin kaksisataa. Yleisömenestyksen perusteella Wilhelmus uskookin, että tavoitteena ollut taiteilijoiden aseman esiin nostaminen toteutui.

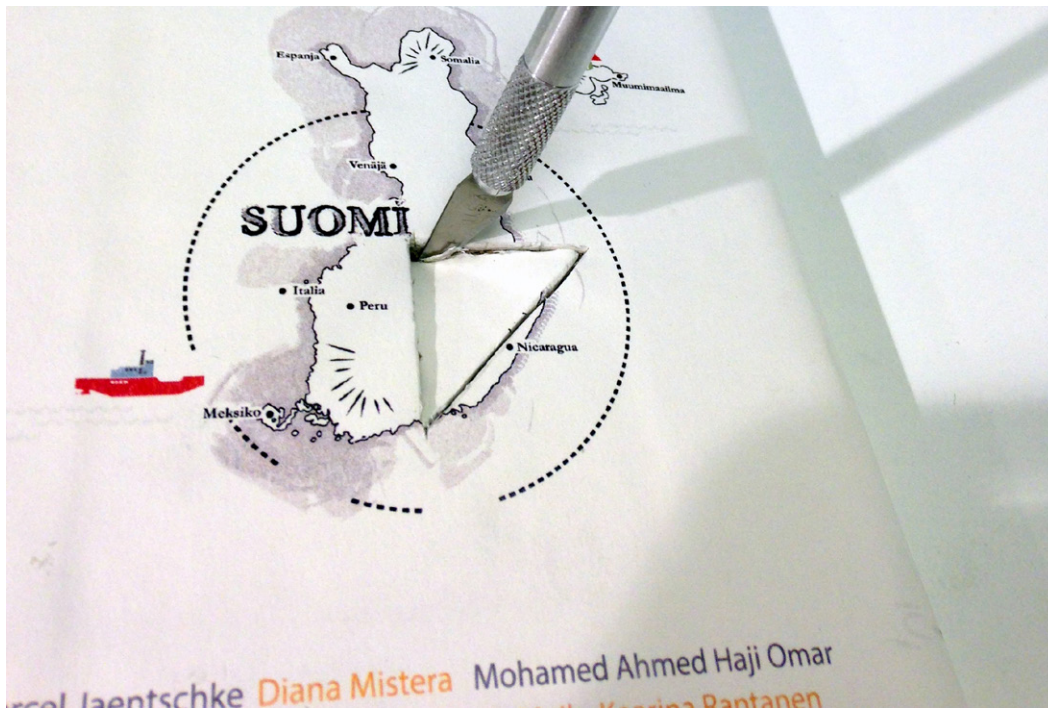
It definitely gave a boost to the status of multilingual artists as awareness about their position turned into respect for their efforts.

Festivaaliin osallistuneille taiteilijoille hankkeella oli useita myönteisiä vaikutuksia. He verkostoituivat ja saivat siten luotua omalle tulevalle työskentelylleen tärkeitä kontakteja. Wilhelmuksen mukaan työskentely festivaalin teeman parissa saattaa virittää taiteilijoissa uusia aiheita sivua-
via esityksiä, mutta niiden toteutumisen aikatauluista on mahdotonta sanoa mitään. Festivaaliko-
kokemus saattaa kantaa hedelmää lähivuosina.

Anu Lounelan mukaan hankkeeseen osallistuneille tutkijoille festivaali oli antoisa kokemus. Mukana olleilla opiskelijoilla oli ainutlaatuinen tilaisuus tutustua taiteilijoihin ja oppia tekemään etnografista tutkimusta hankkeen aikana. Lounela kertoi, että eräs antropologian opiskelija kuvasi tilaisuutta silmiä avaavaksi. Opiskelunsa aikana hänen oli täytynyt opetella muokkaamaan ajatuksiaan tieteen vaikealle kielelle. Taiteilijatapaamisten yhteydessä hän ymmärsi, että taiteilijat ajattelivat pitkälti samoin kuin hän ja että he pohtivat samoja kysymyksiä kuin tutkijat, mutta kommunikoiivat niistä toisella tavalla.

Tulevaisuudennäkymiä

Festivaalin pohjalta on tekeillä katalogi, jossa festivaali dokumentoidaan kirjoituksin ja kuvin. Katalogista tulee moniääninen: siihen kirjoittavat Willem Wilhelmuksen lisäksi mukana olleet antropologit Anu Lounela ja Pekka Tuominen sekä taidekriitikko Otso Kantokorpi ja professori Ray Langenbach. Mukana on myös muutamien taiteilijoiden tekstejä. Wilhelmuksen mukaan tapahtumaa voi arvioida paitsi saatujen tutkimustulosten valossa myös katalogin tuottamisen kautta. Tiedusteluja on tullut jatkofestivaalista, ja mikäli hankkeen arvioinnin lopputulos on myönteinen, voi tulla ajankohtaiseksi järjestää vielä toinen vastaavanlainen festivaali.

- **Kuva 7.** Kierrätetystä materiaalista koottu Cartonera-kirja.
- Kuva: Vaida Sriebaliute-Norho.

Sivuvälo - Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?

Sivuvälo – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta? on monikielinen kirjallisuusprojekti, jonka tavoitteena on edistää Suomessa asuvien mutta muunkielisten, toisin sanoen muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä kirjoittavien runoilijoiden ja kirjailijoiden näkyvyyttä. Näkyvyyttä pyritään lisäämään tuomalla kirjailijoiden tekstejä käännoksinä suomenkielisten lukijoiden tietoisuuteen sekä tarjoamalla kirjailijoille mahdollisuuksia päästä esiintymään erilaisissa tilaisuuksissa. Tällä tavoin pyritään tuomaan erikielisten kirjailijoiden ääniä suomalaisen kirjallisuuden kentälle.

Hankkeen taustaa

Sivuvälo-projekti syntyi perulaistaustaisen runoilijan, Roxana Crisólogo Correan, aloitteesta. Projektin alku ulottuu aikaan, jolloin Crisólogo oli työharjoittelussa Taiteen edistämiskeskuksessa. Ennen projektin alkua kirjailijalla oli aiempaa kokemusta pienten runotapahtumien järjestämisestä Suomessa, mutta niihin oli osallistunut vain espanjankielisiä runoilijoita. Vuonna 2012 harjoittelupaikan myötä avautui mahdollisuus koota erikielisiä runoilijoita ja kirjailijoita yhteen. Samaan aikaan kansainvälisessä kirjakaupassa Arkadiassa järjestettiin keskustelupiirejä, joihin kokoontui keskustelemaan esimerkiksi englanniksi tai espanjaksi kirjoittavia kirjailijoita. Crisólogo osallistui näihin tilaisuuksiin ja tapasi useita kirjailijoita. Arkadian tapaamisista ja monikielisistä kirjailijoista tiesi kuitenkin vain harva. Roxana Crisólogo oli jo tuolloin kuullut muun muassa suomeksi kirjoit-

tavasta slovakialaissyntyisestä Alexandra Salmelasta sekä arabiaksi kirjoittavasta irakilaisyyntyisestä Hassan Blasimista. Pikkuhiljaa Crisólogo alkoi kerätä tietoa muistakin Suomessa asuvista ja omalla äidinkielellä kirjoittavista kirjailijoista ja runoilijoista.

Hankkeen toiminta

Kun Sivuvälo-projekti oli löytänyt tarpeeksi muunkielisiä kirjailijoita, tuli ajankohtaiseksi pohdita, missä määrin toisesta maasta Suomeen saapunut runoilija tai kirjailija tietää esimerkiksi julkaisumahdollisuuksistaan. Vuoden 2013 lopussa Sivuvälo-hanke alkoi selvittää muunkielisten kirjailijoiden asemaa suomalaisen kirjallisuuden kentällä yhdessä Lukukeskuksen ja Kulttuurilla kaikille -palvelun kanssa. Lisäksi yhteistyökumppanit alkoivat järjestää työpajoja, joissa tiedotettiin kirjailijoiden mahdollisuuksista saada apurahoja. Eri yhteyksissä oli selvinnyt, että muunkieliset kirjailijat eivät hae apurahoja, koska he eivät tiedä, että heillä olisi mahdollisuus hakea niitä.

Sivuvälo-hankkeen keskeinen tavoite on saada edistetyksi muilla kuin Suomen virallisilla kielillä kirjoittavien runoilijoiden ja kirjailijoiden teosten julkaisemista, sillä muunkieliset kirjailijat jäävät helposti näkymättömiin. Yksi haasteista on saada teokset käännettyiksi. Kääntäminen on avainasemassa, koska ilman suomennoksia teokset eivät tavoita suomenkielistä yleisöä.

Hankkeessa onkin pyritty löytämään keinoja, joilla kirjailijoiden ja runoilijoiden kirjoittamia tekstejä saadaan laajemmin esiin. Suunnitteilla on esimerkiksi arvioitsijoiden ja muiden lukijoiden verkosto, jota voi käyttää apuna tekstien julkaisukelpoisuutta punnittaessa. Lisäksi Sivuvälo pyrkii suuntaamaan suomalaisten kirjallisuusinstituutioiden ja kulttuurikentän toimijoiden huomiota näihin kysymyksiin sekä selvittämään keinoja, joiden avulla keskeiset instituutiot ja toimijat voisivat paremmin tukea muunkielisiä kirjailijoita. Kyse on tasa-arvosta: muilla kuin Suomen virallisilla kielillä kirjoittavilla tekijöillä tulisi olla samat oikeudet ja mahdollisuudet kuin suomeksi ja ruotsiksi kirjoittavilla. Hankkeen toiminnan kautta aiemmin arasti mahdollisuuksiinsa suhtautuneet kirjailijat ovat rohkaistuneet saadessaan nähdä, että heilläkin on tilaisuuksia tulla kuulluiksi ja nähdyiksi sekä ennen kaikkea myös luetuiksi Suomessa.

Multilingualism enriches the poetry work of authors who write in other than official languages. After one year in our project the authors are more ready to deal with different languages without fear and they are also bold enough to experiment with other artists.

Hankkeella on omat kotisivut ja Facebook-sivusto, ja näillä sivustoilla tiedotetaan aihepiiriin liittyvistä tulevista tapahtumista, hankkeen medianäkyvyydestä ja muista ajankohtaisista asioista. Hankkeen kotisivuille on myös alettu kerätä erikielisten kirjailijoiden tietopankkia. Tietopankkia koottaessa kirjailijoilta kysyttiin lupaa saada julkaista heidän nimensä hankkeen kotisivuilla.

Hankkeen saavutuksia

Koneen Säätiön järjestämässä infotilaisuudessa keväällä 2013 Roxana Crisólogo verkostoitui italialaissyntyisen kirjailijan Diana Misteran kanssa, joka on ollut mukana myös Runokohtauksia-hankkeessa. Myöhemmin vuoden 2013 joulukuussa Sivuväli ja Runokohtauksia järjestivät yhteisen runoilan Arkadia-kirjakaupassa. Eri tilaisuuksien kautta Sivuväli pääsi vähitellen verkostoitumaan erilaisten järjestöjen ja palvelujen kanssa (Lukukeskus, Kulttuuria kaikille, Kulttuurikeskus Stoa, Kulttuurikeskus Caisa). Yhteistyöverkostosta on ollut Sivuväli-projektille paljon hyötyä. Crisólogon sanojen mukaan yhteistyökumppanit ovat antaneet Sivuvälille nostetta: kun hanke on ollut näkyvästi yhteistyössä Lukukeskuksen ja Stoan kanssa, sitä on alettu pitää vakavasti otettavana projektina. Monissa Sivuvälön tapahtumissa on ollut mukana myös monikielisiä runo- ja taidetapahtumia järjestävä *Salasanat*-hanke.

Vuonna 2014 Sivuväli julkaisi ensimmäisen kirjan *Sivuväli: Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?* Teos sisältää tekstejä kymmeneltä runoilijalta ja kirjailijalta, jotka ovat kotoisin Nicaraguasta, Italiasta, Somaliasta, Espanjasta, Meksikosta, Brasiliasta, Perusta, Venäjältä ja Suomesta. Kaikkia kirjan tekstejä ei ole käännetty suomeksi. Tällä tavoin haluttiin nostaa esille erikielisten kirjailijoiden teosten kääntämisen ongelmallisuus.

Samalla runojen ulkoasu on ikään kuin osa leikkiä, sillä kirjan tarkoituksena on korostaa monikielisyyttä. Kirjan tekijät toteavat, että jos ihminen osaa vain kahta kieltä, hän myös lukee vain niillä kielillä kirjoitettuja tekstejä. Teos rikkoo tällaista ajattelutapaa vastaan, ja kirjan ytimeenä on toive siitä, että nykypäivän monikulttuuristuvassa maailmassa ihmiset avautuisivat yhä enemmän kuuntelemaan, kommunikoidaan ja kenties oppimaan vieraita kieliä ja siten kohtaamaan monikulttuurisuutta. Tätä ydinajatusta kuvaa hyvin kirjaan sisältyvä varoitus: *Tämä kirja on kielenkäytöllisesti monimutkainen tapaus.*

Teoksen julkistamisen yhteydessä järjestettiin työpaja, jossa osallistujat saivat itse tehdä kirjan. Työskentely perustui latinalaisamerikkalaiseen *Cartonera*-liikkeeseen (ks. Bilbija & Celis Carbajal 2009), jossa kootaan kirjoja kierrätysmateriaaleista. Työpajan piti meksikolainen runoilija ja graafinen suunnittelija Daniel Malpica, jonka käsialaa on myös Sivuväli-kirjan ulkoasu. Hanke järjesti työpajan osoittaakseen, miten Suomessa asuva maahanmuuttajakirjailija voi itse olla aktiivinen taloudellista taantumasta huolimatta.

Sivuväli-hanke on osallistunut niin suomalaisiin kuin kansainvälisiinkin projekteihin. Yksi niistä oli vuonna 2014 Stoassa toteutettu *City Ghettos of Today* -projektin Helsingin osuus. Kuudessa eurooppalaisessa kaupungissa kiertävässä projektissa yritettiin selvittää sitä, onko olemassa konkreettisia muureja, jotka erottavat ihmisryhmiä toisistaan. Sivuvälön kirjailijat osallistuivat Stoassa järjestettyihin keskustelutilaisuuksiin. Eräs keskustelutilaisuus oli nimeltään *Näkymiä Helsinkiin latinalaisesta Amerikasta*. Tapahtumassa Crisólogo esitti *Hakaniemen tori* -runon,

jonka kautta hän kertoo Suomea koskevista henkilökohtaisista kokemuksistaan. Omassa kotimaassaan Crisólogo on kasvanut torin tuntumassa, ja hän on tottunut toria ympäröivään meluun ja sen ympäristöön. Suomeen tultuaan häntä pelotti eniten kaikkialla vallitseva hiljaisuus. Koska hän koki tulevansa hulluksi kaikesta hiljaisuudesta, hän pyrki selviytymään tilanteesta luomalla itse ääntä ympärilleen. Näistä lähtökohdista sai alkunsa Sivuvälo-projekti.

Sivuvälo osallistui aktiivisesti myös vuoden 2015 *Satakielikuukauden* ohjelmaan. Stoassa oli esillä näyttely, jossa esiteltiin tärkeimpiä Sivuvälo-projektin hetkiä, sen toimintaa ja mukana olevia kirjailijoita. Näyttelyn yhteydessä oli mahdollisuus kokeilla *Satakielifonia*, puhelinta, josta pystyi kuuntelemaan kirjailijoiden erikielisiä tekstikatkelmia. Yhteistyössä Lukukeskuksen ja Kulttuurikeskus Caisan kanssa Sivuvälo järjesti kolme *Tapaa kirjailija* -tilaisuutta, joissa yleisö pääsi tutustumaan erikielisiin kirjailijoihin. Keskustelut käytiin suomeksi tai englanniksi, ja tilaisuuksiin osallistui myös koululaisryhmiä. Lisäksi alakoululaisryhmille oli tarjolla sarjakuvatö-paja, tällä kertaa yhteistyössä taiteilijoiden yhdistyksen Catalysti ry:n kanssa. *Satakielikuukauden* päätti Vuotalossa järjestetty *Satakieliklubi*, jossa pääsi kuulemaan erikielisten runoilijoiden tekstejä. Illan aikana klubilla luettiin tekstejä somaliksi, suomeksi, espanjaksi, ranskaksi, islanniksi ja venäjäksi. Tilaisuudessa kuultiin runoja visualisoinnin tai äänimaiseman tukemana, ja yleisölle oli tarjolla muun muassa videorunoja ja musiikki-improvisaatioita.

Kirjallisuutta monilla kielillä

Aluksi Sivuvälo-hankkeessa olivat mukana projektin perustaja espanjankielinen Roxana Crisólogo ja suomenkielinen Johanna Suhonen, joka toimi hankkeessa kääntäjänä. Myöhemmin ryhmään liittyi muun muassa meksikolainen runoilija Daniel Malpica. Vuosien varrella hankkeeseen on tullut mukaan vastikään Suomeen saapuneita kirjailijoita. Yhtenä haasteena onkin ollut löytää yhteinen kieli, jolla kommunikoida, sillä kaikki hankkeen toimijat eivät ymmärrä suomea. Haasteita tuovat myös mukana olevien kirjailijoiden erilaiset näkökulmat, taustat sekä kielet, joilla he kirjoittavat.

Hankkeen monikielisyys on ilmiselvä asia, sillä ryhmän jäsenet ovat erikielisiä. Monikielisyys ilmenee hankkeessa monilla muillakin tavoin. Hankkeen kotisivut on julkaistu neljällä kielellä: englanniksi, suomeksi, ruotsiksi ja espanjaksi. Sivuilla on myös erikielisiä videoita sekä videorunoja erilaisista kirjallisuustapahtumista ja runoilloista.

Sivuvälon järjestämissä tapahtumissa on tavallisesti toimittu niin, että runoilijat ja kirjailijat ovat lukeneet runoja ja muita tekstejä omalla äidinkielellään. Tämä tapa tekee Sivuvälon toiminnasta varsin monikielisen, sillä erikielisten osuuksien lisäksi tilaisuuksissa on luettu tekstien käännöksiä suomeksi tai englanniksi. Tapahtumat on yleensä juonnettu englanniksi, ja siten englanti on ollut osallistujien yhteinen kieli. Vaikka kaikki osallistujat eivät ole ymmärtäneet suomea, runoja ja tekstejä on kuitenkin luettu myös suomeksi. Esimerkiksi vuonna 2014 jär-

jestetyn tapahtuman *2nd Picnic-club: Songs of Life and Death!* aikana kuultiin runoja venäjäksi, espanjaksi, englanniksi, burmaksi ja tšetšeeniksi. Runoista luettiin myös suomennoksia, joita ei aina ole ollut yksinkertaista tehdä. Esimerkiksi burmalaisen runoilijan Ye Yint Thet Zwen käännösten lukija korosti, että suomennokset oli tehty englanninnoksen kautta. Tärkeintä kuitenkin on ollut se, että kuulijalle jää selkeä kuva siitä, mistä runoilijan lausumat runot kertovat.

Sivuvalon järjestämät monikieliset kirjallisuustilaisuudet, joissa runoilijat ja kirjailijat ovat esiintyneet omalla äidinkielellään, ovat herättäneet suurta kiinnostusta suomalaisten keskuudessa. Sivuvalon järjestämissä tilaisuuksissa yksi tärkeä tavoite on ollut osoittaa, että erikielisten runoilijoiden on mahdollista esiintyä yhdessä ilman yhteistä kieltä. Monikielisyyden lisäksi hankkeessa on ollut vahvasti esillä myös eri taiteenalojen yhdistäminen. Paljon kiinnostusta ovat herättäneet esimerkiksi sellaiset runoillat, joissa on ollut esillä videorunoja, musiikki-improvisaatioita ja äänimaisemia. Sivuvaloa on myös kutsuttu osallistumaan erilaisiin monitaiteellisiin projekteihin. Tällä tavoin hanke on avannut monikielisille kirjailijoille mahdollisuuksia päästä esiintymään ja luomaan kontakteja eri taiteilijoiden kanssa.

Sivuvalo on järjestänyt myös lukuisia sellaisia tilaisuuksia, joissa suomenkieliset ja erikieliset kirjailijat esiintyvät yhdessä. Esiintymisillä on pyritty vaikuttamaan siihen, että suomalaiset näkisivät monikielisyyden luonnollisena prosessina eivätkä uhkana. Uhka näkyy Crisólogon mukaan esimerkiksi siten, että joihinkin maahanmuuttajakieliin suhtaudutaan kielteisemmin kuin toisiin. Tällaista asetelmaa on pyritty välttämään esimerkiksi siten kuin tehtiin vuoden 2014 Runokuu-tapahtumassa. Jokaista kirjailijaa haastateltiin ennen hänen esiintymistään, jotta yleisö tietäisi, ketä he ovat kuulemassa. Illan aikana arabian-, venäjän- ja espanjankieliset kirjailijat ja heidän tekstinsä limittyivät luonnollisella tavalla tapahtuman suomenkielisten osuuksien kanssa.

Yllätyksiä ja haasteita

Roxana Crisólogon mukaan suurin ongelma on edelleen se, että muilla kuin suomen tai ruotsin kielellä kirjoittavien tekijöiden käännöksistä on yhä pulaa. Kirjailijat ja runoilijat tarvitsevat käännöksiä, jotta heidän näkyvyytensä paranisi ja heidän työtään tunnettaisiin. Ilman suomeksi tai ruotsiksi tehtyjä käännöksiä suomalaiset lukijat eivät tiedä Suomessa asuvien muunkielisten kirjailijoiden ja runoilijoiden olemassaolosta. Hankkeen alussa hyödynnettiin ystväpiiriä, jotta espanjankielisiä tekstejä saatiin käännettyksi suomeksi. Käännökset eivät kuitenkaan aina olleet riittävän laadukkaita.

Kääntämiseen liittyy muitakin haasteita. Muunkieliset kirjailijat ovat esimerkiksi jääneet Kirjallisuuden vientikeskus FILIn (Finnish Literature Exchange) käännöstukien ulkopuolelle. Hankkeen aikana järjestetyissä tilaisuuksissa kysyttiinkin monesti: mikä sitten on suomalaista kirjallisuutta? Niin kauan kuin suomalaisen kirjallisuuden käsite rajataan Suomen virallisilla kielillä kir-

joittaviin, sen ulkopuolelle jäävät kaikki omalla äidinkielellä kirjoittavat kirjailijat ja runoilijat, joiden äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame. Viime vuosina muunkielisten määrä on kasvanut Suomessa merkittävästi, ja voi syystä kysyä, olisiko viimeistään nyt aika määritellä suomalaisen kirjallisuuden käsite uudelleen.

Writers and poets need translations to improve their visibility, to make their work known. Finnish readers will never know about them, if these writers and poets are not translated into Finnish or Swedish. Finnish Literature Exchange can't support literature written in other languages even if it was written in Finland. It seems that the concept of Finnish literature is still closed to the paradigm of the official languages. According to that paradigm Finnish literature is only written in Finnish or Swedish.

Sivuvalon tilaisuuksissa on keskusteltu myös siitä, pitäisikö Suomessa asuvan maahanmuuttoaustaisen kirjailijan kirjoittaa suomeksi vai voiko hän tai pitäisikö hänen jatkaa kirjoittamista omalla äidinkielellä. Kysymys on vaikea, ja viime kädessä on tietenkin jokaisen kirjailijan ja runoilijan oma asia päättää siitä, millä kielellä hän itseään ilmaisee. Joillekin siirtyminen uuteen ilmaiskieleen on helpompaa kuin toisille. Keskusteluissa on kuitenkin usein todettu, että suomeksi kirjoittamisen ei pitäisi ainakaan olla pakollinen näyte siitä, että runoilija osaa suomen kieltä.

Yhdeksi haasteeksi on koettu yhteyksien luominen suomalaisiin kirjailijoihin, verkostoihin ja festivaaleihin. Sivuvalo-hankkeen tarkoituksena ei ole ollut luoda omaa esiintymislavaa, jossa erikieliset runoilijat ja kirjailijat esittävät teoksiaan. Päinvastoin projektin tarkoituksena on saada aikaan sellainen tila, jossa muunkieliset sekä suomen- ja ruotsinkieliset tekijät esiintyisivät yhdessä. Tätä tarkoitusta varten hanketoimijat ovat ottaneet yhteyttä erilaisiin festivaaleihin ja tapahtumajärjestäjiin, joille on tarjottu esiintyjiksi eri kielillä kirjoittavia runoilijoita ja kirjailijoita.

Tulevaisuudennäkymiä

Monikielisyys rikastuttaa kirjallisuuskenttää, kun Suomen virallisten kielten rinnalle tulee esille myös muilla kielillä kirjoitettuja tekstejä. Sivuvalo-hankkeen kokemukset ovat osoittaneet, että vuoden verran kestäneen yhteistyön jälkeen eri kieliryhmistä tulevat ja eri kielillä kirjoittavat kirjailijat kohtaavat rohkeammin muita kieliä ja uskaltavat myös tehdä yhteistyötä toisten taiteilijoiden kanssa.

Hanke jatkuu edelleen, ja tulevaisuudessa siintää uusia suunnitelmia. Hankkeessa mukana olevien espanjankielisten kirjailijoiden on tarkoitus luoda kontakteja Helsingin yliopistossa espanjalaista filologiaa opiskeleviin opiskelijoihin. Tavoitteena on tehdä yhteistyötä opiskelijoiden kanssa ja saada siten aikaan lisää käännöksiä espanjaksi. Hankkeella on myös toinen, kaikenkielisiä kirjailijoita koskeva kunnianhimoinen tavoite, jonka tarkoituksena on helpottaa käsi-kirjoitusten arviointia: koko Pohjoismaiden laajuinen tekstien lukijoiden ja arvioijien verkosto.

Kuva 8. Kehonosien harjoitus valmistavan luokan suomi toisena kielenä -tunnilla.
Kuva: Uupi Tirronen.

TALK - Taidetta ja liikettä kielenopetukseen

Uuden tanssin keskus Zodiakin toimintaan sisältyvä TALK-hanke järjestää kouluissa kielenoppimista tukevia työpajoja, joita vetää kyseistä kieltä hyvin osaava tanssitaiteilija. Työpajojen taustalla on ajatus erilaisista oppimistyyleistä: jotkut oppivat parhaiten auditiivisesti eli kuuloaistin varassa, toiset visuaalisesti näköaistin avulla, osa käsin tekemisen ja koskemisen välityksellä eli taktiilisesti ja muut kinesteettisesti, liikkeen ja tekemisen kautta. TALK-hankkeen kielityöpajoissa käytetään juuri kinesteettistä oppimista, jossa hyödynnetään koko vartaloa ja liikettä väylänä kielen oppimiseen.

TALK on kolmivuotinen hanke (1.1.2014–31.12.2016), ja sen tavoitteena on pitkäkestoisen työn avulla kehittää kielityöpajojen sisältöä ja menetelmiä niin, että niistä syntyy kansainvälisesti merkittävä taiteellinen ja moniammatillinen menetelmä kielenopetukseen. Tavoitteena on myös ollut tutkia, millaisia vaikutuksia pitkäaikaisella, säännöllisellä taiteellisella työskentelyllä on kielenopetuksen tuloksiin ja oppilaiden motivoitumiseen kielen kokonaisvaltaisessa opiskelussa.

Hankkeen tausta

TALK-hankkeen vastuuhenkilö on Katja Kirsi, joka toimii Zodiakissa yleisötyövastaavana. Kielityöpajat saivat alkunsa jo vuonna 2007, jolloin Kirsi oli seuraamassa viidestä eri maasta kotoisin olevien tanssitaiteilijoiden harjoituksia Zodiakin tiloissa. Hän oivalsi, että taiteilijoilla oli kahdenlaista erityisosaamista, joita kumpaakin voitaisiin hyödyntää työpajassa.

Siinä harjoituksia seurattessani mä ajattelin et niin, no nää on tanssin, kehollisuuden ammattilaisia, mutta ne on kukin myös sen oman kielensä ja kulttuurinsa ammattilaisia. Mitäs jos ne kaks asiaa liittäisi yhteen.

Idea kokeiltiin saman tien Zodiakissa vierailevien tanssitaiteilijoiden kanssa, ja vähän myöhemmin Kirsi lähti markkinoimaan kielityöpajoja kouluille. Vuonna 2010 Zodiak sai opetusministeriöltä hankeavustuksen työpajojen kehittämiseen. Työryhmään liittyi siinä vaiheessa kolme tanssitaiteilijaa, Jenna Ringnell, Gabriela Aldana-Keto ja Satu Palokangas. Neljän hengen työryhmä lähti kehittämään työpajoja ja koko toiminnan rakennetta eteenpäin.

Kielityöpajoja on järjestetty jo usean vuoden ajan kouluissa ja muissa oppilaitoksissa sekä opilaille että opettajille. Pääkaupunkiseudun lisäksi menetelmää on entuudestaan esitelty myös muualla Suomessa (Jyväskylä, Turku, Lahti, Lempäälä) tilausperusteisesti. Ennen TALK-hanketta työpajat ovat kuitenkin olleet yksittäisiä kertoja, eikä työryhmällä ole ollut kuvaa siitä, mitä vaikutuksia työpajoilla on ollut. Vuonna 2014 käynnistynyt TALK-hanke on mahdollistanut pitempiaikaisen, säännöllisen työskentelyn samojen oppilasryhmien kanssa.

Hankkeen toiminta

TALK-hanke on rajattu perusopetukseen: mukana on 12 peruskoulua Helsingissä ja yksi Turussa. Työpajojen kieliä on seitsemän: englanti, espanja, ranska, ruotsi, saksa, suomi toisena kielenä ja venäjä. Kaikkiaan mukana on ollut noin neljäkymmentä luokkaa. Joissakin kielissä jouduttiin alkuvaiheessa tekemään karsintaa, koska halukkaita luokkia oli enemmän kuin mitä pystyttiin ottamaan mukaan.

Kielityöpajoissa opiskellaan jotain vierasta kieltä tai suomea toisena kielenä (S2). S2-työpajoja on järjestetty maahanmuuttajaopilaille tarkoitetun valmistavan opetuksen yhteydessä. Toiminta valmistavan luokan kanssa on erilaista kuin muissa ryhmissä, sillä valmistavalla luokalla ryhmä on koossa vain vuoden ajan ja sinäkin aikana sen koostumus vaihtelee. Vieraisissa kielissä samaa ryhmää voi seurata useamman vuoden ajan ja siten saada tietoa siitä, millaisia tuloksia menetelmällä on. Valmistavan luokan kanssa työpajat on toteutettu intensiivisesti, kuusi kertaa peräkkäisillä viikoilla, kun taas vieraisissa kielissä työpajoja on ollut noin kerran kuussa.

Kielityöpajoja on pitänyt seitsemän tanssitaiteilijaa: Hanna Ahti (ranska), Sanna From (ruotsi ja S2), Riina Hannuksela (venäjä), Jenni Koistinen (S2), Jenna Rignell (englanti ja S2), Liisa Taimen (saksa) ja Annina Tuhkunen (espanja), jotka ovat kaikki erikoistuneet yhteen tai useampaan kieleen. Taiteilijat toteuttavat Zodiakissa kehitettyä mallia mutta käyttävät sen toteuttamisessa omaa osaamistaan. Katja Kirsin sanoin ”tavoitteena ei kuitenkaan ole kehittää monistettavissa olevaa metodia vaan kannustaa kutakin taiteilijaa löytämään oman tavan yhdistää liikettä ja kieltä ja pohtia, mitä kielen ja tanssin välinen yhteys heille tarkoittaa”. Menetelmässä hyödynnetään taiteen keinoja soveltaen tavallisia pelejä ja leikkejä tai niiden osia. Kaikessa on vahvasti tavoitteena oppilaiden ryhmäyttäminen ja itseluottamuksen kasvattaminen.

Jokaisella tanssitaiteilijalla on ollut vaihteleva määrä kouluja. Esimerkiksi ruotsin kielen työpajojen ohjaaja on pitänyt kielityöpajat samassa koulussa, ja hänen työparinaan on ollut neljä eri opettajaa. Saksan pajojen ohjaajalla on puolestaan ollut kolme eri koulua ja neljä eri luokkaa. Kielityöpajojen kestossakin on ollut vaihtelua koulun ja oppilaiden ikäryhmän mukaan. Joidenkin ryhmien työpajat ovat olleet oppitunnin pituisia, toiset työpajat ovat kestäneet kaksoistunnin.

Vuoden 2014 syksyllä kielten opettajille järjestettiin yhteinen aloitusseminaari, jossa opettajat tutustutettiin menetelmään. Sittemmin tanssitaiteilijat ja opettajat ovat kokoontuneet säännöllisesti yhteisiin seminaareihin, joissa hanketta on arvioitu ja sen tavoitteita on tarkasteltu suhteessa toimintaan. Tilaisuudet ovat olleet tärkeitä myös siksi, että niissä on ollut mahdollisuus keskustella erilaisista näkökulmista ja mahdollisista ongelmista. Tanssitaiteilijoilla on lisäksi ollut omat kokoontumisensa, joissa he ovat voineet vaihtaa tietoa ja työskennellä yhdessä.

Hankkeessa on kerätty järjestelmällisesti palautetta niin oppilailta, opettajilta kuin tanssitaiteilijoilta, jotta toimintaa on mahdollista kehittää. Erityisesti oppilaita on kannustettu aktiivisuuteen ja aloitteisiin, joilla voi kehittää työpajojen sisältöä. Palautetta on kerätty sekä haastatteluin että kyselylomakkeiden avulla, ja lomakkeet on mukautettu eri ikäryhmille sopiviksi. Oppilailta ja opettajilta on kysytty muun muassa motivaatiosta ja tuntien vaikutuksesta kielenoppimiseen. Hankkeessa on tavoitteena tehdä tutkimusta, ja järjestelmällisesti kerättyä palautetta on mahdollista hyödyntää sen tarpeisiin.

Liikkeellä monikieliseksi

Monikielisyyden rooli hankkeessa on hyvin konkreettinen. Tanssitaiteilija työskentelee peruskoulujen kielten tunneilla ja pitää niiden aikana työpajoja. Lähtökohtana on löytää keinoja, joilla liike ja taide voivat olla apuna kielen ja kulttuurin omaksumisessa sekä ylipäättään rohkaisemassa kielen opiskeluun ja käyttöön. Kielenoppimista lähestytään kaikkien aistikanavien kautta sekä pelin ja leikkien avulla, jotta ilmapiiri olisi mahdollisimman rento ja otollinen oppimiseen. Menetelmän avulla opiskellaan esimerkiksi kielen rakenteeseen liittyviä asioita, ja se

soveltuu Katja Kirsin kokemusten mukaan myös ääntämisen ja puheen ymmärtämisen harjoitteluun.

Seuraavat kenttämuistiinpanot on kirjoitettu työpajassa tehtyjen havaintojen pohjalta. Työpaja pidettiin valmistavan opetuksen ryhmässä, joka koostui ikätasoltaan 4.–6.-luokkalaisista oppilaista. Paikalla oli kymmenen oppilasta, ryhmän opettaja, tanssitaiteilija Jenni Koistinen sekä kaksi eläkkeellä olevaa vapaaehtoistyöntekijää. Oppilasryhmälle työpaja toteutettiin toisen kerran; ensimmäinen työpaja oli pidetty kaksi viikkoa aiemmin. Kahden viikon aikana ryhmän koostumus oli muuttunut: kolme oppilasta oli lähtenyt ja kolme uutta tullut. Yksi oppilaista oli liittynyt ryhmään päivää ennen työpajaa.

Työpajassa seistiin ensin piirissä ja tarkistettiin, keitä kaikkia oli paikalla. Sen jälkeen tuli lämmittelytehtävä, tuttu edelliseltä kerralta. Oppilaiden piti astua ohjeiden mukaan tietyllä tavalla eteen, taakse, oikealle, vasemmalle, alas, ylös, ympäri. Seuraavassa vaiheessa heidän piti sanoa kyseiset sanat tehdessään liikettä. Sen jälkeen ohjaaja kehotti heitä tekemään liikkeitä ohjeiden mukaan, mutta kehotukset tulivat satunnaisessa järjestyksessä. Tempoa nostettiin, ja kaikilla oli hauskaa, kun tekeminen hankaloitui.

Seuraavaksi toimittiin ”kuuman pallon” kanssa. Ensin palautettiin mieliin, mitä adjektiivit ovat. Ohjaaja pyysi esimerkkejä niistä ja viittasi sen jälkeen fläppitauluun, johon oli jo ennen tuntia kirjoitettu joitakin esimerkkisanoja. Ohjaaja sanoi adjektiivin ja heitti ”kuuman pallon” jollekulle. Tämän piti sanoa jokin toinen adjektiivi ja heittää pallo mahdollisimman nopeasti seuraavalle jne.

Kolmannessa aktiviteetissa jatkettiin pallon ja adjektiivien kanssa siten, että yksi osallistujista kiersi piiriä ja sanoi adjektiivin jokaisen kohdalla ja koski samalla pallolla kyseistä henkilöä selkään. Jos hän sanoi muun sanaluokan sanan kuin adjektiivin, piirissä seisijan piti lähteä juoksemaan ympäri piiriä vastakkaiseen suuntaan kuin pallon kanssa kiertänyt henkilö. Se, joka ehti takaisin piiriin aukkoon aiemmin, oli voittaja. Hävinnyt sai jatkaa piiriin kiertämistä pallon kanssa.

Seuraavaksi jakauduttiin pienryhmiin (3–4 henkeä ryhmässä). Jokainen sai yhden adjektiivin lapulla, ja ryhmän piti yhdessä suunnitella tanssi, joka ilmentää näitä kolmea adjektiivia (esim. kaunis, pyöreä, hidas) ja joissa oli mukana suuntia, joita oli harjoiteltu ensimmäisessä aktiviteetissa. Kun suunnittelu-aika oli ohi, oli esitysten vuoro. Muut istuivat rivissä lattialla, kun kukin ryhmistä esitti tanssinsa (kahteen kertaan) musiikin tahdissa. Muiden piti arvata, mitkä adjektiivit olivat kyseessä ja mitä suuntia tanssissa oli.

Lopuksi osallistujat muodostivat kaksi jonoa ja seisoivat vastakkain. Jonon keskeltä kulki joku oppilaista takaperin kuin autopesussa: muut silittivät häntä selästä ja sanoivat samal-

la mukavan adjektiivin, joka luonnehti oppilasta. Oppilas asettui jommankumman jonon perimmäiseksi, ja seuraava osallistuja meni ”autopesuun”. Helmin vuorolla eräs oppilasta luonnehti Helmiä: Nopeempi kuin minä. (Oppilas oli hävinnyt palloleikissä 79-vuotiaalle Helmille.)

Valmistavan luokan opettaja kuvasi ryhmäänsä taitotasoiltaan heterogeeniseksi. Työpajan teemaa, sanaluokat, oli ennestään käyty läpi niiden oppilaiden kanssa, joiden kielitaitoon ja yleiseen taitotasoon aihe oli soveltunut. Osa ryhmästä tunsivat substantiivit, adjektiivit, numeraalit, pronominit ja verbit, osa puolestaan substantiivit, adjektiivit ja verbit, muutamat tunnustivat verbit, ja lopuille sanaluokat olivat tuttuja vain tanssitaiteilijan liikunnan kautta. Opettajan mukaan jokainen oppilas osallistuu aina työpajaan omalla tavallaan ja tasolla.

Työpajassa tehtyjen havaintojen mukaan työpaja tarjosi kielellisesti erityisesti puheen ymmärtämisen tehtäviä; omaa tuottamista oli vähemmän. Käytetty sanasto toistui eri harjoituksissa. Fyysinen oppimisympäristö, liikuntasali, antoi mahdollisuuden liikkumisen ja pelillisyyden hyödyntämiseen. Kaikkiaan opiskelu vaikutti olevan mieluisaa oppilaille. He olivat innostuneita ja maltoivat kuitenkin kuunnella ohjeita koko työpajan ajan. Lopussa pidetty ”autopesu” sai oppilaiden kasvot loistamaan, ja toiminnasta jäi päällimmäiseksi vaikutelma siitä, että työpajalla oli heille erityisen voimauttava merkitys.

Katja Kirsin mukaan hanke on edistänyt monikielisyttä suomalaisessa yhteiskunnassa tuomalla uusia virikkeitä perinteiseen kielenopetukseen.

Koulut ovat perinteinen kasvatuksen väylä. Hanke lisää tietoisuutta tanssitaiteesta ja sen mahdollisuuksista. Se edistää monikielisuuden arvostusta tarjoamalla erityisen tavan lähestyä kielen oppimista ja tuomalla tietoa opittavasta kulttuurista ja kielestä.

Työryhmän kesken hankkeessa on kommunikoitu suomeksi, mutta varsinaisessa toiminnassa oppilaiden kanssa on käytetty kaikkia hankkeen kieliä. Hankkeesta on tiedotettu suomen lisäksi englanniksi.

Hankkeessa koettuja haasteita

Menetelmän on todettu sopivan erityisen hyvin alkuvaiheen kielenopetukseen ja perusasioiden kuten suunnan ja liikkeen ilmaisemisen harjoitteluun. Haastavin on välivaihe, erityisesti yläkouluikäisten tilanne, jossa ymmärretään vierasta kieltä muttei tuoteta sitä itse paljon ja jossa ei ole elämänvaiheen vuoksi muutenkaan helppoa ilmaista itseään roolista vapaana. Tämä on yksi hankkeen keskeisiä haasteita, ja oikeata menetelmää tähän ikä- ja kielenoppimisvaiheeseen etsitään, työstetään ja kokeillaan käytännössä.

Laajassa hankkeessa ja monien toimijoiden yhteistyössä on ollut paljon uutta opittavaa. Koordinaattorina toimivan Kirsin mukaan yksi työllistävimmistä asioista on ollut koulujen ja taiteilijoiden aikataulujen sovittaminen yhteen. Keskeisiksi sisällöllisiksi haasteiksi ovat puolestaan osoittautuneet työparitoimintaan ja opetuskulttuuriin liittyvät seikat sekä koulujen tilaratkaisut.

Työparitoiminnassa on ollut suurta vaihtelua siinä, miten mielekkäiksi tanssitaiteilijat ja opettajat ovat kokeneet yhteistyön ja kielityöpajojen toiminnan koulussa. On työpareja, jotka ovat löytäneet luonnostaan sopivan tavan kommunikoida ja nähneet toistensa tekemän työn arvon. Näissä työpareissa opettajat ovat kiitollisia siitä, että taiteilija on tunnilla mukana, ja he ovat vastaanottavaisia kaikelle, mitä taiteilija tekee edistääkseen oppilaiden kielenomaksumista. Parhaiten yhteistyö toimii sellaisilla opettaja-ohjaajapareilla, jotka kokevat olevansa tasa-arvoisia ohjaajia. Hankejohtaja Kirsin mukaan valtaosa hankkeen työpareista on ollut tällaisia.

Toisessa ääripäässä ovat ne työparit, joiden yhteistyö ei ole tuntunut sujuvan lainkaan. Hankaluudet ovat voineet johtua siitä, että osapuolille ei ole ollut selvää, mikä heidän roolinsa on oppitunnin aikana: Saako työpajan ohjaaja olla yhtä aikaa sekä tanssitaiteilija että kielenopettaja? Kummalle kuuluu oppilaiden kurinpito? Konkreettisenä yhteistyön toimivuuden mittaapuuna voi mainita sen, miten joustavasti kielenopettaja antaa tanssitaiteilijan pitää työpajaa. Eräs tanssitaiteilija koki, että hän joutui pitämään opettajan linjasta kiinni ja selittämään kaikki asiat suomeksi, vaikka hän olisi itse halunnut käyttää vieraan *[sic]* kielen oppitunnilla runsaammin vierasta kieltä.

Ongelmia on voinut tuottaa myös se, että jotkut opettajat ovat suhtautuneet opetussuunnitelman perusteisiin ehdottomana määräyksenä. He ovat kokeneet, etteivät he ehdi käsitellä kaikkia opetussuunnitelman perusteissa määrättyjä asioita. Näiden opettajien näkökulmasta työpajat syövät liikaa muihin asioihin tarkoitettua aikaa.

Samaan aikaan samat opettajat sanoo, et he näkee kyllä, että näillä tunneilla opetellut asiat, et ne oppilaat osaa ne. [- -] Ja sit me ollaan käyty keskustelua opettajien ja taiteilijoiden kesken siitä, et kumpi on merkityksellisempää. Se että ne oppilaat aidosti oppii sen asian vai et on ehditty käymään asiat läpi.

Työpajojen vetäjien näkökulmasta osa opettajista on ollut erityisen vaativia. Taiteilijoille on esitetty varsin yksityiskohtaisia toiveita, ja toisinaan heitä on ohjeistettu välttämään joitakin kielen ilmiöitä (sivulauseet, menneen ajan aikamuodot), koska niitä ei ole vielä opetettu. Tuntisuunnitteluun on taiteilijoilta mennyt paljon enemmän aikaa kuin mitä ennalta oli suunniteltu.

Taiteilijat joutuu luomaan koko ajan uutta. Opettajilta saattaa tulla tosi spesifejä toiveita, partisii-pin perfektin taivutukset. Niitä ei löydy niin kuin apteekin hyllyltä, et joo, tää harjoitus.

Tiimityöskentelyn onnistumiseen voivat vaikuttaa useat seikat: miten ennakkoluulottomasti kielenopettaja itse lähtee kielityöpajaan mukaan, miten aktiivisesti hän on mukana tuntien suunnittelussa ja missä määrin hän osallistuu tunnin toimintaan. Erot opettajien aktiivisuudessa voivat johtua myös siitä, miten he näkevät kyseisen menetelmän käytön tulevaisuudessaan. Pitävätkö he tanssitaiteilijaa vain aputyövoimana vai aikovatko he itse käyttää menetelmää myös hankkeen päätyttyä? Katja Kirsin kokemusten mukaan osa opettajista haluaisi käyttää taidetta puhtaan instrumentaalisesti, kun taas osa antaa arvoa myös taiteelliselle prosessille. Eräs S2-työpajassa mukana ollut opettaja kommentoi, että menetelmä toimii, jos opettaja on itse kiinnostunut ja innostunut muustakin kuin perinteisestä luokkatyöskentelystä.

Sopivan tilan järjestäminen työpajaa varten on ollut toistuva haaste koko hankkeen ajan. Palautteista on ilmennyt, että tanssitaiteilijoiden näkökulmasta koulurakennukset pitäisi suunnitella ihan toisella tavalla, jotta työpajatyypistä toimintaa pystyisi järjestämään siellä. Onnistuakseen hyvin työpajat edellyttäisivät erilaisille ryhmille tarkoitettuja erikokoisia tiloja, joista voisi valita sopivimman sen mukaan, mikä on ryhmän senhetkinen keskittymiskyky ja energiataso.

Tilaongelmat ovat kaikkiaan vaatineet paljon joustoa. Esimerkiksi eräs tanssitaiteilija piti koko lukukauden ajan työpajoja perinteisessä luokassa, kun koulussa ei pystytty järjestämään liikkumiseen sopivia tiloja. Tässä tapauksessa taiteilija teki sen päätöksen, ettei hän edes yritä viedä opetusta kovin paljon liikkeelliseen suuntaan. Kirsin mukaan työpajojen ohjaajat ovat ylipäättään sopeutuneet tilanteeseen ja sopeuttaneet pajojaan eri tiloihin: luokkiin, liikuntasaliin, käytäville, koulun pihalle.

Koulujen kanssa työskentely on opettanut hankejohtaja Kirsin mukaan paljon koululaitoksen byrokraattisuudesta. Yhtäältä opettajilla on paljon vapautta opetuksessaan, toisaalta kouluissa vallitsee vahva sisäinen hierarkia. Hankkeen kannalta se on merkinnyt sitä, että moniin asioihin on täytynyt kysyä lupaa rehtorilta. Kirsin mukaan hanke on toiminut pitkälti koulujen lukujärjestyksen armoilla.

Hankkeessa koettuja onnistumisia

Hanke on herättänyt paljon kiinnostusta opettajissa. Taiteilijan työskentely koulussa on vaikuttanut ryhmähenkeen sekä oppilaiden uskallukseen käyttää kieltä ja työskennellä tasapuolisesti kaikkien ryhmän jäsenten kanssa. Opettajien palautteen mukaan oppilaan persoona tulee työpajassa monipuolisemmin esille ja monet ovat aktiivisempia toiminnallisella tunnilla kuin perinteisessä opetuksessa. Kohentuneeseen ryhmähenkeen voi opettajien mielestä vaikuttaa se, että oppilaat oppivat tuntemaan toisiaan uudenlaisessa kontekstissa. Sietokyky erilaisuutta kohtaan on kasvanut, samoin suvaitsevaisuus. Monien itsetunto on kohentunut, ja myös yhteinen tekeminen on nivonut ryhmää yhteen.

Opettajat ovat huomanneet, että hankkeella on merkittävä sosiaalinen vaikutus oppilaisiin. Esimerkiksi eräs S2-opettaja oli havainnut, että kaksi oppilasta, jotka eivät tavallisilla tunneilla sano sanaakaan, puhuvat suomea vain kielityöpajojen aikana. Menetelmästä on saatu erityisen myönteisiä kokemuksia juuri valmistavassa opetuksessa, jossa on muuta opetusta paremmat mahdollisuudet joustavaan ajankäyttöön. Hankkeessa on tarkoitus panna enemmän juuri maahanmuuttajien koulutukseen, kun työpajoja kehitetään edelleen.

Erityisen hyvin työskentely soveltuu suomi toisena kielenä -ryhmien opetukseen. Kaikissa ryhmissä liikkeen ja taiteen avulla on pystytty konkretisoimaan abstrakteja käsitteitä, oppimaan/kertaamaan uusia asioita, mutta S2-ryhmissä työskentely on edesauttanut ja parantanut osallistujien vuorovaikutustaitoja ja suvaitsevaisuutta muita kohtaan.

Myös monien oppilaiden motivaatio parantunut menetelmän ansiosta.

Motivaatio on löytynyt koko ryhmällä ja itse tekeminen on motivoitunut. Mutta tämä ei ole tapahtunut itsestään. Opettajan asenteella on todella paljon tekemistä asian kanssa. Jos ei ole itse innostunut, ei ole oppilaatkaan.

Hanke on saanut runsaasti julkisuutta mediassa. Hanke on ollut esillä Yleisradion televisiouutisissa ja verkkosivuilla. Lehtiartikkeleita on julkaistu muun muassa *Teatteri & Tanssi* -lehdessä, Suomen kieltenopettajien liiton *Tempus*-lehdessä, useissa paikallislehdissä Virossa sekä *Hämeen Sanomissa* ja *Auranmaassa*.

Tulevaisuudennäkymiä

Tätä raporttia kirjoitettaessa hankkeesta oli jäljellä yksi kokonainen toimintavuosi, joten hankesuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseksi on vielä aikaa. Vuoden mittaan hankkeessa kertynee myös lisää kokemuksia niin onnistumisista kuin haasteistakin. Kielenoppiminen on ylipäätään hyvin moniulotteinen prosessi, johon vaikuttavat aina lukuisat yksilölliset ja sosiaaliset tekijät. Siksi hankkeessa kehitettyä menetelmää ja sen merkitystä on mahdollista tarkastella vasta riittävän pitkän ajan kuluttua.

TALK-hankkeen tausta-ajatuksena on, että mukana olleet opettajat toteuttavat menetelmää omalla tavallaan ja itsenäisesti omissa opetusryhmissään sen jälkeen, kun hanke on ohi. Menetelmää on tarkoitus viedä myös muihin kouluihin ja pääkaupunkiseudun ulkopuolelle, ja siinä on apuna verkossa julkaistava video-opas, joka on samalla hankkeen konkreettinen lopputuotos. Video-opas esittelee menetelmää, ja sen avulla levitetään hankkeen aikana syntyneitä hyviä käytäntöjä opettajien käytettäväksi.

Toinen konkreettinen lopputuotos on tanssiteos, joka käsittelee liikkeen ja kielen suhdetta. Vuoden 2017 alkupuolella esitettävässä teoksessa esiintyvät sekä ohjaavat taiteilijat että oppilaat, mahdollisesti myös opettajat. Esityksessä tarkastellaan monikielisyyttä sekä suhdetta kieleen taiteen näkökulmasta.

Myös Virossa menetelmää on esitelty kouluissa ja paikallisia tanssitaiteilijoita on koulutettu menetelmän käyttäjiksi. Yhteistyötahona on ollut Suomen Viron-instituutti. Tarkoituksena on, että yhteistyöhanke on vastavuoroinen ja virolaiset taiteilijat tulevat Suomeen pitämään kieli-työpajoja Suomessa asuville virolaisille lapsille. Yhteistyö on aloitettu myös Goethe-instituutin kanssa, joka on ilmaissut kiinnostuksensa esitellä menetelmää Saksassa suomalaisena innovaationa.

Kuva 9. The Tower of Babel -hankkeen loppuesitys Vuotalossa 21.8.2014.

Kuva: Robert Santaguida.

The Tower of Babel

The Tower of Babel -hanke on osa kansainvälistä taideprojektia, joka kiertää 18 kaupungissa eri puolilla maailmaa. Sen lopputuloksena on esityksellinen installaatioteos, joka perustuu argentiinalais-saksalaisen säveltäjän Mauricio Kagelin laulukokoelmaan. Hankkeen tavoitteena on reflektoida maahanmuuttoa, sosiaalista inklusiota ja monikulttuurisuutta monikielisen työskentelyn avulla. Kussakin kaupungissa luomisprosessiin osallistuu taiteilijoita, laulajia ja maahanmuuttajia, ja prosessi tuodaan esiin myös dokumentoinnin ja videoinstallaation keinoin.

Suomalaisessa osahankkeessa asetettiin myös muita tavoitteita. Tarkoituksena oli tuoda esiin monikielisyyttä ja monikulttuurisuutta taiteen keinoin. Lisäksi tavoitteena oli korostaa maahanmuuttajien panosta kieli- ja kulttuurirajojen rikkomisessa. Loppuesityksessä yhdisteltiin nykymusiikkia, esityksellisyyttä ja urbaania tilataidetta. Helsingissä hanke toteutettiin yhteistyössä Metropolian ammattikorkeakoulun kanssa. Hankkeen tuotantotyö alkoi tammikuussa, työpajat toteutettiin elokuussa, ja hanke huipentui loppuesitykseen Vuotalossa 21.8.2014 osana *Taiteiden yötä*.

Hankkeen tausta

Mauricio Kagelin teos pohjautuu raamatunkohtaan, jossa kerrotaan siitä, miten maailman kielellinen monimuotoisuus on syntynyt.

Herra tuli katsomaan kaupunkia ja tornia, jota ihmiset rakensivat, ja sanoi: ”Siinä he nyt ovat, yksi kansa, jolla on yksi ja sama kieli. Tämä, mitä he ovat saaneet aikaan, on vasta alkua. Nyt he pystyvät tekemään mitä tahansa. Menkäämme sekoittamaan heidän kielensä, niin etteivät he ymmärrä toistensa puhetta.” (1. Moos. 11: 5–7)

Kagel sävelsi tämän tekstin pohjalta 18 eri a cappella -laulua seuraavilla kielillä: englanti, espanja, esperanto, heprea, hollanti, italia, japani, kreikka, latina, portugali, puola, ranska, saksa, swahili, tanska, turkki, unkari ja venäjä. Säveltäjä otti luomistyössään vaikutteita kyseisen kielien ominaislaadusta ja kielialueen kulttuurista.

The Tower of Babel -hankkeen kansainvälisen taiteellisen työryhmän muodostavat Marcelo Cardoso Gama (Brasilia/Itävalta), jonka vastuulla on projektin taiteellinen johto ja teatterityöpajat. Laulunohjauksesta vastaa Erik Leidal (Itävalta/Yhdysvallat), videotyöstä ja tuotannosta Rob Santaguida (Kanada) ja videoassistenttina toimii Ana Lagator (Serbia). Ennen Helsinkiä taideprojekti toteutettiin vuonna 2013 Stuttgartissa yhteistyössä paikallisten musiikkioppilaitosten kanssa; hanketta tukivat muun muassa kaupungin kulttuurikeskus ja Goethe-instituutti.

Hankkeen toteutus Suomessa

Suomalainen osahanke toteutettiin Helsingissä vuonna 2014, ja se tehtiin yhteistyössä Metropolian ammattikorkeakoulun kulttuurialan kanssa. Tuotannosta vastasi Jaana Haaksiluoto, ja Metropoliaa hankkeessa olivat mukana myös laulunopettaja Sirkku Wahlroos-Kaitila ja tutkintovastaava Johanna Talasniemi. Hankkeessa työskenneltiin työpajoissa, joihin osallistui Gaman työryhmän lisäksi Metropolian musiikkipedagogeiksi opiskelevia laulunopiskelijoita toiselta, kolmannelta ja neljänneltä vuosikurssilta. Työryhmään kuului myös ryhmä Suomessa asuvia erikielisiä henkilöitä, joita käytettiin hankkeessa kielivalmentajina. Kielivalmentajat työryhmä hankki monikulttuurijärjestöjen yhteistyöverkoston Moniheli ry:n kautta.

Vuotalon loppuesitystä edelsi intensiivinen kolmen viikon pituinen harjoittelujakso, jonka aikana laulajat osallistuivat yhteisiin työpajoihin sekä tapaamisiin kielivalmentajien kanssa. Työpajojen ensimmäisessä vaiheessa laulajat harjoittelivat melodiaa ilman sanoja. Tässä vaiheessa heidän työskentelyään ohjasivat Marcelo Gama ja Erik Leidal. Toisessa vaiheessa laulajat tapasivat kielivalmentajan. Kolmannessa vaiheessa laulua harjoiteltiin tekstin kanssa, ja silloin mukana olivat laulaja, kielivalmentaja, Gama ja Leidal.

Laulunopiskelijoille työskentely vieraiden kielten ja erityisesti vieraan kielen fonetiikan kanssa oli tuttua entuudestaan. Uutta heille oli sen sijaan se, miten syvälle toiseen kieleen ja kulttuuriin perehtymisessä menttiin. Kielivalmentajien tehtävänä oli ohjata laulajia oikeaan ääntämykseen mutta ennen kaikkea tulkitsemaan tekstiä. Tulkinnassa piti laulunopiskelija Sofia Buonon mukaan ottaa huomioon kielivalmentajan tausta, johon kuuluivat myös hänen elämäntarinansa. Laulajan tuli päästä sisälle kyseiseen kieleen ja kulttuuriin ja ”soittaa kielivalmentajan tausta omalla laulamisellaan”.

Marcelo korosti näille tulkeille, että tämä laulaja on teidän käytössänne. Se on teidän laulaja, se soittaa teidän kieltänne. Ja teidän kieli on se, mikä on se musiikki. Eli meillä olisi mahdollisuus keskittyä totaalisesti just siihen yhteen kieleen ja siihen kulttuuriin, siihen ihmiseen. Me rakennettiin niitä kappaleita ja niiden tulkinnat sen pohjalta et millainen tää henkilö oli. Monet halusivat jakaa kauheasti henkilökohtaisia kokemuksia, ja sitten kun niitä oli kuunnellut hetken niin sitä alkoi ymmärtää, et miten mä voin esittää tänkielistä musiikkia. (Buono, haastattelu)

Monikielinen performanssi

Musiikin ja kielen yhteys teoksessa on vahva ja monikielisyyden rooli hankkeessa ilmeinen. Itse lopputuotos oli monikielinen, ja esitystä valmisteltaessa harjoiteltiin useita kieliä. Hankkeen toimijoiden kesken käytettiin pääasiassa englantia. Loppuesityksessä kuultiin 18:aa kieltä laulettuna tai puhuttuna.

Esityksessä rakennettiin Baabelin tornia. Esityksen alussa sali oli täynnä ääntä. Pöytiä ja tuoleja järjesteltiin, pöytiin vietiin papereita, ja tuolit asetettiin vastakkain eri puolille pöytää. Yleisöä kehoitettiin kulkemaan vapaasti. Salin takaseinälle oli heijastettu moniruutuinen videoinstallaatio, jossa oli näkyvissä katkelmia esitystä edeltäneestä työpajatyöskentelystä.

Kaikki paitsi pöytien ääressä istuvat kielivalmentajat liikkuvat salissa. Kukin laulaja otti vuorollaan tilan haltuunsa juuri sillä kohdalla, missä seiso, ja alkoi laulaa raamatunkohtaa jollain kielellä. Muut pysähtyivät kuuntelemaan. Kun laulu loppui, laulajien liikehdintä jatkui. Yleisökin alkoi melko pian osallistua: osa istuutui kielivalmentajan luo ja alkoi opetella laulutekstiä tämän kielellä. Jos kielivalmentaja istui yksinään pöydän ääressä, hän lausui tekstiä itsekseen. Lauluosuudet oli dramatisoitu erilaisiksi, ja joissakin kohdilla kaksi laulajaa lauloi yhtä aikaa eri kielillä eri puolilta salia. Kun viimeinen lauluesitys oli kuultu, kaikki esiintyjät kävelivät ympäri salia puhuen kukin omaa kieltään – eri kielet sekoittuivat. Valot sammuiivat.

Kyseessä oli harjoiteltu performanssi, jossa laulajat improvisoivat osan aikaa. Etukäteen oli sovittu, kuka laulajista aloittaa ja kuka lopettaa, mutta muiden laulujen järjestystä ei ollut ennalta

määritelty. Esillä oli myös prosessin vaihe: laulaja saattoi kokeilla jotain fraasia muutamaan kertaan mutta keskeytti sitten laulunsa ja jatkoi työskentelyä valmentajan kanssa. Tarkoituksena oli näyttää, miten laulaja työskentelee musiikin ja kielten kanssa. Kielellisen monimuotoisuuden lisäksi esityksessä oli läsnä muitakin tasoja:

Siellä oli niin monta tasoa, siellä oli Helsingin migraatio, siellä oli Raamatun vanha kertomus, siinä oli esillä tavallinen laulajien ja muusikoiden työskentelytapa. (Buono, haastattelu)

Baabelin tornin rakentaminen näkyi kokonaisuudessa myös siten, että esityksessä oli taltioituna videokatkelmia harjoituksista. Kun laulajat lauloivat esityksessä videokuvan edessä, he Buonon sanoin ”säestivät itseään harjoittelemassa”.

Hankkeessa koettuja haasteita

Suomalainen toteutus oli joiltakin osin erilainen kuin Stuttgartin. Erona oli muun muassa laulajien määrä.

For example in Stuttgart we managed to have 18 singers and 18 coaches. It was full in that sense and we could follow the model. Here in Helsinki we had seven singers who sang more songs each, and we didn't find some coaches. (Gama, haastattelu)

Toisin kuin Stuttgartissa Helsingin esityksessä ei ollut kellekin laululle omaa laulajaa, vaan projektin seitsemästä laulajasta jotkut lauloivat useamman kuin yhden laulun. Syynä laulajien vähäisempään määrään oli laulunopettaja Sirkku Wahlroos-Kaitilan mukaan se, että ammattikorkeakoulussa oli meneillään monia muitakin produktioita samaan aikaan. Niin suurta määrää opiskelijoita ei voitu laittaa yhteen produktioon, ja toisaalta seitsemän laulunopiskelijan hanke oli myös helpommin hallittavissa. Valmisteluihin vaikutti lisäksi se, että suomalainen työryhmä ei saanut kovin paljon etukäteistietoa hankkeen toteutuksesta. Heillä ei ollut esimerkiksi Stuttgartin esityksen tallennetta, jonka avulla he olisivat voineet tutustua esitykseen ennakkoon. Wahlroos-Kaitilan mukaan suomalainen työryhmä ”hyppäsi kylmään veteen” hankkeeseen ryhtyessään.

Toteutukseen toi haasteita myös kielivalmentajien löytäminen: venäjän, tanskan ja latinan kieleen ei saatu oppaita. Tuottaja Haaksiluodon mukaan jo hankkeeseen lupautunut venäjän kielien opas ilmoitti esteestä juuri vähän ennen työpajojen alkua. Yritykset löytää joku tilalle lyhyessä ajassa eivät tuottaneet tulosta. Itse esityksessä venäjän valmentajan puute ratkaistiin siten, että laulaja pyysi yleisöltä apua tekstinsä kanssa: ”Osaako joku täällä venäjää?” Vapaaehtoinen – erään kielivalmentajan tyttöstävä – ilmoittautuikin, ja niin laulaja pääsi harjoittelemaan lauluaan esitystilanteessa. Ennakkoon tehdystä varasuunnitelmasta olisi luovuttu, jos joku muu yleisöstä olisi ilmoittautunut tilanteessa vapaaehtoiseksi.

Tanskan kielen kanssa tehtiin toinen ratkaisu: laulu jäi kielettä.

Sitten mulla ei ollut tanskan tulkkia ollenkaan, ja mä olin yksin siinä pöydän ääressä. Ja mä yritin avata sitä tekstiä aivan kaikin mahdollisin eri tavoin, mut sit lopulta mä lauloin sen laulun ilman tekstiä siellä. Joka oli siis Marcelon toivomus, että kun ei ole ollut niin ei yritetäkään. Me ei yritetä piilottaa puolia jotka ei toimi vaan näytetään yleisölle myös se, että meillä ei ollut tulkkia. (Buono, haastattelu)

Latinankielisen laulun kanssa tehtiin edellisiä radikaalimpi ratkaisu: se sanoitettiin uudestaan suomenkielisellä tekstillä. Haaksiluodon mukaan hankkeen taiteellinen johtaja oli tyytyväinen kaikkiin ratkaisuihin.

Tällaisen kuvan minä sain ainakin hänen puheistaan, et mennään sitä polkua, mitä nää meidän resurssit ja meidän maasto ja meidän ihmiset antaa. Ja sit toinen oli vielä se, mitä hän sanoi monta kertaa, täähän oli ihan loistavaa, kun laulajia oli vähemmän. [- -] Ja moni koki, et se oli just mahtavaa, et siinä tuli se todellinen kohtaaminen sen kielen kanssa, että sä kuulet sen laulettuna ja sä kuulet sen puhuttuna. Ja sitä kautta tuli tää elementti, että itse asiassa nää kielicoachitkin ikään kuin esiintyi vähän. (Haaksiluoto, haastattelu)

Hankkeen työryhmä oli erittäin laaja, sillä siihen kuului taiteellisen työryhmän lisäksi seitsemän suomalaista laulunopiskelijaa ja heidän kielivalmentajansa. Aikataulujen yhteensovittaminen edellyttikin tuottajalta paljon yhteydenottoja ja koordinoitua, jotta aikataulu toteutuisi suunnitellusti. Osa osallistujista opiskeli, osa kävi osapäivätyössä ja monet olivat perheellisiä. Työpajojen aikataulujen suunnittelu oli työlästä, ja kielivalmentajien rohkaiseminen työpajoihin ja yhteiseen prosessiin edellytti useita henkilökohtaisia yhteydenottoja.

Kielivalmentaja Edwin Ndakin näkökulmasta oli hankkeen onni, että hän oli siihen aikaan työttömänä, joten hänellä oli aikaa ryhtyä tehtävään. Harjoitukset pidettiin Itä-Helsingissä, jonne Ndaki matkusti tunnin verran molempiin suuntiin. Tapaamiskertoja ei ollut montaa, mutta ajankäytöllisesti projekti olisi toisenlaisessa elämäntilanteessa ollut hänelle mahdoton. Ndaki toi esiin sen, että kielivalmentajille korvattiin matkat, mutta hänen tapauksessaan sillä ei ollut merkitystä, koska hänellä oli kuukausikortti. Tehtävä oli hänelle sataprosenttisesti vapaaehtoistyötä. Hän ehdottikin, että seuraavissa hankkeissa pitäisi vastaavista tehtävistä ja ajankäytöstä korvata jotain, sillä ”you know, in Europe time is money”.

Hankkeen merkitys

Mukana olleille laulunopiskelijoille hankkeeseen osallistuminen antoi paljon. Konkreettisella tasolla se edisti heidän ammattikorkeakouluopintojaan. Tutkintovastaava Johanna Talasniemen

mukaan opiskelijoiden tuli kirjoittaa kokemuksestaan raportti, jonka jälkeen he saivat työskentelystä neljä opintopistettä tutkintoonsa. Opintopisteitä tärkeämpi oli kuitenkin kokemuksen sisällöllinen anti. Laulunopiskelija Sofia Buonon mukaan kolmen viikon harjoittelujakso oli kaikille laulajille merkittävä, sillä Marcelo Gaman työskentelytapa johti harjoitteista ja improvisaatioista välillä hyvin korkealentoisiin keskusteluihin asti.

Siellä puhuttiin uskonnosta ja politiikasta ja se oli aivan niin kuin tajuntaa laajentavaa. Että tuon jälkeen koin että muutuinkin ainakin laulajana parempaan suuntaan. (Buono, haastattelu)

Työskentely monikielisessä ja -kulttuurisessa hankkeessa sai aikaan muitakin muutoksia nuorissa laulajissa.

Mutta siis se herätti jotenkin katsomaan tätä maata ja tätä kulttuuria eri tavalla. [- -] Ja se oli jotenkin niin iso rikkaus. Koska tässä piti tehdä töitä musiikin kanssa, piti tehdä töitä omien asenteiden ja ennakkoluulojensa kanssa. [- -] Mä muistan tämän pitkin mun opiskelua ja ehkä uraakin, että tää oli semmonen käännekohta. (Buono, haastattelu)

Kielivalmentaja Ndaki puolestaan kertoi paitsi verkostoituneensa lisää myös saaneensa oppia oopperan tekemisestä. Hänen mielestään vastaavat hankkeet ovat tärkeitä siksi, että niissä näytetään muille, miten eri puolilta maailmaa tulleet ihmiset voivat saada merkittäviä asioita aikaan yhdessä tekemällä. Babel-projektista kasvoi siis eräänlainen anti-Babel: ihmisten välinen ymmärrys on saavutettavissa, vaikka kaikki eivät ymmärrä toistensa kieliä. Kaikkiaan kokemus oli hänelle mieluisa, ja hän koki toimineensa muussakin kuin kielenopettajan roolissa.

And about the languages, the one I have been coaching, I think I teach more than the language, I tried to bring [the singer] close to the culture, to understand more issues. When we have been learning the language, I have been trying to give some tips which are behind the Swahili culture. Because, you know, language is a part of the culture. (Ndaki, haastattelu)

Mukava yllätys hänelle oli, että hän päätyi loppujen lopuksi lavalle itsekin:

At the beginning I thought I will be behind the scenes. So I didn't know I was gonna be a part of the process, but that was very nice. (Ndaki, haastattelu)

Kielivalmentajien rooli oli joillekin muillekin hankkeen osallistujille yllätys:

Se että ohjaaja halus et nimenomaan sitten kaikki nää kielicoachit on esityksessä läsnä. Tää oli mulle yllätys. Että mä ajattelin, että he muutaman kerran tapaavat nää laulajat ja he opiskelee sen kielen ja äänittävät sen tilanteen, niin siinä se sitten opitaan. (Wahlroos-Kaitila, haastattelu)

Tuottaja Haaksiluodon mukaan kielivalmentajien kulttuuriperimän esiintuominen oman kielen kautta kasvatti heidän omanarvontuntoaan. He lausuvat ja puhuivat omalla kielellään tekstiä, jota ei välttämättä ymmärretty, mutta he saivat ilmaista itseään ja ihmiset ympärillä pysähtivät kuuntelemaan heitä.

Yleisön reaktioiden perusteella esitys oli heillekin kiinnostava kokemus. Se järjestettiin non-stopin tapaan: yleisö pystyi poistumaan ja palaamaan saliin miten halusi. Haaksiluodon mukaan moni katsojista palasikin takaisin esityssaliin ja antoi kiitosta esityksen monikulttuurisuudesta salin sisäänkäynnin luona. Tilaisuuden tekemää vaikutusta yleisöön kuvaa Haaksiluodon kertoma tilanne:

Siinä oli yksi sellainen pikkutyttölauma, he tulivat kolme kertaa sinne. Eka kerran sillai [kysymällä] et ”Mikä tää juttu on, mitä nää pöydät?” Ja sit mä koitin vain lyhyesti selittää, että täällä on musiikkia ja tää lauletaan eri kielillä ja nää ihmiset pöydissä puhuu eri kieliä. Et tehkää ihan mitä haluatte, kierrelkää ja menkää juttelemaan noille ihmisille. Ja sitten he olivat vähän aikaa ja lähtivät pois. Sitten tulivat uudestaan, he olivat ihan selkeästi kiinnostuneita. Ja sitten yhdellä alkoi puhelin soida ja mä kuulin kun hän sanoi englanniksi äidille ”Äiti, mä oon oopperassa”. (Haaksiluoto, haastattelu)

Tulevaisuudennäkymiä

Tuottaja Haaksiluodon mukaan työpaja ja esityskokonaisuus voitaisiin toteuttaa uudestaan samankokoisena tai laajempaa kokonaisuutena. Työryhmää vetänyt Marcelo Gama puolestaan toteuttaisi hankkeen mielellään uudestaan Suomessa ja tarpeen vaatiessa muokkaisi sitä kulloiseenkin ympäristöön sopivaksi. Myös kielivalmentajat ilmaisivat halukkuutensa olla mukana toisessa toteutuksessa. Hanketta arvioitiin heti esityksen jälkeen työryhmän kesken. Sille haettiin myös jatkorahoitusta, mutta koska sitä ei saatu, hankkeelle ei ole toistaiseksi suunnitteilla jatkoa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan kansainvälisen hankkeen on tarkoitus kiertää vielä 16 kaupungissa.

● **Kuva 10.** Äidinkieli - Mother Tongue -hankkeen ääni-installaatio
 ● Kulttuurikeskus Caisassa. Kuva: Nathan Riki Thomson.

Äidinkieli - Mother Tongue

Äidinkieli - Mother Tongue -hankkeen tavoitteena oli lisätä ihmisten tietoisuutta monikielisyydestä sekä juhlistaa Suomen kielikartan monimuotoistumista. Tutkiakseen ja kuvatakseen monikulttuurista, monikielistä ja moniäänistä Suomea Nathan Riki Thomson ja Timo Väänänen haastattelivat eri kieliryhmiä edustavia, muualta Suomeen muuttaneita ihmisiä. Monikielistä haastatteluaineistoa hyödynnettiin hankkeessa eri tavoin. Haastattelut inspiroivat musikoita löytämään haastateltavien puheesta rytmiä, melodiaa ja äänensävyjä ja luomaan aineistosta vuorovaikuttaisen ääni-installaation, joka antaa mahdollisuuden tutkia kieliä ja monikielisyyttä musiikin keinoin. Taiteellisen työskentelyn näkökulmasta installaatio toimi siis eräänlaisena tutkimuslaboratoriona, jossa seurattiin musikoiden reaktioita ja hankkeen vaikutuksia heidän muusikkouteensa, kun he loivat vuorovaikutteista musiikkia kielen eri elementeistä. Hanke toteutettiin vuosina 2013–2014.

Hankkeen tausta

Idea hankkeeseen syntyi australialaissyntyisen Nathan Riki Thomsonin omien kokemusten kautta. Hän on asunut viisi vuotta Afrikassa ja kymmenen vuotta Englannissa. Kummassakin

ympäristössä Thomson tottui kuulemaan päivittäin lukuisia eri kieliä ja murteita. Lisäksi hänen perheensä on kaksikielinen, ja monikielisyys on muutenkin ollut hänen kiinnostuksensa kohteena jo pitkään. Kaikista mainituista kokemuksista huolimatta monikielinen installaatio oli kuitenkin Thomsonille uutta, sillä siinä yhdistyivät samanaikaisesti kielelliset ja musiikilliset elementit. Installaatio oli samalla osa taiteellista tutkimusta, jonka tavoitteena oli selvittää, miten muusikot reagoivat ympäristöönsä ja miten vuorovaikutus monenlaisten äänten kanssa vaikuttaa heidän tapansa improvisoida ja käyttää instrumenttejaan.

Äidinkieli – Mother Tongue -hankkeen työryhmään kuuluivat Thomsonin lisäksi Jouko Kyhälä ja Timo Väänänen. Installaation toteutuksessa olivat mukana myös muusikot Kristiina Ilmonen, Mikko Hassinen ja Mari Kalkun.

Installaation toteuttaminen

Thomson ja Väänänen haastattelivat erikielisiä henkilöitä, joista osa oli muusikoita. Haastatteluissa käsiteltiin haastateltavien kielellistä identiteettiä sekä sitä, mitä identiteetille tapahtuu, kun ihminen asuu kotimaansa ulkopuolella. Haastateltavat puhuivat haastatteluissa omalla äidinkiellellään, joita oli useita: hindi, persia, kreikka, italia, portugali, asante twi, viro, võru, japani, englantti, suomi, Finglish (= suomen ja englannin sekoitus), ruotsi, esperanto, korea ja gaeli. Aineistoa kertyi yhteensä noin 25 tuntia.

Haastatteluaineiston työstäminen oli hankkeen työläin vaihe. Ensin työryhmä kuunteli haastattelujen sisältöä ja sen jälkeen puheen ääniä. Tallenteita käsiteltiin niin, että puheenvuorojen jälkeen seurasi tiivistys sisällöstä joko englanniksi tai suomeksi. Sanojen rytmin ja melodian perusteella äänitteistä valittiin jotkin kohdat osaksi installaatiota. Valitut kielielementit ilmenevät installaatioissa eri tavoin. Kieliaines voi esiintyä alkuperäisessä muodossaan tai muokattuna, esimerkiksi nopeutettuna, hidastettuna tai takaperin soitettuna. Kieliainesten pohjalta tehtiin myös minuutin mittainen sävellys.

Ääni-installation kokonaisuuteen kuuluu kannettava tietokonejärjestelmä, lattiapainikkeita, kaksi pientä koskettimistoa sekä kuusi kaiutinta. Kun näyttelyn vierailija astuu lattiapainikkeiden päälle tai painaa koskettimia, installaatio vastaa hänelle äänitteellä, joka voi olla mikä tahansa edellä mainituista vaihtoehdoista.

So when you step on the triggers on the floor, it sends a random signal, so you may hear it, just the original language, or you may hear it manipulated also. Or you may hear the song. So this happens by chance.

Ääni-installation avajaiset pidettiin 3.11.2014 Kulttuurikeskus Caisan galleriassa, jossa installaatio oli esillä 3.–14.11.2014. Se oli avoinna vierailijoille sellaisenaan gallerian aukioloaikana,

mutta osan aikaa näyttelyssä oli paikalla myös soittajia. Työryhmän muusikot loivat vuorovai-
kutteista musiikkia kielen eri elementeistä ja kävivät vuoropuhelua kävijöiden kanssa. Tällä ta-
voin tallenteiden äänimaailmaan yhdistyi elävä musiikki. Työryhmän muusikot soittivat useita
eri instrumentteja, muun muassa kontrabassoja, huilua, kalimbaa, huuliharppua, munniharppua,
pohjoismaisia puhallinsoittimia, lyömäsoittimia, kanteletta ja pyngyriä. Osa työryhmän
jäsenistä osallistui musiikin tekemiseen myös laulamalla.

Koska ääni-installaatio oli rakennettu yleiseen galleriatilaan, se teki installaatiosta helposti lä-
hestyttävän monille kävijöille. Yksinkertainen, vuorovaihteinen installaatio antoi myös mah-
dollisuuden siihen, että kaikenikäiset vierailijat saattoivat kokeilla sitä. Installaatio herättikin
suurta kiinnostusta yleisössä, jossa oli useiden eri alojen edustajia. Installaatioon kävi tutustu-
massa esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön työntekijöitä. Installaatio tarjosi ainutlaatuisen
oppimisympäristön myös Sibelius-Akatemian musiikinopiskelijoille, ja monien muidenkin ryh-
mien kanssa toteutettiin työpajoja. Musiikkitaustaisten kävijöiden näkökulmasta oli kiinnosta-
vaa etenkin se, miten kielellisiä elementtejä voi tutkia musiikin keinoin. Kun tuttu soitin ei vas-
taa sillä tavoin kuin muusikko sitä painaessaan odottaa, erikoinen tilanne herättää muusikossa
uusia ideoita ja virittää myös uudenlaisia soittamisen tapoja.

Installatio toimi oivallisena oppimisympäristönä myös lapsille. Paikalla vieraili muun muassa
kolmekymmentä kolmasluokkalaista koululaista, jotka viettivät galleriassa pari tuntia. Ensin muu-
sikot esittelivät heille installatiota, minkä jälkeen koululaiset pääsivät pienissä ryhmissä itse ko-
keilemaan sitä sekä luomaan kielimateriaalista erilaisia ääniä. Lapset olivat hyvin innoissaan ja
kävivät kokeilujen jälkeen mielenkiintoista keskustelua. Lasten suusta kuullut kommentit kertovat
siitä, millainen silmiä ja korvia avaava merkitys installaatiolla oli tälle koululaisryhmälle.

*Some children said that they hadn't thought of language as music before. And a few of the
girls said, now when we go outside and listen to language like music and see how many dif-
ferent languages I can hear when I am in the shop.*

Installaatiossa vierailut oppilasryhmä ei alussa ymmärtänyt, miten heidän pitäisi soittaa näyt-
telyssä olevilla instrumenteilla, vaan he kysyivät muusikoilta: ”Mitä me soitetaan?” Tilanne oli
lapsille uusi, sillä koulussa he olivat tottuneet soittamaan pyydettyä rytmiä tai säveltä. Lapsille
selitettiin, että kyseessä on improvisaatio ja että heidän piti vain kuunnella ja soittaa niin kuin
tuntevat. Improvisaatiossa oli ainoastaan yksi sääntö: ensimmäisen äänen piti olla lähtöisin
installaation kieliaineksista, ja sen jälkeen siihen sai reagoida omalla instrumentillaan. Improvi-
saation aloitti aina koskettimiston ääressä seissyt lapsi. Tällä tavoin lapset tuottivat useita pie-
noiskappaleita vierailunsa aikana. Improvisaation kokeileminen oli soittajille antoisaa ja lapsil-
le avartavaa myös siksi, että kaiken aikaa kaikki soittivat oikein. Sävelen soittaminen väärin ei
yksinkertaisesti ollut mahdollista, koska musiikin lähteenä eivät olleet tietyt rytmit tai sävelet,
vaan virikkeenä olivat tällä kertaa kielet ja niiden tuottamat äänet.

Kielet musiikin lähteenä

Monikielisyys ilmenee hankkeessa kahdella tapaa. Ääni-installaation aineistona käytettiin haastatteluja, jotka oli tehty haastateltavien äidinkielillä. Näin haluttiin korostaa eri ilmaisumuotoja ja tuoda esiin Suomen kasvavaa kielikirjoa sekä juhlistaa kielellistä monimuotoisuutta. Monikielisyys toimi myös musiikin improvisaation ja analyysin välineenä sekä luovuuden ja inspiraation lähteenä.

Hankkeen jäsenet kommunikoivat keskenään pääosin englanniksi, suomeksi tai suomen ja englannin sekoituksella. Installaatiossa on puolestaan kuultavina seuraavat kielet: asante twi, englanti, gaeli, hindi, italia, japani, korea, kreikka, persia, portugali, ruotsi, suomi ja viro. Installaation kieliksi oli valittu tarkoituksellisesti tavallista harvinaisempia kieliä. Esimerkiksi sellaisia henkilöitä, jotka ovat ilmoittaneet gaelin kielen omaksi äidinkielekseen, on väestörekisteritietojen mukaan vain muutama koko Suomessa.

Koska mukana on vähemmän tunnettuja kieliä, kuuntelija keskittyy enemmän musiikin luomaan vaikutelmaan ja kielen musiikkiin kuin itse kieleen tai puheen sisältöön. Thomsonin mukaan installaatiossa olevista kielistä hän ei ymmärtänyt montaakaan, ja juuri tämä tilanne antoi hänelle mahdollisuuden kuunnella eri kieliä musiikkina. Keskustellessaan vierailijoiden kanssa Thomson havaitsi heidän kokevan samoin. Onkin ilmeistä, että jos ihminen ymmärtää kieltä, hän keskittyy enemmän viestiin ja sanoman merkitykseen. Sitä vastoin tilanteessa, jossa ei ymmärrä kuulemaansa, kuuntelee enemmän sitä, miltä kieli kuulostaa. Myös hankkeen ääniammattilaisen Jouko Kyhälän mukaan työprosessi oli hyvin mielenkiintoinen: oli kiintoisaa kuunnella 25 tuntia haastatteluja, ”joista ei ymmärrä yhtään mitään”.

Musiikillisten kokemusten lisäksi installaatiossa pääsee lähestymään myös identiteettiä koskevia kysymyksiä ja juuri kieltä osana ihmisen identiteettiä. Haastateltavat kertoivat muun muassa siitä, miltä heistä tuntuu asua toisessa kieliympäristössä ja mitä se merkitsee heidän identiteetilleen. Monikielisyteen on vahvasti yhteydessä myös monikulttuurisuus ja kulttuurien väliset erot. Haastateltavat nostivat esiin useita asioita, jotka ovat vaikuttaneet heidän sopeutumiseensa Suomeen. Esimerkiksi kreikkalainen haastateltava puhui suomalaisesta luonnosta. Toisaalta haastateltu ghanalainen mies kertoi yksittäisen tapahtuman, joka on jäänyt hänen mieleensä. Mies oli Suomessa vierailulla olevan äitinsä kanssa metrossa, ja äiti alkoi laulaa siellä spontaanisti, kuten hän tekee muulloinkin. Laulaminen oli haastateltavan mukaan äidille yhtä luonnollista kuin suomalaisille kahvin juominen. Haastateltavalle oli jäänyt mieleen kansamatkustajien kasvot, joista saattoi lukea, että Suomessa ei lauleta. Miehelle jäi vaikutelma siitä, ettei Suomessa lauleta edes suihkussa, sellaisesta julkisesta paikasta kuten metrosta puhumattakaan.

Hankkeen vaikutuksia

Installaation aikana Nathan Riki Thomson oli itse paikalla päivittäin paitsi muusikkona myös tarkkailijana. Näyttelytilassa kävijät eivät kuitenkaan välttämättä tiedeneet hänen olevan osallisena installaation toteutuksessa. Thomson pääsi siis näkemään kävijöiden aidot reaktiot: hämmästyksen, jännityksen, leikillisyyden ja innostuksen. Thomson kertoi, ettei hän tiennyt etukäteen, mitä odottaa, mutta hän tiesi, että installaation toteutuksesta tulisi mielenkiintoinen. Oli kuitenkin vaikeaa arvioida etukäteen, millä tavoin installaatio vaikuttaisi kaikkiin osapuoliin, niin muusikoihin kuin vierailijoihin. Kävi ilmi, että installaation toteutus ylitti kaikki Thomsonin odotukset.

Thomsonin mukaan hankkeella on ollut kahdentyyppisiä vaikutuksia. Ensinnäkin se on vaikuttanut hankkeessa mukana olleiden muusikoiden musiikin tekemiseen ja improvisaatioon. Eräs työryhmän jäsen koki, että hänen soittamistyyliinsä muuttui installaation myötä ja hän sai koko ajan uusia ideoita. Kokemusta oli hankala selittää, mutta se vaikutti häneen henkilökohtaisella tasolla.

One of the musicians involved commented that she noticed that she was playing in a different way to how she normally plays in this context. And she could recognize that new ideas were coming. But she didn't know why or how. And she commented that if I was doing this over a longer period time, maybe I'd really be able to point out, pinpoint, what are the things that are happening there. So this would be very interesting, to take a study further in that way.

Installaatio jätti jälkiä myös vieraileviin musiikinopiskelijoihin. Kun he pääsivät pois tutusta ympäristöstään ja soittamaan galleriatilaan, heidän oli oltava luovia ja opittava, miten tulisi reagoida odottamattomiin ääniin. Installaatiota varten haastatelluille muusikoille installaatio tuotti niin ikään yllätyksiä vierailun aikana. He eivät osanneet etukäteen arvata, millä tavoin tutut musiikki-instrumentit toimivat installaatioissa eivätkä varsinkaan sitä, että instrumenteista kuuluisi heidän oma puheäänensä.

Toisaalta erityisesti identiteettiin ja omaan äidinkieleen liittyvät kysymykset lienevät vaikuttaneet jollain tasolla installaation kävijöihin. Erään suomen kielen opiskelijaryhmän vierailu on jäänyt Thomsonille erityisesti mieleen. Kaikki eri puolilta maailmaa tulleet opiskelijat vaikuttivat tutkivan installaatiota kiinnostuneina, mutta eräälle ghanalaiselle opiskelijalle vierailu merkitsi erityisen paljon. Kurssin opettajan mukaan ryhmä oli hiljattain tehnyt osana kurssia vierailun kirjastoon, jossa opiskelijat olivat etsineet omalla äidinkielellään kirjoitettuja kirjoja. Ghanalainen, asante twitää äidinkielenään puhuva opiskelija oli ainoa, joka ei ollut löytänyt yhtään omankielistä kirjaa. Kun installaation tallenteesta alkoi kuulua asante twitää, opiskelija oli haltioissaan. Thomson otti saman tien yhteyttä haastateltavaan, ja gallerian vieras sai mahdollisuuden puhua installaatioon äänensä antaneen henkilön kanssa omalla äidinkielellään. Hetki

oli yksi parhaista installaation aikaisista muistoista ja juuri sellainen voimauttava kokemus, jollaisia Thomson oli toivonut installaation synnyttävän.

Hanke on edistänyt monikielisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa useallakin eri tasolla. Installaation vierailijat pääsivät kosketuksiin niiden kielten kanssa, jotka olivat edustettuina tallenteissa. Äänitteitä kuunnellessaan kävijät näkivät myös kuvia haastatelluista henkilöistä, toisin sanoen kielellisesti monimuotoistuvan suomalaisen yhteiskunnan jäsenistä. Lisäksi installaation kävijöitä kannustettiin kuuntelemaan kieliä uudella tavalla ja arvostamaan eri kielten tarjoamia kiehtovia äänimaisemia musiikkina.

Tulevaisuudennäkymiä

Yksi hankkeen haasteista oli se, että haastattelumateriaalin keruuta piti rajata, jotta projekti toteutuisi suunnitellussa aikataulussa. Installaatiota varten kerätty materiaali on jo nyt hyvin laaja, ja Thomsonin mukaan olisi mahdollista käyttää sitä vielä muihinkin tarkoituksiin. Hankkeelle on suunnitteilla myös jatko projekti, jossa on tarkoituksena kehittää uusia ideoita saatujen tulosten perusteella.

Noin vuosi ensimmäisen esilläolon jälkeen installaatio rakennettiin uudestaan Stoaan osaksi vaihtuvia gallerianäyttelyitä 7.–24.10.2015. Galleriassa pidettiin tuolloin 3.–6.-luokkaisille suunnattuja työpajoja, joissa oppilaat kokeilivat ja yhdistelivät installaation kielikirjoa eri instrumentteihin ja joissa he pääsivät improvisoimalla luomaan omia pieniä musiikkikappaleita.

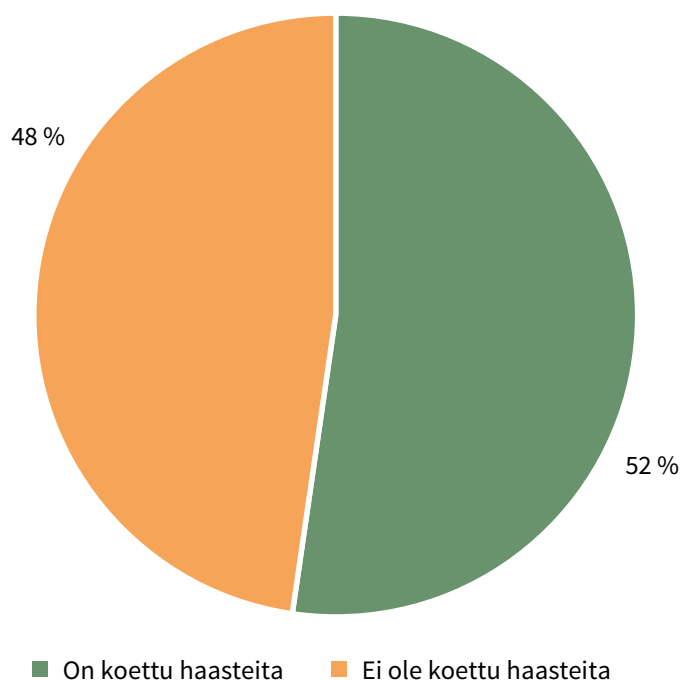
Koska installaation kokoonpano on suhteellisen helppoa siirtää toiseen tilaan, on suunnitelmassa, että installaatio viedään tulevaisuudessa erilaisiin paikkoihin niin pääkaupunkiseudulle kuin muuallekin Suomeen. Yhtenä mahdollisena tilana voisi olla kirjasto, sillä galleriaan verrattuna kirjasto on helposti lähestyttävä paikka, mikä voisi madaltaa kävijöiden kynnystä kokeilla installaatiota.

6 HAASTEITA JA MAHDOLLISUUKSIA

Tässä luvussa tarkastellaan niitä haasteita, vaikeuksia ja ongelmia, joita monikielisyttä ja taidetta yhdistävissä hankkeissa tuli vastaan. Joitain näistä on tullut esille jo edellä fokushankkeita esiteltäessä, mutta tässä kootaan vielä yhteen joitain yleisimpiä havaintoja.

Hanketoimijoille tehdyn kyselyn perusteella noin puolet vastaajista oli kohdannut jonkinlaisia monikielisyyteen liittyviä pulmia tai hankaluuksia (kuvio 6). Suurimmat niistä ovat liittyneet kielitaitoon tai oikeammin sen puutteeseen, käänntöstöihin ja niiden järjestämiseen sekä eri kielten samanaikaiseen käyttöön. Kääntämisen on koettu olevan työlästä, kallista, hidasta eikä välttämättä läheskään aina edes mahdollista. Osa ongelmista on puolestaan koskenut kielten ja kulttuurien välisiä eroja. Haasteelliseksi on usein osoittautunut myös työryhmän saaminen kokoon, ryhmän kokoonpanossa tapahtuneet muutokset sekä aikatauluihin liittyvät ongelmat.

Toisaalta kaikki hanketoimijat eivät ole kohdanneet lainkaan ongelmia. Esimerkiksi jos samantyyppinen festivaali oli järjestetty aiemmin, haasteet olivat tulleet jo melko tutuiksi ja niihin oli osattu valmistautua. Useimmat hankkeista ovat myös edenneet aikataulujen mukaisesti, eikä niissä ole koettu muitakaan ongelmia. Sen sijaan ongelmista raportoineilla haasteet ovat olleet hyvinkin samantyyppisiä. Seuraavaksi kuvaillaan hankkeissa kohdattuja ongelmia sekä keinoja, joita hankkeissa on kehitetty niiden ratkaisemiseksi. Monikielisissä taide- ja kulttuurihankkeissa vaikeuksista on myös viisastuttu.

Kuvio 6. Monikielisyyteen liittyvät haasteet.

Hankeaikataulut

Monissa hankkeissa ilmeni aikatauluihin liittyviä ongelmia. Usein on koettu, että aikaa oli varattu turhan niukasti projektia suunniteltaessa. Lisäksi on ollut vaikeaa saada työryhmä koon samaan aikaan toivotulla tavalla, tai se on vaatinut paljon joustamista puolin ja toisin. Aikatauluongelmien vuoksi on toisinaan jouduttu jopa vaihtamaan työryhmän jäseniä. Moni hankkeiden jäsenistä työskenteli osa-aikaisesti, mikä toi ylimääräisiä haasteita. Hankkeet ovat venyneet myös työryhmän jäsenten muuttuneiden työ- tai elämäntilanteiden vuoksi: aikataulujen muutoksiin ovat vaikuttaneet esimerkiksi sairastumiset sekä muut hanketoimijoihin ja heidän perheisiinsä liittyneet yllätykset. Toisaalta myöhästymiset alkuperäisestä aikataulusta ovat saattaneet johtua myös yhteistyökumppaneista eivätkä hanketoimijoista itsestään.

Suurin haaste oli sen sijaan työryhmän jäsenten aikatauluongelmat, jotka johtuivat siitä, että he olivat ylityöllistettyjä. Koen, että tämä on freelancetaiteilijoiden ongelma ja pohdin, miten sen voi ratkaista tulevaisuudessa. (Martina Marti)

Työryhmä joutui pitämään kaksi elvytysviikkoa yhden asemasta, koska oli vaikeaa kerätä koolle kaikki tarvittavat taiteilijat yhtä aikaa. (Alexey Tsykarev)

Jotkut hanketoimijat mainitsevat aliarvioineensa työmäärän hankkeen suunnitteluvaiheessa ja tästä koituneen hankkeelle lisäkuluja. Samasta syystä kaikkea ei ole myöskään pystytty toteuttamaan ja joistain ideoista on jouduttu luopumaan. Tulkkaukseen ja kääntämiseen on mennyt paljon enemmän aikaa ja muita resursseja kuin mitä oli suunniteltu. Monessa kirjallisuushankkeessa kustannusprosessi on ollut hidas ja kustantajan löytäminen vaativaa. Muutamassa hankkeessa on jouduttu rajoittamaan materiaalin keräämistä, jotta projekti saataisiin pysymään aikataulussa.

Eräissä prosessin vaiheissa kommunikaatio esiintyjien kanssa katkesi liian lyhyen valmisteluajan ja liian kunnianhimoisen tavoitteen takia. (Otso Huopaniemi)

Osa hankkeissa ilmenneistä aikatauluongelmista on siis sellaisia, jotka ovat tyypillisiä useimmille kulttuuriprojekteille. Toimijoita on usein paljon, ja monet heistä työskentelevät samanaikaisesti useissa produktioissa ja muissa hankkeissa. Ihmisten muuttuvista elämäntilanteista johtuvat viivästykset tai muut muutokset suunnitelmaan voivat niin ikään tulla vastaan missä tahansa taide- tai kulttuurihankkeessa. Näiden lisäksi osa aikataulussa pysymisen vaikeuksista on ollut sellaisia, jotka liittyvät nimenomaan siihen seikkaan, että tässä tapauksessa tehtiin työtä monikielisen toimijajoukon kanssa tai muuten työskenneltiin monikielisyyden parissa.

Kielivarieteetit ja kulttuurienväliset erot

Monessa hankkeessa on kohdattu myös eroja saman kielen varieteettien, eri kielten sekä laajemmin kulttuurien välillä sekä näistä eroista juontuvia pulmia ja haasteita.

Runokohtauksia-hankkeessa haaste oli konkreettinen ja itse hankkeen ytimessä: kuinka kääntää runoja kielestä, jota suomentaja ei osaa. Haaste ei muodostunut ainoastaan kielestä symbolijärjestelmänä, vaan kaikesta muustakin aineksesta, jota kieli kantaa. Suomentajat kohtasivat tehtävässään useita kulttuurisia ja uskonnollisia symboleja sekä sellaista kulttuurihistoriaa, jota he eivät entuudestaan tunteneet. Ongelmia ratkaistiin siten, että järjestettiin säännöllisesti tapaamisia ja käytiin keskusteluja, joissa yksittäisten asioiden lisäksi puhuttiin yleisemmin esimerkiksi runouden merkityksestä eri kulttuureissa.

Yhteisiä keskusteluja hyödynnettiin myös **Kahden maan myytit ja tarinat** -hankkeessa, jossa ongelmaksi osoittautuivat somalin kielen eri murteet. Keskustelujen avulla löydettiin yhteinen näkemys kielen eri varieteettien käytöstä. **Musiikin muisti** -hankkeessa tuli saamenkielisissä lauluissa vastaan sanoja, joiden tarkkaa merkitystä eivät tienneet edes laulujen esittäjät. Ongelmaa selvitettiin asiantuntijoiden avulla. Myös laulujen tekstittäminen oli haasteena, sillä Suomessa puhutuilla saamen kielillä (pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame) on jossain määrin toisistaan poikkeava kirjaimisto.

Käännöstyöryhmät ovat ratkaisseet ne [haasteet] pitkäjänteisyydellään ja sinnikkyydellään. Kurdinkielinen runoilija esimerkiksi suomentajan sanoin ”hyppäsi välillä pusikkoon” Saaren kartanon residenssissä, kun lähti poimimaan kasvia, jonka nimi ei muuten selvinnyt. (Marja Mäenpää)

Somalin kielessä on eri murteita, ja vuosia maassa olleet nuoret eivät ole saaneet oman kielen opetusta ja harjaannusta. Kieliongelmat ratkaistiin ristiintulkaamisella: pulmakohdissa keskusteltiin [kunnes saatiin] yhteinen näkemys oikeasta ratkaisusta. (Irma Hirsjärvi)

Saman kielen eri varieteetit saattavat tuottaa ongelmia myös silloin, kun kyseessä ovat Suomen ulkopuolella asuvat suomalaiset, sillä eri sukupolvien suomalaiset emigrantit puhuvat erilaista soomea. Tällaisen havainnon teki Sari Kivinen hankkeessaan **Mining Doughnuts**.

During interviews one challenge (or problem) I encountered was that I as a second generation Finnish-Australian have a different comprehension of the Finnish language to a lot of people whom I interviewed who are first generation. Sometimes the person I was interviewing had trouble understanding the way that I spoke and vice versa because we speak different versions of Finnish. There was no specific way that this could be solved, but [it] remains relevant to acknowledge and was an interesting aspect. (Sari Kivinen)

Osassa hankkeita on koettu myös väärinymmärrystilanteita. Niitä on ilmennyt esimerkiksi silloin, kun työryhmän jäsenet ovat kommunikoineet sellaisella kielellä, joka ei ole heidän äidinkieltänsä. Myös kulttuurienväliset erot ovat toisinaan hankaloittaneet työskentelyä. Toisaalta voi olla, että eri kielten kytkeytymistä toisistaan selvästi poikkeaviin kulttuureihin tulee myös joskus liioitteluksi.

Language is definitely attached to culture and therefore the fact that the project partners are using English is not a guarantee that there would not be misunderstandings. (Mari Kalkun)

Hankkeen alkuvaiheessa tehty briiffaus eri taiteilijoille eri maissa oli erilainen. Taiteilijat saapuivat työpajaan odottaen hieman eri asioita toisiltaan. (Emma Puikkonen)

The challenge is when people speak in their mother tongue, they think they have totally different culture compared to the others. (Hassan Blasim)

Yhtenä merkittävänä haasteena mainitaan toistuvasti myös työryhmän kokoon saaminen ja sen koordinointi. Edellä mainittujen aikatauluongelmien ohella siihen liittyy usein eri kulttuuritaustojen edustavien ihmisten vähäinen kokemus suomalaisesta työskentelystä ja työtavoista. Eräässä hankkeessa työskenteli useita henkilöitä, jotka tarvitsivat paljon henkilökohtaista ohjausta muun muassa aikatauluissa ja erilaisissa henkilöstöhallintoon liittyvissä asioissa kuten verokortti ja palkkatodistukset. Toisessa hankkeessa puolestaan koettiin haastavaksi maahanmuuttotilanteiden opettajien vaihtelevat pedagogiset taidot ja erilaiset odotukset projektiin sitoutumisesta. Muissakin hankkeissa on koettu tilanteita, joissa suunnitelmat ja todellisuus eivät ole kohdanneet.

Yksi suuri [haaste] oli se, että työtämme edeltävät järjestelyt eivät olleet komilaisessa kylässä niin pitkällä kuin olimme toivoneet. Saimme esimerkiksi tietää vain muutama päivä ennen matkaa, ettemme luultavasti saa lainaan moottoria veneeseemme. (Niko Partanen)

Riittämätön kielitaito ja kääntämisen haasteet

Myös kommunikointi monella kielellä on joskus koettu työlääksi. Haasteena on ollut esimerkiksi se, ettei yhteisiä kokouksia ole voitu pitää vain yhdellä kielellä ja että työryhmien muodostaminen on ollut erittäin vaikeaa. Pyrkinessään ottamaan osallistujien erilaiset kielikompetenssit huomioon **Bjarmia & Beowulf** -hankkeen johtaja joutui suunnittelemaan tarkasti työryhmien kokoonpanon, jotta saisi niistä toimivat. **Down River Vashka** -hankkeessa yhteisen kielen puute taas aiheutti välillä jopa turhautumisen tunnetta. Haastavaksi koettu tilanne avasi kuitenkin samalla mahdollisuuden käyttää useita kieliä.

Työhön on ajoittain liittynyt turhautumista siihen, etteivät kaikki osaa kaikkia käytettyjä kieliä. Yleinen yhteisen kielen puute toisaalta pakotti kääntämään kielestä toiseen ja esti yhden ainoan kielen käyttöön ajautumista. (Niko Partanen)

Osassa hankkeista usealla kielellä työskentelyä ei ole kuitenkaan pidetty vaikeana. Vertailtaessa näitä vastakkaisia kokemuksia voi huomata, että helpommaksi monikielinen työskentely koetaan sellaisissa työryhmissä, jonka jäsenillä on ainakin yksi yhteinen kieli, jolla kommunikoida. Haasteita syntyy, jos tätä kieltä ei ryhmässä ole. Ongelmatilanteita syntyy ymmärrettävästi helpommin silloin, kun toimijoiden kielitaito ja valmius sekä tottumus käyttää eri kieliä eivät vastaa tarpeita. Esimerkiksi **ITU-hankkeessa** havaittiin, että vaikka toimijat hallitsivat useita kieliä, he kuitenkin pitivät monella kielellä työskentelyä työläänä.

Pieniä ongelmia ja jännitystä tilanteissa, joissa osallistujan kielitaito ei riitä, mm. huono englannin kielen taito. Olemme ratkaisseet ongelmia mm. avustajien ja tulkin avulla. (Julius Valve)

Osa taiteilijoista, opettajista ja taideopiskelijoista koki usealla kielellä operoinnin työlääksi, osalle taas se on osa arkea ja luonteva tapa kommunikoida. Kyse on sekä tottumuksesta että kielitaidosta. (Katja Thomson)

Edellä olevat esimerkit kuvaavat usean kielen käyttöä hanketoimijoiden kesken. Sen sijaan **CMMN SNS PRJCT** -hankkeessa hankalaksi osoittautui kielten sekoittaminen saman esityksen aikana. Ongelma ratkaistiin niin, että esitys pidettiin joko suomeksi tai ruotsiksi, mutta kulloiseenkin kieliversioon yhdistettiin myös toisen kielen muokattuja elementtejä.

Uskoimme aluksi, että kieliä voi sekoittaa enemmän, mutta ymmärsimme pian, että meidän piti miettiä hyvin tarkkaan, miten kieliä käytetään ja esityskieltä markkinoidaan. Eli teimme lopulta niin, että esitykset olivat pääosin joko ruotsiksi tai suomeksi ja työstimme sen pohjalta ”toisen” kielen osia, joita sitten käytimme itse esityksessä. (Annina Blom)

Käännöstöihin liittyviä yllätyksiä on koettu monissa muissakin hankkeissa. Ratkaisuna olisi varautua etukäteen miettimällä sitä, kuinka paljon käännöstyöt tulevat maksamaan sekä onko tiedossa henkilöitä, jotka voivat kääntää tai tulkata tarvittaville kielille. Työryhmässä olisi pohdittava, mikä olisi sopiva määrä eri kielten puhujia, joita hankkeen eri vaiheissa tarvitaan. Niin ikään esimerkiksi festivaalia järjestettäessä olisi hyvä huomioida, onko työryhmässä riittävästi tietyn kielen osaajia. Tällä tavoin varmistetaan, että kommunikoinnin ja tiedottamisen koko taakka ei lankea sille ainoalle henkilölle, joka puhuu kyseistä kieltä. Monikieliseen tiedottamiseen liittyy myös monenlaisia muita haasteita.

Tiedotuksessa monikielisyyden tuominen esiin on luonnollisesti haastavaa. Miten tuoda esiin moninaisuus ja samalla säilyttää selkeä sanoma ja tiukka kärki? (Emma Puikkonen)

Kuun metsän Kaisa -hankkeessa elokuvantekijä ei puhunut kaikkia kieliä, joiden parissa hän työskenteli. Siksi hän joutui käyttämään kääntäjien apua joka työvaiheessa, mikä hidasti työskentelyä. Joskus hän kääntyikin sukulaisten puoleen kääntäjän löytämiseksi.

Esimerkiksi koltansaamea en puhu. Olen joutunut käännettämään ääninauhalta tekstejä. Se on haastavaa, koska kielenpuhujia tai kääntäjiä on todella vähän. Ja ne jotka pystyvät kääntämään ovat jo työllistettyjä. Ratkaisin asian käyttämällä raakakäännöksessä omia sukulaisia, ja lopullisen käännöksen tai korjailut tekee ammattimainen kielenkääntäjä. (Katja Gauriloff)

Down River Vashka -hankkeessa tekstien kääntäminen järjestelmällisesti muille kielille ei ollut mahdollista. Jos tavoitteena olisi ollut tarkka käännös, työ olisi vienyt kohtuuttoman paljon aikaa. Sen sijaan hankkeessa päädyttiin siihen, ettei erikielisten tekstien tarvinnut olla sisällöltään samoja, vaan kieliversiota muokattiin siten, että se palvelisi parhaalla mahdollisella tavalla juuri sitä kieltä puhuvia. Tällä tavoin huomioitiin tekstien kohderyhmät, tekstien käyttäjät. Kohderyhmä kannattaa pitää mielessä myös hanketta luonnehdittaessa. Tätä kuvaa seuraava **Mining Doughnuts** -hankkeen esimerkki:

When I initially began searching for people to participate in the interviews I encountered a problem that most people assumed I was writing a book or doing a PhD. I found it challenging to explain what I actually was doing in a simple way so that interviewees would understand that I was making a video. At first I explained that I was doing research with artistic outcomes. I soon learnt to simplify this further and leave out the word “research” because this word confused many people. In the end I would say to people “I am making a video about Finnish people in QLD [Queensland], and the video is in a documentary style”. (Sari Kivinen)

Tietyn yleisön ja kohderyhmän löytäminen on mainittu haasteeksi monissa muissakin hankkeissa. Esimerkiksi **Satutandemi**-hankkeessa koulutukseen haettiin sanataidekasvatuksesta kiinnostuneita henkilöitä eri kieliryhmistä. Suurin osa koulutukseen ilmoittautuneista ohjaajista puhui äidinkielenään venäjää, ja esimerkiksi arabian, serbian ja kurdin kielen puhujat puuttuivat ohjaajajoukosta kokonaan. Myös sanataidetuntien kieliryhmät muodostuivat ihan eri tavalla kuin alun perin oli suunniteltu. Vaikka kaikki hankkeet eivät olekaan edenneet aivan suunnitelmien mukaan, yllättäviin tilanteisiin on yleensä pystytty löytämään jokin ratkaisu.

Alun perin ajatuksena oli, että esimerkiksi suomi-venäjä-sanataidetunteja ohjattaisiin ryhmille, joissa suurin osa lapsista puhuu äidinkielenään venäjää. Lukuun ottamatta venäjänkielisen päiväkodin ryhmiä, lapsiryhmät ovat kuitenkin usein olleet monikulttuurisia tai koostuneet pääosin suomea äidinkielenään puhuvista lapsista. Lopulta nämä ”sekaryhmät” ovat kuitenkin olleet monikielisyden näkökulmasta hyvin toimiva ratkaisu. (Veera Vähämaa)¹⁹

---

19 Veera Vähämaa oli hanketoimijana Satutandemi-hankkeessa.

Haasteet eivät olleet lainkaan taiteellisia vaan markkinoinnin puolella. Oli haastavaa löytää Suomesta italiaa ja ranskaa puhuva yleisö. Tai se olisi vaatinut erilaista tiedotusta, josta meillä ei ole vielä kokemuksia. (Martina Marti)

Muita haasteita

Joissain hankkeissa on kohdattu myös teknisiä ongelmia. Näin on käynyt esimerkiksi **Shapereader**-hankkeessa, jossa koko työskentely on pohjautunut yritys ja erehdys -menetelmään. Hankkeessa kohdatut ongelmat voi kuitenkin ottaa toisinaan osaksi hanketta ja hyödyntää niitä hankkeen materiaalina, kuten tehtiin **Passengers**-hankkeessa.

For each language there is as well a way of thinking and also of body movement. Whenever I faced a problem I managed to solve by integrating the problem in the show. Therefore the difficulties were transformed into new material for the project. (Davide Giovanzana)

Muunlasiakin pulmia ja vaikeuksia on tullut vastaan. Esimerkiksi **Äänilo**-hankkeessa haasteena mainittiin etätyöskentely. Yhteydenpito Skypen ja sähköpostien kautta koettiin työlääksi, eikä se ei ollut yhtä inspiroivaa kuin työskentely kasvotusten. Energiaa kului siihen, että käytiin läpi hankkeen tärkeimpiä asioita eikä enää jäänyt aikaa tai voimia jakaa spontaaneja ideoita ja tunteita. Ratkaisuksi ongelmaan hanketoimijat ehdottavat useampia tapaamisia kasvokkain.

Kuten taide- ja kulttuurihankkeiden tapauksessa usein käy, toteutunut rahoitus jää tavoitelusta. On siten ymmärrettävää, että myös monikielisyttä ja taidetta yhdistävissä projekteissa rahoituksen järjestäminen on ollut yksi haasteista, ja se on puolestaan poikinut erilaisia muutostarpeita. Joskus se on vaarantanut koko hankkeen toteutumisen tai saanut aikaan sen toteutumisen suunnitellusta selvästi poikkeavassa muodossa.

Isoin ongelma on ollut se, että hanketta ei rahoittanut muut kuin Koneen Säätiö. [- -] Jouduimme maksamaan omista rahoista kaikki käännökset, tekijänoikeudet, jne. (David Kozma)

The rest of the funding was more difficult to find than expected and partly impossible. (Willem Wilhelmus)

On vaikea löytää kustannusrahoitusta kaksikieliselle kirjalle. Voi olla, että kirja ilmestyy vain saameksi. (Laura Arola)

Hyvät käytänteet

Hankkeiden aikana on kehitetty myös lukuisia hyviä käytänteitä. Osa käytänteistä on sellaisia, joiden on jo havaittu olevan yleisemminkin hyödyllisiä, kun taas osa on uusia innovaatioita, joiden toivotaan nyt leviävän laajemmin muidenkin käyttöön. Yksi näistä innovatiivisia käytänteitä luovista hankkeista on **Shapereader**, jossa on luotu tuntoaistiin perustuva sarjakuvromaani. Siinä aktivoidaan tuntoaistit perinteisen visuaalisen lukutaidon sijaan. Uusi menetelmä tarjoaa uudenlaisia lukukokemuksia pistekirjoitusta käyttäville henkilöille, ja samalla se herättää kiinnostusta muissakin lukijoissa siihen, että visuaalisen kanavan lisäksi lukiessa voisi käyttää myös tuntoaistia.

Runokohtauksia-hankkeessa on puolestaan kehitetty uusi runojen kääntämisen työtapana. Työskentely on tapahtunut siten, että turkulaiset runoilijat ovat kääntäneet erikielisten runoilijoiden kanssa näiden runoja suomeksi osaamatta runojen lähtökieliä. Osassa käännöstyöryhmiä on ollut mukana molempia kieliä osaava kulttuuritulkki. Erittäin olennaista hankkeessa on ollut se, että suomentajat ovat itsekin runoilijoita. Koska tämä runojen kääntämisen tapa on uusi, työryhmän jäsenet ovat vierailleet eri kaupungeissa kertomassa siitä. Myös **Bjarmia & Beowulf**-hankkeessa hyödynnettiin työryhmä- ja työpajatyylisiä kääntämistä, kuten edellisessä luvussa kuvattiin.

Monissa muissakin hankkeissa on suosittu työryhmätyöskentelyä, jolla on havaittu olevan useita hyviä puolia. **Kahden maan myytit ja tarinat**-hankkeessa toiselta puolelta maailmaa tulleet nuoret työskentelivät ryhmässä. He oppivat ottamaan vastuuta omasta tekemisestään ja muista, ja yhteinen työskentely oli hyödyllistä myös siksi, että heidän osaamisensa ja näkemyksensä somalin kielen eri varieteeteista täydensivät toisiaan. **In Reality of Helsinki**-hankkeessa taas kehitettiin tarinankerrontamenetelmä, jossa tarinaan syvennyttään tarkasti kuuntelemalla, ennen kuin tarinasta syntyy käsikirjoitus. Useiden muidenkin hankkeiden toimijat korostavat sitä, että työryhmätyöskentely on rikastuttava työskentelytapa.

Käytänteistä hyväksi on havaittu työryhmätyöskentely, jossa kielen monipuolisuus tulee yksilötyöskentelyä rikkaammin esille. (Ulla Lappalainen)²⁰

I learnt a lot about Finnish theatre, the style that we don't have in Hungary in theatres, also how to work with people with many different backgrounds and languages. We exchanged [thoughts] a lot, because all the members in the workgroup came from different countries or cultural backgrounds. (Ágnes Kaszás)

Edellä kuvatun ryhmätyöskentelymuodon lisäksi on havaittu hyväksi tehdä yhteistyötä ja luoda verkostoja eri järjestöjen ja tahojen kanssa. Esimerkiksi **Babel-pajat**-hankkeessa kehitettiin ja

---

20 Ulla Lappalainen oli Aamu-radiosarja-hankkeen toimija.

luotiin monikielisiä verkostoja taiteilijoiden, museoiden ja eri kohderyhmien kanssa. Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on tärkeää ennen muuta toiminnan laajentamisen ja tuotannon kannalta. Tämän lisäksi yhteistyö toimii tukiverkostona ja avaa uusia näkökulmia omaan työskentelyyn.

Asiantuntijat tietyn kielialueen kielen ja kulttuurin osalta ovat avainasemassa, kun taiteilijamme sikäläisten kanssa tekevät töitä. (Kirsikka Moring)

Koneellisten käännösten käsitteleminen ryhmässä, niistä keskusteleminen ja niiden erittelemisen (mitä useampi kieliä ryhmässä, sen parempi) – tämä on erityisen antoisa työskentelymuoto, joka avaa kielten vivahteita ja erilaisuutta niillekin, jotka eivät kaikkia kieliä ymmärrä. (Otso Huopaniemi)

Joissakin hankkeissa on tullut ilmi, että ryhmätyöskentely monella kielellä samanaikaisesti ei ole vaikeaa, vaan ennemminkin rikastuttavaa ja tavallista hedelmällisempää. Se, mikä jossain yhteydessä tuo eteen haasteita ja ongelmia, avaa toisessa tapauksessa uusia näkökulmia ja ulottuvuuksia. Tämä yleinen havainto näyttäisi ilmenevän usein nimenomaan monikielisyttä ja taidetta yhdistävissä hankkeissa.

Taiteellisessa työssä ei ole vaikea työskennellä usealla kielellä. Kielien vaihtaminen, improviisaatio eri kielillä ja ”kielikaaos” keskusteluissa tuntuivat luonnolliselta ja loivat erittäin luovan tilan, josta syntyi herkullista taiteellista materiaalia. (Martina Marti)

Eri kielillä läsnäolo avautuu eri tavalla ja saa lievästi poikkeavia merkityksiä. Olemme kokeneet eri kielillä keskustelun rikastuttavana ja teemaamme tärkeällä tavalla lisää valaisevana. (Katariina Angeria)

Osassa hankkeita on kehitetty moniammatillinen konteksti, jossa yhteistyötä on tehty eri alojen toimijoiden kanssa. Tästä käy esimerkiksi **TALK**, jossa luotiin harjoitteita kieltenopetukseen liikkeen ja taiteen avulla. Kuten luvussa 5 kuvattiin, kyseisessä hankkeessa tanssitaiteilijat ja opettajat työskentelevät kiinteästi yhdessä, kun taas toisissa hankkeissa eri alojen taiteilijat ovat tehneet yhteistyötä itsenäisemmin, mutta samalla toisiinsa vaikuttaen. Tällä tavoin on toimittu esimerkiksi **Äänilo**-hankkeessa, jossa laulaja Mari Kalkun ja kuvataiteilija Tatjana Bergelt ovat luoneet kokonaan uudenlaisen esiintymistilan.

The experience of working together with visual artist Tatjana Bergelt has showed me the concert venue in a new way – not only as a place for playing music but also as a visual space, which can be used in different ways than only the ”traditional” concert set-up. (Mari Kalkun)

Moni vastaajista nosti esille oman äidinkielen tärkeyden, mahdollisuuden käyttää sitä sekä sen esiintuomisen merkityksen. Työryhmän jäsenten tai hankkeeseen osallistujien äidinkieli on toiminut kulttuurisidoksena, vahvistanut osallistujien identiteettiä ja sitä kautta tuonut näkyviin myös ihmisen taustaa ja tapaa puhua. Suuressa osassa hankkeita työryhmän jäsenet ovat olleet eri kieliryhmistä ja yhteisenä kielenä on sen vuoksi käytetty englantia. Oman äidinkielen merkitys kuitenkin korostuu, kun taiteilijan on toivottu pääsevän esille omana itsenään.

Tärkein käytäntö on tulla näkyviin myös oman kielensä kautta – siitä huolimatta, että käytäksemme käsitteellistä keskustelua vaihdamme helposti englantiin, tuo oma kieli näkyviin ihmisen sielua ja tunnetta. (Emma Puikkonen)

Äidinkielen käsite saa lisää ulottuvuuksia silloin, kun se koskee monikielisiä yksilöitä, erityisesti lapsia. Esimerkiksi lastenkirjoissa käydään hyvin vähän keskustelua monikielisydestä. Hankkeessa **Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista** nostettiin esiin, miten tärkeää on käsitellä kieltä lastenkirjoissa, joissa monikielisyys ja kielikysymykset ovat yleensä varsin vähän esillä. Vähemmistökieliset lapset ovat lähes aina monikielisiä, ja heillä on tarvetta reflektoida omaa tilannettaan.

Koelukijalapsset pitivät siitä, että kirjassa oli esillä esim. se, että perheessä ei aina puhuta samaa kieltä vanhempien kanssa tai että vähemmistöasemassa olevaa kieltä on joskus työlämpi lapselle tuottaa. (Laura Arola)

Kun lasten kanssa käytetään useampaa kieltä, on tärkeää, että kieliä käytetään systemaattisesti. Ohjaajakaksikossa molemmat puhuvat äidinkieltään. (Veera Vähämaa)

Suomen perinteisiin vähemmistökieliin liittyvissä hankkeissa korostettiin luonnollisen kaksikielisuuden läsnäoloa. Oiva esimerkki sellaisesta on **Lilla Villan** -hanke. Teatteriesityksissä annettiin mahdollisuus yleisölle päättää siitä, millä kielellä, suomeksi vai ruotsiksi, *Erkat ja tavikset* -näytelmä esitetään. Kielivalinta toteutettiin siten, että ensimmäinen lipunvaraaja sai päättää esityskielen. Myös **CMMN SNS PRJCT** -hankkeessa pyrittiin luonnolliseen kaksikielisyyteen. Esitykset pidettiin joko suomeksi tai ruotsiksi, mutta jokaisessa esityksessä oli kuitenkin aineksia myös toisesta kielestä siinä määrin, että yleisön oli vielä mahdollista pysyä juonessa mukana. Hankkeen kielivalinta myötäili tällä tavoin arjen luonnollista kaksikielisyyttä.

Hankkeissa on havaittu myös, että äidinkieli on tärkeä muillekin kuin kielenpuhujille itselleen. Kieliä on lähestytty erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi **love.abz**-hankkeessa työryhmän jäsenten eri äidinkieliä on jaettu niidenkin kanssa, jotka eivät ymmärrä kyseisiä kieliä. Näin on haluttu korostaa kielen vierauden kokemisen tärkeyttä. **Finnphonia Emigrantica** -hankkeessa hyödynnettiin puolestaan kulttuurien kohtaamista. Monikielisen työryhmän ja suomalaisen kulttuurin välille syntyi esityksessä vuorovaikutus, jonka kautta täysin uusi maailma avautui

sekä näyttelijöille että katsojille. Näyttelijöille avartui suomenkielinen runous, ja yleisölle oli uutta kokea suomenkielinen runo esiintyjien äidinkielle tulkattuna. Hankkeissa **To Then the None** ja **Äidinkieli – Mother Tongue** eri kielet ovat toimineet musiikkina ja avanneet uusia lähestymistapoja improvisaatioon.

We have developed practices of translating language (and para-language) into music; music into language (and para-language); and back again. (James Andean)

In terms of artistic practice, this project has stimulated new approaches to improvisation. It has been used as an artistic “research lab” to look at the reactions and effects of musicians improvising and interacting with non-musical elements. (Nathan Riki Thomson)

Hankkeissa on pyritty myös osallistamaan ihmisiä. Hankkeiden toimijat ovat etsineet keinoja, joilla voisi herättää kiinnostusta muita kieliä kohtaan osallistamalla ihmisiä vuorovaikutukseen ja toimintaan. Tämä näkyy vahvasti erityisesti kielten elvyttämishankkeissa. Esimerkiksi **Elä-vät kylät** -hankkeessa yritettiin palauttaa kieli ihmisten arkeen siten, että kaupassa vaihdettiin kaikki hintalaput kaksikielisiksi. Ihmisiä kannustettiin käyttämään karjalan kieltä palkitsemalla heidät jollain lahjalla. Paikallisten ihmisten osallistaminen yhteiseen toimintaan tämäntyyppisissä hankkeissa on erittäin tärkeää ja arvokasta.

Tehtiin kylän lasten ja nuorten kanssa t-paitoja ja seinämaalauksia, joissa käytettiin karjalan kieltä. Nuoret keksivät itse fraaseja ja tarkensivat aikuisilta ja vanhuksilta kieliopillisesti oikeita muotoja. [- -] Vaihdettiin kylän kaikissa kauppoissa hintalaput ja ilmoitukset kaksikielisiksi. Asiakkaat, jotka asioivat karjalan kielellä, saivat lahjaksi kasseja karjalankielisen fraasin kanssa. Jo ensimmäisenä päivänä karjalan kielestä tuli muodikas koko kylässä. [- -] Hankkeen järjestäjät ja paikalliset asukkaat tekivät käden ulottuvissa olevasta materiaalista kylttejä ja kielipuita, joita sitten ripustettiin kylän eri osissa. (Alexey Tsykarev)

Joissakin hankkeissa yleisö on otettu mukaan toisella tavalla, muun muassa järjestämällä keskustelutilaisuus. Esimerkiksi **Mining Doughnuts** -hankkeessa järjestettiin elokuvan esityksen jälkeen tilaisuus, jossa katsojat saivat jakaa aiheeseen liittyviä omia kokemuksiaan. Se on osoittautunut toimivaksi tavaksi osallistaa yleisöä ja saada heiltä palautetta. Tämä on tärkeää myös siksi, että katsojilla voi olla hyvin henkilökohtaisia kokemuksia aiheesta.

In the initial public presentations of the video work I have encouraged discussion as part of the presentation, this has allowed audience members to share their views, spark discussion about the topic, and has also allowed space for feedback. [- -] Many audience members in Finland had a personal connection to the topic. (Sari Kivinen)

Hankkeissa on etsitty keinoja myös siihen, miten esityspaikasta voi tehdä mahdollisimman vuorovaikutteisen kohdeyleisön kannalta. Hankkeessa **Saamelainen lastenteatterikiertue** esityspaikaksi valittiin päiväkotit tai koululuokka liikuntasalin sijaan. Samassa hankkeessa pyrittiin mahdollisuuksien mukaan käyttämään vähemmistökieltä sekä ennen esitystä että sen jälkeen ja sillä tavoin näyttämään lapsille esimerkki monikielisen kommunikoinnin mahdollisuudesta. Esityksissä pyrittiin myös osallistamaan yleisöä liikeilmaisujen ja laululeikkien kautta.

Näyttelijäntyössä painotimme liikeilmaisua ja yleisön osallistamista esim. laululeikkien avulla. Näin tarinaa pystyi seuraamaan, vaikkei ymmärtänyt aivan jokaista sanaa. (Stina Roos)²¹

Edellä kuvattu esimerkki kuvaa käytäntöä, jota on hyödynnetty lapsille tarkoitetun esityksen yhteydessä. Leikkisyyttä on kuitenkin käytetty myös aikuisille tarkoitetuissa hankkeissa, muun muassa keinona oppia entuudestaan tuntematonta kieltä.

Tuttavuutta jiddišin kielen kanssa, joka oli lähes kaikille hankkeen jäsenille uusi kieli, tehtiin mm. leikkien avulla. Näin jäsenet oppivat kielen sanoja ja merkityksiä hausalla tavalla. (Simo Muir)

Leikimme eläinleikkiä, jossa jokainen sanoo eläinten ääniä omalla kielellään: esim. sammakko sanoo suomeksi kvaak kvaak, mutta arabiaksi kur kur. Eläin on sama, mutta tapa suhtautua siihen tulee kielen kautta näkyviin. (Emma Puikkonen)

Kohdeyleisöä on mietitty myös yleisön tavoittamisen kannalta. Esimerkiksi **Russian Nights** -hankkeessa venäjänkieliset teatteriesitykset tekstitettiin suomeksi, ja sillä tavoin niistä tehtiin saavutettavampia suomenkieliselle yleisölle. Samanlaisia kysymyksiä pohti myös Sari Kivinen viimeistellessään dokumenttielokuvaansa hankkeessa **Mining Doughnuts**.

The video now has subtitles in a combination of Finnish and English. The main headings and quotes used throughout the video are all currently in English, this is in order to make the video accessible internationally. However I am still thinking about possible adjustments I can make to improve the text aspect, especially to improve understanding for Finnish audiences. (Sari Kivinen)

Down River Vashka -tutkimushankkeessa hyödynnettiin toimintamallia, jossa uutta aineistoa kerätessä käytettiin apuna vanhoja kieliaineistoja. Tämä on varsin hyödyllistä silloin, kun työskennellään sellaisten kielten ja kulttuurien parissa, joista on kerätty monenlaista materiaalia jo satojen vuosien ajan. Eri lähteistä voi silloin löytää samojen henkilöiden nauhoituksia heidän koko elämänsä ajalta. Näin tutkijalla on käytössä loputtomasti tietoa ja kertomuksia, joiden varaan hän voi rakentaa uutta työtä.

---

21 Stina Roos oli hanketoimijana Saamelainen lastenteatterikiertue -hankkeessa.

Hyvät neuvot pähkinäkuoressa

Hyvien käytänteiden lisäksi hanketoimijat antoivat useita neuvoja muille vastaaviin hankkeisiin ryhtyville. Toimintaohjeet ja vinkit perustuvat heidän omaan kokemuksiinsa. Jotkin neuvoista toistuvat niin monien hanketoimijoiden äänellä, että ainakin ne olisi hyvä pitää mielessä monikielisyttä ja taidetta yhdistävään projektiin ryhdyttäessä.

Suurin osa neuvoista liittyy yksinkertaisesti siihen, että aikaa kannattaa varata riittävästi. Juuri aika on hankkeissa ollut yleensä se osa-alue, jota ei ole suunnitteluvaiheessa osattu arvioida oikein. Heti hankkeen alussa kannattaa panostaa tarkan työsuunnitelman laadintaan, ja myös hankkeen rakenteen on oltava selkeä ja tiivis. On kiinnitettävä huomiota työryhmän kokoonpanoon ja työryhmän jäsenten kielitaitoon. Käännös- ja tulkkaustyöt sekä niiden edellyttämät voimavarat on arvioitava tarkkaan, sillä ne ovat yleensä vaatineet ennakoitua enemmän aikaa ja rahaa. Paljon aikaa tarvitaan myös uusien toimintamallien ja verkostojen luomista varten. Suunniteltua enemmän aikaa on usein kulunut kommunikointiin työryhmän jäsenten kesken, sillä heillä on voinut olla erilaiset työ- ja toimintatavat. Tämä koskee erityisesti kansainvälisiä hankkeita, joissa ei ole mahdollista kokoontua yhtä usein kuin esimerkiksi silloin, kun kaikki asuvat ja työskentelevät samalla paikkakunnalla.

Hanketoimijoiden kokemusten mukaan on tärkeää, että hankkeessa on tuottaja tai koordinaattori, jotta taiteilijat pystyvät keskittymään omaan työhönsä. Koordinaattorille on varattava riittävästi työaikaa, sillä on tyypillistä, että matkan varrella ilmenee yllätyksiä. Vahvan koordinaation lisäksi on tärkeää, että hankkeessa työskentelevät saavat riittävästi henkilökohtaista kannustusta ja tukea ja että osallistujiin ehditään pitämään yhteyttä. Useat hanketoimijat kehottavat varautumaan joustavuuteen ja yllätyksiin.

Useiden taiteilijoiden yhteistyö vaatii aikaa ja tilaa, rauhaa syntyä. Pakotettu siirtyminen vaiheesta toiseen ei toimi. (Emma Puikkonen)

Työskenneltäessä uudentyyppisten yhteistyökumppanien kanssa organisaation on varauduttava myös uudensuuntaisiin työtapoihin. (Maria Koskijoki)

[Neuvoni on] varata kokonainen kalenterivuosi yhtä kirjaa varten. Se on realistinen aika kirjaa ja sen jälkeen tehtävää markkinointia varten. (Irma Hirsjärvi)

Yllättäviä kuluja kannattaa budjetoida riittävästi. Myös omaan työhön menevä aika ja siihen liittyvä palkkio kannattaa mieltä tarkasti. Monien pienten asioiden hoitaminen ja niiden kääntäminen usealle eri kielelle vie yllättävän paljon aikaa. (Esa Hirvonen)

Monikielisisissä hankkeissa työskenneltäessä kehoitetaan olemaan valmiina kohtaamaan erikielisiä ja erikulttuurisia ihmisiä, sillä yhteistyö ei ole aina vailla haasteita. On tärkeää varata reilus-

ti aikaa ja resursseja yhteistyökumppaneiden tavoittamiseen ja kontaktointiin. Monikielisissä työryhmissä on myös hyvä olla ainakin yksi Suomea tunteva ja suomen kieltä hyvin hallitseva henkilö, joka voi tarvittaessa toimia niin kieli- kuin kulttuuritulkkinakin. Ulkomailta esityksiä tuodessa kannattaa puolestaan varmistaa se, että hankkeessa on riittävästi kyseisen kielen puhujia. **Finnphonia Emigrantica** -hankkeen johtaja kannustaa ottamaan riskejä ja antaa taiteilijoille mahdollisuuden esiintyä omalla äidinkielellä, kun taas **Cinemaissimo**-hankkeen edustaja rohkaisee puhumaan suomea, vaikka sitä puhuisi vain välttävästi.

Kannattaa ottaa riski ja antaa taiteilijalle mahdollisuus esiintyä omalla kielellä. Esiintyjän on helpompi työskennellä äidinkielellä ja hän pystyy tällöin helpommin pääsemään erilaisiin tunnemaailmoihin kun vieraalla kielellä. (David Kozma)

Monikielistä, kansainvälistä hanketta toteutettaessa on oltava erityisen kärsivällinen, sillä eri kielellisten ja yhteiskunnallisten systeemien risteys- ja ylityskohdissa syntyy aina kysymyksiä ja haasteita, joiden ratkominen vie aikaa ja edellyttää kykyä ajatella laajasti sekä notkeasti, kulttuurien erilaisuutta tutkien. (Otso Huopaniemi)

Monikielisyyteen liittyvä teatterihanke vie runsaasti enemmän aikaa kuin omakielinen hanke, johtuen uuden kielen ja kulttuurin oppimiseen menevästä ajasta. Tämä kannattaa ottaa huomioon aikataulua suunniteltaessa. (Simo Muir)

Joissakin hankkeissa voi olla tärkeää perehtyä ennalta aiheeseen ja sitä koskevaan tutkimustyöhön. Kuten **Down River Vashka** -hankkeen johtaja korostaa, sekä tutkijan että taiteilijan on tunnettava maailma, jossa he työskentelevät. Kirjallisuushankkeissa kannustetaan etsimään kustantaja jo hankkeen alkuvaiheessa. Hyvissä ajoin kannattaa olla rohkeasti yhteydessä muihinkin tuleviin yhteistyökumppaneihin. Ylipäätään verkostoituminen ja yhteistyö alan järjestöjen kanssa merkitsevät paljon hankkeen onnistumisen kannalta. Alan ammattilaisilta voi saada runsaasti apua ja neuvoja, mikä on varsin tervetullutta ensimmäistä kertaa vastaavanlaiseen hankkeeseen ryhtyvälle.

Osa neuvoista liittyy rahoitukseen. On tärkeää muistaa budjetoida resursseja käännöstyöhön ja tekstitysmahdollisuuteen. Kirjallisuushankkeissa toimineet varoittavat myös siitä, että monikielisen kirjan kustantaminen ja rahoittaminen on suuri haaste. Rahoituksen saamisen prosessi kuvataan usein hitaaksi, joten tarvitaan paljon kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä. Hanketta suunniteltaessa kannattaa myös miettiä, mitä tapahtuu hankkeen jälkeen. On siis pidettävä huoli siitä, että hankkeeseen ryhtyneellä henkilöllä on tiedossa jokin muu rahoitus hankkeen päätyttyä.

Hanketoimijoiden kokemusten mukaan kollegojen kesken kannattaa rakentaa luottamusta, jakaa kokemuksia, niin onnistumisista kuin myös ongelmakohdista. On tärkeää pitää selkeä visio mielessä ja ryhtyä toteuttamaan ideoita rohkeasti. Ei kannata jäädä yksin vaan pitää hyödyn-

tää tiimityötä ja ympäristöä. Jos hankkeessa kerätään materiaalia eri maista, on hyvä miettiä tarkkaan, millaisia vaikutuksia materiaaleilla voi olla eri ympäristöissä. Esitysten jälkeen voi järjestää keskustelutilaisuuksia, jotka samalla toimivat palautteen antamisen mahdollisuutena. Tärkeänä pidetään myös sitä, että hankkeen toimijoiden osaamista ja hankkeessa kehitettyjä menetelmiä voi hyödyntää laajemmin, toisin sanoen pitää varmistaa työn jatkuvuus.

Uskalla olla rehellinen taitteessasi – älä häpeä sisintäsi – siinä menee vain aikaa hukkaan.
(Miia Tervo)

MUISTA!

ENNEN HANKETTA

- suunnittele työsi hyvin
- varaa runsaasti aikaa ja tilaa
- varmista vahva koordinointi
- selvitä kustantajan tai tuottajan kiinnostus etukäteen
- mieti tarkkaan omaan työhön liittyvä palkkio ja muut palkkiot
- muista budjetoida rahaa myös yllättäviä kuluja varten
- varmista, mitä teet hankkeen päätyttyä
- mieti tarkkaan työryhmän koostumus, kuten sen jäsenten kieli- ja kulttuuritaustat
- mieti, miten toimitaan tilanteessa, kun yhteistä kieltä ei ole
- ole valmis kohtaamaan erilaisia kulttuureja

HANKKEEN AIKANA

- rakenna luottamus työryhmän jäsenten kesken
- jaa ideoitasi, kokemuksia, onnistumisia ja ongelmakohtia
- kuuntele myös muita tarkalla korvalla
- jaa vastuualueita ryhmän jäsenten kesken
- luo hyvä kontaktiverkosto
- ole kärsivällinen
- ole rohkea ottamaan yhteyttä yhteistyötahoihin
- ole joustava ja varaudu yllätyksiin
- pyydä apua, jos vain on mahdollista
- hyväksy se, että virheistä oppii aina jotain uutta
- muista levätä välillä
- luonnollista monikielisyys

7 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen aiheena on ollut monikielisyys ja taide. Tutkimus on kohdistunut niihin vajaan kuuteenkymmeneen hankkeeseen, joita Koneen Säätiö rahoitti vuonna 2013 monikielisyys- ja taiteeseen suunnatussa teemahaussa. Tutkimus on osa laajempaa selvitystä, jonka ensimmäisessä osassa tarkasteltiin säätiön suunnattuja hakuja ja niiden vaikuttavuutta myös yleisesti. Selvityksen tästä osasta on raportoitu erikseen, ja se löytyy Koneen Säätiön kotisivuilta (Saukkonen 2015).

Tässä tutkimuksessa huomio on kohdistunut hankkeiden kautta ilmeneviin monikielisuuden ja taiteen kytkentöihin: mitä tapahtuu, kun monikielisyys ja taide kohtaavat? Tarkemmin ilmaistuna tutkimuksen tavoitteena on ollut analysoida rahoitettujen hankkeiden sijoittumista monikielisuuden ja taiteen kentälle sen mukaan, miten ne tuovat esille eri kieliä ja monikielisuuden ilmenemismuotoja sekä eri taiteenaloja ja taiteen toteuttamistapoja. Tutkimuksessa on arvioitu myös hankkeiden tavoitteenasettelua sekä menetelmiä tavoitteiden saavuttamiseksi. Niin ikään on seurattu hankkeiden toteutumista ja koottu tietoja niissä kehitetyistä hyvistä käytännöistä sekä ongelmallisiksi koetuista asioista. Aineistoa on kerätty kyselyillä ja haastatteluilla, käymällä tilaisuuksissa ja tapahtumissa sekä seuraamalla hankkeiden saamaa julkisuutta eri viestimissä.

Koneen Säätiön hakujulistuksessa kerrottiin, että rahoitusta annetaan seuraavanlaisiin hankkeisiin: eri alojen monikielisiin taidehankkeisiin; taidehankkeisiin, joissa käsitellään monikielisuuden teemaa; hankkeisiin, joissa kehitetään taiteen kentän kielellistä saavutettavuutta; hankkeisiin, joissa taiteilijat ja tutkijat työskentelevät yhdessä teeman parissa. Hankekokonaisuus sisältääkin näihin kaikkiin luokkiin kuuluvia hankkeita, ja monissa niistä yhdistyvät taiteen ja monikielisuuden monenlaiset ilmenemismuodot ja tarkoitusperät. Kaikki projektit olivat käytännössä monikielisiä taidehankkeita vähintään siinä mielessä, että niihin osallistui erikielisiä ihmisiä. Hakujulistuksessa mainittujen luokkien lisäksi monessa hankkeessa tavoitteena oli joko uhanalaisen kielen elvyttäminen tai kielen opettaminen taidetta hyödyntämällä.

Koneen Säätiön rahoittamat hankkeet edustavat useita taiteen ja kulttuuritoiminnan aloja. Niiden joukossa painottuvat ymmärrettävästi ne alat ja alueet, joilla kieli on normaalistikin keskeisessä roolissa, kuten kirjallisuus ja teatteritaide. Mukana on kuitenkin myös sellaisia taiteenaloja, joilla taiteen ja monikielisuuden esiintyminen yhdessä ei välttämättä ole itsestään selvää tai tavallista, kuten tanssi, kuvataide, musiikki ja arkkitehtuuri. Useissa hankkeissa yhdistettiin monia eri taiteenaloja, kun taas toiset keskittyivät enemmän yhdelle tai kahdelle alalle. Hankkeet olivat ylipäätään hyvin erikokoisia: jotkin kestivät useita vuosia, toiset muutamia kuukausia. Hankekokonaisuus osoittaa, että monikielisuuden voi kytkeä vaikka mille kulttuuritoiminnan alueelle ja että erilaisia tapoja yhdistää monikielisyys taiteeseen ja taide monikielisyyteen on lukuisia.

Hankekokonaisuus on myös hyvin monikielinen. Projektien aikaansaamat taideteokset ja muut tulokset sisälsivät esimerkiksi kirjoja ja dvd-tallenteita, näytelmiä ja muita näyttämötaiteen esityksiä, konsertteja, näyttelyjä, seminaareja, festivaaleja, installaatioita, videotaidetta sekä kielen elvyttämisen ja opettamisen menetelmiä. Lopputuotoksissa käytettiin kuuttakymmentä kieltä, ja monissa hankkeissa oli niiden eri vaiheissa käytössä enemmän kuin vain yksi kieli. Toisaalta kaikki hankkeet eivät lopulta olleet kovin monikielisiä, vaan suomen ja englannin kielellä oli hankekokonaisuudessa hyvin vahva asema. Erityinen panostus monikielisyyteen ei siis välttämättä poista sitä, että muutenkin etuoikeutetut kielet ovat näkyvästi esillä. Esimerkiksi ruotsin kieli samoin kuin Suomen perinteisistä vähemmistökielistä romanikieli näkyivät hankkeiden joukossa niukasti.

Useimmissa hankkeissa kieltä lähestyttiin ja sitä käytettiin kielen tavanomaisessa, luonnollisen kielen merkityksessä. Toisissa hankkeissa kieleen otettiin laajempi näkökulma ja kielenä ymmärrettiin myös esimerkiksi kehon kieli ja luonnon kielet. Joissain hankkeissa kieltä käytettiin taiteen tekemisen materiaalina, osin hyvin innovatiivisilla tavoilla. Muutenkin hankkeet jakautuvat siten, että osa niistä oli taide- tai kulttuuritoimintana melko konventionaalisia, mutta joukossa on myös uusia uria aukovia projekteja esimerkiksi käännöstoiminnan, kielen opettamisen ja elvyttämisen sekä kulttuurituotteiden saavutettavaksi tekemisen alueilla. Kuten tutkimuksessa tarkastellut hankkeet osoittavat meille monin tavoin, monikielisyyden kautta taide voi uudistua. Lisäksi taide voi muuttaa käsitystämme kielestä. Voimme alkaa kuulla eri kieliä eräänlaisena musiikkina tai havaita eri kielten kirjoitusasuissa estetiikkaa.

Taide- ja kulttuurihankkeille on tyypillistä, että ne eivät useinkaan toteudu aivan täsmälleen niin kuin on suunniteltu. Joiltain osin kyse on siitä, että rahoitusta ei onnistuta saamaan suunnitellusti. Tämä pitää paikkansa myös monien tässä tutkimuksessa tarkasteltujen hankkeiden osalta, joista osa ei saanut koko sitä summaa, jonka hanke oli hakenut Koneen Säätiöltä, tai ei saanut suunniteltua rahoitusta muista lähteistä. Lisäksi on itsestään selvää, että luovassa prosessissa on tärkeää säilyttää riittävä joustavuus ja valmius muuttaa suunnitelmaa silloin, kun se on hankkeen toteuttamisen kannalta mielekästä.

Kun kyse on ollut monikielisyyttä ja taidetta yhdistävistä hankkeista, suunnitellun toteutumisen eteen on voinut tulla myös joitain nimenomaan tähän toimintamuotoon liittyviä esteitä, hidasteita tai muita ongelmia. Vaikka monikielisuus koettiin enimmäkseen antoisana ja avartavana, se tuotti hanketoimijoille myös uudenlaisia haasteita, joista kaikilla ei ollut entuudestaan kokemusta. Silloin kun ihmiset puhuvat eri kieliä tai kun ylipäätään hankkeessa käytetään useita kieliä, aikaa kuluu yksinkertaisesti enemmän, ja koska aika on sananlaskun mukaisesti usein myös rahaa, hankebudjetti on voinut kuluu oletettua nopeammin.

Monikielisuus on voinut tehdä hankkeen toteuttamisen myös totuttua työläemmäksi, koska keskinäistä kommunikaatiota varten ei ole ollut yhtä yhteistä kieltä. Silloin kun ihmiset puhu-

vat eri kieliä, väärinymmärryksen vaara on vielä tavallistakin suurempi. Eri kieliin saattaa liittyä tavallista useammin myös erilaisia kulttuuritaustoja, jotka niin ikään ovat vaatineet yhteensovittamista, keskustelua ja yhteisten pelisääntöjen laatimista. Paitsi kielten myös kulttuurien tapauksessa pätee kuitenkin tämänkin aineiston perusteella, että vaikka kaikki ei välttämättä ole yhtä nopeaa ja vaivatonta kuin yksikielisessä ja monokulttuurisessa ympäristössä, kulttuurien moninaisuus tuottaa voittopuolisesti myönteisiä asioita taiteen tekemiseen. Erilaiset ilmaisutavat, kielelliset näkemykset ja vuorovaikutuskäytännöt auttavat esimerkiksi kyseenalaistamaan sellaista, jota on totuttu pitämään itsestäänselvyytenä.

Vaikka hankkeiden toteutukset poikkesivat usein suunnitellusta, joiltain osin suurestikin, yleisesti ottaen niissä kuitenkin saavutettiin asetetut tavoitteet. Hankekokonaisuus tuotti hyvin suuren määrän erilaisia taideteoksia ja muita lopputuotoksia, ja useimmissa tapauksissa nämä voidaan kytkeä suunnatun haun yhteydessä ilmaistuihin tavoitteisiin ja painopisteisiin. Tältä osin säätiön *Monikielisyys ja taide* -hakua voi kiistatta pitää sen omiin pyrkimyksiin nähden onnistuneena.

Joukkoon mahtuu kuitenkin myös hankkeita, joissa monikielisuuden läsnäolo jäi loppujen lopuksi melko vähäiseksi tai sillä tavalla konventionaaliseksi, että voi ajatella toteutuksen olleen kutakuinkin samanlainen, vaikka tätä rahoituskanavaa ei olisi hyödynnettykään. Siinä, että taiteellisessa hankkeessa on mukana monesta eri maasta ja kieliyhteisöstä tulevia ihmisiä, ei alati kansainvälistyvässä taidemaailmassa ole enää varsinaisesti mitään uutta. Kyse on paljolti siitä, hyödynnetäänkö tätä monikielisyyttä taiteen tekemisessä jollain prosessin ja sen lopputuloksen kannalta merkityksellisellä tavalla. Useimmissa hankkeissa näin tehtiin, mutta ei kaikissa. Monikielisyys saattoi ilmetä projektissa myös melko pinnallisella tavalla.

Hankekokonaisuus itsessään mutta varsinkin muutamat hankkeista ovat merkittäviä siksi, että ne ovat toiminnallaan kasvattaneet suomalaisten tietoisuutta monikielisyydestä. Tämä tietoisuus koskee sekä suomalaisessa yhteiskunnassa olevia monia kieliä että Suomessa asuvien ihmisten monikielisyyttä. Hankkeet ovat eri tavoin ja eri tasoilla edistäneet monikielisyyden tunnistamista ja hyväksymistä sekä monikielisyydestä saatavien hyötyjen ja ilonaiheiden ymmärtämistä. Ne ovat myös vahvistaneet kielten arvostusta.

Monet hankkeista saivat paljon julkisuutta eri tiedotusvälineissä, ja tätä kautta tieto niistä, samoin kuin ylipäättään monikielisyydestä, levisi laajemmalle kuin esimerkiksi konserttien, näyttelyjen ja seminaarien välittömään yleisöön. Monikielisyyden ohella hankkeet ovat lisänneet myös ymmärrystä Suomen monikulttuurisuudesta sekä vähemmistöryhmien ja Suomeen muuttaneiden ihmisten positiivisesta panoksesta yhteiskunnalle. Hankkeiden kautta monet pitkään Suomessa asuneet ja näkymättömissä olleet maahanmuuttotautaiset taiteilijat pääsivät esille, ja siten myös heidän osaamisensa tuli muiden ulottuville.

Monet rahoitetuista hankkeista olivat joko kokonaan uusien ideoiden tai toimintamuotojen pilotointia tai tuoreen toimintamallin jatkokehittelyä. Tässä vaiheessa on vaikea nähdä, mitä hankkeista lopulta seuraa – aika näyttää. Joidenkin hankkeiden vaikutuksia on vaikea mitata tässä ja nyt, vaan ne tulevat näkyviin ehkä vasta kymmenienkin vuosien päästä. Tämä koskee etenkin niitä monikielisiä lapsia, jotka saivat hankkeiden kautta kokea taide-elämyksiä omalla äidinkielellään.

Joissain hankkeissa tehtiin jotain vahvasti tavallisuudesta poikkeavaa esimerkiksi kielen opettamisen, kielen elvyttämisen ja kielen kääntämisen aloilla. Kaikki hankkeissa keksitty ja kehitetty ei kuitenkaan välttämättä saa tuulta alleen. Jotkin projektit sisältävät kuitenkin sellaisia innovaatioita, että jos ne menestyvät, niin ne myös muuttavat maailmaa parempaan suuntaan.

Selvä enemmistö tutkittujen hankkeiden vastuuhenkilöistä oli kiinnostunut jatkamaan hanketta tai kehittämään sitä edelleen. Heillä oli vahva oma motivaatio, he olivat saaneet myönteistä palautetta ja vahvaa kannustusta, ja he kokivat, että heidän asialleen on selvä yhteiskunnallinen tilaus. Hankkeiden aikana luodut kontaktit ja laajat verkostot olivat avanneet monille taiteilijoille uusia mahdollisuuksia kehittää hanketta eteenpäin tai viedä se toiseen toimintaympäristöön.

Edellytykset toiminnan jatkamiselle riippuvat pitkälti rahoitusmahdollisuuksista, ja ne ovat puolestaan sidoksissa suomalaisen yhteiskunnan valmiuteen tunnustaa sekä maamme että sen asukkaiden lisääntyvä monikielisyys. Koneen Säätiö ja sen rahoittamat hankkeet ovat antaneet oman panoksensa tämän tunnustamisen edistämiseksi. Mutta se ei vielä riitä.

Monikielisyys on aiemmin nähty yhteiskunnallisena rasitteena ja ongelmana: sen on arveltu murentavan yhtenäisyyttä ja aiheuttavan sekasortoa. Lisäksi monikielisyyden on väitetty tuottavan monenlaisia epäsuotuisia seurauksia yksilön kehitykselle. Monikielisyyden stigmatisoinnista on kuljettu pitkä matka nykyiseen tilanteeseen, jossa kielellinen monimuotoisuus ja sen merkitys yhteiskuntien voimavarana on virallisesti tunnustettu esimerkiksi eurooppalaisissa asiakirjoissa. Suurimpana esteenä sille, että yhteiskunnan monikielisten jäsenten potentiaali tunnustettaisiin ja tunnustettaisiin ja että sitä osattaisiin hyödyntää, on kuitenkin edelleen sitkeässä asuva yksikielinen ajattelutapamme.

Yksikieliset johtavat yhteiskuntaa, laativat politiikkaa ja vastaavat siitä. Yksikieliset myös rakentavat instituutioita, jotka toimivat pitkälti yksikielisyysnäkökulman ehdoilla. Niin ikään yksikieliset päättävät siitä, mitkä ja minkäkielisten ihmisten näkökulmat pääsevät mediassa läpi. Myös suomalaisella taiteen kentällä törmää yksikielisyysideologiaan. Useankaan kielen osaaminen

ei välttämättä ole hyödyksi, jos avaimet kentällä toimimiseen saa hankituksi vain maan valtakielellä.

Tässä raportissa on dokumentoitu monikielisten taiteilijoiden äänellä kokemuksia siitä, millaisilta suomalainen yhteiskunta ja taiteen kenttä näyttävät 2010-luvulla. Heidän hankkeittensa kautta välittyy tietoa myös siitä, mitä kaikkea uutta on syntynyt ja mitä siitä voisi syntyä, kun monikielisyys ja taide kohtaavat. Tutkimuksen kyselyyn vastanneen taiteilija Martina Martin sanoin ”monikielisyys on luovuutta ja luovuus monikielistä”.

Kielellinen monimuotoisuus synnyttää kielikontakteja, ja samalla eri kielten väliset rajat hämärtyvät. Kielet sekoittuvat toistensa kanssa ja syntyy uudenlaisia yhdistelmiä ja uudenlaista kieltä. Ruotsalainen kirjailija Jonas Hassen Khemiri kuvaa teoksessaan *Montecore – uniikki tiikeri* (2006) osuvasti tilaa, joka on tuttu kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden keskellä eläville henkilöille. Khemirin mukaan olemassa oleviin lokeroihin pakottautumisen sijaan on hyväksyttävää kuulua omaan ryhmään, jolla ei ole tarkkoja rajoja tai historiaa, sekä puhua omaa, hybridiä kielimuotoa, johon kuuluu aineksia eri kielistä.

Me ollaan niitä jotka kulkee elämän halki ja yhdessä me ollaan poikkeus, yhdessä ME jotka kieltäytytään niiden säännöistä eikä lokeroiduta. ME jotka räjäytetään niiden kategorisoinnit koska me ei olla svennejä eikä maahanmuuttajia, me ollaan ikuisesti sijoittamattomia. [- -] Meillä on tunisialaiset isät ja ruotsalaistanskalaiset äidit eikä me olla ihan suedis eikä ihan arabis vaan jotakin muuta, jotakin kolmatta ja tieto siitä että tämä yhteisö ei ole ihan yksinkertainen kasvattaa meidät luomaan oman lokeron, uuden yhteisön josta puuttuu rajat, josta puuttuu historia, se on kreolisoitu piiri jossa kaikki on sekoitettua, miksattua ja hybridisoitua. Me ollaan muistutus siitä, että teidän aikanne on ohi. (Khemiri 2006, 263.)

Monikielisyys on täällä ja tänään, tässä ja nyt.

KIRJALLISUUS

- Adams, J. N. & Janse, Mark & Swain, Simon (toim.) 2002. *Bilingualism in Ancient Society. Language Contact and the Written Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Bahtin, Mihail 1995. *François Rabelais, keskiajan ja renessanssin nauru. (Tvortšestvo Fransua Rable i narodnaja kultura srednevekovja i renessansa, 1965)*. Suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen. Helsinki: Taifuuni.
- Bialystok, Ellen 2007. Cognitive effects of bilingualism: How linguistic experience leads to cognitive change. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 10:3, 210–223.
- Bialystok, Ellen & Craik, Fergus I. M. & Freedman, Morris 2007. Bilingualism as a protection against the onset of symptoms of dementia. *Neuropsychologia* 45, 459–464.
- Bilbija, Ksenija & Celis Carbajal, Paloma (toim.) 2009. *Akademia Cartonera: A Primer of Latin American Cartonera Publishers*. Madison, WI: Parallel Press.
<http://www.meiotom.art.br/AkademiaCartoneraArticles.pdf> [viitattu 21.1.2016]
- Byckling, Liisa 2009. *Keisarinajan kulisseissa: Helsingin venäläisen teatterin historia 1868–1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- CILT 2006. *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise*. London: The National Centre for Languages.
- Clyne, Michael 2008. The monolingual mindset as an impediment to the development of plurilingual potential. *Sociolinguistic Studies* 2:3, 347–366.
- Conteh, Jean & Meier, Gabriela (toim.) 2014. *The Multilingual Turn in Languages Education. Opportunities and Challenges*. Bristol: Multilingual Matters.
- Dor, Simon & Roux-Girard, Guillaume (toim.) 2012. Plurilinguisme dans les arts populaires. Multilingualism in Popular Arts. *Kinephanos* 3:1.
- EK 2014. *Kielitaito on kilpailuetu. EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu*. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto.
- Ellis, Elizabeth 2006. Monolingualism: The unmarked case. *Estudios de Sociolingüística* 7:2, 173–196.

- Euroopan komissio 2008. *Monikielisyys: Euroopan voimavara ja samalla myös yhteinen sitoumus*. Tiedonanto 18.9.2008. Bryssel.
- European Commission 2007. *Report. High Level Group on Multilingualism*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Commission.
- Forster, Leonard 2010. *The Poet's Tongues: Multilingualism in Literature: The de Carle Lectures at the University of Otago 1968*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Förster, Kristina 2015. Foreign or familiar? Melinda Abonji's and Marica Bodrožić's multilingual literature. *German Life and Letters* 68:2, 228–244.
- Gardner-Chloros, Penelope 2014. Multilingualism and the arts: Introduction. *International Journal of Bilingualism* 18:2, 95–98.
- Gogolin, Ingrid 1993. *Der monolinguale Habitus der multilingualen Schule*. Münster: Waxmann.
- Grosjean, François 2010. *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grönstrand, Heidi 2011. Eeva suomeksi ja Eva ruotsiksi. Kirjailija-kääntäjä Kersti Bergroth kieli-kiistojen sovittelijana. Teoksessa Heidi Grönstrand & Kristina Malmio (toim.) *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*. Helsingfors: Schildts, 80–100.
- Grönstrand, Heidi & Kauranen, Ralf & Löytty, Olli & Melkas, Kukku & Nissilä, Hanna-Leena & Polari, Mikko (toim.) ilmestyy. *Kansallisen katveesta – Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*.
- Grönstrand, Heidi & Malmio, Kristina (toim.) 2011. *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*. Helsingfors: Schildts.
- Haavisto, Camilla 2010. Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus kulttuurijournalismissa. Teoksessa Pasi Saukkonen (toim.) *Kotouttaminen ja kulttuuripoliittikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisseätiö, 135–155.
- Hajek, John & Slaughter, Yvette (toim.) 2015. *Challenging the Monolingual Mindset*. Bristol: Multilingual Matters.
- Hakalahti, Niina 2007. Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus. Teoksessa Marjo Mela & Pirjo Mikkonen (toim.) *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 29–38.

- Hansegård, Nils-Erik 1968. *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Helminen, Minna 2007. *Säätyläistön huvista kaikkien kaupunkilaisten ulottuville. Esittävän sävel- ja näyttämötaiteen paikallinen institutionalisoituminen ja kehitys taidelaitosten verkostoksi 1870–1939.* Cuporen julkaisuja 13. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.
- Hirvi-Ijäs, Maria 2014. ”Ni har ju era fonder”/ ”Vi har ju våra fonder” – hållbar kulturpolitik på svenska i Finland? Magma-studie 3/2014. Helsinki: Magma.
- Hirvonen, Vuokko 2010. Saamelainen kirjallisuus ja pohjoinen ulottuvuus. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa.* Tampere: Tampere University Press, 71–105.
- Huopaniemi, Otso 2014. TPs and IOAs in Supposed Disorder. *Teatteri ja media(t), Näyttämö & Tutkimus* 5. Helsinki: Teatterintutkimuksen seura, 139–147.
- Jacklin, Michael R. 2012. Island of Multilingual Literature: Community Magazines and Australia’s Many Languages. *Southerly: A Review of Australian Literature* 72:3, 129–145.
- Jaworski, Adam 2014. Metrolingual Art: Multilingualism and heteroglossia. *International Journal of Bilingualism* 18:2, 134–158.
- Jørgensen, Jens Normann 2008. Polylingual languaging around and among children and adolescents. *International Journal of Multilingualism* 5:3, 161–176.
- Karhunen, Paula 2009. State Support for Immigrant Artists – Is It Multiculturalism? *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift* 12:2, 26–54.
- Karhunen, Paula 2013. *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä.* Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Khemiri, Jonas Hassen 2007. *Montecore – uniikki tiikeri.* (Montecore – en unik tiger, 2006.) Suom. Katriina Savolainen. Helsinki: Johnny Kniga.
- Komporalý, Josezina 2014. Narratives of translation and belonging in multilingual performance: The case study 20/20. *Linguistica Antverpiensia, New Series. Themes in Translation Studies* 13, 30–44.
- Koneen Säätiö 2012. *Koneen Säätiön strategia 2010–2015.* 2012. Helsinki: Koneen Säätiö.

- Koppinen, Mari 2015. Yle ei esitä tv-ohjelmaa vähemmistömusiikista. *Helsingin Sanomat* 7.11.2015.
- Korhonen, Outi 2011. *Babel-pajat. Kieliryhmien kohtaamisia Helsingin taidemuseossa. Raportti vuonna 2009 ja 2010 toteutuneesta työskentelymuodosta*. Helsinki: Helsingin taidemuseo.
- Krauss, Michael E. 1992. The World's Languages in Crisis. *Language* 68:1, 4–10.
- Laakso, Johanna & Domokos, Johanna (toim.) 2012. *Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures*. Finno-Ugric Studies in Austria 8. Berlin: Lit Verlag.
- Lehtola, Veli-Pekka 1999. Saamelainen kirjallisuus ja jutavat/liikkuvat identiteetit. *Virke* 2, 8–11.
- Lehtonen, Heini 2015. *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Leitzinger, Antero 2008. *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. Espoo: East-West Books Helsinki.
- Martin-Jones, Marilyn & Suzanne Romaine 1986. Semilingualism: A Half-Baked Theory of Communicative Competence. *Applied Linguistics* 7:1, 26–38.
- Mattila, Ilkka 2016. Ugrilaisteatteri jää kotiin. *Helsingin Sanomat* 5.1.2016.
- May, Stephen 2012. *Language and Minority Rights. Ethnicity, Nationalism and The Politics of Language*. Second Edition. New York: Routledge.
- May, Stephen (toim.) 2014. *The Multilingual Turn. Implications for SLA, TESOL and Bilingual Education*. New York: Routledge.
- Mbithi, Esther K. 2014. Multilingualism, language policy and creative writing in Kenya. *Multilingual Education* 4:19, 1–9.
- Mononen, Sini 2014. Juuret kuin puulla. *Kansan Uutiset* 28.1.2014.
- Moseley, Christopher (toim.) 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*. Kolmas painos. Paris: Unesco Publishing.
- Muir, Simo 2009. Jiddiisistä ruotsin kautta suomeen. *Virittäjä* 4/2009, 533–556.
- Muir, Simo, Mikaela Hasán & Kristin Helgaker (toim.) 2014. *Dibbuk – kahden maailman välillä. Dibbuk – mellan två världar*. Helsinki: Idishe vort.

- Nettle, Daniel & Romaine, Suzanne 2000. *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Nissilä, Hanna-Leena 2009. Ranya ElRamly ja Auringon aseman vastaanotto. *Kulttuurintutkimus* 26:1, 39–54.
- Nissilä, Hanna-Leena 2016. ”Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku”: kirjallisen elämän ylijäristyminen 2000-luvun alun Suomessa. Oulu: Oulun yliopisto.
- Oikeusministeriö 2013. *Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) 2004. *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.
- Pavlenko, Anita (toim.) 2006. *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, and Representation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Praakli, Kristiina 2004. Koodinvaihdosta Tampereen virolaisten kielenkäytössä. Teoksessa Sirkkä Latomaa (toim.) *Äidinkieli ja toiset kielet: Pohjoismainen kaksikielisyytyöpaja Tampereella 18.–20.10.2002*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 1. Tampere: Tampere University Press, 106–116.
- Puronaho, Katri & Seppä, Anna-Sofia 2015. *Oman äidinkielen opetuksen kehittäminen – toiminnallinen kirja-arkku opettajien työkaluna*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Rantonen, Eila 2010. Maahanmuuttajat ja kirjallisuus Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press, 163–191.
- Rensujeff, Kaija 2011. *Käsin, sävelin, sanoin ja kuvin. Saamelaiset taiteilijat Suomessa*. Tutkimusyksikön julkaisu nro 38. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, Kaija 2014. *Taiteilijan asema 2010 – Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Riionheimo, Helka 2013. Johdannoksi: ensikielen attritiosta. Teoksessa Kimmo Granqvist & Päivi Rainò (toim.) *Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–36.

- Rimpiläinen, Sirkku 2007. *Koodien yhdistyminen ja dominanssi simultaanisessa kaksikielisydessä*. Suomen kielen sivulaudaturtutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampereen yliopisto.
- Rinne, Cia 2009. *Notes for soloists*. Tukholma: OEI Editör.
- Saukkonen, Pasi 2007. *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Saukkonen, Pasi 2010. *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö.
- Saukkonen, Pasi 2013. *Erlaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispoliittiset vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, Pasi 2014. *Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripolitiikan viimeaikainen kehitys*. Cuporen verkkojulkaisuja 23. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö.
- Saukkonen, Pasi 2015. *Koneen Säätiön suunnattujen hakujen toteutus, tulokset ja vaikuttavuus*. Helsinki: Koneen Säätiö.
http://www.koneensaatio.fi/wp-content/uploads/ks_raportti_03.pdf [viitattu 15.1.2016]
- Şerban, Adriana & Meylaerts, Reine (toim.) 2014. Multilingualism at the cinema and on stage: A translation perspective. *Linguistica Antverpiensia* 13.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981. *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.
- Stroud, Christopher 2004. Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuean perspective. *Journal of Sociolinguistics* 8:2, 196–214.
- Sugiharto, Setiono 2015. The multilingual turn in Applied Linguistics? A perspective from the periphery. *International Journal of Applied Linguistics* 25:3, 414–421.
- Tidigs, Julia 2014a. *Att skriva sig över språkgränserna. Flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Elmer Diktonius prosa*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Tidigs, Julia 2014b. Monikielisyys ja kirjallisuus – eilen, tänään ja huomenna. *Kiiltomato*.
<http://www.kiiltomato.net/monikielisyys-ja-kirjallisuus-%E2%80%93-eilen-tanaan-ja-huomenna> [viitattu 15.1.2016]

Wiese, Heike 2009. Grammatical innovation in multiethnic urban Europe: New linguistic practices among adolescents. *Lingua* 5, 782–806.

Yildiz, Yasemin 2012. *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press.

LIITTEET

Liite 1. Monikielisyys ja taide -hankkeet

Tässä luettelossa hankkeet on listattu hankenimen mukaiseen järjestykseen. Lisäksi hankkeita on luonnehdittu lyhyesti ja lopuksi on annettu hankkeesta vastaavan henkilön tai yhdistyksen nimi. Joitakin hankenimiä on lyhennetty alkuperäisestä tekstin luettavuuden parantamiseksi.

Aamu-radiosarja. Suomen kielen opetukseen liittyvän radiosarjan kirjoittaminen. Aino Lappalainen ja työryhmä.

ActLib. Lasten ja nuorten monikielisyyteen kasvu ja sen vahvistaminen – konkreettiset ja virtuaaliset kirja-arkut kielenopetuksessa. Pia Bärlund ja Merja Kauppinen.

Babel-pajat. Toimintamallin kehittäminen taidemuseoissa toteutettavia monikielisiä työpajoja varten. Birgitta Orava ja työryhmä.

Bjarmia & Beowulf. Suomalais-ugrilaisen runouden kiertue, käännöstyöpaja ja antologia. Runoviikko ry.

Camping 3. Taiteellis-tieteellinen tutkimusprojekti monikielisen ja -kulttuurisen näyttämöteoksen luomiseksi ja dokumentoimiseksi. Maksim Komaro ja työryhmä.

Cinemaissito. Cinemaissito-lastenkulttuuritapahtuman järjestäminen vuonna 2013. Maria Laura Gazzotti ja työryhmä.

CMMN SNS PRJCT. Kaksikielisen esityksen toteuttaminen Suomessa. Cmmn Sns Prjct Finland / Annina Blom ja työryhmä.

Dibbuk. Jiddišinkielisen näytelmän valmistaminen sekä Suomen jiddišinkielisen esittävän taiteen dokumentointi ja tutkiminen. Simo Muir ja työryhmä.

Down River Vashka. Down River Vashka -projektin kielitieteellisten materiaalien jälkikäsitteily ja arkistointi sekä näyttelyn valmistaminen. Niko Tapio Partanen ja työryhmä.

Elävät kylät. Suomalais-ugrialaisten kylien kielen elvyttäminen taidehankkeiden avulla. Janne Saarikivi ja työryhmä.

Finnphonia Emigrantica. Esityksen toteuttaminen, jossa suomalaisten runoilijoiden tekstejä kuullaan kymmenellä kielellä. European Theatre Collective.

Inhabiting Spaces – Inhabiting Languages. Tanssiteokset, joissa peilataan kielten luomia kokemuksia tilasta ja liikkeestä. Pia Karaspuro ja Sibylla Klein.

In Reality of Helsinki. Media workshop project for young people with risk of exclusion. Helmi Films Oy.

ITU-hanke. Itä-Helsingin alueen yläkoulujen ja kulttuurilaitosten monikielinen yhteistyöhanke. Minna-Maria Pesonen ja työryhmä.

Jäänreunan kansat. Monitaiteinen suomalais-ugrilaisia kieliä ja kulttuureja koskeva Jäänreunan kansat 2013–2015 -hanke. Kirsikka Moring ja työryhmä.

Kahden maan myytit ja tarinat. Somalialaisnuorten kirjoittama ja toimittama kaksikielinen kirja. Irma Hirsjärvi.

Karjalainen Survival Kit. Karjalaisen kokoelman koostaminen Santra Remsujevan loruista, loitsuista ja lauluista dvd:lle sekä luentokokonaisuuksiksi. Miia Tervo.

Kuun metsän Kaisa. Dokumenttielokuvan käsikirjoittaminen koltansaamelaisen legendaarisen sadunkertojan ja sveitsiläisen kirjailijan ystävydestä sekä koltansaamelaisten kohtalonhetkistä. Katja Gauriloff.

Kuvakirja kaupunkisaamelaisista lapsista. Kaupunkioloissa kasvavien saamelaislasten monikielisyyden tukeminen. Katja Tapiola ja työryhmä.

Kuvien takaa. Reportaasikirja erilaisia kulttuuritaustoja edustavista suomalaisista nykyaiteilijoista. Marketta Haila.

Laiva on lastattu. Suomalaisten ja virolaisten kääntäjien verkoston luominen kääntäjäseminaarien avulla. Tuglas-seura ry.

Lilla Villan. Kaksikielisen kulttuuritalon kehittäminen. Lilla Villanin ystävät ry.

love.abz. Monikielisen love.abz-esityksen kehittäminen sekä työskentely- ja produktiokustannukset. Otso Huopaniemi ja työryhmä.

Mielen ja kielen maisemat. Ympäristö- ja veistotaiteen näyttely ART li Biennaali 2014. Kulttuuri-Kauppila li ry.

Mining Doughnuts. Artistic research project that maps the language nuances and experiences of first, second, and third generation Finnish-Australians living in Queensland, Australia. Sari Kivinen.

Monikielisyys teatteriesityksessä. The Great October Revolution – taiteellinen ja tekninen tutkimushanke. Klockriketeatern ry.

Mother's Tongue. Projekti, jossa tarkastellaan äidinkielen puutteen ja taiteellisen luovuuden välistä yhteyttä. Willem Wilhelmus ja työryhmä.

Musiikin muisti. Vähemmistöjemme lauluperinne -videosarjan saamelais- ja romanimusiikin kuvauskustannukset ja sarjan valmistelutyö. Pertti Veijalainen ja työryhmä.

Noise after Babel. Noise after Babel – Language Unrestrained, artistic project that experimentally investigates forms of multilinguality. Sezgin Boynik ja Minna Henriksson.

Nuortenromaanin kirjoittaminen. Austra-romaani, jossa monikielisyttä kuvataan kaksikielisen suomalais-latvialaisen tyttöahmon kautta. Maira Dobebe.

Oma mieli, oma kieli. Oman äidinkielen tukeminen päiväkodeissa taiteen keinoin. Helinä Rautavaaran etnografisen museon säätiö.

Passengers. A multilingual theatre play in a surround media space called the Cine Chamber. Korjaamo Group.

Pohjoinen läsnäolo projekti. Lapissa toteutetut työpajat, joissa tutkitaan pohjoissuomalaisten kokemuksia läsnäolosta ja kielten kohtaamisista. Katariina Angeria ja Virpi Koskela.

Pohjoinen ulottuvuus. Pohjoisten alueiden tanssi- ja musiikkiperinnettä lähdemateriaalina käyttävän tanssiteoksen valmistaminen. Tahdittomat ry.

Päätös. Monikielisyden ja sen merkityksen tutkiminen eri näkökulmista taiteen avulla. Martina Marti ja työryhmä.

Rakennetaan kaupunki! Lasten esittämän monikielisen arkkitehtuuriopperan toteutus sekä poikkitaiteellisen Rk!-taidekasvatusmenetelmän kehittäminen. Anna Rombach ja työryhmä.

Ritual. Kaksikielisyttä ja -kulttuurisuutta käsittelevän esityksen valmistaminen. Quo Vadiksen Tuki ry.

Romaanin kirjoittaminen. Romaani, jossa suomen kieli ja suomalainen kulttuuri nähdään kirjan päähenkilön, irakilaisrunoilijan, silmin. Hassan Blasim.

Runokohtauksia. Runokohtauksia-työtavan levittämiskierrä muihin kaupunkeihin. Marja Mäenpää ja työryhmä.

Russian Nights. Russian Nights -festivaalin järjestäminen vuonna 2014. Helsinki International Theatre Association ry.

Saamelainen lastenteatterikiertue. Kolmen saamen kielen yhteinen, multimediaa sekä saamelaista perinteistä tarinankerrontaa ilmaisussaan yhdistävä lastenteatterikiertue. Sámediggi / Saamelaiskäräjät.

Saamelaisen nykylyriikan antologia. Pohjoissaamen- ja norjankielisen nykylyriikan suomentaminen ja käänösantologian toimittaminen. Kaisa Ahvenjärvi.

Satumaan palasia. Kaksikielinen satukirja somalialaisten kertomaperinteestä. Suomi-Somalia Seura ry.

Satutandemi. Monikielistä sanataidekoulutusta lasten ja nuorten parissa työskenteleville maahanmuuttajille. Kirjan talo – Bokens hus ry.

Selitä! Hesber! Kuvataide suomen ja heprean kielten opiskelussa sekä näyttelyn järjestäminen. Elina Lind ja Shanie Mor.

Shapereader. Producing the prototype of a comic book edition specifically designed for blind and visually impaired people using a tactile repertoire of forms and Finnish Braille encoding for text. Ilan Manouach.

Sivuvalo. Sivuväli – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta? Maahanmuuttotaustaisten kirjailijoiden näkyväksi tekeminen. Roxana Crisólogo Correa ja työryhmä.

Somali Fairy Tales. Somalialaisten kansanlaulujen ja -tarinoiden koostaminen videomateriaaliksi. Mainioideas Oy.

Speech Karaoke. A series of international workshops to develop and refine a multilingual karaoke system for the spoken word. Frank Brümmel ja työryhmä.

STANDUP! Monikielisen ja monikulttuurisen stand up -komediaesityksen toteuttaminen. Ágnes Kaszás ja työryhmä.

Suistamo. Monitaiteellinen, karjalan kielen tunnettuutta edistävä Suistamo-hanke. Anne-Mari Kivimäki ja työryhmä.

TALK. TALK – Taidetta ja liikettä kieltenopetukseen 2013–2016. Zodiak Presents ry/Zodiak – Uuden tanssin keskus ja työryhmä.

The New National Museum. Kansallisuutta ja identiteettiä koskeva työpaja eri kieli- ja kulttuuri-taustaisille taiteilijoille. Emma Puikkonen, Julia Schreiner ja työryhmä.

The Tower of Babel. Musiikkia ja videotaidetta sisältävän esityksellisen musiikki-installaation toteuttaminen. Marcelo Gardoso Gama ja työryhmä.

THOELATLDOA. The Hegemony of English Language and the Linguistic Determination of Art. Taiteen kielellinen määrittäminen sekä angloamerikkalainen hegemonia taiteen ammattikiele-nä. Arttu Merimaa ja Miina Hujanen.

To Then the None. Rank Ensemble: A multilingual composition and concert project. James Andean ja työryhmä.

Äidinkieli – Mother Tongue. Erikielisten henkilöiden haastatteluihin perustuvan ääni-installaa-tion toteuttaminen. Nathan Riki Thomson ja työryhmä.

Äänilo. An interdisciplinary visual-musical experience using the Finno-Ugric languages and music, originating from the Baltic Sea region to be shared in exhibition and concert venues. Mari Kalkun ja Tatjana Bergelt.

Liite 2. Kyselylomake hanketoimijoille

Perustiedot hankkeesta

1. Hankkeen nimi
2. Hankkeen vastuuhenkilö tai johtaja
3. Kyselyyn vastaaja ja vastaajan sähköpostiosoite
4. Hankkeen toteuttamisaika

Monikielisyyden hyödyt

5. Mitä sinulle merkitsee sana *monikielisyys*?
6. Mikä on monikielisyyden rooli hankkeessa?
7. Millä kielellä tai kielillä hankkeessa on kommunikoitu eri toimijoiden (esim. työryhmän jäsenten) kesken?
8. Mitä kieltä tai kieliä käytetään hankkeen lopputuotoksessa?
9. Mitä lisäarvoa monikielisyys on tuonut hankkeeseen (esim. taiteelliseen työskentelyyn tai hankkeen lopputuotokseen)?
10. Millaisia monikielisyteen liittyviä hyviä käytänteitä (esim. uusia työskentelytapoja tai toimintamalleja) on kehittynyt hankkeen aikana? Anna esimerkkejä käytänteistä, joita haluat jakaa muillekin.

Monikielisyyden haasteet

11. Onko hankkeessa ilmennyt joitakin ongelmia tai haasteita monikielisyyden yhteydessä?
12. Millaisia monikielisyteen liittyviä ongelmia tai haasteita on ilmennyt hankkeen aikana? Onko ne onnistuttu ratkaisemaan? Kuinka? Anna esimerkkejä.
13. Onko hankkeessa kohdattu muunlaisia haasteita (esim. aikataulu, työryhmän muutokset, muut yllättävät käänteet)? Kerro niistä tarkemmin.

Monikielisyyden edistäminen

14. Millä eri tavoin hanke on edistänyt monikielisyyttä taiteen kentällä (esim. parantanut monikielisten taiteilijoiden asemaa tai tehnyt monikielistä taidetta tunnetuksi)?
15. Millä eri tavoin hanke on edistänyt monikielisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa (esim. lisännyt monikielisyyden arvostusta tai tietoisuutta kielellisestä moninaisuudesta)?

Hankkeen saama julkisuus

16. Onko hanke saanut julkisuutta (esim. mediassa tai muissa yhteyksissä)?
17. Millä tavoin hanke on saanut julkisuutta?
  - Sanoma- tai aikakauslehdessä (uutinen, artikkeli, arvio tms.)
  - Radiossa
  - Televisiossa
  - Verkkolehdedssä
  - Blogikirjoituksessa
  - Muussa sosiaalisessa mediassa
  - Jossain muualla, missä?
18. Lisätietoja hankkeen saamasta julkisuudesta.

Hankkeen tavoitteet ja niiden toteutuminen

19. Nimeä hankkeen kolme tärkeintä tavoitetta. Millä keinoin hankkeessa on pyritty saavuttamaan mainitsemasi tavoitteet?
20. Mikä on tai tulee olemaan hankkeen (konkreettinen) lopputulos tai -tuotos?
21. Mitä muita vaikutuksia hankkeella on ollut tähän mennessä, ja mitä vaikutuksia sillä voisi olla tulevaisuudessa? (Voidaanko esimerkiksi hankkeen tuloksia, työkaluja tai menetelmiä soveltaa toisessa yhteydessä?)
22. Pyritäänkö hankkeen vaikutuksia seuraamaan ja arvioimaan? Millä tavoin?

Tulevaisuudennäkymiä

23. Onko tämä ensimmäinen kerta, jolloin olet työskennellyt taiteen ja monikielisyyden risteyskohdassa?

24. Kerro tarkemmin monikielisiin hankkeisiin liittyvistä aiemmista kokemuksistasi.

25. Onko nykyistä hanketta tarkoitus jatkaa tai kehittää edelleen?

26. Mistä syystä (tai syistä) hanketta kannattaisi jatkaa? (1 = ei lainkaan tärkeä, 5 = erittäin tärkeä)

	1	2	3	4	5	En osaa sanoa
Oma kiinnostus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muilta toimijoilta tai osallistujilta saatu kannustus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tarve taiteen kentällä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteiskunnallinen tarve	☐	☐	☐	☐	☐	☐

27. Kerro hankkeen jatkosuunnitelmista.

28. Millaisia neuvoja antaisit vastaavanlaiseen hankkeeseen ryhtyville?

29. Mitä muuta hankkeeseesi liittyvää haluaisit kertoa?

Liite 3. Tutkimuksen yhteydessä tehdyt haastattelut

Buono Sofia, The Tower of Babel	5.9.2014	Helsinki	SL
Crisólogo Roxana Correa, Sivuväli	26.9.2014	Helsinki	SL
Gama Marcelo Gardoso, The Tower of Babel	22.8.2014	Helsinki	SL
Haaksiluoto Jaana, The Tower of Babel	5.9.2014	Helsinki	SL
Hirsjärvi Irma, Kahden maan myytit ja tarinat	24.4.2014	Jyväskylä	SL
Hirvonen Esa, Bjarmia & Beowulf	20.11.2014	Turku	SL
Kauppinen Merja, ActLib	24.4.2014	Jyväskylä	SL
Kirsi Katja, TALK	6.5.2015	Helsinki	SL, VS
Kivinen Sari, Mining Doughnuts	13.8.2014	Brisbane	SL
Lappalainen Ulla, Aamu-radiosarja	22.8.2014	Helsinki	SL
Muir Simo, Dibbuk	2.12.2014	Helsinki	SL, VS
Ndaki Edwin, The Tower of Babel	6.9.2014	Helsinki	SL
Orava Birgitta, Babel-pajat	21.10.2014	Helsinki	SL, VS
Pöyhönen Petri, Lilla Villan	9.5.2014	Sipoo	SL, VS
Talasniemi Johanna, The Tower of Babel	5.9.2014	Helsinki	SL
Thomson Nathan Riki, Äidinkieli – Mother Tongue	14.11.2014	Helsinki	SL, PS
Wahlroos-Kaitila Sirkku, The Tower of Babel	5.9.2014	Helsinki	SL
Wilhelmus Willem, Mother's Tongue	23.10.2014	Helsinki	SL, PS
Korhonen Outi, monikulttuurisuuslänitaitelijä (2011–2014)	12.11.2015	Helsinki	SL, VS

Haastattelijat

SL = Sirkku Latomaa

VS = Vaida Sriebaliute-Norho

PS = Pasi Saukkonen

Liite 4. Haastattelurunko

Haastattelurunkoa on muokattu ja täydennetty kuhunkin hankkeeseen sopivaksi.

1. Mitä ajattelet tällä hetkellä hankkeen toteutuksesta ja onnistumisesta?
2. Kuinka hanke sai alkunsa?
3. Mitkä ovat hankkeen tavoitteet tiivistetysti? Mitä hankkeessa on saatu tähän mennessä aikaan?
4. Mitä kokemuksia sinulla on ollut yleensä apurahoista, Koneen Säätiön rahoituksista ja ennen muuta tällaisista suunnatuista hauista tätä ennen?
5. Olisiko hanke toteutettu kuitenkin, vaikka Koneen Säätiöllä ei olisi ollut kyseistä suunnattua hakua?
6. Koneen Säätiön kieliohjelmassa kannustetaan käsittelemään aiheita siten, että rikotaan eri alojen välisiä rajoja. Toteutuuko tämä hankkeessa? Miten?
7. Koneen Säätiö haluaa tukea kieliä ja maailman kielellistä moninaisuutta, ja tämä on yksi säätiön keskeisiä arvoja. Haluatko kommentoida tätä hankkeesi kannalta?
8. Mikä hankkeessanne ja sen toteutuksessa on ollut yllättävää? Mikä on ollut haasteellista?
9. Mitä merkitystä hankkeella on ollut hankkeessa mukana olleille?
10. Mitä hanke merkitsee sinulle henkilökohtaisella tasolla?
11. Millä tavoin hanke on saanut näkyvyyttä ja tunnettuutta (esimerkiksi taidekentällä, mediassa...)?
12. Onko hanke herättänyt keskustelua taiteen foorumeilla tai laajemmin yhteiskunnassa, esimerkiksi yhteistyötahojen parissa? Millaista palautetta hanke on toistaiseksi saanut?
13. Millaisia tulevaisuudensuunnitelmia hankkeella on?

Liite 5. Tutkimusaineistoon kuuluneet hanketapahtumat

Hankkeen nimi	Päivämäärä	Tapahtuma	Paikka	Paikalla
Babel-pajat	14.3.2014	Irina Sobolevan työpaja	Helinä Rautavaaran museo, Espoo	VS
	4.10.2014	Tiina Madissonin työpaja	Valokuvataiteen museo, Helsinki	VS
	19.11.2014	Edwina Goldstonen työpaja	Helinä Rautavaaran museo, Espoo	VS
	4.3.2015	Alejandro Olarten työpaja	Stoa, Helsinki	VS
Bjarmia & Beowulf	5.10.2013	Kiertue- ja antologiahankkeen Bjarmia & Beowulf esittely	Turun kirjamesstit 2013, Turku	OS
	15.-16.8.2014	Littera Baltica -tapahtuma	Turku	VS
	21.8.2014	Runokaravaani: kansainvälinen runoilta	Lavaklubi, Helsinki	VS
Camping 3	16.12.2014	Camping 3 -harjoitusten seuraaminen	Cirko, Helsinki	SL, VS
	8.1.2015	Camping 3 -esityksen ensi-ilta	Cirko, Helsinki	PS, SL, VS
Cinemaissito	3.10.2013	Lasten kaksikielisyyteen liittyvä seminaari	Tiedekulma, Helsinki	PS
	13.10.2013	Cinemaissito-lastenkulttuuritapahtuma	Malmitalo, Helsinki	VS
Dibbuk	27.11.2014	Dibbuk-näytelmän harjoitusten seuraaminen	Universum-teatteri, Helsinki	SL, VS
	1.12.2014	Dibbuk-näytelmän ensi-ilta	Universum-teatteri, Helsinki	SL, VS
	3.12.2014	Dibbuk-näytelmä	Universum-teatteri, Helsinki	SL
Elävät kylät	21.-23.11.2013	Seminaari Vähemmistökielten elvytys ja taide suomalais-ugrilaisessa kontekstissa	Vöru, Etelä-Viro	PS
Finnphonia Emigrantica	5.2.2014	Finnphonia Emigrantica -esityksen ensi-ilta	Stoa, Helsinki	SL, VS
	8.2.2014	Finnphonia Emigrantica -esitys	Stoa, Helsinki	PS
ITU-hanke	6.3.2014	Itua lavalla -esitys	Vuotalo, Helsinki	PS, SL, VS
Jäänreunan kansat	24.2.2014	Áillohaš – Auringon poika -näytelmä	Kansallisteatteri, Helsinki	PS, SL, VS

Hankkeen nimi	Päivämäärä	Tapahtuma	Paikka	Paikalla
Jäänreunan kansat (jatkoa)	22.1.2016	Viimeinen aamutähti -näytelmä	Willensauna, Helsinki	PS, SL, VS
	23.1.2016	Jäisten elokuvien päivä	Lavaklubi, Helsinki	VS
Karjalainen Survival Kit	31.1.2014	Santra ja puhuvat puut -dokumenttielokuvan ensi-ilta	Maxim- kinoteatteri, Helsinki	VS
Lilla Villan	9.5.2014	Erkat ja tavikset -näytelmä	Lilla Villan, Sipoo	SL, VS
Mielen ja kielen maisemat	14.6.2014	ART li Biennaalin -avajaiset	li	PS
Mining Doughnuts	28.10.2014	(Be)longing: Finns in Queensland -elokuvan ensi-ilta	Arkadia Inter- national Book- shop, Helsinki	VS
	30.10.2014	Kuningatarmaa Finns ja Tonksit -näyttelyn avajaiset	Kallio Kunsthalle, Helsinki	VS
	14.11.2014	Kuningatarmaa Finns ja Tonksit -näyttely	Kallio Kunsthalle, Helsinki	SL, VS
	27.11.2014	FOHN-symposium	Tieteiden talo, Helsinki	SL, VS
Monikielisyys teatteri- esityksessä	26.9.2014	Seminaari Theatre and multilingualism	Klockrike Diana, Helsinki	SL, VS
	21.10.2014	Sylvi-näytelmä	Klockrike Diana, Helsinki	SL, VS
	25.10.2015	Legionnaires-esitys	Klockrike Diana, Helsinki	SL, VS
Mother's Tongue	17.10.2014	Mother's Tongue -festivaali	Universum-teatte- ri, Helsinki	PS, SL, VS
Noise after Babel	6.3.2015	Noise after Babel -näyttelyn avajaiset	Oksasenkatu 11 galleria, Helsinki	VS
	14.3.2015	Keskustelutilaisuus ja kirjan esittely	Oksasenkatu 11 galleria, Helsinki	VS
	16.3.2015	Noise after Babel -näyttely	Oksasenkatu 11 galleria, Helsinki	PS
	21.3.2015	Noise after Babel -näyttely	Oksasenkatu 11 galleria, Helsinki	SL, VS
Oma mieli, oma kieli	3.3.2014	Oma mieli, oma kieli -hank- keen koulutus ohjaajille	Helinä Rautavaa- ran museo, Espoo	VS
	8.5.2014	Kurdinkielinen työpaja lapsille	Mustakiven päivä- koti, Helsinki	SL, VS
	25.3.2015	Oma mieli, oma kieli -hank- keen loppuseminaari	Helinä Rautavaa- ran museo, Espoo	SL

Hankkeen nimi	Päivämäärä	Tapahtuma	Paikka	Paikalla
Oma mieli, oma kieli (jatkoa)	28.8.2015	Aamiais-Kaivo: Oman äidin- kielen merkityksestä	Koneen Säätiö, Helsinki	VS
Pohjoinen ulottuvuus	28.9.2013	Vastahako-tanssiesitys	Tullikamari, Tampere	SL
Päätös	9.5.2014	Polku-näytelmän ensi-ilta	Tanssiteatteri Hurjaruuth, Helsinki	SL, VS
	30.5.2014	A Piece of Hamlet -lyhytelokuva	Studio Linnun- laulu, Helsinki	PS
	20.10.2014	Pieces of Hamlet -monitaidetapahtuma	Mad House, Helsinki	VS
	22.10.2014	Hamlet Private -esitys yhdelles katsojalle	Mad House, Helsinki	VS
	23.10.2014	Hamlet Private -esitys yhdelles katsojalle	Mad House, Helsinki	SL
Rakennetaan kaupunki!	21.10.2014	Rakennetaan kaupunki! -oopperan harjoitukset	Kaisaniemen ala-aste, Helsinki	SL, VS
	10.4.2015	Rakennetaan kaupunki! -oopperaesitys	Annantalo, Helsinki	SL, VS
Ritual	12.10.2014	Ritual 3.0 -esitys	Topelian puisto, Helsinki	VS
Romaanin kirjoittaminen	28.9.2013	Kirjailijatapaaminen	PAUhouse, Tampere	SL
Runokohtauksia	12.12.2013	Runokohtauksia & Sivuväli- runoilta	Arkadia Inter- national Book- shop, Helsinki	VS
	8.2.2014	Runokohtauksia-hankkeen keskustelutilaisuus	Hämeenlinnan pääkirjasto, Hämeenlinna	VS
	4.6.2014	Runokohtauksia-hanke Annikki OFF -festivaalilla	Kulttuuritalo Telakka, Tampere	SL
	20.8.2014	Runokohtauksia: uusi kää- ntämisen työtap	Rikhardinkadun kirjasto, Helsinki	PS
Russian Nights	17.1.2014	Russian Nights -festivaali	Teatteri Avoimet Ovet, Helsinki	VS
Satumaan palasia	17.11.2014	Satukirjan julkistamistilai- suus	Taike, Helsinki	VS
Satutandemi	5.10.2013	Satutandemi-hankkeen esittely Kieli ja mieli -semi- naarissa	Turun kirjamesut 2013, Turku	OS
	15.11.2014	Taiga-Maton teatteriesitys Lumityttö	Kohtaamispaikka Kasi, Helsinki	VS

Hankkeen nimi	Päivämäärä	Tapahtuma	Paikka	Paikalla
Satutandemi (jatkoa)	20.11.2014	Satutandemi-työpaja	Runosmäen kirjasto, Turku	SL
	21.11.2014	Satutandemi-työpaja	Lausteen kirjasto, Turku	SL
Selitä! Hesber!	4.11.2013	Selitä! Hesber! -hankkeen näyttely	Galleria 2, Pirkkala	SL
Sivuvälo	11.12.2013	Runokohtauksia & Sivuvälo -runoilta	Arkadia International Bookshop, Helsinki	VS
	19.-20.3.2014	Minäkin olen suomalainen kirjailija -keskustelutilaisuus	Caisa, Helsinki	SL
	12.4.2014	10 runoilijaa – yhteinen maailma. Visuaalinen runokonsertti	Stoa, Helsinki	SL
	18.6.2014	Cartonero book -työpaja	Taika, Helsinki	VS
	9.9.2014	City Ghettos of today -projekti	Stoa, Helsinki	VS
	31.10.2014	2nd Picnic-club: Songs of Life and Death!	Caisa, Helsinki	VS
	21.3.2015	Satakieliklubi-runoilta	Vuotalo, Helsinki	SL, VS
	27.8.2015	Matkalla Pohjolaan -runoilta	Lavaklubi, Helsinki	SL, VS
	Speech Karaoke	10.10.2014	Thank you & fuck you -karaokeilta	Lavaklubi, Helsinki
22.11.2014		Itsenäisyyspäivän puheet -työpaja	Caisa, Helsinki	VS
6.12.2014		Itsenäisyyspäivän juhla-karaoke	Caisa, Helsinki	VS
STANDUP!	2.12.2013	STANDUP!-esitys	Pop Up Art House, Helsinki	PS, SL, VS
Suistamo	21.11.2013	Pahan laulu -kiertue	Tampere-talo, Tampere	SL
	27.11.2013	Pahan laulu -kiertue	Kapsäkki, Helsinki	VS
	30.11.2013	Pahan laulu -kiertue	Musiikkitalo, Helsinki	PS
	8.2.2015	Soiva valokuvanäyttely Lakkautettu kylä	Galleria Rajatila, Tampere	SL
	26.9.2015	Soiva valokuvanäyttely Lakkautettu kylä	Galleria Huuto, Helsinki	VS
TALK	18.3.2014	S2-kielityöpaja	Pelimannin koulu, Helsinki	SL, VS

Hankkeen nimi	Päivämäärä	Tapahtuma	Paikka	Paikalla
TALK (jatkoa)	12.11.2014	Venäjän kielityöpaja	Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu, Helsinki	VS
	13.11.2014	Zodiakin kielityöpajat opettajille	HERO, Helsinki	VS
	3.12.2014	S2-kielityöpaja	Suomalais-venäläinen koulu, Helsinki	VS
The New National Museum	8.8.2014	Kieli, kansallisuus, identiteetti, museo -työpajaesitys	Tammisaaren kirjasto, Raasepori	VS
The Tower of Babel	21.8.2014	The Tower of Babel -esitys	Vuotalo, Helsinki	SL
To Then the None	1.9.2015	Kielen päällä – Tip of the Tongue -pienoisfestivaali	Forum Box, Helsinki	SL, VS
Äidinkieli – Mother Tongue	3.11.2014	Äidinkieli – Mother Tongue -installaation avajaiset	Caisa, Helsinki	PS, SL, VS
Äänilo	4.10.2014	Tampere-Tartto-Seuran 25-vuotisjuhla	Vanha kirjastotalo, Tampere	SL
	1.12.2014	Äänilo-konsertti	Musiikkitalo, Helsinki	PS, SL, VS

SL = Sirkku Latomaa

VS = Vaida Sriebaliute-Norho

PS = Pasi Saukkonen

OS = Outi Sivonen

Mitä tapahtuu, kun monikielisyys ja taide kohtaavat? Mitä uutta syntyy, kun taidetta tehdään monella kielellä, ja millaisia kokemuksia kertyy? Millä eri tavoin taide voi ilmentää monikielisyyttä? Voiko monikielisydestä tulla taidetta? Miten taiteen avulla voidaan edistää kielellisen monimuotoisuuden arvostusta? Tässä raportissa annetaan vastauksia näihin kysymyksiin.

Julkaisu perustuu tutkimukseen, jossa seurattiin Koneen Säätiön rahoittamia monikielisyyttä ja taidetta yhdistäviä hankkeita. Monet projekteista olivat kauttaaltaan monikielisiä, tekijöistä tuotoksiin. Hankkeissa saatiin aikaan taideteoksia ja taide-esityksiä, järjestettiin seminaareja ja festivaaleja sekä kehitettiin kielen elvyttämisen ja opettamisen menetelmiä. Hankkeet edistivät monikielisyyden tunnistamista ja tunnustamista, ja ne lisäsivät monikielisyyden haasteiden sekä monikielisydestä saatavien hyötyjen ja ilonaiheiden ymmärtämistä.

The logo for 'cupore' consists of the word 'cupore' in a white, lowercase, sans-serif font, centered within a solid red rectangular background.

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö